Kosztolányi Dezső

NOVELLÁI

ÖSZE

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
NOVELLÁI

Ez a kötet

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

következő elbeszélés-gyüjteményeit

tartalmazza:

Boszorkányos esték. 1908
Bolondok. 1911
Beteg lelkek. 1912
Bűbájosak. 1916
Káin. 1918
Páva. 1919
Béla, a buta. 1920
A rossz orvos. 1921

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ NOVELLÁI

OSZK

RÉVAI

OSZK

R 2

142086

ORSZ. SZECHENYI-KÖNYVTÁR
Növedéknapló
1943. év 18503 sz.

R 1965

Copyright by Révai, Budapest, 1943

71484 - Révai

BOSZORKÁNYOS ESTÉK

1908

OSZK

ÁPRILIS ELSEJE

1

HOLNAP április elseje — mondotta Viktor.

— Te, — szóltam — most igazán valami újat kellene kieszelnünk.

Az üllői úti diákszobában ketten tanácskoztunk. Bálintról volt szó, közös lakótársunkról, akit eddig sohase sikerült beugratnunk.

Járkáltunk a szobában. A tervek úgy röpködtek, mint a rakéták.

— Nem jó — torkoltuk le egymást. — Ez se jó. Új kell. Egészen új és meglepő.

Viktor rágyujtott kis angol pipájára.

— Megvan! — kiáltott. — Belebújsz ebbe a szekrénybe.

— No és?

— Aztán itt maradsz.

— No és?

— Aztán várasz.

— No és?

— Aztán meglesed, hogy mit csinál, amikor egyedül van, amikor nem is sejti, hogy figyelik. Mit szólsz hozzá?

— Nem rossz.

— Később lassan, kísértetiesen elkezdesz mozgolódni. Óvatosan recsegteted a deszkákat. Halkan

köhögsz is. A lámpát, mielőtt jön, eloltod. Én majd lesbe állok a folyosón és jelt adok neked. Holnap szerda, vívóleckéje van, tíz felé jön haza.

Nyomban megtartottuk a főpróbát. Kinyitottuk, gondosan megvizsgáltuk a nagy diófaszekrényt. Magas és tágas volt, egy széket is be lehetett tenni, kényelmesen elfértem benne. Az ajtón levő facsomót kilöktük. Azon a kukucskáló-lyukon keresztül mindent pontosan láthattam.

— Te, — mondtam — valami eszembe jutott. Ha nem lesz egyedül. És Jolánt is magával hozza?

— Annál jobb.

Úgy égtek a szemeink, mint a vadmacskáknak.

— És ha mindjárt lefekszik?

— Annál érdekesebb.

— És ha elmegy?

Viktor tollat ragadott s a névjegyére írni kezdett:

„Kedves Bálint, várj bennünket, tizenegykor jövünk érted, csak leszaladtunk a kávéházba."

— Ezt a névjegyet — susogta — holnap itthagyjuk az asztalon. Ha lámpát gyujt, okvetlenül meglátja.

2

MÁSNAP fehér, bolond reggelre virradtunk. Éles szelek zúgtak. Virágokat sodort a tavaszi vihar. Sütött a nap, esett az eső, az ég mint egy hisztérika, kacagva hullatta eszelős könnyeit. Bizsergő viszketés bujkált a mellünkben s mi is szerettünk volna sírni és nevetni.

A fejfájós, ideges délelőttöt végtelen délután követte. Szüntelenül csetlettem-botlottam, kezemből kiesett a toll, poharakat, tányérokat törtem, nagyon szerencsétlennek éreztem magamat. Végül váratla-

nul jött az este. Kiderült. A nedves háztetőkön végigfeküdt a holdfény s a kémény mellett felbukkant egy cirmos kandúr.

A kaput bezárták, a diákkaszárnya elcsöndesedett. Lesbe álltunk.

— Sápadt vagy — mondotta Viktor. — Talán félsz?

— Dehogy! — hencegtem.

Az olajlámpa ott égett az asztal közepén. Minden neszre eloltottuk, nehogy észrevegye a kiszüremlő világosságot. Hol marad ily sokáig? Talán már nem is jön?

De berregett a csengő, élesen. Újra elfújtam a lámpát. Viktor kiszaladt a folyosóra s egy pillanat mulva visszaosont.

— Itt van.

— Kicsoda? — kérdeztem az idegességtől bután.

— Bálint. No, menj már.

— Hová?

— Hát ide... a szekrénybe... De siess... Ne röhögj... Ha nevetni akarsz, harapj a zsebkendődbe...

— De...

— Siess, mert itt van...

Beültem a szekrénybe. Viktor pedig — nem tudtam miért — rám zárta, aztán lábujjhegyen kisuhant. Ez nem így volt megbeszélve.

Egyedül maradtam. Hallottam a megereszkedő bútorok recsegését. Később csak a csönd reszketett.

Amint így vártam, valami nevetőinger fogott el, valami buta, erős és kegyetlen görcs, hogy nevessek, hahotázzak, ordítsak, mint ott künn az őrjöngő áprilisi szél. Hideg, izzadt kezemet szájamra tapasztottam.

De mért jött oly lassan? Talán félt? Szerettem volna már kijönni, de nem lehetett.

Megzörrent a kilincs.

Bálint meggyujtotta a lámpát s közönyös arccal körültekintett. Észrevette a névjegyet. Elolvasta, leült.

— Milyen különös, — gondoltam — most azt hiszi, hogy egyedül van.

Egy darabig élveztem a helyzetet, Tisztán láttam minden mozdulatát. Délcegen, hatalmasan meredt elém a szélesvállú, egészséges bácskai fiú. A lámpafény rásütött cigányos, fekete hajára. Meredt szemmel bámultam.

Gyanútlanul mozgott. Megtörölte homlokát. Azután vizet ivott. Máskor nem így iszik. Akkor nem ily hanyag és formátlan. Most nem is sejti, hogy lesik. A tevése-vevése érdektelen és hitetlen. Az arca komoly, de olyan furcsa. Fáradt és nagyon petyhüdt. Majdnem csunya. Szeme körül piszokszínű, hamuszürke karikák. Mindnyájunk arca ilyen, amikor teljesen magunkra vagyunk. A szemek kissé beesnek, az orr megnyúlik, a lépések fáradtak és bizonytalanok, mert magunk előtt csak akkor pózolunk, ha a tükörbe nézünk. Ezért ijedünk meg, ha néha valaki halotti magányunkban váratlanul meglep. Szétszórt kincseinket össze akarjuk szedni: felrezzenünk.

Már nem tudtam nevetni.

Egy embert láttam magam előtt, arcán a munka útálatos fáradtságával, irtózatos egyedüllétben. Olvasni kezdett, de hamar ráunt, megint vizet ivott, ásítozott.

— Ő most vár bennünket szegény és hisz nekünk.

Mi lesz: mi lesz, boldog Isten? Az órámra néztem. Tizenegy felé járt. A félóra régen elmult. Most már mozognom, recsegnem kellene.

Itt nem bírom ki sokáig. Mert lassanként félni kezdtem tőle és magamtól is. Vajjon mit tesz? Hátha oly tekintetet lövell szemembe — ide a kukucskáló-

lyukra — miben egy-egy egész emberélet titka van és megőrülök tőle? Hátha elkiáltja magát, vagy beszélni kezd, lassan és vontatottan? Hátha grimaszt csinál az arcával, egy szokott csúf, hideg grimaszt, amit mindig csak akkor mer mutatni, mikor egyedül van, egy grimaszt, amibe ő már beletörődött, de az én hitemet megrendítené és rögtön elfelejteném tőle az egész életemet? Hátha odamenne a pénzesfiókomhoz ez a tiszta, ez a becsületes, ez a jó fiú és sunyi pofával, mint egy sötét rablógyilkos feltörné, kivenné pénzemet, zsebredugná, előttem, lopva? Mindezt pedig látnám, a tulajdon szememmel. Nem, ezt nem tudnám túlélni. És mégis itt kell maradnom. Ha most elárulnám magam, talán ő őrülne meg, kettérepedne a szíve, megőszülne az ijedelemtől. Némán és hidegen vártam. Vállaim közé húztam a fejem s irtóztató félelem ragadt torkon. Kezemben csöndesen ketyegett az óra. A félelem egyre dagadt s éreztem, hogy az egész szobát betölti láthatatlan hullámaival, lassan összecsap a fejem fölött és akkor többé nincs menekvés.

A falióra féltizenkettőt üt. Segítségért akarnék kiáltani, hozzá, mentsen meg valahogy, de nem birok, nem merek. Megijednék, elájulnék a saját hangomtól.

Bálint készül hozzánk a Pannoniába. Mosdik, öltözködik, fésűt, kefét vesz elő, a tükörbe pillant és összecsücsöríti a száját. Pózol, mint egy leány. Aztán, mintha neszt hallana, gyertyát gyujt, keresgél, szaglász a szobában. Ő, a hős, a fő-ugrató, a csibészvezér fél? Árva báránykám, de halvány vagy. Sejt talán valamit? Az ágy alá világít, megtapogatja a ruhafogast, aztán a szekrény elé jön, próbálja az ajtaját, de az ajtó be van zárva, a kulcsát Viktor már elvitte. Gyertyájának lángja bevilágít a kulcslyukon. A szekrényt vörös derengés önti el.

Várni, várni, várni kell.

De meddig?

Ez igazán a bolondok napja.

Csak az elbujtatott gyilkos érezhet ilyesmit, aki kezét a revolver ravaszán pihentetve, áldozatára vár.

Végre felöltözködött, vette felöltőjét, elfújta a lámpát. Már indul. Érzem, hogy most kell elkiáltanom magam. Viktor eltűnt, a szekrénybe zárt, engem is beugratott. Gégémből vékony, didergő, nem is emberi hang szakad ki, amit meg se hall. Kinyitja az ajtót, az előszobában van, itthagy a szekrényben, a szekrény éjszakájában, reggelig. Ekkor torkomszakadtából ordítozni kezdtem:

— Bocsáss meg... itt vagyok a szekrényben... Nyisd ki... elbújtam... segítség...

Visszajön az előszobából. Gyertyát gyujt. Fölfeszíti a szekrényt. Az arca sápadt. Nyugodtan, halkan és csodálkozva mondja:

— Te vagy?

A mellére borultam és sírva fakadtam:

— Rossz tréfa volt... Nem tudtam, hogy egyedül leszel... És úgy féltem... Én vagyok az április bolondja...

— Már nincs április elseje, — szólt és megnézte a zsebóráját — 12 óra 2 perc. Április másodika van.

Reszkettem, mint a nyárfalevél és nem mertem a szeme közé nézni.

Bálint vizet öntött a pohárba.

— Igyál, olyan fehér vagy, mint a halott. Mi történt veled?

Meggyujtotta a lámpát, levette a felöltőjét, a székre ült, megfogta a kezem és nyugodt, okos, fekete szemével a szemembe nézett:

— Marha! — mondta szelíden, azzal az angyali gyöngédséggel, amilyennel csak a diákok tudják kimondani ezt a szót: marha.

SAKKMATT

EGYSZER este az apám sugárzó arccal jött a szobába. Emlékszem, az üvegajtón át néztem, mint jön felém a gyakorlattéri portól összepiszkítottan, elfáradva és mégis ruganyosan. Mikor belépett — mintha most is látnám — lecsatolta kardját és így szólt hozzám:

— Holnap átmégysz Tarékhoz. Ma az ezredes úr Aladár tanítójának fogadott meg...

Az apám magához vont és megcsókolt:

— Becsüld meg magad, fiam.

Másnap dobogó szívvel kopogtam egy széles, faragványos tölgyfaajtón. Aladár kelletlenül nyujtotta felém keskeny, sápadt kezét, de pár perc mulva összebarátkoztunk. Ettől fogva azután minden nap elmentem hozzá s később egész délutánokon ültem az ágya mellett. Az álmos, langyos szobában halkan zenélt a szimfonium, csipegett a kanári-madár, a kandallóban pattogott a tűz, mi pedig képeskönyveket néztünk, kibámultunk az ablakon, együtt unatkoztunk.

Ilyen unalmas, végtelennek látszó délutánon vettük elő egyszer a sakkot. Aladár megtanított játszani s én egy hét mulva már rendesen vertem őt.

Mikor ezt megtudták, az anyja, egy sovány, őszülő asszony magához hívott:

— Hagyjon reá mindent. Aladárnak fáj, ha nem teljesedik az akarata. Maga okos fiú, tudja...

Megsimogatta a fejemet és én mélyen meghajoltam.

Azóta mindig az övé volt a győzelem.

Aladár azonban hamar megszokta ezt az olcsó dicsőséget s napról-napra éreztette velem a fölényét. Kicsinylő, hideg mosoly fogadott és az izgatott tornák után kínos csend remegett fölöttünk, melyben a szívünk dobogását is hallottuk. Az anyja rendesen ott állt az ágynál s izgatott boldogsággal csókolta szájon a fiát:

— Te kis mester... Győztél megint.

Én ilyenkor zavartan hallgattam, vettem a kalapomat és mentem.

Künn a folyosón még hallottam, hogy nevettek. Engem nevettek? Nem tudom. De mikor az utcán a hűs levegő megcsapta az arcomat, sokszor gondoltam egy nagy végső leszámolásra, egy irgalmatlanul kegyetlen, véres letiprásra. Másnap azonban megláttam Aladár elaszott alakját, mosolyogtam az érzékenységemen s mély szánalommal, majdnem szeretettel nyujtottam a kezemet.

— Játsszunk.

A lázas betegnek minden életereje a játékszenvedélyben újult meg és oszolt el.

Most már nem unatkoztunk, mindkettőnk arca tüzelt a nagy indulattól. Az övé a becsvágytól, az enyém a szégyentől.

Így lassanként ennek a háznak rabszolgájává váltam. A síkos parketten esetlenül hajladoztam a háziak előtt, kik hideg jóindulattal váltottak velem néhány szót. Hiába tisztítgatta és alakítgatta anyám a ruháimat, mindig otrombább és ügyetlenebb lettem. A nyakkendőm vagy nagyon vastag volt, vagy nagyon vékony. De sohasem állt jól. Az asztalnál

vagy keveset ettem, vagy sokat. Sokszor a poharat is feldöntöttem.

Mikor hazamentem, arcomra szorítottam a kezeimet és mérgesen vetettem magamat az ágyra. Azt hittem, nem bírom ki sokáig.

MA is úgy emlékszem erre a házra, mint ahol minden elefántcsontból, ébenfából és ezüstből van. A gyöngyházkagylók sejtelmes zúgását még mostan is hallom. A kapualja ablakai fínom zöld, sárgás és halvány-lila fényt szürtek át s amint beléptem, mindjárt két kő-óriás feje meredt elébem haragosan, morcosan. Minden, ami sejtelmes és nagyszerű volt, azt ebben a házban találtam föl.

Egyszer történetesen korábban érkeztem oda. A szobában ezüsternyős lámpánál egy fiatal leány hímezett, akit azelőtt sohasem láttam. Aladár nem volt otthon. Leültem az asztalhoz s hallgattam a csendet, bámultam a lámpát és a leányt, kinek halvány nyakát az ellenző fehér árnyékai csipkézték körül és úgy éreztem, hogy egy végtelenség óta ismerem azt az ismeretlent, aki akkor tágra nyilt szemekkel nézett az én fájdalmas, szomorú arcomba.

Azóta mindennap találkoztunk és kóboroltunk a kertben, a tágas, kongó szobákban. Holdfényes estéken leült a zongorához s én fájó fejjel, sápadtan állottam a tündöklő, fekete szekrény mellett, melyből sírva fakadoztak fel a nagy germán koponyák, porladó szivek megelevenülő álmai.

Titkunkat nem tudta senki. Nagyon boldogok voltunk.

Egyébként minden a régiben maradt; én rendesen jártam Aladárhoz, sakkoztunk s mindíg ő vitte el a győzelmet. Az iskolában megcsináltam a felada-

tát, mellette ültem, csaltam helyette is és talán el sem tudtam volna lenni nélküle.

Mikor igazán rabszolgája lettem e háznak, elfelejtettem, hogy az vagyok.

Rendesen késő este vetődtem haza. Az úton szaladtam, boldogan megvacsoráztam s kószáltam a nyári éjszakában. Aztán olvastam s gyakran három órakor is égett a lámpám.

Álmomból sokszor felriadtam. Felszakítottam az ablaktáblákat. Az éj fülledt volt; az ég téntafekete. Csak szögletében pislogott egy arany csillag, mint valami odatűzött drága ék. Körülötte halvány fényfoltok remegtek, mintha odalehelt aranyfüst nyomai lettek volna. Önkénytelenül is a titokzatos ház felé fordítottam a fejemet.

Az udvar mélyén a fehér orgonák virágoztak.

ÉS EZT az álom-képes, csendes boldogságot egy sötét őszi délutánon — egy pillanat alatt elvesztettem!

Eljátszottam.

Ha e napra gondolok, újra oly izgatott és zavart leszek, mint akkor voltam és rendeznem kell a gondolataimat.

Aladár az utolsóban volt, az orvosok kimondották, hogy nem menthetik meg. Ő azonban még mindíg a sakk szenvedélyén csüngött azzal a görcsös erővel, amellyel a haldoklók utolsó pillanatukban paplanuk huzatába kapaszkodnak. Én természetesen továbbra is bohóca maradtam s tűrtem a szeszélyeit, a család hallgatag gúnyát, mint egy rabszolga. Csak otthon sírtam fel keservesen, a lelkem mélyéből. Mint egy megkorbácsolt rabszolga.

Még most is látom azt a szobát, amint az októ-

beri nap fakó sárgaságában tündöklik. A barna, nagy, politúros bútorok vakítóan csillogtak, fönn a pohárszéken pedig nyugodtan szunyókáltak a színes edények. Aladár a vörösbársony tolószéken ült s égő szemeivel az őszi délutánra, a lugas pirosló leveleire bámult. Nagy fejében, melyet selyempuha szőkeség borított, nyugtalanul forogtak a láztüzes szemgolyók. Vézna testét szörnyű, ugató köhögés rázta össze s ő maga szinte eltörpült ijesztő, értelmetlenül nagy feje mellett. Homlokán hideg izzadsággyöngyök. Arcán bíborosan égtek a tüdővész alkonyrózsái.

Aznap, emlékezem, korán sötétedett. Délután három órakor már félhomály volt a nagy teremben s én úgy éreztem, mintha e nehéz égbolt búcsúzó őszi fényével, komor fellegeivel a szobára feküdt volna: elvette látásunkat, felkorbácsolta vérünket s eltompította eszünket... Sokszor azt hittem, hogy már az anyanyelvemet sem értem, oly idegenszerűen és zavarosan hangzott minden szó, ami abban a csillogó teremben elhangzott. Aladár a rendesnél is idegesebb volt, fülhasítóan, sértően kacagott:

— Ne hagyd magad!

A szobában meleg volt; szédült a fejem. Egy gondolat villant meg előttem, de a másik pillanatban már kinyílt az ajtó s belépett Olga halványkék ruhában.

A játék tovább folyt. Aladár előtt egy csomó báb hevert. Össze-vissza húzogattam a figurákat, úgyhogy győzelme már biztos volt.

A végjátéknál tartottunk, amikor én kedvetlen szórakozottságomban egyik bábhoz kaptam. Aladár hirtelen felugrott s a kezemre ütött:

— Nem rajtad a sor!

Csend lett. Elsápadtam s az ajkaimba haraptam. Kóválygott velem a világ. Az egész ház, mint valami óriás hadihajó megindult s a vízen hánykolódó ember

rémült bizonytalanságával az asztal párkányába kapaszkodtam. Egyszerre fekete lett előttem minden.

Aztán szédületes gyorsasággal gondolkozni kezdtem. A szemben levő tükörben láttam feldúlt arcomat, a győzelmére váró Aladárt s mellette az anyját. Kezem a sakkdeszkán járt, de nem tudtam, mit csinálok. Kábult és fáradt voltam s akkor úgy tetszett, mintha egy végtelenség óta ütött volna meg tanítványom, aki az én véremből, az én agyamból szívta életét, mindenét. S láttam magam is: ott ültem vele szemben, mint egy kitömött szalmabáb, mint az ő bohóca, cselédje, rabszolgája. S aztán sokáig néztem csontvázzá aszott, tüdőtelen testét, porcogós kezét, mely leigázott, porba nyomott, mint egy fejedelmi vas-marok.

A fülemben harangzúgást hallottam. Kezem tologatta a bábokat előre, hátra, hol jól, hol rosszul. Egyszerre aztán kétségbeesett elhatározásom támadt. E hústalan csontkoponyáról utoljára letéptem azt a hazug aureolát, melyet fínom és fehér arisztokrata-kezek fontak köréje, hogy a földön maraszszák...

Aladár kacagott. Anyja mosolyogva várta a győzelmet.

— Vigyázz! — súgta a fülébe.

S én akkor kiegyenesedtem. Görbedt gerincem merészen rázta le az alázatosság szolgajármát. Ebben a percben nem gondoltam semmire és senkire.

Végigsimítottam a homlokomat és lángoló szemekkel meredtem a sakkmező fekete-sárga tarkaságára. Agyamban haditervet kovácsoltam. Három lépés után már előnyben voltam. Szörnyű acélgyűrűt vontam ellenfelem hadsora elé, mely a kombináció szédítő merészségével s a logika vaskövetkezésével roppantotta szét egy vizenyős agy üres kapkodásait. A bástyák keményen állottak, a futók serényen vi-

gyáztak, a lovak, mintha fülüket hegyezték volna: minden báb a diadalmas gondolkozás s a szikrázó ész egy-egy epopeája volt.

Felemeltem homlokomat s kezem ökölbe szorult.

— Sakk!

Szólt Aladár és anyja boldogan mosolygott.

Én egy kibúvó mozdulatot tettem. Az utolsó rabszolga-lépést.

Mikor aztán újra rám került a sor, az agyamra ömlő vértől szinte vakon, az indulattól részegen, az öröm remegő kiáltásával szóltam:

— Sakkmatt!

S lassan előre toltam egy parasztot...

OZSONNA

PIROSKA négy éves. Piroska az asztalnál ül a nagyanya ebédlőjében. A virágosvázák, a fehér és fekete torták közül sápadtan kandikál ki szőke feje, amely olyan, mintha félig porcellánból, félig cukorból lenne. Okos és hideg-kék szeme lelkesen bámul. Ha lehúnyja, hasonlít a komoly és illedelmes alvóbabákhoz.

A délután ideges zavarban mult el. Alig ebédelt meg, a bonne a kis szobába cipelte és fejét sokszor egymásután belemártotta a gőzölgő vízbe. A víz sütötte és a szappanhab huncutul csípte a szemét, úgyhogy sokszor kellett hunyorgatnia, míg újra látott. Arra is emlékezett, hogy a padlón széles aranytócsákban folyt össze a napfény. Azután a tükör elé állították. Itt a bonne elővette az anya fehér elefántcsontfésűjét és sokszor egymásután végigtépte nedves hajtincseit s ez nagyon fájt. Végül elkészültek, beültek egy kocsiba és a nagyanya lakomájára mentek. Félnégy lehetett.

Ekkor már az utcákra csokoládészínű félhomály ereszkedett. Piroska fejecskéjét a kocsi ablakához nyomta s nyugtalanul nézte az elsuhanó házakat. Füle pirosra gyulladt az izgalomtól. A sötét kocsiban olyan volt, mint két picike láng. Szeretett volna sírni, de félt, hogy az anya megharagszik és ő sajnálta az

anyát. Hogy ne okozzon neki fájdalmat, inkább dobolt az ablakon és nagyokat és őszintéket nyelt.

Mire megérkeztek, már gyujtogatták a lámpákat. Hideg délután volt, korán sötétedő. Piroska gyorsan felsuhant a lépcsőn és kinyitotta az óriási üvegajtót. A nagyanyánál egyáltalán minden üvegből van. Egy pillanat alatt végignézte a folyosót, amely a szobából kirakott bútoraival ünnepi izgalmat keltett s sokáig bámulta az asztalon a mayonnaise-halat, a rákpástétomot, a tortákat és a sajtot a különös üvegborítóval, valamint a köpcös, vörös rumosüveget, mellette a kék cukortartót, amely máskor mindíg a kredencen állott a gyertyatartók mellett. Ez egy kissé nyugtalanította. De így van ez mindíg december másodikán, Aurélia napján, mert akkor a nagyanya nevenapja van. Ezen a napon a porcellántálakon sárga piskóták állottak, amelyekbe apró mandula- és mogyorószemecskék voltak belesütve, üvegszerűen csillogó birsalmasajtszeletkék, rubinpirosak, vagy halványrózsaszínűek, marcipánok és gyümölcskenyerek. Benn a túlfűtött és lankadt levegőt rózsafüstölő cukrozta, amit az izzó vaslapátra vetett a cseléd, végigjárva vele a szobákat. A kanári a forróságban alélva csipegett kis kalitkájában. Fönn az állványon a kitömött evet szőre majdnem tüzet fogott. Meggyujtották az összes gyertyákat és lámpákat, az óriási petróleumlámpakolosszust is, amely az ebédlőasztal fölött lógott és csak ilyen ünnepi alkalmakkor égett, mielőtt a rokonság különböző tagjai — napokkal előbb — megvizsgálták, vajjon nem mond-e csütörtököt a nagy estélyen. Csak kevesen értettek hozzá.

Piroska elkáprázva állott a fénytengerben.

Egyenesen a szalonba ment, ahol sok asszony, leány és fiú lármázott. Megállt a piros szőnyeg közepén. A fiatalemberek felugráltak, kezet csókoltak az

anyának, de őt nem vette észre senki. Percekig állt így duzzogva, várakozva és kémlelődve. Végre Tusi, az unokanővére észrevette.

— Hogy vagy, Piri? — kérdezte és tovább ment.

Piroska felelni akart, de nem jött szájára szó. Zavarban volt és nem értette, miért kérdeznek tőle olyast, amelyre úgysem várnak feleletet. Torka összeszorult a méregtől. Fájt neki, hogy mind jól mulatnak, nélküle is. Már az anyja se törődik vele. A leányok, Iby, Iky és Mary ott ülnek a teaasztalnál két katonatiszttel és reá se hederítenek.

A bonne megfogta kezét.

— Allons chérie...

A zöld díványra ültette.

Piroska most nézte a leányokat. A katonatisztek cigarettáztak és udvaroltak, különösen Ibynek, aki a legyezőjével hadonászott s folytonosan kacagott. Egyik hadnagy, a szőkebajuszú, ritkábban szólott, de mihelyt kinyitotta a száját, a leányok majdnem szétpukkadtak a nevetéstől. Most is mondott valamit. Elkérte Iby legyezőjét és legyezni kezdte magát. Piroska erősen figyelt.

— Szép legyezője van — folytatta a hadnagy és eltorzította arcát.

Viharos kacagás.

— Rudi, — mondta egyik leány — magából gyönyörű leány lenne.

— Igen? Ezt már sokan mondták nekem.

Szavai most is harsogó nevetésbe vesztek. Tényleg úgy mondta ezt, mint aki kicsit biztos a sikerében s tudja, hogy szellemes, kedves és elragadó. Piroska azonban az egészből semmit sem értett. Miért kell ezen nevetni? A hadnagy a levegőbe dobja zsebkendőjét, a leányok újra kacagnak. Piroska előrehajolt, fejecskéjét képtelen gondolatok szorongatták

és szégyelte magát, hogy ilyen buta. Közben a zavar egyre nőtt. Rettentő sokan jöttek. Először egy sápadt, nagyorrú hölgy, az urával, egy vörösszakállas kövér úrral. Azután sok-sok leány és még több fiú. A lárma már olyan nagy volt, hogy egymás szavát sem értették. Mindenki beszélt és senki sem figyelt. Zongoráztak, hegedűltek, énekeltek, fütyültek, kukorékoltak és sípoltak. A sápadt kis leány pedig reménytelenül, sovárgó szemmel várta, hogy végre észrevegyék.

Átment a másik szobába is. Ottan egy öreg urat és egy öreg nénit figyelt, akik németül beszélgettek. A díván sarkába húzódott s hallatlan megvetéssel méregette őket. Ezt gondolta magában:

— Érthetetlen, milyen gyerekesek ezek a nagyok. Most játszanak előttem és fontoskodnak, hogy értik egymást, holott egész bizonyos, hogy ezt a beszédet senki a világon se értheti. Hiszen én se értem.

Ekkor a nagyanya kézenfogta és bevezette az ebédlőbe, ahol egy hosszú fehér asztal volt felterítve a lakomára. A többiek ott ültek mind. Piroska az anya mellett kapott helyet. Itt már kissé érdekesebb volt a társaság. Közvetlenül előtte ott csillogott a tortakés, amit kezébe is vett de az anya nyomban letétette vele és így csak az angyalos tányérban gyönyörködhetett. A többiek különben éppen olyan értelmetlenségeket beszéltek, mint előbb. Egy pufók, zöldruhás hölgy, aki, — mint Piroska észrevette — a békához hasonlított, állandóan a rokonairól fecsegett. A másik mindenkitől azt kérdezte, hogy érzi magát, de akárcsak Tusi, nyomban el is fordította fejét. Ez a hölgy most a mamához fordult:

— Hogy van a kicsike?

— Köszönöm, elég jól.

— Csak el ne rontsa a gyomrát...

Piroska nézte a nénit, a sok tarka ruhát, a szí-

nes tortákat, a tányérokat és türelmetlenül feszengett a székén.

A néni beszédén annál inkább csodálkozott, mert látta, hogy az uzsonnán ő eszik legtöbbet. A többiek is borzasztó sokat ettek. Megitták a haboskávét, azután jött a pecsenye, a torta, a gyümölcs, a sajt és még mindig nem laktak jól. A pufók hölgy, akinek mindenki bókolt, mennyit megsoványodott a nyáron Marienbadban, már harmadszor vett a habostortából. Egyébként még nagyobb zaj volt, mint uzsonna előtt. Most az öreg urak már kurjantottak is. A körszakállas bácsi — kezében egy pohárral — felkelt és beszélni kezdett. Piroska nagyon figyelt, de egy szót sem értett belőle s nem tudta, haragszik-e a kövér úr, vagy csak bolondozik? Száját szélesre tátotta, homlokát elöntötte a vér. Kiabált. Kékeslila erek dagadtak a húsos homlokán. Szemöldökei pedig kísértetiesen ugráltak, villogtak és cikáztak.

— Az a barátság, amely bennünket ehhez a házhoz fűz, helyesebben az a szeretet, amely mindenkit elfog, midőn — ha szabad magam így kifejezni — ebbe a szentélybe lép... ebbe a szentélybe, amely...

Piroska erősen nézte az ordító urat.

Az apához hasonlított, mikor szidja a cselédeket. De a többiek mosolyogva néztek rá és nem sírtak, hanem integettek, helyeseltek és zörögtek a villáikkal. Piroska hol a kövér úrra, hol a vendégekre nézett. Nem volt tisztában, nevetni kell-e vagy sírni? Az orra viszkedett, szeme égett s a mellét valami különös félelem csiklandozta. Künn a konyhában pedig a villamoscsengők szüntelenül berregtek. Cselédek jöttek- mentek, ajtók csapódtak. A szavak, hiába próbálta elhesselni, mérgesen zümmögtek szája körül, mint a darazsak. Füle csengett. Azután a kövér úr magasra emelte poharát és kitört a beszéd; a vendégek felkeltek, az üvegtányérok újra úgy csörröm-

pöltek, mintha millió apró szilánkra törtek volna. A másik szobában bútorokat tologattak. Az egész egy rossz álomnak látszott, amelyből nemsokára fel fog ébredni. De hiába mereszgette szemét. Még mindig előtte voltak a vendégek. A folyosón feltüntek a cigányok. Gyantázták a vonót, hangolták a hegedűket, tust húztak a beszédre. Attól tartott, hogy a plafon a fejére szakad, kőpor hull a társaságra s a ház összedől. Orrában a kénesgyufa émelyítő füstjét érezte. Egy fiatalúr a zongorához ugrott és dühösen rácsapott, mintha bántalmazni akarta volna. A bús macskazenébe kétségbeesetten hangzott belé az urak dörmögése, a lányok és asszonyok vihogása.

Piroska fel akart kelni, de nem bírt. Két szemét rémülten jártatta körül a szobán. Arca halálsápadt lett.

— Hisz ezek bolondok! — gondolta magában. — Hisz ezek egytől-egyig meg vannak őrülve...

Aztán torkaszakadtából elkezdett sírni.

A KÖVÉR BÍRÓ

1

FÉNYES délben a napszúrás úgy reszket a levegőben, mint valami hegyes, gonosz aranytű.

A kisváros alszik. Házai fehérlenek, ablakai barátságtalanul villognak, a fény önkívületében, hasonlóan valamelyes iszákos, vagy őrült szeméhez, aki csak bámul a porba és nem lát.

Távolabb a huszárok lovardája, melynek eresze már ad valamicske árnyékot, a gyep, melyen pitypangok nőnek, méhek, darazsak zümmögnek.

Lélekzetünk ki-kihagy. Akár forró fürdőből jönnénk, testünk izzik, kezünk reszket. Néhányan — tíztizenkétéves gyerekek — tornaingben, gumicipőben, harcrakészen várjuk a kövér bírót. Betegek vagyunk a kánikula örömétől. A világ: egy sárga szédület.

A lovarda eresze alatt összedugjuk fejünket, lüktető halántékkal hallgatunk. Mikor elharangozzák a delet, a törvényszék hűvös kapualjából — mindig pontosan — kiduzzad a kövér bíró hordószerű potroha.

Egyikünk elordítja magát:

— Jön a kövér bíró.

Odalapulunk a lovarda kapujához. A csendben csak szívünk kalimpálása hallik. Nemsokára az aszfalt összerezdül, ami azt jelenti, hogy mindjárt elő-

tünk a kövér bíró. Egy pillanat s már itt van. Porszín nyáriruhát visel, domború hasán vastag aranylánc, ujján zöld pecsétgyűrű, kezében nádbot.

Homlokáról keskeny patakokban ömlik a verejték. Vakondok-szeme hájpárnák mögül pislog ránk. Mindnyájunkban forr a harag, de félünk s gégénk úgy összeszorul, hogy nem bírunk kiáltani.

Csak akkor kiáltunk, mikor már tíz-húsz lépésre fujtat tőlünk, mint egy gőzmozdony.

Valaki felragad egy göröngyöt.

— Vágd utána — bátorítjuk az illetőt. — Üsd agyon.

A göröngy magas ívben röppen feléje, széttöredezve fröccsen szét a porban. A szeplős Torday, kit az iskolában „pulykatojás"-nak csúfolunk, felajzza parittyáját s utána küld még egy színes kavicsot.

A kövér bíró hátrafordul.

Hunyorog a napfényben, aztán tovább gurul. Mi kuncogva, dühös álpátosszal fogadkozunk:

— Ha legközelebb erre jön, nem viszi el szárazon. Ezzel verem be a fejét.

A napfényben egy kézipisztoly vasagya villan meg.

Mindnyájan elhülünk, de boldogok vagyunk, erősnek érezzük magunkat.

2

UTÁLTUK a csunyaságát, gyűlöltük a betegesen pöffedt kövérségét, ahogy csak a gyermekek tudnak gyűlölni.

Sohasem láttunk ilyen torzembert. A lábak búsan tartották a potrohot, a törzs beleveszett duzzadó, virágzó hájába, melyből csak kopasz feje látszott ki,

mint egy minden pillanatban megpukkadni készülő zsírgömb. Az arc közepén pisze, tömpe orrocska szomorkodott, mely — úgy tetszett — pityeregve vádolta a természetet, hogy egy embert így megcsúfolt.

Részvétet nem éreztünk iránta. A varangyos békát éppúgy gyűlöltük, mint a kövér bírót. Gyűlöltük, mint mindent, ami szokatlan.

3

EGYSZER délután arról vitatkoztunk, hogy mitől hízott meg ennyire a kövér bíró.

— A kövér bíró, — mondta Pali — ökröket eszik. Egy egész ökröt fal minden ebédre. Az anyja süti nyárson.

— Hát van anyja? — kérdeztük s a társaságon hihetetlen moraj futott végig.

— Van hát — erősgette Pali. — Vele lakik együtt, itt a Tűzoltó-utcában. Én ismerem. Ha akarjátok, mindjárt elvezetlek benneteket.

Elindulunk a különös kalandra. Rablóregényekben olvastuk, hogy bátor, nemes daliák az ellenséget tulajdon fészkében keresik fel s ott számolnak le vele. Mi is ilyesmire gondoltunk, míg közeledtünk a csendes, zöldzsalus ház felé.

Palit előre küldtük.

Pár perc mulva röhögve jött ki:

— Gyertek.

4

ELŐSZÖR a hűvös tornácon kellett keresztülhaladnunk, melyet színes üvegkapu választott el az udvartól.

Benn kőrisek, jázminbokrok között, a hinta mellett, a padon egy sovány, bánatos nénike kötött.

Még viszketett a torkunk a nevetés ingerétől, de a nénike megsímogatta fejünket s mi kezet csókoltunk neki, mint az édesanyánknak szoktunk. Mély, aranykarikás tányérokon almát, szőlőt tett elénk. Palit felültette a hintára.

Elmondta, hogy a hinta még a fiáé volt, mert valaha, mikor iskolába járt, nagyon szeretett hintázni. Sok mindenről beszélt még. Hogy féltette a fiát, hogy várta, ha néha elmaradt a pajtásaival, hogy megnótázott, megtáncolt, ha a hosszú őszi estéken unták magukat. Micsoda fürge, derék legény volt és micsoda táncos. Nem akadt nála különb madarász.

— Úgy ám, — ismételgette — az én fiacskám is madarászott — és sóhajtott. Az idő múlik.

Maga elé nézett. Mi pedig őt néztük. Azzal jöttünk ide, hogy valami tréfát csinálunk a kövér bíróval a saját házában, de a kedvünk elzápult, a kánikula hőségében fáztunk.

— Meséljen még, néni — mondta Pali, álmélkodva.

A néni most rápillantott.

— Ejnye, — szólt — de rongyos az ingecskéd. Ki látta így járni?

Bement a szobába. Kihozott egy csomagot. Ruhák voltak abban. Cipőcskék, kis nadrágok, kabátkák. Meg egy tornaing.

— Ez mind az övé volt — mondotta a néni. — Ez az ingecske is. Nézd, épp illik rád.

— Ez is? — kérdezte a Torday-gyerek s egy zöld lepkefogót emelt fel.

Mindnyájan megdöbbentünk. A röhögés, mely a kapuban torkunkban bizsergett, most csiklandozó,

orrcsavaró zavarrá savanyodott s pityergőssé torzította arcunkat.

Kézről-kézre adtuk a lepkefogót.

5

A FÁK árnyában állottunk.

Néhányan a hintára szálltak, sikoltottak, bukfencezni próbáltak a fűben. De nem jól éreztük magunkat.

Valami fojtogatta torkunkat ezen az alkonyaton, mint mikor az ember először nem bír aludni s észreveszi, hogy neki is fáj, ami másnak és jobban fáj, mint másnak. Az irgalom tündére szállt közénk, melyet eddig még nem ismertünk s egy pillanat alatt átvillant a fejünkön, hogy valaha a kövér bíró is gyerek volt, olyan, mint mi, madarászott, hintázott és lepkéket fogott.

Amikor ezt átgondoltuk, már nem voltunk többé gyerekek. Arcunk megöregedett, szemünkbe az élet minden misztériuma ült. Álltunk egymás mellett, némán.

Egy dalba kezdtünk, de ijedten, — minden ok nélkül — abbahagytuk. Fekete bogarak koppantak kalapunkhoz. Fejünk megfájdult a forró fű szagától.

6

ÉN a falhoz támaszkodtam s lehúnytam a szememet. Kék mezőt láttam, melyen egy kis virgonc gyerek hajadonfőt ugrál, kezében a zöld lepkefogóval egy ideges, fehér pillangó után kap.

Megszégyenülve somfordáltunk ki az utcára.

7

FORRÓ és fekete volt az éj.

A sarkon dörgő léptekkel jött felénk a kövér bíró.

— Jó estét — szóltunk és illedelmesen leemeltük sapkánkat.

— Jó estét — mondta a kövér bíró, mint a testvérünk s ő is leemelte szalmakalapját.

8

ESTE sokáig nem tudtam elaludni kis ágyamban. Amikor elaludtam, azt álmodtam, hogy a kövér bíró kékszalagos gyerekpólyában sír és szomorúan rámmered, mint egy nagy-nagy, pufók baba...

HAJNALI PÁRBESZÉD

Körúti kávéház. Egy Auer-láng virraszt a sarokasztal fölött, hol az Agglegény és a férj ül. Már söpörgetni kezdenek, a székeket lapjával az asztalokra rakják, az ajtókon léghuzam süvít. A kávéház személyzete nem viselkedik valami kitüntető figyelemmel a két kései vendég iránt. Az asztalon sörösüvegek, pálinkáspoharak, melyek alján zöld és piros folyadékok csillámlanak és egy üvegszelence, melyben szódabikarbóna van. A Férj és az Agglegény körülbelül egyidős. Valaha iskoltársak voltak, ma a húszéves találkozóról jönnek, álmosak, mámorosak, már únják is egymást, de mégse tudnak elválni. A Férj kövér, kopasz, a potrohán aranylánc. Az Agglegény dereshajú, a szeme ábrándos, verseket ir. Reggel négy óra.

AGGLEGÉNY *(végigásit egy skálát):* Menjünk haza.

FÉRJ: A kedvemért, öregem, maradj még. Várjuk meg a hajnalt. *(Két kanál szódabikarbónát eszik, de a fehér por fele a mellényére hull.)*

AGGLEGÉNY *(ásit):* Én nem szeretem a hajnalt.

FÉRJ: Nincs szebb, mint a hajnal, öregem. Míg ránk nem kékül az ablak ... az ég ... a föld ... addig nem megyünk haza.

AGGLEGÉNY: Utálom a hajnalt. *(Ásít.)* Én mindíg szaladok előle, hamar be az ágyba, elfújni a gyertyát, lefeküdni, míg sötét van. A házmestert ilyenkor majd felöklelem a lépcsőházban. *(Gyorsan felhajtja a likört. Maga elé néz.)* Azután a feleségem...

FÉRJ: Mit, te megházasodtál?

AGGLEGÉNY *(mosolyog):* Nem tudtad?

FÉRJ: Nem.

AGGLEGÉNY *(játszik):* Szegény feleségemnek megígértem, hogy éjfélre otthon leszek. Most gyöngélkedik.

FÉRJ: Nem hittem volna, öregem, hogy te megházasodtál. *(A Férj is felhörpint egy pohár likört. Ő is maga elé néz. Ő is mosolyog és játszik.)* Hát cserben hagytál bennünket, te rossz csont? Elpártoltál? Nem emlékszel, mit fogadtunk az érettségi banketten? De legalább boldog vagy-e, édes öregem?

AGGLEGÉNY *(ábrándosan lehúnyja a szemét).*

FÉRJ: Ne is beszélj, látom az orrodról, hogy boldog vagy, öregem. Ej-ej, ki hitte volna, öregem.

AGGLEGÉNY *(közelebb húzza a széket):* Te, ha tudnád, mi egy asszony. *(Most már olyan komolyan játszik, hogy maga is elhiszi.)* Nézd, most négy óra. Az asszony már éjfélkor felébredt. Azóta nem tud elaludni, a szemét kinyitja, de nem gyujtja meg a villanyt, úgy vár rám. Negyedóra mulva hallja, amint kezemet csendesen a kilincsre teszem. Én belépek. Ő színleli az alvást és a pillái mögül néz rám. Ő, te nem tudod, mi az egy asszony... egy hajnali asszony...

FÉRJ: Pincér, még két maraszkinót. *(A pincér hozza. Isznak.)*

AGGLEGÉNY *(belemelegszik a játékba. A*

hangja halk és izgatott): Az asztalon az éjjeli mécs. Legyen a mécs teszem ez a gyufatartó. Előtte az ellenző. Legyen az ellenző teszem ez az étlap. Félrehúzom az ellenzőt így. Elfújom a mécsest így. Képzeld, milyen csöndes a szoba. Milyen csöndes a levegő, amelyet egy édes asszony lélekzése szűrt át az éjjel. Drága, édes asszonyom, megérkeztem hozzád, jó reggelt. Leülök egy székre és nézem az arcát.

FÉRJ: Érdekes. *(Mélyet szippant a cigarettájából.)* Érdekes. *(Még egyet szippant, majd az egész cigarettát felsóhajtja.)* Ezt sohase éreztem.

AGGLEGÉNY *(félvállról):* Házasodj meg.

FÉRJ *(kíváncsian):* És az asszony felkel ilyenkor?

AGGLEGÉNY: Lassan. Ehhez érteni kell. Először is csöndesen leteszem a kalapom, a sétapálcám, a tavaszi felöltőm. Azután csöndesen, nagyon csöndesen az ágyhoz lopódzom és föléje hajolok.

FÉRJ: Nézd csak, szerelmes a feleségébe.

AGGLEGÉNY *(mosolyog):* Las-san. Az asszony most felnyitja a szemét. Érzem a sötétben, amint rám néz.

FÉRJ: Te igazán boldog lehetsz.

AGGLEGÉNY: Megfogom a kezét és megcsókolom a kedves, jó kezét. Azután megcsókolom a száját, a kedves, jó száját, egyszer, kétszer, háromszor. Most még nagyobb a csönd, mint mikor aludt. Mert az igazi csókok nem lármásak.

FÉRJ *(hidegen):* Tudom.

AGGLEGÉNY: Azután az asszony fülébe súgom, hogy főzzön kávét. A reggeli kávém sohase iszom a kávéházban. Hiába, az otthoni kávénak nincs párja. Különösen ilyenkor, átlumpolt éjszaka után. Olyan megnyugtató, mintha minden bűnöm feloldaná

a pillés, illatos kávé. Az asszony egy darabig vonakodik, sajnálja otthagyni az ágyat, a szája durcás.

FÉRJ *(izgatottan):* De később, ugye, felkel?

AGGLEGÉNY *(egyszerűen):* Fel. *(Önérzetesen.)* Még sohase kellett kétszer mondanom. Egykettő papucsba bujtatja a lábait, a cukorfehér lábacskáit. Fázékonyan kendőt kap magára és a másik percben már lobog a melegítő. Egy szót se szólunk. De mindketten érezzük, hogy most szeretjük egymást legjobban.

FÉRJ *(meredt szemmel bámul):* Érdekes. És azután?

AGGLEGÉNY: És azután, nincs tovább. *(Csettint az ujjával.)* Barátom, én vagyok a legboldogabb ember Budapesten. *(Ránéz.)* Miért bámulsz?

FÉRJ: Te, — akár hiszed, akár nem — de ezt én soha... sohase éreztem.

AGGLEGÉNY: Hallod, ez csak természetes.

FÉRJ *(észreveszi, hogy a szódabikarbónás szelencébe belepottyant egy öreg könnycsepp, megtörli a szemét és megint játszik):* Bizony nekem nincs kihez hazamennem. Agglegény maradtam. Hogy is van az a mondás? Az agglegény úgy él, mint egy király...

AGGLEGÉNY: És úgy hal meg...

FÉRJ: Sohase hal meg. Tudod mit, öregem, én mégse cserélnék veled. Igaz, hogy a legényszobám üres most, az ágy hideg és úgy surranok be, hogy elfordítom a fejem, de azért... azért boldog vagyok. Olyan könnyű... Olyan szabad...

AGGLEGÉNY *(elkomorul).*

FÉRJ: Az se igaz, hogy senkim sincs. Az én nagy, francia ágyam a világ leghűbb állata. Te, az vár engem és illedelmesen köszön, mikor belépek. „Jó reggelt, nagyságos úr!" Erre én azt mondom:

„Szerbusz!" Az éjjeli szekrény egy oktávval magasabban kiált: „Jó reggelt!" Megveregetem a vállát: „Szerbusz!" A kis párna szoprán-hangon rikolt: „Jó reggelt!" Megsímogatom: „Szerbusz!" Egyébként megköszönöm nekik, hogy jószívűek hozzám, lefekszem, kicsit olvasok, azután a fülemre húzom a takarót, a kispárnára hajlok és mintha véletlenségből történne, megcsókolom a csücskét...

AGGLEGÉNY *(kényelmetlenül feszeng):* Kérlek, ne érzelegj.

FÉRJ: Az ördög érzeleg. Én csak titeket sajnállak, szegény férjek. Az egész világ az enyém. A ligetben, a Múzeum-kertben tavasszal annyi leány van. Nem tudom, észrevetted-e, hogy ezek a fiatal leányok mindig egyformák, a kötényük, a szoknyájuk, a frizurájuk sohase változik és ha egyik-másik megöregszik és elcsúnyul, a fiatalság, a fiatalság az örök. Ezek a leányok jönnek elébem friss mosollyal, piros napernyővel. Nektek van feleségtek és anyósotok. Nekem azonban maga a Természet az anyósom, aki millió és millió eladó lányt cepel a karján.

AGGLEGÉNY *(nagyon szomorúan):* Nem gondolod, hogy nincs igazad?

FÉRJ: Én, öregem, nem filozofálok. *(Fütyörész.)* Én élek.

AGGLEGÉNY *(hosszan, irigyen bámulja):* Hazudsz. *(Dadogó nyelvvel, álmosan.)* Hazudsz. *(Megfogja a kezét.)*

FÉRJ: Mi bajod?

AGGLEGÉNY: Csak azt akarom mondani, hogy hazudsz. *(Lehajtja fejét az asztalra.)* Hogy nincs így. *(Nagyon sápadtan.)* Hogy nincs igazad.

FÉRJ: Honnan tudod, — te, — te békés nyárspolgár?

AGGLEGÉNY: Az a szoba utálatos és hideg. A lavór vize jeges. És nem köszön senki. És azután az a millió lány se érdekes. Kettő kevesebb, mint — egy.

FÉRJ: A matematikában mindíg gyenge voltál.

AGGLEGÉNY: Ne izélj. Sohase, sohase szoktam lumpolni. Kicsit szédül a fejem. Én most nem merek hazamenni.

FÉRJ *(felkel):* Pedig már igazán mehetünk.

AGGLEGÉNY *(teljesen elázva, szontyolodottan felkel):* Maradjunk itt. *(Valamit gondol.)* Örökre.

FÉRJ *(dühöngve hebeg):* És az asszony?

AGGLEGÉNY: Az, fiam... az... az... *(Szünet. A levegőbe mutat, nagyon messzire.)*

FÉRJ: Hát így vagyunk, öregem? *(Hahotázik.)* No, ez sikerült. Becsaptál, öregem, a régi vagy, akárcsak az iskolában, húsz évvel ezelőtt. *(Mindíg erősebben nevet.)* De látod, te is beugrottál. *(Nyelve alig forog.)* Tudd meg, öregem, tudd meg... hogy én is becsaptalak... mert én meg... úgy bizony...

AGGLEGÉNY *(a füléhez hajol s élesen, hidegen belésziszegi):* Mióta?

FÉRJ *(szomorúan):* Tizenöt éve.

A HAMISKÁRTYÁS

AALBERG Cézár szeptemberben szabadult ki a börtönből. Válla megroggyant, kicsit megkopaszodott, a haja a halántékán már deresedett, de porcellánszínű arca alig változott. Októberben már együtt lakott a feleségével és a hatéves kis fiával, a Nyúlutcában, ahol egy kertrenyíló tiszta hónapos szobát bérelt. Késő délután „jött haza" Cézár. A felesége — szótlan-sápadt asszony, aki mindíg feketében járt — a szobát telerakta tubarózsákkal, melyeknek húsos illata nehezen feküdt a tüdőkre s valami fülledt gyászt és erjedő szomorúságot permetezett szét. A hamiskártyás benyitott. Erre az anya is, a fiú is keservesen sírni kezdett. Cézár lerogyott a nyikorgó díványra. A felesége és a fia ráborult, az arcukat sovány testéhez szorították, mintha halottat siratnának. Órákig alig szóltak pár szót. A férfi mozdulatlan feküdt a díványon, mint a koporsóban. Az örömünnep nedves szomorúságban ázott szét.

Egy hétbe telt, amíg valahogy felocsúdtak. A kisfiú még gyakran sírdogált, az anya még sápadtabb és szótlanabb volt mint addig, de csakhamar folytatták régi életüket. Cézár korán ment haza, minden este maga vitte fel a hideg felvágottat. Együtt ettek. A nap legnagyobb részében otthon volt. A vi-

déki város csodálta, mennyi ízléssel és tapintattal bújt el a hamiskártyás az emberek szeme elől.

Mikor otthon ült az aranyat szóró petróleumlámpa alatt, el se tudta képzelni, hogy máskép is élt valaha. A vaskályha égett, olcsó szivarja jól szelelt s a felesége mindig varrt mellette. Cézár álmodozó kezei boldogan fürödtek a nyugalomban, nyoma se volt rajtuk a multnak, oly fínomak, oly keskenyek, oly tiszták voltak, mintha hosszú-hosszú éveken át gyengéd hangszereken, vagy csipkéken pihentette volna és nem borgőzös kártyák lapjain. Fütyörészett. Érezte a nyugalmat és testén a frissen mosott ruha cirógatását. Csak zöld szemében égett valami a züllött mámorból. Különösek, üresek, piszokszínűek voltak ezek a szemek, mint régi palackok törmelékdarabjai, amiket a földön, szemétdomb mellett találunk.

Este, tíz óra felé, elment az „Aranysas" kávéházba. Lassanként társaságra is akadt, egy cingár gyógyszerészsegéd, meg egy faarcú, fontoskodó városi díjnok. A pincér hozta a sakkot, eléjük terítette a repedezett viaszosvásznat s a tintapecsétes zöld zsákból lassan szedegette a csempe, szomorú sakkfigurákat. Éjfélig sakkoztak, azután mind a hárman lefeküdtek.

Egy este Levinszky, a gyógyszerészsegéd jókedvében volt, bort hozatott és kurjongatott.

— Te Cézár, — mondta neki — unom a sakkot. Kártyázzunk.

Aalberg Cézár elsápadt. Nem mert rátekinteni, érezte, hogy a szeme égeti a kezét s ujjait hirtelenül elrántotta a sakkasztalról.

— Nem — mondta. — Sohasem kártyázom.

Azután sohase beszéltek kártyáról.

A kártyát a karácsony hozta vissza. Délután, mikor a fia hazajött, az iskolatáskájából a palavesz-

szők és a könyvek közül kiesett egy csomag vadonatúj, aranyszegélyű kártya és a gyerek lángoló arccal mámorosan turkált a piros-zöld lapok mennyországában.

Cézár sötéten állott meg a fia előtt.

— Mi ez? — kérdezte. — Nem szégyelled magad? A kártya nem gyerek kezébe való.

Cézár zsebredugta a kártyát. Átment a másik szobába. Friss, egészen friss kártya volt, karácsonyi kártya, most került ki a kártyagyárból, még érezni lehetett rajta a festék szagát. Szédülő fejjel bámulta. A csunya, gyötrelmes figurák, a szörnyek, a fantómok, akikkel annyit társalgott, most újra elküldték neki névjegyüket és emlékeztették valamire. Becsukta az asztal fiókjába. Azután újra elővette. Szemrehányást tett a feleségének, hogy a fia kezébe került és föl s alá járkált a sötétedő szobában.

Estefelé meglágyult a hangulat. A karácsonyfát meggyujtották, az apa bort ivott és énekelt. Csak kilenc óra volt még, lefeküdni nem lehetett, nem tudtak mit csinálni. Cézár maga vette elő a kártyát:

— Nem bánom, játsszatok — szólt a feleségének.

Minden arc kiderült, leszedték az asztalt, leültek. Az anya egy kis üvegtányért hozott s a rézfillérek csörömpölni kezdtek.

Cézár bámulta az asztalt.

— Én nem játszom — szólt és a feleségére nézett.

Az asszony azonban már osztott. Cézár vállat vont, megivott egy pohár bort és kezébe vette a kártyát.

— Kezdjük.

A kisfiú pirosra gyulladt füllel várta, mi történik.

— Látod, — mondta neki Cézár — ez a sok pénz mind a tied lesz, nyerd el tőlem.

Mindnyájan a kártyájukat nézték.

Ideges csend dobogott a szobán.

— Nyertem — szólt halkan Cézár és maga elé söpörte a filléreket.

Erre a fiú feltérdelt a székére. Újra osztottak és most az anya nyert, a nyereséget megfelezte vele. De azután megint az apa nyert. Cézár már bosszankodott, hogy mindig hozzászegődnek a súlyos, szédítő, komoly kártyák s szeretett volna szabadulni a nyereségétől. A kártyák azonban nem tágítottak. Megostromolták, jöttek félelmesen követelőzve éjszakai különös ismerősei, a zöld és piros színek, a koronás kártyakirályok, az elkényszeredett arcú legények, akikkel annyit nézett farkasszemet lihegve, verejtékezve, szívdobogva. Már meg se nézte a lapjait, hanyagul hajigálta, a homloka verejtékezett. Mindhiába. A kártyaalakok bosszúálló arccal meredeztek rá, mint a betörők és a gyilkosok s a torkát szorítgatták. Halomban feküdtek előtte a fillérek.

— Mit tegyek? — dörmögte bosszúsan a feleségének.

Elővette az összes kártyababonát. Felkelt a székről, megforgatta — balkézzel — a levegőben, leült és osztott. Újra ő nyert.

Fia pedig leste a szerencsét. Okos arcocskája lángolt az izgalomtól s a szája görbületében már ott settenkedett a pityergés. Nagyokat nyelt. Az apa köhintett, megigazította a szemüvegét és hozzá fordult:

— Vigyázz, most te nyersz.

Puha ravaszsággal hajolt előre a gyerek, mint egy leső puma-macska, nézte, hogy keveri apja a kártyát. A pénztárt már harmadszor nem ürítették ki, színültig volt vörös rézfillérekkel. Most jó kártyát kapott. Mélyet lélekzett. Jött azonban a másik és a harmadik kártya s szegény kis arcán elsötétedett az öröm.

Cézár szótlanul nézett maga elé. Már éjfélre járt az idő. A felesége és a gyermeke minden pénze előtte volt és nem tudott szabadulni tőle. Szítta foga közt a levegőt, a száját elpittyesztette, megvető mosollyal fogadta komikus helyzetét, azután egyszerre átvillant valami az agyán. Hosszú, hajlékony ujjaival végigtapogatta a kártyát és a finom ujjakban újra felébredt a látnoki művészet, a boszorkányos varázs, amivel évekig nyitogatta mások erszényét. A gyalázatos, a piszkos kártya, hogy megalázta őt, a kártya urát, az ezresek urát, egy filléres hajsza. Hirtelenül dolgozni kezdett. Behúnyt szemmel, a tapintó szemölcsei rezgésével érezte ki a jó kártyákat s egy villámgyors mozdulattal fogta egybe, hogy a fiának csempéssze oda. Mindent látott és tudott. A lehelletével is operált. Akarata hipnotikus erejével uralkodott a társaságon, az egyik kártya iderepült, a másik a kézelőjében sunyított, egyszerre hadvezére lett a terepnek, mint régen s a szerencsét már is a fia javára billentette.

A bankot meg egyszer megduplázták.

Még csak egy apró mozdulatot kellett volna tennie. De már késő volt. A gyerek felugrott az asztalra, a tekintete végigcikázott rajta és szélesre meredt szemekkel, irtózatosan szétfeszülő szájjal ordított rá:

— Csalsz!

Cézár felpattant a székről, három lépést hőkölt vissza és kiejtette kezéből a kártyát.

— Csalsz!

Úgy állott, mint a tetten ért gyerek. A fia bőgte, ordította, zokogta:

— Csalsz, csalsz, csalsz!

Nevetni próbált, de az ereiben megfagyott a vér, a halántéka hideg volt, csak hebegni tudott.

A gyerek pedig nem tágított. Még mindig az

asztalon tombolt, arca ragyogott a diadaltól, megvetően nézte az apját, a bankot kifordította az asztalra, az apró kis pénzeket dühösen söpörte le, azután egy marokra valót odadobott az ablaküvegre.

— Csalsz!

Cézár a szoba közepén állott. A gyereket sietve lefektették, csitítgatták, sokáig tartott, míg — durcásan és sötéten — álomba sírta magát. Az apa pedig nem feküdt le. Megitta az összes bort, a részegségtől bódultan járkált le-föl, hajnalig álldogált az ablak előtt és nézte a havas, kopár kertet.

A tavalyi karácsonyra gondolt. Akkor épp így bámult ki a börtöne ablakából.

A CSEH TROMBITÁS

A SZÍNHÁZI zenekar mély pincéjében — zöldernyős villanylámpa előtt — ül Sznopcsek, a cseh trombitás. Ha a karmester kopog a pulpituson, szájához szorítja rengeteg trombitáját, a szeme kidagad, mint a pontyé, a két arca először felpuffad a beléje szívott sok levegőtől, aztán ez a levegő — lassan és ütemesen — kiárad a trombita torkán s az arca lelohad. Sokszor ismétli a játékot. Lélekkel fúj és lelket fúj a hangszerébe. A trombita pedig mint egy kacskaringós szörny, egy aranypolip, őt szívja. Estefelé borozni szokott. A feje kellemesen kóválygott. Izgatja a zene. Amint belelehel a trombitájába, úgy érzi, hogy a szája elreped, az arca felrobban a fortissimo örömétől és bőrén még sötétebbé válnak a bor és az öregség csunya piros-lila rózsái. E tornák után lehúnyja a szemét. A világ sötét fényben úszik előtte.

Arca még piros, járása vidám és könnyű, de egy idő óta a halál csirái fakadoznak benne. A többiek, akik körülötte voltak, nem vettek észre semmit, csak arcvonásai meredtek meg márványosan, csak a szeme esett be kissé. A szomorkás pici ember egy este hazament, leült fakó-zöld karosszékébe, melyben meghalt az apja és a nagyapja és maga elé bámulva, nyugodtan és bölcsen — ahogy igazi filozó-

fushoz illik — leszámolt az élettel. Volt neki némi megtakarított pénze, a színházi zenekart faképnél hagyta és aztán csak a hangversenyekre, meg az italra költött. Életrendjébe semmi változás sem esett. Korán kelt, erősen és sokáig mosakodott és reggelenként órahosszat sétált a városi park fehér orgonabokrai között. Maga sem sejtette, mi baja van, de tudta, hogy pár év, pár hónap és mindennek vége.

A hangversenyeket buzgón látogatta. Ez volt egyetlen passziója. Szerette a zenét önzően és szenvedélyesen, s a füle, ez a begyakorolt, ínyenckedő hallószerv, mohón szürcsölte magába a halkuló, dübörgő hangviharokat, mintha egész valója csak ezen a két lapos tölcséren át ömlött volna beléje. Nem sokat érthetett a zenéhez, de tisztelet élt benne, egyes zenezseniék előtt haptákba vágta magát, mint a muzsika öreg közkatonája. A hangversenyteremben mindig ő volt a legelső. Hét órakor nehézkesen és komolyan felbotorkált a lépcsőkön. Az ajtónyitogatók, a ruhatárosok mosolyogtak, ő is mosolygott, azután beballagott az üres terembe, leült az első sorba, megtörölte vastag szemüvegét, hogy a zenét lássa is és keresztbefont karral — illedelmesen — várakozott. A közönség fecsegett, pisszegett, fészkelődött, de ő mindig tisztelettel jesen és csendet parancsolóan ült, mintha rá lenne bízva, hogy a művészetnek ebben a művészietlen és kegyetlen korban igazat szolgáltasson s megvédje a barbárok közönye ellen.

Hűvös októberi este volt, korán sötétedő. A köd vastagon feküdt a városon, az emberek küszködtek vele, nekimentek, a villamosok csörömpöltek. Valami zavar és várakozás lebegett mindenütt. Kopott, csöpögő esernyőjével sebbel-lobban libegett a lépcsőn felfelé. Úgylátszik, el is késett. Fáradt és szomorú volt, alig bírta már magát, nem is akart eljönni, de

most ott állott az ajtó előtt, nem érdemes visszafordulnia.

Lábujjhegyen lopózkodott a legközelebbi székre. Idegesen feszengett, mert nem ülhetett a szokott helyén, körötte ismeretlen emberek, mellette egy nagy ablak, amelyet azelőtt sohasem vett észre. Az ablaktáblákról csorogtak a vastag verejtékcsöppek. A teremben különben is tűrhetetlen a melegség. Fönn a plafondon a zöld gázlángok lihegnek, a tikkasztó forróságban szédülnek. A tükrök a sarokból bámulnak reá, a zene pedig magasan kóválygó és álmos, ernyedt, azt hinné az ember, bármelyik pillanatban elhallgat, elalszik. A zene és a melegség együtt zsibong.

Erőlködött, de nem tudott figyelni. Összeráncolta a szemöldökeit és a közönséget nézegette. Mellette egy gondosan fésült őszülő úr ül, aki most lépett ki a borbélyüzletből, háta mögött egy smokk lány figyel s annyira előre hajlik, hogy félni lehet, lebukik a székről. Az előtte levő sorban csupa borzas fiatalember, egy kövér, fiatal zsurnaliszta, aki az ouverture-t fontoskodva hallgatja. És ott egy oldalszéken, ott, egészen az ablak mellett...

A feje megfájdult és elállt a lélekzete.

— Bolondság — mondta.

Aztán újra odanézett.

Otthon az ágya fölött lógott a maszkja, melyet a halotti lárva után öntöttek. Pontosan emlékezett halálának évszámára s hamarosan kiszámította, hány év mult el azóta. Maga előtt látta utolsó kottájának másolatát, halvány arcképeit és azt a képet, ahol a ravatalon fekszik. Képtelennek találta, egy darabig nem is nézett arrafelé és mosolyogni próbált, de minél tovább ült, — így elfordulva — annál inkább érezte, hogy az idegen tekintete hívja, átfúrja

kemény ingmellét, beleszúr testébe és neki arra kell fordulnia, ha akar, ha nem.

— Lehetetlen, lehetetlen.

Megsimította homlokát. A feje beteg, a látása zavarodott meg, bizonyára csak képzelődik.

Végre kiegyenesedett hirtelen és határozottan feléje fordult, mintha maga előtt akarta volna bebizonyítani, hogy nem fél. Az ismeretlen még mindig úgy ült, mint előbb. A szék támlájára támaszkodott, nehéz, nagy fejét jobb kezére hajtotta, úgy hogy fél arcát — egész élesen — láthatta. Pár pillanat mult el. Egyszerre lassan és nyugodtan hátrafordult az idegen s reá nézett.

— Reám néz?

A trombitás elfehéredett, s arra gondolt, hogy utóbb gyakran történnek vele olyan dolgok, amelyeket nem tud megmagyarázni és délután több bort ivott a kelleténél. A szája azonban nyitva maradt az ijedtségtől:

— Beethoven...

Ő volt, a süket Isten, majdnem olyan, ahogy a képeken látta, ahogy képzelte. Eljött ide, abba a terembe, ahova ő, elvegyült a többi közé és észre sem vették. Most már nem is kétkedett. Előtte volt s ha közelebb megy hozzá, meg is tapinthatja a ruháit, csontos arcát, gőgös-szomorú szemeit, beszélhet vele, megszólíthatja és ő felelni fog röviden, egyszerűen, vagy talán gorombán, ahogy a kontár orgonással beszélt egyszer, mikor haragos volt.

Nézte, nézte. Az idegen mozdulatlanul ült. Nagy koponyáját előre tolta, oroszlánsörényét hátrasimította sovány, hosszú ujjaival, azután ismét nekitámaszkodott a széknek, mint a többi. Vonásai durvábbak, mint a képeken, orra nagyobb és formátlanabb, de azért így is szép, és vékony germán ajka fínom és friss, mint egy fiatal leányé. Csak barnás arca kissé

halvány, mintha nem aludt volna az éjjel s fáradt lenne a hosszú utazástól, melyet meg kellett tennie, míg ideért. A jobb könyöke fehér kőportól piszkos, a sírok tégláitól, vagy talán a meszet dörzsölte le, amint bejött?

Fekete, hosszú kabátot viselt. Magas, puha, hegyesen kiszögellő gallér szorult a nyakához, kissé régimódi, de nem feltűnő, rozsdabarna nyakkendője pedig többször körülfutva nyakán, görcsös csomóba gombolyodik s csak lazán tartja össze egy kékkövű bronzmelltű. A haja zord rendetlenségben mered égnek. Fekete mellényén egyszerű ezüst óralánc.

— Milyen nyugodt. Milyen egyszerű. Akárcsak a többiek.

Most már emlékezett reá, előtte jött be s határozottan tudta, hogy látta a pénztárnál, amint megváltotta a jegyet, a zsebébe gyűrte s az ajtó felé tartott.

— Ilyen tehát, ilyen... — gondolta, amíg félig magánkívül reá meredt. — Ha megszólíthatnám, ha csak megérinthetném legalább a ruhája szegélyét, a cipője hegyét...

A közönség tapsolt, fenn az emelvényen egy fiatalember hajlongott, azután újra lárma keletkezett, szünetre mentek ki az emberek, néhány széket hátratoltak, suttogtak, sóhajtottak és hangosan beszélgettek.

Egy pillanat sem telt bele s a trombitás már az ismeretlen háta mögött állott, aki a nyugtalankodó emberek között keresztbefont karokkal ült, mint előbb.

Lassan vállára tette kezét.

Az idegen hátrafordult és a szemébe nézett, nem volt meglepődve, egész arcát feléje emelte és kezet nyujtott, mintha már régen ismerték volna egymást. A trombitás most hebegni kezdett, de az idegen —

nagyon természetesen — megfogta a kezét, reá nézett és kimondta a nevét.

— Nem... ez nem igaz... — lihegett a trombitás és egy székre szédült, melléje.

Aztán maga köré nézett. Szeretett volna felállni, kicsit meghajtani a térdét, mint az oltár előtt, vagy valami olyant mondani, amit audiencián szokás, mikor királyokkal beszélünk, de torkán akadt a szó.

— Ah... — fuldoklott és kezét a karjára tapasztotta.

— Vigyázzon, — mondta az idegen — nem szeretném, ha más is megismerne. El kellett jönnöm. Ne kérdezze, miért.

Szakadozottan szólt, rekedtes, nem kellemes hangon.

Két fiatal lány haladt el mellettük s a szava elveszett a kacajukban.

Ezalatt mind a ketten az ajtóhoz értek, könnyen, gyorsan mentek, szinte röpültek. Künn a hűvös folyosón öles léptekkel szálltak tovább a neszfogó, piroslèniás gyökérszőnyegen. Az ismeretlen apai szeretettel, kissé szigorúan, de jóságosan nézett a trombitás szemébe, ritkán szólt, mintha valami bánat feküdt volna a mellén. Többször csüggedve intett a kezével, lemondóan bólintott, a vállát vonta, egész valóján közöny érzett, olyan közöny, hogy néha félelmetes volt.

— És meddig... meddig marad itten? — dadogott az öreg trombitás és oldalról reá sandított.

Az ismeretlen mosolygott, megnézte az óráját.

— Holnap hajnalban, pont ötkor indul a vonatom. Akkor megyek...

A trombitás olvasott a szeméből.

— Nem jön többet soha vissza.

— Soha.

A folyosón hideg volt már. Didergő, őszi szél

suhant végig künn a meztelen fák között, a holt gyepen levelek járták a haláltáncot, s néhány vékony karó a szálloda udvarából árnyékot vetett az ablakokra. A homályból egy elmosódó fal kísértett, a kerítés előtt az egymásra tornyozott asztalokat mosta az unalmas eső s alakjuk nagyra nőtt, olyan volt, mint egy fantasztikus, magas ravatal. Egy pincér suhant végig a folyosón s nesztelenül tűnt el. Pár ajtó csapódott be, nyekergett az ágy, amint a vendégek sietve belezökkentek, azután hallatszott, amint elfújták a gyertyát és kitették a cipőiket az ajtó elé.

Az idegen nyugtalankodni kezdett, megszorította a trombitás kezét:

— Bocsásson meg, most felmegyek. Itt lakom a második emeleten, a hatos szám alatt. Egyet-mást még el kell végeznem, de félóra mulva várom lenn a bejáratnál, az oszlopcsarnokban.

Még egyszer hátranézett:

— Várom.

Ezzel magára hagyta a trombitást. A hangverseny közönsége pedig kiáradt az ajtókon, a fekete ár kettévált a két ágazó lépcsőn s csavarogva-forogva tűnt el.

Öt perc mulva már kihalt az ünnepélyes, kriptaszerű épület.

Az oszlopcsarnokban egyedül a trombitás várakozó alakja kucorgott, az óramutató a tizenkettőt elhaladta és az ismeretlen még nem jött.

Az öreg arcára tarka lázfoltok rajzolódtak. Zsebóráján már egy óra. Ekkor nem volt többé maradása. Felrohant és megnézte a vendégkönyvet. Nagy kusza betűk, színezetlen, durva írás, az ő betűi, az ő írása.

Egyenesen a hotelszobája felé tartott. Kopogott. Az ajtó nem volt bezárva. Zsebéből előkotorászta a gyufát. Senki. Szűz tisztaság, a szekrények be vannak zárva, a kulcsok az asztalon, a bútorokon semmi

nyom, mintha nem is emberi lélek lakott volna itten. A levegőben csak a tisztaság kedves illata. A gyertyák meggyujtatlanok, belök selymes és rojtos, a törülközők használatlanok, mint a gyűretlen, hófehér oltárkendők. Hasonló az egész szoba egy szűzlány otthonához. A vizesüveg színig telve, a poharak szárazok, az ágy bontatlan.

A háta mögött álló pincérhez fordult:

— Elment?

— Nem láttam semmit.

— Mióta lakott itt?

— Pár napja, de sohasem szólt hozzánk. Azt sem tudtuk, mikor jött, mikor ment. Reggel üres volt a szobája. Az ágyhoz nem nyúlt, a gyertyákat nem gyujtotta meg soha...

Az öreg késő hajnalban ért haza, összetörve és fáradtan, az ágynak esett s nem is kelt fel többé.

A SZEMETES

VALAMIKOR kemény, önérzetes ember volt. Műhelyében sivalkodott a fűrész, mint a kismalac s gyalupadjáról, mint a táviratszalagok, hosszú, fehér forgácsok gombolyodtak.

Januárban öt éves, egyetlen kisfia lázat kapott, mellét apró piros pöttyök lepték el s mire orvos érkezett hozzá a szomszédos faluból, már meg is halt.

Az apát hónapok multán is mély-mély csodálkozás fogta el, valahányszor felébredt, hogy mindez ily hirtelenül és fel se foghatóan megtörténhetett. Ürességet érzett fejében, szívében, maga körül, mintha elvettek volna előle valamit, ami eddig védelmezte. Sokat aludt, egészségtelen, hosszú álommal, nappal is. Dolgozni nem tudott. Vállát vonogatta, ásított, lesoványodott, megöregedett, pedig csak akkor mult huszonkilenc éves.

Egy nyári reggelen — a másik megyében, egy városka határában — a temető mellett, a mezőn találták, amint a napfényben aludt. Puha kalapját, — hogy ne érje a forróság — szemére húzta. Kék kabátot, sárga nadrágot, fűzős cipőt viselt, mely után valami mesterlegénynek gondolták. Messziről jöhetett, minthogy cipője fehér volt az országút porától.

Augusztus végén a szomszédos falukból, tanyákról odaözönlöttek a búcsúsok, lányok, asszonyok, kik

fekete ruhában csoszognak a porban, melyet a nyár utolsó fénye aranyoz s a templomi zászlók alatt, réztrombiták hangjainál szenténekeket énekelnek. Egy öregasszony, aki a megyéjebeli faluból jött, megismerte:

— Péter — mondta.

Ő azonban nem mozdult.

— Kis Péter, — kiáltott még egyszer a fogatlan öregasszony — hát nem ösmersz?

— Nem ösmerem magát — szólt s elfordult tőle.

Az öregasszony arra gondolt, hogy megháborodott szegény s három miatyánkot mondott a lelke üdvösségéért.

Pétert épülő házak állványai alatt lehetett látni, amint cigarettázott. Olyan könnyű házimunkákat vállalt, melyeket bármikor abbahagyhatott. Fölásta a kerteket, piszkafákat hegyezett, madárijesztőket állított fel, miért ebédet, vacsorát kapott. Szüret táján hordókat szállított parasztszekéren. De sehol sem volt maradása.

Bántotta a fény is, a lárma is, különösen a gyermekek, kik vadul, szemtelenül ordítottak. Ilyenkor elfordította a fejét, komoran tovább ment, beült egy kocsmába. Akkor aztán hetekig lógatta fejét egy vörös-abroszos asztal mellett. Csöndes korhely volt, ki senkinek se ártott.

De egyszer hajnal felé több pálinkát ivott a szokottnál, nem tudott fizetni. A kocsmáros, ki maga is részeg volt, össze-vissza verte, galléron ragadta, legurította a kocsma lépcsőjéről a hóba, a sárba.

Feltápászkodott, letörölte magáról a havat, sarat, eloldalgott, szó nélkül. Égett mind a két arca. Úgy emlékezett, hogy arcul is ütötték. Nem törődött vele, minthogy már semmire sem becsülte magát.

Reggel kiállt a piacra, hol facér napszámosok álldogáltak, munkára várva. Valaki azt kérdezte, nem

vinne-e el egy kocsi szemetet. Miért ne? Legyintett a kezével, hogy nem bánja.

Öreg szemetesektől hallotta, hogy legjobb erős virzsiniára gyujtani, akkor kibírja az ember. Erre se volt szükség. Állta ő e nélkül is. Amikor már gyakrabban szállított szemetet s naponta többször fordult kocsijával, maga is csodálkozott, milyen hamar beletörődött új mesterségébe. Annyi bizonyos, hogy mindjárt érdekelte. Élvezettel nézegette kezét, melyet elborított a ragadós szutyok, le se mosta. Este pedig kéjelegve gondolt arra, hogy milyen ronda munkát folytat, többször egymásután hangosan kimondta foglalkozása durva nevét, s ezen jót nevetett.

Azt remélte, hogy a föld alatt, a sok haszontalan lim-lom között, véletlenül valami kincset talál, mindennél nagyobb kincset, mely egyszerre nagyon gazdaggá, hatalmassá, boldoggá teszi s megint élheti régi életét. Hiszen annyi minden van a föld alatt. De nem talált semmit. Csak port, szalmát, rozsdás lábasokat, cserepet, üvegdarabokat, gubancos hajat, rohadt cipőket, olyan holmikat, melyeknek már az értelmét sem tudta. Egyszer lapátja egy kemény tárgyba ütközött. Valami ládára bukkant. Kinyitotta a fedelét, de belül üres volt.

A gödör fenekén rendesen pihenőt tartott. Leült a földre, melyet előbb lesöpört nyírfaseprőjével és a szerint, hogy tél volt vagy nyár, melegedett vagy hűsölt, mert a gödör olyan, mint a parasztsuba: télen meleg, nyáron hideg.

Zöld legyek cikáztak a homályban. Messze fölötte lármázott az élet. Egyedül volt a föld alatt. Péterke, gondolta egyszer, ő is mélyen lehet és az ő kis szája, az ő fekete, kedves szeme, áldott két keze is szemét már. Mosolya is szemét.

Nagy ünnepeken találkozott a falujabeli asszonyokkal, de ezek már nem ösmerték föl. Haja hozzá-

kopott a szemét színéhez, a szeme, talán a sok fürkésző kutatástól, összezsugorodott, mint a földalatti állatoké, arca elhízott, vastag, húsos, négyszögletes lett, az élettapasztalat állati kegyetlenségétől. Körmei megrepedeztek, elcsempültek, kettő a balkezén meg is vakult. Élt-éldegélt. Dolgozott, aludt. Kapott valami szürke ruhát is, mely oltalmazta a hideg meg az eső ellen, úgy elbújhatott benne, hogy senki se vette észre. Ha csöngetett a kapukon, kezében a vasvillával, beengedték. Senki se kérdezett tőle semmit,

Időközben mellékfoglalkozása is akadt. Úriházakhoz hívták, agyonlőni veszett kutyákat, beteg macskákat. Egérfogókat árult, patkánymérget, melyet bádogdobozban tartott, sok ronggyal körülbugyolálva a szemeteskocsi mélyén. Bunkósbotokkal, horgokkal, kötelekkel leereszkedett a csatornába, hol órákig piszmogott, gyufákat, gyertyát gyujtva a lucskos sötétben.

A gyerekek, kik ősidőktől fogva reménytelenül szeretik a piszkot, élvezték munkáját. Bámulták is őt, mert különös vén szemetes lett belőle, fortélyos és furcsa. Orra körül volt egy harapás. Azt beszélték, hogy patkány marta meg s a szemetes pókhálóval kezeli. Katonásan ment az utcán, vállára vetett rozsdás flintával, övén egy szelencével meg egy kézilámpával. Később érmeket láttak mellén, két ócska medáliát, melyet cukorspárgára akasztott. Az egyik valamilyen daloskör jelvénye volt, a másikat pedig, — egy régi tallért — a szemétgödörben találta. Minthogy egy hosszú élet működéséért senki se tüntette ki, ő tüntette ki önmagát.

— Szemetes bácsi, — kiabálták rá a gyerekek — honnan jön?

— Lakodalomból — felelt rá s kacsintott hibás balszemével.

— Mi volt vacsorára?

— Féreg, bogár, giliszta. Egy se piszkos, mind tiszta.

— Mit talált a gödörben?

— Kincset, kincset. Attila király kincsét.

Ha dolgozott, odaálltak a gyerekek — mosdatott, fésült úrfiak — és leszóltak hozzá a gödörbe, melyből feje sem látszott ki. Egymásután hányta ki lapátjával a szemetet, melyet a gyerekek nagy mulatságára „lekváros csuszának" nevezett. Visongot, sikongott a gyerek-sereg, ingerkedett vele.

— Szemetes bácsi.

— No mi az, aranyvirágom.

— Mik szaladgálnak a lába körül?

— Galambocskák.

— Azok cincognak úgy?

— Nem cincognak azok, hanem turbékolnak.

— Hát nem fél a férgektől?

— Isten állatkái azok is, csak úgy, mint ti.

Az öreg gyönyörűen tudott fütyülni. Vékony, éles füttyeit úgy eregette-teregette, mint a pántlikákat, melyeket összebogozott, kioldott, csokorra kötött. Azt mondogatta, hogy ettől elcsendesülnek a patkányok és — csicsijja-babája — elalszanak a férgek is.

Tavasszal, mikor az orgonák, galagonyák kihajtanak, dagadni kezd a föld tésztája, a szemét is kivirágzik. Azt lehet mondani, hogy hízik a szemét. A gödrök, melyek mélyükbe fogadták az ősz és tél minden hulladékát, majdnem kiöntenek, mint a megáradt folyók, föltetszik rajtuk a rothadás szivárványa. Kövér, fülledt illatok lengenek, melyek elfacsarják az orrot. A salétrom szaga, mint valami hegyes kutató-tű, szinte az agyvelőbe vájkál.

Péter bácsi órákig motoz a gödörben, köszönti a tavaszt, vigyorgó utálattal, eszelős kárörömmel látja a tenyészet és enyészet minden förtelmét. Ezer-

lábúak, vízszínű, áttetsző férgek, kis fekete szemétbogarak, melyek kemények és szívósak, mintha acélból készültek volna, a halál katalinkái szelíden keze fejére települnek, végigsurrannak kabátja hajtókáján. Nem hessegeti el őket. Leguggol a gödör fenekére, egy hajtásra felhörpinti pálinkás butykosát, melytől mind a két szeme szögletén kicsorran a könny s végigfolyik mind a két orcáján. Fejében lassan dongani kezd a részegség.

Még mindig azt hiszi, hogy nem hiába kotorja körmével a földet, egyszer rátalál arra, amit keres.

Most is lel egy kilyukadt gyereklabdát.

Óvatosan letörli kabátja szélével, a világért sem vetné ki a földre, a többi szemét közé.

Az ölébe teszi, símogatja, nézi.

Egy ötéves gyerek áll a gödör szélén, az öreg szemetesre mered, ki csak ül-ül, semmit se csinál.

— Szemetes bácsi, — kérdezi csodálkozva — jó ott lenn?

— Jó, fiam, — mondja a szemetes és csemcsegve issza könnyeit a pálinkával együtt — nagyon jó. Te nem is tudod, milyen jó. De majd ha nagy leszel, egyszer talán, te is megtudod.

A kisgyereket — egészséges, pogány kölyök — megvilágítja a tavasz rózsaszín fáklyája. Néz a fekete gödörbe, a fekete emberre, kinek fekete a szája is. Nem érti, hogy mit beszél. De ösztönösen megborzong. Érzi, hogy valami feketét mond...

OSZK

BOLONDOK

1911

MÚZEUM

A LÉGGÖMB ELREPÜL...

A KÖLTŐ megállt a Rákóczi-út sarkán. Meglátta a léggömbös embert, ki a rügyező ákác mellett állott az aszfalton s vastag cukorspárgán egész csokor léggömböt táncoltatott, kéket, lilát, zöldet, sárgát, vegyesen. Kora tavasz volt. Ez a színpompa boldogan szorította szívét, mámorossá tette, érezte benne a nyarat, a lángokat. Odalépett az emberhez.

— Hogy ez?

Egy zöld léggömböt csikartak hosszúkás ujjai.

— Ötszáz korona, nagyságos úr.

— Drága — mondta mosolyogva.

Azzal lenyeste a gömböt a közös zsinegről, egyik gomblyukába kötötte s a belső mellényzsebéből odadobott a léggömbösnek százezer koronát.

— Megőrültél? — rivaltam rá.

— Meg kell fizetni a passziókat. Ez a levegőgolyó többet ér nekem.

— De...

— Semmi de. A nyárspolgárok nem értik, ha végre egy becsületes ember honorálja a könnyűséget, a szárnyat. Nézd, nem olyanok ezek a kolibriszínű gömbök, mint a tavasz madarai, az aszfalt ibolyái?

Néztem a költőt. Hihetetlenül magas, vékony ember volt. Amint a léggömb kabátjához akasztva himbálózott és szökdelt, félni lehetett, hogy elra-

gadja őt és tovább repül vele. Bámulta az egész utca. Néha olyan volt, mint egy karó, fején a léggömbbel, mint valami zöld kertigolyóval. Szeme pedig babonás, ábrándos, kék, két eleven türkiszkő.

— Kinek viszed? — kérdeztem tőle.

— A fiamnak. Beteg. Az orvos léggömböt rendelt neki.

Elmosolyodtam.

— Mit mosolyogsz? — mondta indulatosan. — Nekem már csak ebben a semminél is könnyebb metángázban, ebben a ragadós kollodium-hártyában van a reménységem. Te tanultál fizikát, vegytant s tudod, hogy ezt nem igen rendelik orvosok. Bizonyosan kuruzslónak, szélhámosnak tartod azt, ki metafizikával, okkultizmussal gyógyítja az én szegény kis betegemet, de akkor a többiek, a pozitivisták, az alaposak, az orvosi szakközlönyök tanult munkatársai s az egyetemi dobogók hátramozdítói egyenesen gazemberek. Orvosságaikat a moslékba öntöttem s kifüstöltem utánuk a szobát. Nem akarok tudni róluk. Most egy különös idegorvosban bízom. Nem igen előkelő hangzású a neve. Két évet ült, sikkasztás miatt. Elvesztette a diplomáját is. De szíve van, képzelete van és sugallata van. Ő az én barátom.

Szótlanul mentünk.

— Nos és mi baja fiadnak?

— Mi baja? Nem tudom. Senki sem tudja. Két évvel ezelőtt — négyéves korában — egyszerre elkomorodott s azóta alig lehet szavát venni, minden iránt közönyös, bámul maga elé, ásítozik, alszik. Egészen elpohosodott már. Gonosz, öreg az arca, mint egy elbutult vén embernek. Hajh, barátom, ha ez segítene.

— Vannak pajtásai?

— Az egész körút gyerekeit odacsődítettük. Rájuk se vetett. Lármás játékokat vettünk, puská-

kat, ágyúkat, trombitáló katonákat, kukorékoló kakasokat, de minden eredménytelen maradt, az én kis mélabús filozófusom a másik oldalára fordult s aludt-aludt.

— És bízol ebben?

— Bízom. Ez a táncoló léggömb nekem is valami rendkívülinek tetszik. Meglátod: föl fogja röpíteni.

Hazaértünk. Fölkapaszkodtunk a harmadik emeletre. A lakás csöndes, reménytelen volt, mint ahol gyógyíthatatlan beteg van s a környezet már belefásult a tudatba, hogy úgyis minden hiába. Az ágyban feküdt a beteg. Rátekintettem és megijedtem tőle. Feltűnően értelmes volt az arca, öreges és csüggeteg, mint egy elhízott filozófusé, ki már csak a mozdulatlanságban és nirvánában hisz s megveti a tépelődőket, a becsvágyó, korlátolt mozgókat. Mellette a széken kétes világításban egy szomorú alak gubbasztott.

— Berthold, idegorvos — mondta csöndesen.

Őszintén szólva, nem így képzeltem az idegorvosokat s bármennyire ment vagyok társadalmi előítéletektől, inkább fegyencnek gondoltam és a börtön járt eszemben, ahol hosszú évekig sanyargott. Arca himlőhelyes. Vékony állán gyér, nyírt vörös szakáll, bajusza helyett erős borosták. Holmi sovány rókához hasonlított. Szájából dőlt a pálinkaszag. Erős virzsiniát szívott s minden pillanatban féltem, hogy a vörös tűzponttól föllobban az egész ember, meggyullad, elég, kékes lánggal, mint egy automatagyufa.

— Megvetted? — kérdezte barátomat.

— Itt van — mondta és átnyujtotta neki a léggömböt.

— Pompás — kiáltotta ragyogó szemmel. — Ön, uram, nem is sejti, micsoda megbecsülhetetlen

szolgálatot teljesít ilyen léggömb a modern idegterápiában. A melankólia efajta makacs eseteiben egyszerűen csodatevő. A beteg elveszti minden kapcsolatát a földdel és levegőszerű, könnyű, virgonc lesz. Pár nap multán már látszik a hatása. Csakhogy vigyáznunk kell. Csínján kell vele bánnunk, mint a mérgekkel. Nem akarnám, hogy a kis fiú is olyan érzéketlen legyen a realitás iránt, mint az apja.

Keszeg pillantással a költőre nézett. A költő kitekintett az ablakon.

— Rajta már nem lehet segíteni — mondta az idegorvos, mosolyogva.

Aztán megfogta a léggömböt s a cérnával odakötötte a rézágy gombjához.

— Kölyök, — kiabált a gyerekre, nem épp pedagógiai tapintattal — ébredj. Nézd, itt a léggömb.

A fiú fölnyitotta szemét, aztán ismét lehúnyta.

— Nem kell — motyogta.

Csalódottan álltunk az ágy mellett. Az orvos leküldte a cselédet három másik léggömbért, egy sárgáért, egy pirosért és egy kékért.

— A színek igen fontosak — mondta fontoskodva.

Mikor megérkeztek, a másik hármat is odakötötte az ágy gombjaihoz, úgyhogy az ágyban, a négy ficánkoló gömbbel, volt valami légies, meseszerű, egy induló aeroplánhoz hasonló.

— Gáspár, — szólt újra — nézd a léggömböket.

A gyerek föltekintett. Kissé elcsodálkozott. Aztán újra visszatorpadt közönyébe.

— Nem kell — nyafogta.

Vártunk. Félóra mulva a beteg fölült az ágyban, szemeit dörzsölte, beszélni kezdett.

— Álmodtam.

— Miről?

Az orvos mosolygott.

— Itt vannak — kiáltotta és leoldott egyet, a gyerek kezébe adva.

A fiú játszani kezdett. Megvártuk, míg besötétedik. Ekkor az orvos bezsírozta az egyik léggömb cérnáját s óvatosan meggyujtotta. A vékony lángcsík lassan kígyózott a gömbig, ott aztán belékapott a hártyába s fantasztikus tűzkoszorúvá pukkant szét, összerázva, megvilágítva a sötét szobát.

— Nagyszerű — kiáltott a beteg és kacagott.

Késő éjjel mentem haza. Sokat gondolkoztam erről az érdekes szélhámosról, ki mint valami bűvész vagy szent, egyszerre meggyógyított egy beteget. Később azonban nagyon is átlátszónak tetszett a fogása, nem tulajdonítottam túlságos fontosságot neki; el is felejtettem. Egy álló hónapig a barátommal sem találkoztam.

Júniusban egy mulatóhelyen láttam.

— Nos?

— Óriási! — kiáltott. — A fiam meggyógyult. Egészséges, mint a makk. Reggeltől-estig futkároz, hancúrozik, játszik a léggömbökkel. A szobámat már egészen feldúlta. Ha hazamegyek, a szekrények tetején, az ablakpárkányon, a könyvtáramon találom. Valóságos gyerek-aviatikus. Most a Svábhegyen lakunk. Jöjj ki egyszer hozzánk, látogass meg.

Elfogadtam meghívását, de csak késő nyáron mentem el, több hónap mulva. Gépkocsin rohantam a hegyre. Egyik fordulónál találkoztam a fiúval, aki a félhomályban egy zöld léggömbbel viaskodott. Ugnált és táncolt, nevetett és röpdösött. Örültem a viszontlátásnak és intettem neki a kalapommal.

A költő otthon volt, a dolgozószobájában. Komoran, halkan köszönt.

— Mi bajod?

— A fiam...

— Hogyan?

— Ülj le. Mindent elbeszélek.

Leültünk a tornácra a kis terített asztalkához s élveztük a hűvöskés, nyári éjszakát. A költő meggyujtott egy zöld villamoslámpát, beszélni kezdett.

— Eleinte minden jól ment. De most már belátom, hogy az orvos elvetette a sulykot. A fiút valósággal megbabonázták a léggömbök. Szenvedély emészti. A levegő szenvedélye. Kora hajnaltól késő éjszakáig künn ugrál a mezőkön és nincs mód, hogy csak egy percre, — értsd meg — egy pillanatra is kitépjem kezéből az átkozott léggömböket. Velük alszik, velük álmodik, velük ébred. Azóta egészen lesoványodott. Kísértetiesen lesoványodott.

— A dolog egyszerű. Kezdj ellenkúrát.

— Nem lehet. Vettem neki vonatokat, melyek gyönyörűen rohannak a parketten. De a fiam nevetett. Később egy gőzre járó, benzínnel fűthető liliputi aeroplánnal leptem meg. Ez sem kellett neki. Azt mondta, nem érdekes, mert motorok hajtják. Fütyül a technikára. Ő repülni akar.

— Családi végzet.

— Igen. Ez a gyerek most eltépett minden köteléket, mely a földhöz vonzza. Olyan, mint a madár.

— És az orvosok?

— Azt mondják, hogy képzelődöm.

— És az idegorvos, a rókaarcú, a barátod?

— Eltűnt. Nyoma veszett. Mikor látta, hogy a fiam senyved, és lázas a levegőtől, fölszedte sátorfáját s azóta hiába keresem. Pedig minden az ő kezében van.

— Mit csinálsz most?

— Várok.

Este volt, kilenc óra. Ekkor a fiú hirtelen elénk ugrott. Az arca piszkos volt és piros. Nagyot ugrott,

ijesztőet és hihetetlent, a virágágyakból egyszerre a tornácra.

— Repültem! — kiáltotta. — Átrepültem a Dunát és a Bazilika tornyára szálltam. Ott megpihentem és most itt vagyok.

Hit és láz volt beszédében.

Apja csendesen mondta:

— Mindíg ilyen badarságokat beszél. Multkor, mikor megfenyítettem, azzal fenyegetődzött, hogy elrepül, vissza, az égbe. Hiába bizonygattam, hogy az lehetetlen. A kis gyereknek — mondta — vékony a húsa, a csontja, neki nem kell repülőgép, csak egy cérna, meg egy gömb s az égben van.

Nyomott hangulatban vacsoráztunk fenn, a szálló emeletén. A gyerek alig evett valamit. Vacsora után bevonultam a költővel a dolgozószobájába. Éjfélig beszélgettünk.

— Hol van a fiú? — kérdeztem.

— A másik szobában játszik. Mindjárt lefektetem.

Átmentünk a másik szobába. Hosszú-hosszú fehér cérnákat bogozott, oldott és kötött, mint hajósok indulás előtt. Az apa indulatos lett.

— Lefeküdni!

— Nem! — visongott a fiú.

— Megverlek.

— Nem, nem! — ordított, vásottan.

— Leszállsz mindjárt az ablakpárkányról?

A gyerek az ablakpárkány peremén szédelgett.

— Az árgyélusát, kibukik! — kiáltott az apa.

Mind a ketten odarohantunk.

Igen, mintha megszédült volna. Oldalt dőlt és kezében a zöld léggömbbel kissé megferdülten kacérkodott a mélységgel. Kinyujtottuk karunkat, hogy elkapjuk. De már késő volt.

A gyerek a vékony fehér cérnába kapaszkodva

megállt a levegőben. Lehetetlen volt utólérni. Dobáltuk utána kalapjainkat, kötelet nyujtottunk neki, de minden eredménytelennek látszott. Nyilalt föl, föl a levegőbe. Nyugodtan és majdnem vidáman ült a cérnán, egy darabig integetett, mosolygott ránk, mintegy biztosítva, hogy semmi baja se eshetik, aztán belefúródott az égbe s tíz perc multán már semmit se lehetett látni.

— Én még látom — mondta az apa.

Egy perc mulva teljesen elvesztettük szemünk elől. Repült az egekbe, a gyerekegekbe, a lehetetlen képzelet birodalmába s éreztük, hogy sohase bukik le, meg se áll, az örökkévalóságig.

A költő egy karosszékbe roskadt. Vizet ivott. Törölte homlokát.

— A rendőrséghez — lihegte.

— Mit érsz vele? — mondtam, hitetlenül.

Bementünk a szobába. Előszedte vastag szivarjait. Szivaroztunk, ittunk.

— Az én életemben, — mondta a költő — annyi csodálatos dolog történt már, hogy nem is csodálkozom rajta.

Megvártuk a hajnalt. Az ég ismét kéklett. Acélos, józanító szelek fújtak.

A költő az égre nézett, mint a tengerészek rokonai a tengerre, mely elragadta kedveseiket. Szeme, az ő türkiszszeme is kék volt. Egy folt ebből a végtelenségből. Most egy volt vele s az Istennel beszélgetett.

— Te, — mondta egyszerre józanul — ez nem érdektelen novella-téma. Hihetetlen és csodálatos. Sokan nem fogják megérteni. De a gyerekek, bölcsek és bolondok megértik. Van benne valami, amit érezünk, logikánk ellenőrző, tiltakozó szava ellenére is. A címe: A léggömb elrepül... Mit gondolsz?

SZERETLEK

RÓZSIT nagyon nehéz volt meghódítani.

Esténként egy utcasarkon vártam, egy üzlet tükörablaka előtt. Sok-sok tükör fényében forgott. Nyolc ívlámpa viharos erővel ragyogott rá. Ebben az ezüst folyadékban boldogan és sápadtan lubickolt, vérszegény ujjain szalagokat és tűket táncoltatva. Várakozás közben gyakran gondoltam, hogy ez az esti láng teszi őt meddővé és közönyössé, mint mesék tündéreit a részvétlen holdfény. Szerettem volna felébreszteni benne a nőt. Eleinte pásztorkölteményt játszottam. Rózsaszínű, illatos bonbonokat adtam neki, parfőmöket és ritka szalagokat. Aztán csiklandó szavakkal hízelegtem a fülének, remegő ujjakkal nyúltam a karjához, hogy felrázzam azt a kis merev tündért, aki benne hosszú szempillákkal, öntudatlanul aludt.

Egy este végre azt mondta:

— Szeretlek.

Ez a szó tüzes ívben rakétázott fel a mennyezetre. Minden szobámon keresztül kacagva visszhangzott. A gitár, amely fekete bársonyszalagon lógott a falon, hirtelen összerezzent, a dédapám komoly képe a falon mosolyogni kezdett, a hold pedig az örömtől, a láztól egész éjszaka nem feküdt le.

Másnap megint eljött. Alázatosan letette a ka-

lapját, kisimította szűk homlokából a szőke hajtincseket és azt mondta:

— Szeretlek.

Lázasan vártam a folytatást. Az apró leánynak minden roppant újság volt. Szemöldökei magasra szöktek és maga is csodálkozott, hogy olyan boldog. A téli esték zsolozsmaszerű csendjében vert az ő kis szíve. A békés idillen, a mély és sárga teán pedig forrón libegett a szerelme, mint a rumláng. Ha erről a merev és dacos szájról hallottam a vallomást, elöntött a mámor, pirosra gyulladt a fülem, félreverték a harangokat s künn az utcán trombitálva, lobogó fáklyákkal tűzoltókocsik vágtattak végig.

Egész télen tartott a viszony. A színház utáni esték izgalmas lázban lobbantak el. De aztán kitavaszodott. A télikabátot naftalinba tettem, a japán kályhaellenzőt, mely annyi csókunkat bámulta, kivitettem az előszobába, a nehéz bársonyfüggönyöket fehér csipkékkel cseréltem fel és ebben a változásban valami újság szükségét éreztem. Rózsi pedig még mindig azt mondta:

— Szeretlek.

A szókincse nem nagy — gondoltam magamban — és el tudok képzelni valakit, aki ezt egy kissé változatosabban fejezi ki, de egyszerű kedély és ezt meg kell becsülni, hű és ez a fő. Lassanként mégis szökni kezdtem a találkákról. Udvarias levelekben takarodót fújtam. Különböző hosszú és fontos utazásokról beszéltem. A leány mégis mindennap eljött. Éjfél után érkezett, otthonosan leült az ágyra és a kályhába meredt.

— Mi újság? — kérdeztem kelletlenül.

— Szeretlek.

— Igen. Ezt már hallottam. Most mondj valami mást.

Rózsi erőlködött, köhögött, fészkelődött az

ágyon és aztán elpityeredett. Nem tudott mást mondani. Csak ezt az egy szót tudta. Mint ahogy egy zsarnoki álmatlan csecsemő folyton ezt ismételgeti: „Anya".

— Buta vagy, Rózsi — mondtam szelíden és mélabúsan. — Menj haza.

Másnap reggel levelet kaptam tőle. A paplanomra hozták kora reggel, minthogy expressz adta fel. Türelmetlenül bontottam fel. Azt hittem, hogy végre megsokalta a durvaságomat, a hidegvéremet és a szakítást adta tudtul. A levélben egyetlenegy szót írt óriási, gömbölyű betűkkel:

— Szeretlek.

Keringett velem a világ. Mit tegyek? Ez az ártatlan és szokott szó, mely eleinte sáfránya és illata volt életemnek, most hatalmasan, borzasztóan, parancsolóan beléje furakodott, uralkodóvá lett és elöntött mindent, beszívódott a ruháimba, a bútoraimba, a könyveimbe, mint egy olcsó és émelyítő parfőm s nem volt szabadulásom tőle. Ahová tekintettem, mindenütt az ő nyoma. Egy párna a pamlagon, melyre kék selyemmel hímezte rá a végzetes szót. A falfestmény tőle való, a szivartárcám az ő emléke, a zsebkendőimbe, az ingeimbe ő varrta bele a monogrammot. Alapjában ártatlannak látszott ez a cérnaszál-háló. Mosolyogva gondoltam az ő igénytelen fejére és a szép, méla szemére, mely mély volt és szomorú, mint egy szimbolista költő, vagy egy ökör szeme. Inkább szántam, mint haragudtam rá. Diplomata-módon próbáltam lefegyverezni. Zsíros és nehéz húsokat etettem vele. Hízlaló kúrára fogtam, hogy ellustuljon és elvessze az ábrándosságát.

— Egyél! — kiáltottam rá.

A lány szorgalmasan evett. Két hónap mulva gyönyörűen kigömbölyödött, nehéz és kényelmes

lett, mint egy kácsa, de a zsíros és maszatos szájával is azt suttogta:

— Szeretlek.

A sírás fojtogatta a torkom a dühtől, az unalomtól, a kudarc mérgétől. Gyökeres soványítókúrára gondoltam, de nyomban feladtam. Világos, hogy ezt a lányt csak erőszakkal lehet lerázni nyakamról. Az ajtót az orra előtt csaptam be. Leveleit felbontatlanul küldtem vissza. Azt írtam, hogy Kínába, Madagaszkárba kell utaznom, Amerikába, vagy akárhová. Új lakást vettem a város másik részén. Ettől kezdve aztán nyugodtabb életem volt. Csendesen szívtam el az esti szivarom, teáztam, füstöltem, ábrándoztam, egyedül feküdtem le a tiszta, hideg ágyba egy könyvvel, kicsit olvastam és azután elfújtam a gyertyát.

Rózsi eltűnt a föld színéről.

Már nyár volt, piros foltok remegtek a levegőben, forró gyönyörben táncoltak a fák, a zöld bokrok s egészen elfelejtettem őt. Egy napon azonban a vasalóné hazahozta a fehérneműimet és amint szétbontottam, ezer apró cédula rebbent ki belőle tolakodva, ijesztően, kísértetien. Mindegyiken csak egy szó. Az ő vallomása, az ő kezeírása. Újra a nyomomon van.

Szívdobogva mentem ki az utcára. A fal mellett jártam, mint a tolvaj, kikerültem a kerteket, mert minden bokorban őt sejtettem, újra elfogott a régi félelem. Képtelen helyeken találkoztam vele. A villamoson láttam először. Hajnalban a kávéház előtt várt. Ha kocsin mentem, elém került, megelőzött, elmaradt, de a fordulónál megint csak felbukkant kevélyen, kaffogva az indulattól, mint egy eb, mely a küllőket harapja. Üldözött. Éjjel magányos sétáimon a ligeti fák közt láttam távolról. Minde-

nütt ott volt, mintha ezer példányban sokszorosították volna.

Nemsokára egy széles, lompos tortát küldetett a címemre, amilyent vidéki lakodalmakon látni. A tortán teljes nevemet olvashattam piros cukrokból kirakva.

— Ez tűrhetetlen, — ordítottam — ez őrület, ez pokol!

Rózsi azonban néma volt. Egy sztrájkoló büszkeségével állott elém szótlanul, közönyösen, várva a szavam. Én se szóltam. A sorsra bíztam magam.

Egy novemberi éjjel, mikor hazamentem, a sötét folyosón várt, a korlátra dőlve, zokogva.

Reszkető dühvel, de egy kissé ellágyulva és kíváncsian is, bevezettem a szobámba s meggyujtottam a gázt. Ijedve néztem rá. Ez a semmi lány, mintha megnőtt volna. A lámpa lobogásában magasabb volt, mint én és rettenetes, parancsoló, ellentmondást nem tűrő. A taglejtése biztosabb. Szőke fejével, kisírt szemeivel és a sáros, fehér ruháival egy kegyetlen királynőhöz hasonlított, aki némán és nyugodtan elfoglalja régi birodalmát és leül az aranyos trónszékbe. Körülötte resten feküdt az egész természet. Átkozódni szerettem volna. Megátkozni a logikámat, a ravaszságomat, az egész férfi mivoltomat és megragadni őt, kilódítani a szobából, elűzni azokat a szellemeket, melyeket oly könnyelműen idéztem föl. De a némasága parancsolt. Hozzáhajoltam és beszélni kezdtem. Rózsi nem felelt.

— Mi van veled? — kérdeztem. — Hogy dobog a szived. Milyen nagy a szemed. Szegény, szegény lány...

Rózsi leült a diványra és a képeket nézte. Pityergő száján csendesen vajudott valami. Csücsörítette a száját, ráncolta a szemöldökeit, mintha valamit mondani akart volna, egy újságot, melyet so-

hase hallottam s egyszerre felém fordult. Aztán rám tekintett, talán, hogy magánya titkát közölje velem, a sok csatakos, szomorú nap emlékét s az élete örömét beleolvasztva egy újveretű, mágikus szóba, de — úgy látszik — nem találta ezt a szót és inkább néma maradt.

Szelíden segítettem neki:

— Szeretsz?

A lány dühösen, boldogan, zokogva kiáltotta:

— Szeretlek!...

A KÍNAI EMBER

1

És — kérdezte a tanácsos — tud ön kínaiul?

Végzetes csend volt. A tanácsos szivarja bordó tűzzel égett. Az estély közönsége körülvette a kis újságírót, aki a kérdés hatása alatt, alélva, haldokló vonásokkal, lógó és szimatoló kutyaorral állott ott, horpadt arccal, mint egy lelottyadt léggömb. Nevetésre ajzott szájak bámulták. Egyidőre szomorúan lefelé görbedve, hogy aztán annál nagyobb erővel kunkorodjanak föl, kitágulva a kacaj feloldó enyhületében. Már lehetett is hallani a röhej harsogását, mely a viszkető torkokban szunnyadt, csendesen, mint az ágyúdörej, mikor a csőben a golyó, de még csak a kanóc serceg. Kíváncsi fejek bújtak elő. Egy vendég majdnem leejtette a poharát. Néhányan, a szegény átkozott áldozat barátai, aggodalmasan csoportosultunk köréje és néztük az áldozat arcát, amint emelkedett és elsötétedett, de aztán felragyogott hidegen, méltóságosan, az arcokra fagyasztva minden mosolyt. Azt mondotta:

— Igen.

2

KÉSŐBB egy ablakmélyedésben felbuggyant a nevetés. Mi, akik ismertük a fiút a kávéházból és a szerkesztőségekből, nem tudtuk elfojtani a kacagást. Egyszerre csak szétrobbant egy levegővel felfújt arc. Bujdosott a kuncogás, pukkant és rángatódzott, cikázott és kánkánt táncolt a kacaj, hol itt, hol ott, mint szüretkor a lombok közé bujtatott békarakéták. Semmise volt oly mulatságos és hihetetlen, mint hogy a sárga Félix, az újságíró kínaiul beszél. Ez a fiú hasonlított egy aszaltszilvához. Az álláról gyér, sárga szőrök lógtak le. Szomorú és igénytelen jelenség volt, amint a szerkesztőségek lámpája alatt gyötrelemmel fordítgatta — németből — a kínai novellákat és aztán gondosan letisztázva, komoly homlokkal felsóhajtott:

— Nincs más ország, barátom, csak Kína. Ott szeretnék élni. Ez itt nem élet.

— Miért? — kérdeztem tőle egyszer.

A felelettel adós maradt.

3

AZ ESTÉLY után vele mentem haza. Szótalan és mogorva volt. Valami láz röpítette és lebegett a széles utcán, mint a viharban a ponyva. A szégyenét nagy kortyokban nyelte. Tele volt vele a szája, az orra, az egész teste. Tréfára fogtam a dolgot és mosolyogva mondtam:

— Pompásan kivágtad magad.

— Hogy érted ezt? — kérdezte aggodalmasan.

— A kínai nyelvet értem. Az a szamár tanácsos szentül hiszi, hogy te tudsz kínaiul.

Félix mereven a szemembe nézett és furcsa fintorral megrántotta a száját.

— Tévedsz, — dadogta — én csakugyan tudok kínaiul. Nem folyékonyan beszélek, de töröm a nyelvet.

A kapuja előtt álltam. Kezet nyujtott és elrohant. Én pedig egyedül maradtam az éjszakában. Nem tudtam ellentmondani neki. Eleinte nevetni akartam, de végigborzongott rajtam a hideg.

— Ez az ember, — gondoltam magamban — teljesen megbolondult.

4

A ZAVAR pedig zengő hullámokban nőtt körötte. Egy hétig még mosolyogtunk rajta. A másik héten a vállunkat vontuk. Azután már daccal beszélt és senkit se engedett közel magához.

Egy remetére, vagy egy bolondos szentre emlékeztetett. Kimaradt a társaságunkból, pontos és rendes lett, szótalanul jött és ment, valami napkeleti méltóság ült rajta. Ő volt a kínai ember. Átvette a kínai politikát, a keleti érdekességeket s hozzáutaltak mindent, verset, cikket és hírt, mely Kínára vonatkozott. Már nem igen lehetett megakadályozni a lavinát. Valamilyen mulatságos fickó egy novella alá odaírta egyszer, hogy „kínai eredetiből fordította". Ezzel meg volt pecsételve az élete.

5

NEM tudom, hogy fogta föl a sorsát. Csak annyit láttunk, hogy megkomolyodott. Talán örült is ennek a tallérnak, melyet — szegény koldus —

vakon talált, kotorászva az életben. Fájdalmas honvágy élhetett benne a távol Napkelet után.

Egy este meglátogattam őt. A szobája most már egy tarka és rikító szarkafészekhez hasonlított, melyben roskadozva és zsúfoltan álltak a badar csecsebecsék, a kínai teakészletek, állványok, porcelánok, vázák. Az asztalán tusosedények. Tao és Konfucius könyvei. Ágya fölött egy nyugalmas, barna szobor, petyhüdt arccal, lógó emlőkkel, egy ijesztő fa-Buddha, aki közönyös és idegen szemmel nézett le rám és a sápadt fiúra, akit egy szó, egy hülye ötlet, egy farsangi tréfa tett a hivévé.

— Minden pénzemet ezekre költöm — mondta.

A könyvtára a szenesládán egy kínai gyüjtemény volt. Érthetetlen ákombákomok, furcsa pergamenek, zavaros írások. Egy kis polcon pedig másik vasszobor.

— A Pusztulás Istene.

Kezembe adta a szobrot. Egy kaján és kárörvendő gnóm volt, táncoló és gonosz isten, aki vigyorogva újjong mindenen és táncol életek és romok fölött, bősz haraggal rázva hosszú varkocsát: a testet öltött pusztulás. Ijedten néztem rá a sötététes szobában. Majdnem leejtettem a földre.

6

Fiúk, — mondtam másnap, — kegyetlen a tréfa. Hagyjuk abba. Képzeljétek, ez a szerencsétlen most csakugyan megtanult kínaiul.

— Óriási — harsogta a röhögő kórus.

— Iszonyú — mondták elsápadva mások.

Fáztunk és melegünk volt. De a kínai emberen

már nem lehetett segíteni. Mogorván tűnt el a szemünk elől a kínai könyveivel és a rongyaival. Pár hónap mulva már alig került a szemünk elé. Egyszer valaki látta még egy vendéglőben, amint egy copfos kínai odament asztalához és hamutartókat kínált neki. Állítólag kínaiul beszéltek, örültek egymásnak és mosolyogtak. Mások szerint azonban ez a találkozás is mese. Szegény fiú rettegett a kínaiaktól és mérföldre futott tőlük, ha látta őket. Otthagyva vacsoráját, a borát, nehogy beszédbe kelljen elegyednie velük és kisüljön a hazugsága. Egyelőre a kínai nyelvtant tanulta éjjel és nappal. Egy év mult el és nem láttam. Aztán egy éjjel találkoztam vele, hajnal felé, az Üllői-úton. Már majdnem csontvázzá aszott. Mikor köszöntöttem, nem ismert meg. Azóta nem is láttam.

OSZK

7

AKKOR már nagyon messze volt. Kínában, a porcelán tornyok között vagy még távolabb.

Nem is igen lepett meg, amikor pár évre rá Pekingből kaptam tőle levelet. Azt írta benne, hogy jól van, dolgozik és boldog. De szájamban keserű lett a szivar és egyszerre unalmasnak, értelmetlennek tetszett a könyv, melyet olvastam. Arra gondoltam talán, hogy egyszer majd azért kell meghalnom, mert valaki elneveti magát. Aztán sokáig semmi hír sem jött felőle.

Multkor tudtam meg, hogy tavaly nyáron, forró augusztusban, elragadta a sárgaláz. Sokat nyomorgott. Tussal festett furcsa figurákat és ábrándokat nyers selyemre. Ebből tengődött. A halált azonban nyugodtan fogadta, mint egy bölcs ázsiai ember.

Egy apró teáscsésze állt a bambusznádasztalon, az ágya mellett és egy rézsutszemű kis kínai ápolónő fogta le szemeit.

Különben azt mondják, hogy az utolsó években már egész jól beszélt kínaiul.

OSZK

A BÉCSI ASSZONY

1

Ó, AZ ÉDES! Ó, az édes, édes bécsi asszony. Ott ült a villamosban, a naptól átfült padon boldogan, kövérkésen, rózsaszínű porcelánfehér arccal, mint valami jól táplált angyal. Ruhája gyengéden sárga. Hasonlatos a drága, olajszerű bor sárgaságához, melyet vízzel elegyítenek.

Erről a nőről meg lehet állapítani, hogy félénk, gonosz, illedelmes. Nem szeret sportolni, a teniszgrundon sem ugrál, inkább hever a kereveten s délelőtt cukrászdában lakik jól nehéz, aranysárga krémeslepénnyel, ezenkívül szereti a buja ételeket, a tejfölben főtt kelvirágot, a mazsolaszőlőt, a csokoládét. Ebben a boldog teliségben, a jólét ragyogásában nevetséges mostan, kisleányos és csábító s az arca is majdnem cukros és tejes. Imádandó testét enyhe hájak párnázzák, vékony, gyengéd pókhálószerű zsírcsipkék, melyek ruhájához, elegánciájához, polgári szépségéhez tartoznak.

Az asszonyt egy fiatalember nézte. Egy fekete, sápadt magyar fiatalember. Fölényesen, de éhesen, mint a nemes ragadozó. Reászögezte szemét. Nyakkendőjéből kiágaskodott egy arany kígyófej, melynek gyémántból volt a szeme. Ezzel a gyémánttal és a fekete, tüzes szemével hipnotizálta az asszonyt.

A Rákóczi-térnél még fanyalogva mondta magában:

— Családanya.

Később az asszony türelmetlenkedni kezdett, izgett-mozgott a helyén, fájt neki a két ragadozó — a kígyó és férfi — tekintete. Mintha megkarcolta volna a gyémántsugár és a szem tüze. Csiklandozó bizsergés futott át rajta s szája különös síró, nevető fintorra torzult. Szeretett volna szabadulni, de nem tudott. Ekkor az Andrássy-útnál voltak. Ábel boldogan állapította meg:

— Fin de siècle.

A nyugati pályaudvarnál pedig már mosolygott. Ábel, a diadala biztos érzésében, ezt mondta magában:

— Az enyém.

Mindaketten leszálltak. Az asszony csendesen ment tovább, a Belváros felé. Ábel követte.

A Váci-utcában már egymás mellett mentek. Ábel kedvesen beszélt neki s az asszony nézte a cipője orrát.

2

Ezt a kalandot egy hónapra rá mesélte el nekem Ábel, mikor fölkeresett lakásomon. Az ügy, úgy látszik, megviselte. Lesoványodott. Nagy, hullámos fekete haja szürkés viaszkot vetett arcára.

— Te egészen belebetegedtél — mondtam, mosolyogva.

— Ah, — sóhajtott Ábel — mindenki beteg, aki szőke nőbe szerelmes. A szőkékben van valami betegség, valami természetellenes, valami a hold-

fényből. Én mindig erős, heves, vad napsütésre gondolok, ha fekete nőket látok. Ezek az egészségesek, a jóétvágyúak, kik meggyötörnek és boldogítanak. De a szőkék, ezek, kik árnyai csak a fekete nőknek, a szőkék, mégis csak ők értenek a csókhoz, az elfínomult csók művészetéhez, a csók rettenetes skálájához.

— Boldog vagy?

— Igen, — mondta — most végre dülőre jutott a dolog. Csak egy szívességre akarlak kérni. Izléstelen dolog. De mit tegyek? Engedd át nekem a lakásodat.

A lakásom egyszerűen, ízlésesen volt berendezve. Kedves, kényelmes bútorok nyujtózkodtak benne. A kapualja csendes, a cseléd megbízható, a házmester jómodorú s egész házban mindössze én laktam, meg egy család, mely az év felét külföldön töltötte.

— Kérlek — feleltem.

— Tudom, hogy nagy szívességet teszel. De rettenetes sokat szenvedtem eddig. Az asszonyra nagyon féltékenykednek. A férje, természetesen. De az minden szerdán Bécsbe utazik. Arról van szó tehát, hogy neked szerdán este sohasem szabad itthon lenned.

— Jó. Parancsolsz egy kulcsot?

Ábel megrázta a kezemet.

— Hálás leszek érte.

— Tehát minden szerdán vendégeim lesztek. Mind a ketten. Itt vannak a likőrök. Ott a cigaretták. Parancsoljatok.

Ábel zsebrevágta a kulcsot és ment.

SZERDÁN korán siettem el hazulról. Nem cigarettáztam egész nap, hogy a szoba levegője tiszta maradjon s mielőtt eltávoztam, kölni vizet fújtam szét a szobában. A cseléd gondosan kitakarított. Minden rendben volt. Leeresztettem a függönyöket, kinyitottam az erkélyre vezető ajtót, ahonnan nem lehetett belátni a szobába. Aztán a kereveten szétszórtam zöld, lila selyempárnáimat s egy puha, nagy vánkost figyelmesen odatettem támlájára, mintegy az ismeretlen fej alá. A vázába pedig beletűztem egyetlen szál vérvörös rózsát.

Délután megfeledkeztem az egészről. Csak késő éjjel vetődtem haza.

A szoba rendben volt, úgy ahogy hagytam. Egyetlen szék sem mozdult el helyéről. Magam előtt is szégyeltem a kíváncsiságot, de nem védekezhettem ellene, hatalmas erővel ragadott meg. Végre akartam tudni, hogy igénybe vették-e a szívességemet. Csakugyan itt voltak. A hamutartóban egy arany cigarettahüvely, az én cigarettám. A likőrös poharakból pedig ittak. Ott áll egymás mellett, szinte szerelmes közelségben, két pohárka. Az egyik majdnem tele van. Csakhogy épp megérintette a likőr zöld tükrét egy rózsaszínű nyelvecske. Biztosan ebből ivott az asszony. A másiknak csak a fenekén van még néhány csöpp. Ezzel elárulták magukat.

Másik héten megint így találtam a szobát. Újra a cigarettavégek és a pohárka. Aztán megint. Egy hónapra rá már egészen beleszoktam a szerdai számkivetésbe, de vendégeim is otthonosabbak lettek s néha-néha már nem is tüntették el a kísértetjárás nyomait. A székek fel voltak cserélve, vagy a kereveten ott maradt egy hajtű. Egyszer összetépve

találtam a földön a vörös rózsát, melyet első találkozásuk óta mindig a vázába tétettem.

Be kell vallanom, néha kicsit nyugtalanított a titokzatos asszony. Nem tudtam elaludni. Képzeletben kirajzoltam alakját és szépnek, kívánatosnak, isteninek láttam. Minden szerdán este itthagyta illatszerét, mintegy nekem hagyta itt a *Peau d'Espagne*-t, mely mintha a haja, a teste, a lehellete illata lett volna s éjszaka a találka emlékét elevenítette föl nyugtalan fejemben. Mindez azonban csak pár hónapig tartott. Azután találkoztam Ábellel. Boldog volt, ragyogó, kedves. Némán szorongatta a kezemet. Szeméből hála sugárzott. De sem ő nem szólt, sem én.

Később az asszonyt egészen elfeledtem. Féléve járt már hozzám s mégse ismertem. Nem törődtem vele.

Időközben elfogytak a likőrjeim. Az egyiptomi cigaretta-skatulyák is kiürültek.

Új likőröket és új cigarettákat szereztem be.

Egy szerdán este nagy meglepetésemre találkoztam Ábellel.

— Hogyan? — kérdeztem tőle csodálkozva. — Ma nincs találkád?

— Nincs. És most engedd meg, hogy ünnepélyesen megköszönjem eddigi szívességedet. Már két hónapja szakítottam. Nézd, ez az új...

Kivett egy arképet és megmutatta. Mosolygott.

Belementem, minthogy ismertem Ábelt. Szóval még előttem is titkolni akarja. Úriember.

4

AZTÁN mégis gondolkozóba ejtett a dolog. Világos volt, hogy szerdán még mindíg találkoztak. Éjjel még mindíg ott voltak a találka nyomai. Kétségtelenül nem betörők jártak nálam, mert a levegőben édesen, fülledten, cukrosan lebegett az asszony ismerős illatszere. De a jelek gyanúsak voltak. Egyre több likőr fogyott. Egy találkán félig kiürült a palack. A padlón, a szőnyegen erőszakos lábnyomok. Néhány párna a földön, kíméletlenül, a tobzódás lázában odavetve. Mindez nem vall a fínom és kedves Ábelre. Ez vérmes ember lesz. Kövér. Szenvedélyes. Vad. Ez idegen ember. Aztán könyveim közt is túrkáltak. Egy napon az asztalomon kinyitva találtam Heine verseskönyvét. Tehát verseket olvastak. Ábel okos ember. Ábel gépészmérnök. Ábel nem olvas verseket.

Keringett velem a világ. Bármily hihetetlennek tetszett, be kellett látnom, hogy túljártak az eszemen. Az asszony, ki nem ismer engem, lakásomra hoz valakit, aki szintén nem ismer engem, akárcsak ő és most két idegen embert látok vendégül. Ez mégis tűrhetetlen.

A házmesterhez futottam:

— Mondja, kik jártak itt szerdán?

A házmester szabódott.

— Nem láttam senkit.

— Csak ki vele.

— Egy nagysága jön ide.

— De kivel? Beszéljen.

— Egy úrral.

— Milyen úrral?

— Egy kövér, feketebajszos tiszt úrral.

— Jól van. Elmehet.

Szerdán lesbe álltam. Hét órakor a lakásom elé gördült a kocsi. Gyönyörű, párductermetű, szőke asszony lépett ki belőle, mélyen lefátyolozva. Kétségtelenül ez az asszony. Aztán kiugrott a férfi. De ez a férfi nem kövér. Ez a férfi karcsú és arca borotvált. Elkacagtam magamat:

— Hisz ez egy másik.

Most már világosan láttam a helyzetet. Az asszony tehát hol az egyiket, hol a másikat hozza föl. Nem akartam botrányt csinálni. Tovább mentem. Jövő szerdán egyszerűen otthon maradok és ha jönnek, bemutatkozom nekik.

Mégis mást gondoltam. Kíváncsi voltam. Szerdán este újra lesbe álltam, de most már a lépcsőházban.

Az asszony pont hétkor érkezett. Mellette büszkén lépdelt egy hórihorgas, monoklis lovag. Megint másik. Egy harmadik. Vagy egy negyedik.

Fölmentem a lakásomig. Az asszony kinyitotta az ajtót. A lovag fütyürészve csapta be maga után.

Azután a ház kapuja előtt váram őket.

Egy óra mulva megjelent a lovag. Az asszony nélkül.

Ő tehát még fennmaradt.

5

Most már izgatott voltam. Dobogó szívvel, vak szemmel, ahogy tolvaj lép idegen lakásba, megragadtam a kilincset, benyitottam a szobámba.

Elkápráztam. A tükröm előtt, két gyertya világánál fésülködött az asszony. A félhomályból ragyogó vállal, hódítóan emelkedett ki, mint valami

tündér. Haja a gyertya derengésében szőke volt, szőke, mint a holdfény.

Halkan felsikoltott.

— Kicsoda maga? — kiáltott. — Mit akar itt? Menjen! De rögtön! Másként segítségért kiáltok.

Szót se szóltam. Letettem a kalapomat és leültem a kerevetre.

— De ez mégis csak sok — mondta. — Betörni egy lakásba. Egy vadidegen lakásba. Szemtelen.

Nem válaszoltam. Körülnéztem. Lassan felvettem házikabátomat.

Ezalatt izgatottan tüzdelte terhes, makrancos fürtjeit. A hajfürtök nehéz viharából egyszerre villogva pattant ki egy drága teknősbéka-fésű s épp a lábam elé gurult.

Sietve fölemeltem.

Az asszony elmosolyogta magát.

Hálás és jó volt a figyelmemért.

Félév után végre most először maradtam otthon szerdán este.

A ROSSZ BABA KARRIERJE

1

A HUGOM utolsó babáját mi magunk kereszteltük el *Bolin*-nak.

Nem tudtam, mit jelent ez a név és ma se tudom. Hiába bújom át a mesékönyveket, a szótárakat és a lexikonokat, nem találom bennük és arra is emlékszem, hogy otthon sohase hallottam. De a névvel mindnyájan meg voltunk elégedve. Idegenszerű volt és pajkos. Kifejezte azt, hogy a baba jó családból származó, úri kisasszony, bár nem egészen idegen tőle a szófogadatlanság, a csintalanság bocsánatos bűne.

Én nem sokat foglalkoztam vele. A leányokat és a játékaikat általában megvetettem. Mit lehet egy babával csinálni? Lefektetjük, felöltöztetjük és újrakezdjük az egészet. Néha legföljebb levest főzünk neki, amely vízből és egy kevés porcukorból áll, aztán kenyérmorzsákat aprítunk beléje. Ezt a babalevest egyszer megkóstoltam. Émelyítő kotyvaléknak találtam.

A baba kék selyemben ült a gyertyák mellett. Karácsonyra érkezett meg, amikor én a kis színházat és öcsém a tengerészkatonákat kapta. Fekete harisnyát és fekete harisnyakötőt viselt és egy kis ezüstkeresztet a mellén. Anyámnak szigorú nevelés-

tani elvei voltak. Ezek az elvek itt is teljesen érvényre jutottak. Illedelmes baba volt, szerény és szemérmes, mint egy iskolakönyvi olvasmány. Csak a szempillái hosszabbak a rendesnél. Ez azonban nem enyhítette az ellenszenvemet, amelyet a közönye, a tartózkodása, a szőkesége már az első pillanatban fölkeltett és később a dühig feszítette azt, hogy a húgom áhítatos kultusszal vette körül.

Bolin este hat órakor lehúnyta kék üvegszemét és aludt.

— Csitt! — mondták nekünk, midőn a babaszoba körül lármáztunk. — Csitt, a baba alszik.

Láttuk, hogyan alszik. Teljes toalettben feküdt, cirádás babaágyon, ami az apám lombfűrész-munkája volt. Még a kalapját se tette le. Csak a csipkés szoknyái világítottak a homályban.

Különben folytatta a maga unalmas babaéletét. Nem kopott meg, a ruhái ragyogtak és ragyogott az üvegtekintete is. Gőgös és önhitt volt, mint minden tárgy. Akkor nem értettem, miért. Ma már tudom. Ez azt jelentette, hogy én meghalok, de ő nem hal meg soha.

— Nézd, — mondtam egyszer az öcsémnek — minő ronda.

Elfintorítottam az arcom és köptem.

Közben pedig arra gondoltam, hogy egy vaskalapácsot szerzek valahonnan s feszült karral, teljes erővel a fejére sujtok, ízzé-porrá töröm a száját, a rózsaszínű viasz-pofáját és aztán a lábaimmal típrom ki belőle a fűrészport.

A BABÁT egy év mulva mégis elfelejtették. Én se gyűlöltem többé. Húgom zongorázni tanult és ahelyett, hogy szalagokat kötött volna rá, a skálák együgyű és gyerekes futamait cifrázta. Bolin még ott pompázott a babaszobában a kék ruhában, de alig beszéltünk róla és aki ismerte az emberi dolgok sorát, az tudta, hogy a csillaga hanyatlóban van.

Csak egy forró nyári délután került elő.

Jolánka érkezett meg, a húgom barátnője. Kedves és vásott kislány, szeles és ideges gesztusokkal. Különös lány. A szeme fekete, de távolról sötétkéknek tetszik. Emlékezem, hogy a barna haját is sokszor szőkének láttam, az Auer-égők derengésében. Mi nagyon szerettük őt. Anyám azonban nem szerette, mert tegeződött velünk és a cselédektől illetlen dolgokat tanult, amelyek a fiatalság erkölcseit olyan korán megmételyezik. Azt is kifogásolta, hogy cukrot eszik és parfümözi magát. Mindig kócos volt. Mindig éhes volt. Mindig jókedvű volt.

A babára hamarosan rávetette a szemét.

— Meg kell verni — mondta.

Azzal megragadta és letépte a kalapját. Húzta a karját, forgatta a fejét, nyomorgatta a tagjait és kínozta édes és vérengző ujjakkal. Nem láttam világosan, hogy mit csinált. Halkan tett-vett, gyorsan cselekedett, macskaügyességgel. Kezében egy nagy bontófésűvel, nekiesett a frizurájának. Egy pillanat alatt megváltozott a baba. Szerényen hátrasimított haja kecses bodrokban hullott a homlokára és a kibontott sűrű hajfonatok körülviharzották egész testét. Most láttam csak, mekkora a haja. A boszorkányos fésű egy fordulattal csinos kontyot kavarintott és a baba, amely előbb egy kövér lúdnak látszott,

borzasan nézett maga köré, a szétbontott hajjal, mint egy részeg lány, majd pedig kedvesen, a szőkesége aranyfényében, kacér fürtök, pikáns tincsek varázsában. A termete is megkarcsult. Szeme huncutul kacsintott.

— Szép? — ujjongott Jolánka.

— Nem — mondta a húgom félénken.

— De igen — kiáltottam. — Minő kedves.

A baba iránt most már határozottan érdeklődtem. Ezekben a perzselő percekben egyenesen a reneszánszát élte. Izgató pillanatok voltak. Letéptük róla a ruhát, amely már évek óta a testéhez tapadt és láttuk a csipkés ingét, a rózsaszínű lábikráit, a pihegő viaszmellét. Mennyivel szebb volt így. A babát bálványoztuk. Jolánka telelocsolta füllesztő és terhes parfőmével, kivágott derekat varrt neki s egy sárga pongyolát, nyersselyemből. Egy hét mulva kész volt az új toalettje.

— Remek, remek, remek!

A kalapját sokáig terveztük. Óriási kalap volt, sárga és fehér selyemcsipkéből, fehér virágokkal. Szőke hajához kitűnően illett. Minden összhangzott s a baba a halványsárga bársony-harisnyakötőtől és a magassarkú lakkcipőtől kezdve a frou-frou-ig és a gyémántos kalaptűig, az ízlés és raffinement remekműve volt.

— Valami hiányzik — tépelődtünk.

Jolánka fekete angoltapaszból szépségflastromot vágott és odanyálazta a baba arcocskájára. Szemöldökeit bekormozta. Ajkain diszkréten végighúzta a pirosítót.

— Tündér!

— Angyal!

— Kis angyalka! — csodálkoztunk.

A kis angyalt beültettük a babaszobába és nyugodan elmentünk hazulról.

Másnap reggel azonban az anyám ijedten állt a baba előtt.

— Teremtő Isten! — sopánkodott és az apámat hívta.

A tárgyalás zárt ajtók mögött folyt és csak annyit tudok, hogy a babát hamarosan kilakoltatták a szobából és aznap szótalanul ebédeltünk.

3

BE KELL vallanom, hogy nem voltam se az anyám, se a húgom nézetén. Nekem a baba most tetszett. Azt pedig, hogy kiűzték a hideg előszobába, a paradicsomos-üvegek és az ecetes-üvegek közé, módfelett igazságalannak találtam és meg voltam győződve, hogy ilyenféle előítéletek csak a középkorban döntöttek emberek sorsa fölött. Egyszerre minden rokonszenvem a babáé lett. Lenéztem a többieket, akik elfordultak tőle és órákig álltam az előszobában.

A baba kétségtelenül züllött. Belepte a por és a nyaka kissé elferdült. Búsan hevert a szekrényen, a cilinderes-skatulyák, a régi újságok s egyéb apróságok között. Divatos kalapján még a régi fátyol volt, de mikor leemeltem, nem egyszer ereszkedett le róla selyemfonalán egy pók, amely sietve menekült el a parkett kockáin.

A számüzetés kártékonyan hatott az egészségére is. Arca beesett, teste soványodott, az éjszakázás megviselte. Hamuszürke szarkalábak sötétedtek szemei alatt. Ruhái, amelyek még mindíg az édes és furcsa parfőmöt lehelték, bepiszkolódtak. Nagyon hasonlított egy kis kokotthoz, aki valaha jobb sorban élt és most csodálkozva köszönti a nyomort.

Különösen délelőtt társalogtam vele. Egy széket tettem a szekrény elé és kíváncsian suttogtunk.

— Rossz vagy?

A baba mintha integetett volna:

— Rossz.

— Hazug?

— Hazug.

— Hiú?

— Hiú.

A kéjtől elfulladva feleseltem:

— Te rossz, te rossz, te rossz.

A baba nézetei nagyon tetszettek nekem. Csodálkoztam, hogy csak most vettem észre és megállapítottam, hogy a baba inkább a kisfiúk, mint a kislányok játékszere.

Azt is sejtettem, hogy a baba még rosszabb, csak szégyelli elárulni és abban sem kétkedtem, hogy éjjelenként ki-kiszökik a szobából és a tánctermekben hajnalig táncol.

Karácsonykor már a legjobb barátok voltunk.

Kedves tél jött. Szikrázott a fagy, az ablakokra csapódott, az udvarunkban hótól roskadó fenyvesek közt szánkáztunk. De a kis csizmám talpa kilyukadt és én meghűltem. Így történt, hogy karácsony estéjén feküdtem. Nem is láthattam a karácsonyfát. Magas lázam volt. Az ágyamba hozták a borlevest, amelyet kelletlenül kanalaztam.

Megmérték a lázamat, antipirint adtak be és eloltották a lámpát. A fejemben különös gondolatok kóválygotak. Sokat gondolkoztam a babáról, aki a szekrény tetején fagyoskodik és a leányok szeméről, amelyek olyan különösek, hogy távolról kékek és közelről ijesztően feketék és mélyek. Ez volt az első szomorú karácsonyom.

Ilyen gondolatok közt aludtam el.

Éjfél felé, a csendben, megreccsent az ajtó.

— Te vagy az? — kérdeztem.

A baba biccentett a fejével.

Merészen az ágyam szélére ugrott és lábait keresztbe téve, leült mellém. Az éjjeli mécses gyér világosságában alig láttam.

— Honnan jössz?

Egészen ki volt kelve magából. Arcát beteg pirosság színezte, mintha neki is láza lenne. Rekedten kacagott.

— De hiszen csuromvíz vagy. Te künn voltál a hóban, az esőben és meghűltél. A hajad, a szép szőke hajad is sáros.

A baba közönyösen meredt maga elé:

— Táncoltam. Pezsgőt ittam. Akkora kis poharakból itam pezsgőt, mint az anyád gyűszűje.

Egy ici-pici cigarettát vett elő és rágyujtott.

— Cigarettázol? — kérdezte és megkínált egy másikkal.

Az ámulattól dermedten ültem a párnám szélén.

— A lányok — dadogtam — nem szoktak cigarettázni.

— A lányok is cigarettáznak.

Felém nyujtotta a kezét, amely hideg és nedves volt s jótékonyan hűsítette a lázamat. A szomorúsága oly jól esett. Egy angyali énekhez hasonlított a karácsonyi éjfélben. Lassan beszélt. Beszélt arról, hogy minő unalmas a baba élete. Beszédét gyenge köhögés szakította meg. Ilyenkor fínoman a szája elé tartotta apró zsebkendőjét és a fehér batiszton pontocskák izzadtak át.

— Vér — susogtam sápadtan.

A baba nem figyelt rám. Igazgatta a frizuráját és fásultan mondta:

— Meghalok.

— De én szeretlek — mondtam.

— Álmodol — mondta a baba.

— Igen, szeretlek — rimánkodtam és a fejemet a szoknyája mellé nyomtam. — Nekem úgy tetszel

te. A fakó arcod, a beteg, furcsa szemed tetszik és az, hogy a többiek nem szeretnek. Hallgass rám. Én vétkeztem ellened. Egyszer egy vaskalapáccsal szét akartam zúzni a fejedet.

— Lázad van — beszélt a baba.

Kis hőmérőt vett elő és a mécs világosságába tartotta. A higanyoszlop magasan állt a vörösvonal fölött.

A betegségem sokáig tartott.

Csak tavaszra keltem föl az ágyból, amikor mindezt elfelejtettem. Lábadozva, a park kavicsain sétáltam, örültem az életnek és a gyenge karjaimat nézegetve, mosolyogva gondoltam arra, hogy a baba fejére akartam sujtani.

A nélkül is vége lett.

Nyár felé az orgonabokrok alatt botoltam beléje. Széttárt kezekkel feküdt s nem tudtam megállapítani, él-e vagy már meghalt. Csak azt láttam, hogy a macskák elmennek mellette, meg is szagolják, a kutya ugatja és ő mégse mozdul ki illetlen pózából. Arcát különben kiszívta a napfény. Ráncos és gyulladt volt, mint egy vén asszony arca és vörös viaszkönnyek merevültek rajta.

Közönyösen fordultam el.

Ez róla az utolsó emlékem.

4

KÉSŐBB még egyszer gondoltam reá.

A sötét udvarban álltam, egyedül. Benn a szobában kibontott hajjal egy leány zongorázott valami könnyű és léha dalt, két égő gyertya között. Kissé hátralibbentette a fejét, az ajkait lassan mozgatta, az ablakon keresztül látszott, hogy énekel. Mondhatat-

lan keserűség ömlött el bennem. A bokrok közé mentem és rágyujtottam az első cigarettára. Emelygő rángás szorította a torkomat. Az életet utálatosnak láttam. Erősen néztem a lányt. A szeme távolról kéknek látszott. Ekkor újra egy vaskalapácsot akartam, de sokkal nagyobbat, mint régen, egy súlyos, iszonyú kovács-pőrölyt, hogy feszült karral, a kétségbeesés minden erejével a fejére sujtsak és ne fejezze be az énekét.

HRUSSZ KRISZTINA CSODÁLATOS LÁTOGATÁSA

1

HRUSSZ Krisztinát, a kabaré-énekesnőt 1902 január 7-én temették el. A temetés délután három órakor volt. Erősen fagyott, már egészen besötétedett, mikor a koporsót kivitték az udvarra és felállították az ácsolt ravatalra, hogy beszenteljék és reátegyék a halottas kocsira. A papnak a hidegtől meggypiros volt az orra. Még szájában volt az ebéd íze, a badacsonyi bor kesernyés zamata. A ködben most angyalokat és rózsákat látott. Mereven emelte a szenteltvízszórót a koporsóra. Mellette állott a diák, Tass Vidor orvostanhallgató, az énekesnő kedvese, az érdeklődés központja, hanyag fekete ruhában, elegánsan uralkodva a bánata fölött. Közbül néhány ripacs, egy komoly művész és a kabaré igazgatója. Majdnem mindnyájan jól érezték magukat. Itt a gyász kellős közepében az ebédjükre gondoltak. Buja és dús érzések tarkázták a komoly elérzékenyedést. Később, mikor véget ért a szertartás és a lovak gyásztollukat rázva, megindultak a temető felé, fáklyák és lámpások között, esni kezdett az ólmos eső, amely a koporsót vékony jéghártyával vonta be, úgyhogy kívülről egy üvegkoporsónak tetszett. A

cilindereken is fínom üvegréteg csörgött. Bevont mindent ez a hideg és csillogó burok, üveggé és cukrosgesztenyévé változtatta a tárgyakat, jégpályává az aszfaltot s aztán siralmasan olvadt és fázó lábak topogtak a hűvös, kásás lucsokban. Már-már a hegyre kanyarodott a temetés. A diák nézte ezt a lángoló és sötét menetet — akárcsak egy túlvilági menet — a koradélutánban. Inkább csodálkozott és bámészkodott, mint gyászolt. Olyan hihetetlennek tetszett az egész. Krisztina három nap előtt betegedett meg, tüdőgyulladásban. Most pedig egyszerűen elragadták tőle, gyorsan és brutálisan, mint mikor éjjel bekötik valakinek a szemét, felnyalábolják, egy kocsiba gyűrik s reggel máshol ébred fel. Ezen csodálkozott a diák. Nem is igen hitt a halálában. Hallgatta a bús kántálást, a latin jajveszékelést s a csokoládé-uzsonnán járt az esze. A kőművesek befalazták a kriptát. Híg habarcsot csaptak a friss téglákra. Azután egyedül jött le a hegyoldalon. Lóbálta a kezeit. A leányra gondolt. Kicsit szepegett így magában. Újra fájdalmas erővel fogta el a csodálkozás. Krisztinát kereste és ő, — ó, igen — ő már nem volt.

2

DE KÉSŐBB sírt. A kis asztalára borult, amely a homályos ablak előtt állott és keservesen, jóízűen sírt. Le se vetkőzött éjjel. Három napig alig aludt. Egybeolvadtak előtte a percek, az órák, a napok. Mikor az ablakredőkön betetszett a világosság, nem tudta, hajnal van-e, vagy alkony?

— Ha visszajönne! — zokogta a párnába.

Tavasz felé kissé elcsendesedett. De az arca még

sápadtabb lett. Most már sírni se tudott s a könnyei befelé folytak. Ezzel az elcsendesedett bánatával azonban még rettenetesebbnek tetszett. Azok, akik látták, önkéntelenül elnémultak.

— Ha visszajönne! — sóhajtotta magában.

Este maga elé tette a ruháit, a cipőjét, a sárga sálat, amit oly kecsesen tudott a nyakára kanyarintani. Elképzelte, hogy mellette ül. A tűznél, vagy a széken, vagy a földön, fínom, gyengéden szeplős arcát a vörös melegségbe fordítva. Sokszor látta az ágyán is. Hallotta a hangját. Ha csengettek, az ajtóhoz rohant és csodálkozott, hogy nem ő jön. Ekkor visszament a szobába és pontról-pontra kifestette magának a találkát. Krisztina belép. Ő lesegíti a kabátját, székkel kínálja meg, a leány azonban a nyakába csimpaszkodik, elbujtatva fejét a mellén és kacag. Egész hajnalig játszott így a leánnyal, hallgatta a kacagását, bámulta a szemét. E gyötrelmes és halálos ölelkezések után másnap szürke arccal és keserű szájjal ébredt.

Mindennap elment a kabaréba is. Kereste őt a kis züllött színpadon, a színes lámpák között és nem találta. Megvárta az éjfélt. Azután hazament. Otthon nem lelte a helyét. Ijedten vette észre, hogy neki az idő nem orvosság. A leány egyre szebb lesz. Az évek fátyolán át szőkén és aranyosan ragyognak eléje a szeplői, ezek az édes, erotikus pettyek. Szája mint egy roppant rubin villog s érzi ezüst nyálának langyos nedvességét is.

— Ha visszajönne!

Ez a sóhajtás úgy maradt meg benne, mint egy szent vágy, mint a bánatának és gyászának desztillált esszenciája. Nem is mondott le róla. Az életét adta volna oda, ha — csak egy pillanatra — látja. A pillanatot gondolatban millió részre osztotta s úgy érezte, hogy ebben átélte volna a gyönyör egész ská-

láját. Napról-napra alázatosabb lett a vágya. Arra gondolt, hogy csak a koporsóját látja egyszer s félve bepillant az üvegablakon, vagy egy tükörben veszi észre a ruhája árnyékát, amiről nem is tudni egészen bizonyosan, hogy felhő-e, vagy csipke. Ezért évekig gyalogolt volna hajadonfőt, vérző, mezítlen lábbal. Társaságokban, mikor a jókedv bukfenceket vetett, táncközben gyakran végigborzongott rajta ez a gondolat. Hiába menekült előle. Követte őt. A diák csendesen megadta magát. Kísérő árnyéka lett a halottnak. Szikáran és sápadtan áhította vissza a holdfényben. Mereven beszélt. Hidegen és csillogón öltözködött. Mellén, mint kriptán a fehér kőlap, állandóan ott feszült a kifogástalan plasztron, tündökölve, szikrázva s az, aki látta, egy halottra gondolt, egy leányra, egy leány bús fejére, aki alatta sápadtan alussza a névtelen álmot.

— Ha visszajönne! — rezgett a szívében.

Az arca is ez mondta. Ebbe a puha viasz-arcba beleégett a szenvedés. Még évek multán is ezt tükrözte, az első ijedtséget és riadalmat, amely megmerevedett rajta, kőkemény és hideg lett, mint egy halotti maszk.

3

DE EGY napon Krisztina visszajött.

4

POGÁNY lumpolás után ment haza a diák, a forró májusi délutánon.

A körúton az ákácok őrjöngve ontották forróságukat. Kiszögeltek az aszfaltból és bólongattak és

nyujtózkodtak és az égbe kiabálták nehéz, harsogó illatukat.

Ebben a parfőmös lármában szédült a diák. Émelygett a gyomra. Távol az ég sarkán kénes csíkok kígyóztak, homályos fények, mint mikor valaki a sötétben tükörrel játszik. Ment előre, a lakása felé.

Az előszobában a cseléd fogadta:

— Vendég van.

— Kicsoda?

— Egy kisasszony.

Tass Vidor csodálkozott s nem tudta elgondolni, ki keresheti, mert Krisztina halála óta nem fogadott nőlátogatót.

Benyitott a szobába.

A leány az ágyon ült. Nyakán a sárga sál. Az arca szelíd, majdnem vidám.

— Krisztina — szólt csendesen.

— Drágám — mondta a leány és hozzásimult. keresett és meggyujtott két gyertyát. Most már tisztán látta Krisztinát. A halál határozottan jót tett neki. Sokkal egészségesebb volt, mint mikor élt. Kissé meg is hízott a koporsóban. De elegáns volt, akárcsak skatulyából ugrott volna ki. Fehér ruhája, ugyanaz a ruha, amiben eltemették, lágyan símult az arcához. Jól állott neki. A pereme kissé elrongyolódott, itt-ott a penész zöld virága tarkázta, de alig észrevehetően, oldalt pedig a sírok gyémántja csillogott, a salétrom. Odanyujtotta neki a kezét.

— Nézd, a gyűrűm.

— A régi gyűrű.

A diák mégis kérdően bámulta.

— Ne kérdezz semmit — mondta fuldokolva a leány. — Itt vagyok, hisz láthatsz, frissen és ragyogóan. Ne gondolj Cholnoky Viktor novelláira, amelyekben visszajárnak a szellemek. Én nem vagyok se szellem, se kísértet. De nincs időm a beszédre.

Csak harminc percig maradhatok nálad. Aztán vissza kell mennem. Vedd ki az órádat. Most három óra. Három óra harminc perckor már nem vagyok itt.

— Csak harminc perc — sóhajtott a diák, hamis pátosszal.

A leánynak ez kissé visszatetszett.

— Ne színészkedj, drágám — mondta. — Minden perc egy aranyat ér.

— Ezer aranyat! — kiáltott a diák. — A csókod... a csókod... ezerszer többet ér...

— Te nyolc év óta minden nap hívtál. Most beteljesült a kívánságod. Mit akarsz?

Krisztina kitárta karjait. A szája pedig pirosan, frissen kettéhasadt, ájultan várta a csókot.

A diák megcsókolta.

Azután mind a ketten szembe ültek egymással.

A diák a tabouret-re, a leány a pamlagra. Egy kis ideig bámulták egymást. De mintha csalódtak volna a csókban. Elszomorodtak és a diák lehorgasztotta a fejét. Ez tehát az a találkozás, amiről annyit álmodozott. Minő viszontlátás. Úgy tetszett, hogy egy kicsit gyorsan jött. Mit tegyen ezután? A csend leereszkedett a szobára, a szíve vert, az óramutatók pedig lassan másztak. Még csak öt perc mult el. Huszonöt perc van hátra. Irtózatos hosszúnak látszott az idő. Egyre kínzóbb a hallgatás.

A diák köhögött.

— Hogy vagy? — kérdezte. — Azaz, mi újság?

A leány tág szemeket meresztett. Elvégre tapintatlanság ilyesmit kérdezni egy halottól.

— Főzzek teát? — mondta gyorsan.

— Nem, köszönöm.

— Te, — hadarta — tudod, hogy a kis Herman megnősült? Már három éve. Gyerekük is van. Erős, egészséges fiú.

— Érdekes — felelt a lány unottan.

— Azután sok minden történt. Az apám meghalt gyomorrákban. Szegény, sokat szenvedett.

— Érdekes.

— Nem érdekel? Nekem azóta doktori diplomám van. Jövőre rendelőszobát nyitok, a szomszédban veszek lakást. Négy szoba, fürdőszobával, konyhával, villanyvilágítással.

— Érdekes.

— A színpadon megbukott a Nusi.

— Érdekes.

— De Ilinek nagy sikerei vannak. Bolondul érte a publikum.

— Érdekes.

A diák torkát a görcs szorította. Lopva az órára tekintett s látta, hogy még csak hét perc óta van ott a leány. Halálos zavarban kereste a szavakat. Minden pillanat egy végtelenségnek tetszett. Először valami vidámat akart mondani, aztán valami nagyon komolyat és gyászosat, de egyiket se találta jónak és inkább hallgatott. Egy egész perc mult el, anélkül, hogy szóltak volna. Krisztina lesütött szemmel ült a pamlagon s a szőnyeg mintáit nézte.

Közben megeredt az eső.

— Esik — mondta a diák halkan.

— Igen — felelt a leány.

— Tegnap pedig szép idő volt.

— Igen.

— Micsoda vihar.

— Igen.

Majd hirtelen más térre csapott.

— Nem fázol meg ebben a vékony ruhában?

— Nem — kacagott a lány.

Még egynéhány szó, egy új erőlködés és hirtelen elhallgattak.

Mind a ketten néztek. A diák felkelt, mintha ki akarna mászni a zavarból. Még csak kilenc perc pergett le. Krisztina hátradőlt a pamlagon. A diák az ablaknál állt. Ekkor pedig valami rettenetes történt. A lány egyszerre valami szorítást érzett az állkapcáiban, szeretett volna felkiáltani, hogy menynyira unja magát és futni, futni ebből a szobából. Hiába küzdött ellene. Az izomszalagok felrántották a száját és ő mint egy kis automata, — s ez nem csalódás — egészségesen, erősen ásított. Ásított egyszer. Ásított kétszer. Ásított harmadszor. Azután felvette az esernyőjét az asztalról. Ment kifelé. Talán még akart mondani valamit, de a kilincsnél megint elfogta az ásítógörcs és szó nélkül tűnt el a szobából.

A diák magára maradt. Valami megkönnyebbülést, felszabadulást érzett. Egy darabig dobolt az asztalon. Nézett az utcára, az esernyőre, a viharra, a csurgó ablaküvegekre. A vállát vonta. Ő is ásított. Megnézte a zsebóráját. Három óra tíz perc volt.

Még teljes húsz percük lett volna.

ISMERETLEN

ABBAN az időben történt ez, amikor súlyos betegségemből föllábadva csavarogtam ide-oda, egy téli éjszakán, régen, húszéves koromban.

Mentem az utcán. Cipőm annyi zajt se vert, mintha harisnyában járkálnék. Sovány voltam, nagyon magas, hórihorgas. Ha kinyujtottam a kezem, könnyűszerrel elértem a házak kőcirádáit, a négyemeletes paloták tetején az esőcsatornákat és ablakokat, melyek mögött villanymécsek égtek, emberek aludtak. Sokszor arra gondoltam, hogy mindez csak álom. Most azonban csak a félelmet éreztem, mely minden porcikámat megfagyasztotta, az alvó félelmet, aki szemben a holddal nehéz mellel liheg és szeretne valahogy fölébredni.

Az úton részeg munkások haladtak, két csoportban.

— Hahó — szólt az egyik csoport.

— Hahó — felelt a másik csoport távol, elhalóan, akár a vadászaton.

Egy dáridóról jöhettek. Fülük rézvörös volt, arcuk izzó, mint egy kerek, fényes toronyóra. Tizenöten, huszan lehettek. Orrukon, szájukon gomolyogva, bodrosan dőlt a sűrű pára, szivarfüst módjára.

Már az első pillanatban megrettentem.

Lekanyarodtam a járdáról, a kocsiútra tértem, hogy kikerüljem őket. De alig néztem körül, már ők is a kocsiúton voltak valamennyien, az első csoport elől, a másik csoport mögöttem, jeleket váltottak egymással, füttyentgettek, szaladtak, meg-megálltak, a földre kuporodtak, tervszerűleg fölfejlődtek, hogy bekerítsenek. Láttam, hogy a hurok köröttem mind szűkebbre szorul. Futásnak eredtem. Vagy száz métert futhattam, határozatlanul, remegve. Akkor találtam egy kocsit, belevetettem magam és elhajtattam.

Majdnem vágtában haladt a kocsi, mert a kocsisnak nagy borravalót ígértem, hogy hajtson úgy, ahogy tud, arra, amerre lát, csak el erről a vidékről. Ezen az éjszakán úgy üldözött a kétségbeesés, mint egy éhes farkas. Nem is mertem kiszállni, csak jósokára, messze-messze, valahol a külvárosban. Ott bementem egy kocsmába, hogy kipihenjem magam.

Vörös terítők voltak az étteremben, sánta, kancsal pincérek járkáltak szutykos ruhában, akik egyebütt nem kaptak állást, a nádkeretből a tegnapi újság kacérkodott, árulva hervadt, senkinek sem kellő bájait, mint vénasszony a bálban. Lerogytam egy székre. Bort rendeltem. Törülgettem homlokom. Bámultam a falkárpitot. A bor savanyú volt és ihatatlan.

Két perc se múlt el, egy perc se múlt el, nagy csörömpöléssel nyílt az üvegajtó. Ők jöttek, akik elől menekültem, hangosan, vérengző jókedvvel, borvirágos orral. Érthetetlen volt az egész, megmagyarázhatatlan és valószínűtlen. Hogy jöttek ide, futva, vagy kocsikon szintén. üldözve az én kocsimat? Letelepedtek a kármentő mellett, a nagy asztal köré, sárga és vörös borok ömlöttek poharukba, kurjongattak, füstöltek. De mindez a mulatozás csak ürügynek tetszett arra, hogy engem figyeljenek.

Mindgyakrabban felém pillantgattak. Néhányan föl is álltak és — tréfásan vagy szigorúan — farkasszemet néztek velem. Ismertek engem? Úgy látszott, hogy ismertek, mégpedig nagyon jól. Hogy honnan? Fogalmam se volt. Én nem ismertem őket, annyi bizonyos, legalább nem emlékeztem, hogy találkoztam volna velük, hacsak nem futólag és nem véletlenül egy vonaton, vagy egy utcán, vagyis olyan módon, hogy az semmiesetre se jogosíthatta föl őket erre a cimboráskodó, gúnyos és pajtásian szemtelen bizalmaskodásra. Lassanként levetették azt a szemérmet is, melyet kezdetben még magukra öltöttek. Sugdolództak, aztán kacagtak s éreztem, hogy rólam beszélnek és rajtam kacagnak.

Odaintettem a pincért.

— Kik ezek?

— Nem tudom.

Elhatároztam, hogy a közönyöst játszom és palástolva nyugtalanságomat, észre se veszem őket. Átültem az asztal másik végére, úgy, hogy hátat fordítsak nekik. Erre azonban hahotázni kezdtek és noha nem láttam őket, még jobban zavart, hogy rám bámulnak. Tekintetük, mintha gyújtőlencsén szűrődnék át, égette kabátom posztóját. Visszaültem régi helyemre, hogy lássam, mit akarnak.

Ebben a pillanatban egy sápadt, nyurga legény fölállt a kerek asztalnál, felém hajolt és félreérthetetlen, barátságos, de ellentmondást nem tűrő jeleket adott, nyilván abból a célból, hogy telepedjek át az asztalukhoz.

Ezen fölháborodtam. Kihörpintettem az undok bort, fizettem, magamra kaptam télikabátomat és indultam kifelé. A sápadt, nyurga legény azonban, aki az elébb integetett, egy társával már elém állt és valami, nekem ismeretlen nyelven hadart vala-

mit. Rázogattam a fejem. Erre ő németre fordította a szót:

— A „Krakkói templomépítőmunkások" nevében üdvözöllek, szaktárs. Szervusz.

Nyujtotta felém a kezét, de én nem fogadtam el.

— Kicsodák az urak? — érdeklődtem udvariasan.

— Még te kérdezed? — szólt a sápadt-nyurga s meglökte társát, rákacsintva. — Még ő kérdezi.

— Jól adja — vihogott a másik.

Az ajtó felé igyekeztem, de akkor vettem észre, hogy a kijáratot a többiek már elállták és tömör sorban várnak reám. Innen nem lehetett elszökni. Rájuk tekintettem. Láttam, mint tükröződik arcom a kék lengyel szemekben és láttam, hogy ezek igazán nem tréfálnak és láttam, hogy ők ebben a pillanatban — egyszerre mind — csakugyan fölismernek. Végtelen gyöngeség fogott el. Lelkemen egy idegen élet árnya húzódik végig. Fejemhez kaptam. Tapintottam a homlokomat. Éreztem a rácsapzó hajat, az én hajamat. Beszéltem és hallottam a hangomat. Mégis, mintha megsemmisültem volna.

Jaj de jó lett volna ekkor a föld alatt aludni, névtelenül, mélyen a föld alatt.

— De mit akarnak tőlem? — esdekeltem, csaknem síró hangon. — Miért kínoznak? Az Isten szerelmére, miért kínoznak engem?

— Gyere az asztalunkhoz — kiabálták karban.

Már ott ültem közöttük. Ők belém szúrták tekintetüket, fölborzolták a hajam és össze-vissza csókoltak. Tegeztek és én visszategeztem őket. A másik, homályos szobában nyekeregni kezdett a gépzongora, mi pedig ittunk. Próbáltam semmire se gondolni, mindent elfelejteni, de közben folyton kerestem valamit az összeszorított görcsös agycso-

móimmal, mintha kincset kutatnék álmomban és nem találnék.

— Megsoványodtál — mondta a sápadtnyurga.

— Dehogy, — böfögték a többiek — hiszen olyan kövér, mint a krakkói püspök.

— Nem értem — dadogtam magam elé.

— Nem érti — gúnyoltak. — Nem akar megismerni bennünket a gyalázatos — és földhöz vágta poharát.

— Hát nem emlékszel ránk?

— Nem — mondtam bocsánatkérően. — Nem emlékszem.

— Az anyádra sem emlékszel? — kérdezték.

— Az anyámra? — ismételtem fáradtan.

Rájuk tekintettem és úgy rémlett, hogy ezek csakugyan ismerik az anyámat, valakit, akit én nem ismerek.

— A húgod a télen férjhez ment — kiáltották. — Hol maradt a nászajándék, te zsugori?

— De hiszen nekem nincs is húgom.

— Nincs, nincs — nevettek és az asztalt verték.

Közrevettek, megrohantak, egyszerre többen ostromoltak kérdéseikkel:

— Talán a krakkói hídra sem emlékszel, ahol annyit ácsorogtál? A részeg éjszakákra sem emlékszel, amikor a hóban szuszogtál és pezsgőt öntöttél a lányok mellébe? A csengős szánokra sem emlékszel? A nagy lovaglásokra sem emlékszel? A fekete paripádra sem emlékszel, melyen holdas éjeken végiglovagoltál a városon?

— Nem, — nyögtem — nem.

— Az apádra sem emlékszel, a kövér ulánusra?

— Nem.

— A szeretődre sem emlékszel, az almazöldszemű Maricára, a fehér, csodás Maricára?

— Nem, — mondtam egyre csöndesebben — nem.

— Várj csak — sivitott egy kis göndör lengyel. — Mindjárt kisegítlek. Te egy délután augusztusban a pap méhesében aludtál a földön és körötted a méhek, darazsak dünnyögtek. Azonnal nyomon leszünk, uracskám. Nézz a szemembe. Akkor délután te beszéltél velem. Ott a domboldalon — emlékszel — tökvirágok nyíltak a nagy melegben. Erre sem emlékszel?

Hallgattam a kis göndör lengyelt, akinek szavaiban egy ismeretlen élet szemete kavargott, hallgattam sokáig s lassanként mintha derengeni kezdene, láttam is egyet-mást, főképp a tájat, amelyikről beszélt, a pap méhesét, a méheket, a darazsakat, a tökvirágokat, melyek a rekkenő melegben sárgán-fehéren virítottak. Meginogtam. Már nem voltak idegenek azok sem, akik körülvettek. Elhatároztam, hogy megadom magam, nem tiltakozom többé, odavetem nekik életem, hadd fosszanak ki, hadd vegyék el mindenemet és eresszenek el.

— Szóval emlékszel erre? — kérdezte mégegyszer a kis göndör lengyel, nagyon jelentősen.

Csönd volt. Lehajtottam a fejem és halkan mondtam:

— Emlékszem.

Erre vad kavarodás támadt. A röhej sortüze pattogott. Poharakat emeltek, éltettek, táncoltak. Én pedig, összeszedve minden erőmet, fölkerekedtem és haza akartam menni.

— Hogyisne — ordított egy szélesarcú, vörös óriás, aki eddig meg se mukkant. — Ily könnyen nem szabadulsz tőlünk, uracskám. Engem egyszer valaki egy sötét folyosón hátulról pofonvágott. Most már tudom, hogy ki volt az.

A vér megdermedt ereimben. Emelte iszonyú kezét és rám mutatott.

— Te voltál az, — ordított rekedten — te vaddisznó.

A többiek békítgetni próbálták, de ő nem tágított.

— Ez az ember, — kiabált torkaszakadtából — egyszer ellopott tőlem öt aranyat. Merd ezt letagadni?

Kivettem a pénztárcámat és eléje dobtam. Lecsatoltam az órám és láncostól az asztalra tettem. A gyűrűmet is odatettem. Mindenemet odaadtam volna most, a ruhámat, az ingemet is, hogy menekülhessek és mehessek tovább az éjben.

A vörös óriás diadalmasan lobogtatta pénztárcámat, a többiek körülfogták, ki akarták csavarni a kezéből, dulakodtak és ez volt a szerencsém. Egérutat leltem. Az ajtóhoz osontam és kiszédültem az utcára.

Most fogott el igazán a rettegés. Mi történt itt? Csak annyit tudtam, hogy kiraboltak és elvesztettem önmagam. Emberek közé vágyódtam, akik engem is ismernek, hogy belekapaszkodjam az életükbe, az életembe, közös emlékeinkbe.

A februári éj lassan pitymallott. Ebben a zöld derengésben kutyák kóboroltak, szörnyű, külvárosi alakok surrantak el kendővel a nyakukon, akiket se éjjel, se nappal nem látni, csak ebben a határozatlan félórában, amikor az ég már habozik, hogy megvirrad-e, vagy sötét marad.

Rohantam hazafelé. Szüleim ilyenkor szoktak kelni. Fölrántottam az ajtót. Az ebédlőben lámpavilágnál reggelizett apám és anyám.

Anyám csodálkozó szemekkel nézett rám és úgy látszott, hogy megijedt. Apám letette az újsá-

got, melyet olvasott, kivette szájából a szivart és ezt mondta:

— Bocsánat... Nem értem, hogy a cselédek...

Csak ennyi történt. A másik pillanatban már künn voltam az utcán, hazátlanul, iszonyodva önmagamtól. Átkotortam zsebeimet. Megtaláltam arcképes igazolványomat. Ez én vagyok. Ott voltak a leveleim is, melyek címemre érkeztek, okmányaim, vasúti jegyem. Nekem azonban döntőbb bizonyíték kellett. Szemben a Körút másik oldalán egy kirakat tükörüvege csillogott. Odasiettem. Belenéztem. Akkor aztán láttam. Mindent láttam és mindent megértettem.

Egy kusza és dúlt arc meredt rám, az idegen, akivel még soha életemben nem találkoztam, egy közömbös, fáradt alak, lebegve a világürben. Egy ember, aki elszakadt mindentől. Az ismeretlen.

Odahajoltam a tükör lapjára. Az arc tovább is mozdulatlanul feküdt benne, mint üvegkoporsóban a halott s az álom nem akart végetérni.

KÉT ÖREG ÚR

1

KIADÓ szoba?

Az öregasszony bólintott és kinyitotta az ajtót.

— Tessék besétálni.

Két félénk, különös öregecske állt az ajtó előtt. Mózes és Dániel.

Mózes egészen kopasz, sötétzöld télisapkát visel és sárga sállal köti át a nyakát.

A másik deresedő, szőke és magas.

Mind a kettőnek hatalmasan vert a szíve, mikor beléptek a szegényes, ferencvárosi diákszobába. A fájó délután sárgaságában a tárgyak éles és fekete körvonalakkal rajzolódtak elébük. Megszorították egymás kezét.

Azóta semmi se változott.

A homályos ablakok előtt szédületesen ágaskodott a tűzfal, mely egykor roppant arányokat öltött s valami elátkozott várkastély, vagy egy őrködő fellegvár álmát keltette fel bennük. Ez volt az. A padlásablakokban rongyfigurák bóbiskolnak, melyek távolról boszorkányoknak látszanak. Messzebb egy kétemeletes ház. A tulsó udvaron a teniszpálya. Még a szoba bútorzata is ugyanaz. A falszekrények, a nagy asztal, az ágyak. Az almáriomon befőttek — piros paradicsomok, zöld mandulák — és hátul egy óriás

üveg, zavaros ecetággyal. Itt a kancsó és a poharak. A zöldcsíkos, sötét pokrócok. Egyik asztalon egy abbahagyott kötés. A vízvezeték pedig altatóan, ájulatos unalommal csöpög most is, mintha el se zárták volna azóta.

Bámultak és nem tudtak szóhoz jutni.

Az asszony megigazította pápaszemét és keményen arcukba nézett. Itt a Ferencvárosban nagyon vigyázni kell a pénztelen lakókra, akik csomag nélkül érkeznek s a szegény, gyámoltalan öregasszonyokat irgalom nélkül becsapják.

— Tetszik? — kérdezte erélyesen.

— Igen — mondta a kopasz és rögtön letette az első havi bért. — Vidékről jöttünk. A pályaudvaron van a poggyászunk. Estére beköltözködünk.

Azzal köszönt a két öreg és zavartan mosolyogva mentek ki.

A lépcsőn azonban megeredt a beszédük.

— Láttad?

— Igen. Ez az.

— A mi kedves szobánk.

— A lámpaernyő.

— A függöny.

— Az óra.

— A kötés az asztalon.

— Minden, minden.

Hadarva beszéltek. Boldogok voltak. Ruganyosan és majdnem fiatal lépésekkel mentek az aszfalton. Csak ez hiányzott még a tervükhöz. A két öreg úr, az elsavanyodott filozófus és a botanikus, akik egyetemi éveikben lakótársak voltak, úgy tervezték, hogy harminc év után ott hagyják az unalmas vidéki fészket és újra feljönnek lakni Budapestre s élnek szegényen, diákosan, mint régen. Szerencsére üres volt a régi lakásuk. Mózes, aki a mélyebb filozófiában nem volt egészen járatlan, lelkesen beszélt:

— Az élet, a fiatalság nem annyira bennünk van, mint inkább a környezetben. Lásd, csak mi változtunk. Itt újra megtalálunk mindent, amit elveszettnek hittünk. Ugy-e, Dani?

A botanikus nevetve intett. Furcsa, hórihorgas, kopott fiú volt ez a Dani, aki úgy viselte diákos nevét, mint egy kinőtt nadrágot. Csak ő öregedett meg, a neve nem. De most, hogy homályos örömmel haladt előre, meglepetve és tájékozatlanul, kezében Budapest mérnökileg hitelesített térképével, egy diáknak tetszett, egy öreg gyereknek, azokhoz a vidéki gólyákhoz hasonlított, akik szomorúan bódorognak az emeletek között s próbálják emlékezetükbe idézni az utcák és a körutak szeszélyes kacskaringóit, melyeket apjuk a búcsúestén szivarhamuval rajzolt ki az abroszra. Bizalmatlanul nézett az emberekre. Nagyon félt, hogy becsapják. A kereskedőket gyűlölte. A pincérekre pedig, akik ügyesen forgolódtak a kávéházi asztalok körül, úgy tekintett, mint a gyilkosokra. Ez az érzése már megvolt réges-régen, mikor először jött a fővárosba. Most újra fölébredt benne.

Mózes pár lépéssel előtte boldogan ment. Úgy tetszett, hogy megfiatalodott. Ezeken az utcákon öröm és életkedv tombolt, melyből neki is jutott.

A nagyvárosban van valami családiasság. Mihelyt megérkezünk, a szívére fogad, mintha várt volna reánk. Csak a kisváros zárkózik el előlünk. Itt azonban ismeretlenül maradhatunk és ismeretséget köthetünk. Mózes úgy érezte, hogy akik itt járnak, egytől-egyig ismerősei. Betekintett a péküzletbe és megtalálta a két öreg kisasszonyt, akiknél estente kenyeret és túrót vett. A kisasszonyok szürke ruhában voltak. A hajuk is szürke s most is erősen pomádézzák. Szorgalmasan pakolják a papirosokba a kenyereket s mindenkinek hosszan és szívesen köszöntenek jó estét az ő fakó és halott hangjukon. Jó estét,

drága kisasszonyok. A hentes előtt is megállt. Lopva, mintha bűnt követne el. Egy kövér ember ragyogó késsel sonkaszeleteket kanyarított le a prágaiból, melynek rózsaszín bársonyát fehér szalaggal köríti a finom zsiradék.

Ezt látta egyszer régen is. A kövér hentes előtte a bőség és gondviselés jelképe volt a hét szűk esztendőben. Mózesnek zúgott a feje az örömtől. Azt hitte, hogy visszacsavarták az idő kerekét s a multból él. Egy pillanatra elmélyedt. Hányszor kelt fel kora reggel ez a hentes télen, nyáron, hányszor állt itt a márványasztalnál, míg ő távol volt és rá se gondolt, hányszor kezdett bele ugyanebbe a munkába, talán csak azért, hogy másokban az élet folytonosságának a hitét fenntartsa. Valami hálát érzett iránta és mindenki iránt, aki körülötte volt. Már nem volt idegen. Ezek az emberek befogadták, mint egy családtagot. Némán köszöntötték a szemével. Ő pedig meglophatta a titkaikat. Mózes mámorosan ment tovább.

Egy leány ment előttük.

— Láttad? — kérdezte Mózes Dánielt. — A haja akárcsak a Marié. A szeme is. Az orra is. Csodálatos.

Mind a ketten megálltak és csodálkozva néztek utána.

A két öreg gyakran beszélt Mariról, aki egyszer diákkorukban felment hozzájuk, meggypálinkát ivott és az asztal tetején táncolt. Aztán eltűnt a szemük elől. Ez volt egyetlen kalandjuk.

Azóta minden lány Marihoz hasonlított.

Az emlékek minden fában és kőben felébredtek. Akárhová léptek, megelevenült az aszfalt és zenélni kezdett, a multak muzsikáját. Ott szemben lakott egy ősjogász, aki minden évben kötelességszerűen megbukott a vizsgán. A második emeleti ablak nyitva van. Ég a lámpa. Vajjon most is ő lakik-e itt? Az ablakokat mindig nyitva szokta hagyni. A fűszerkeres-

kedő a pultnál ül és számolja a pénzt. Meghízott és megkopaszodott.

Mentek, szaladtak, repültek. Nem is vették észre, hogy nehezükre esik a járás. A legnehezebb lehullott róluk. Nem érezték a testük súlyát. Harminc év volt mögöttük és ez egyszerre semmivé lett, eltünt. Fiatalabbak lettek harminc évvel.

Siettek, hogy kapuzárás előtt érjenek haza. Előbb azonban betértek egy külső-ferencvárosi olcsó kávéházba. Dániel helyeslően nézte a síró tükröket, a fakó plüssdívánt, mely harmonikált és jajgatott, mikor ráültek és a pincért, aki pecsétes frakkban bicegett eléjük, mert ezek biztató jelek, hogy itt a kávé olcsóbb, mint másutt. Elszívtak egy szivart és aztán fizettek. Mind a ketten négy fillér borravalót hagytak a tálcán. A pincér mélyen meghajolt előttük, feladta a kabátjukat és kinyitotta az ajtót.

Ettől a sikertől felvillanyozva mentek a pályaudvarra. Itt azonban csalódás érte őket. A csomagjukat nem kapták. Gorombán küldték egyik ajtótól a másikhoz. A hivatalnokok mogorván, vagy mosolyogva utasították el őket, ők pedig rémülten néztek egymás szemébe. Akkor is úgy volt ez. Épp ily tájékozatlanok voltak. Az életben azonban sokat kell szenvedni. Örültek, hogy együtt szenvedhettek és nem szégyelik magukat egymás előtt.

Végre kezükben volt a poggyász. Lihegve, verejtékező homlokkal cipelték. A hordárokat gyorsan lerázták a nyakukról. Hiába volt pénzük. Azt tartották, hogy a hordárok gonosz és ravasz emberek, kik kizsákmányolják az utasokat és ha csak lehet, nem kell velük szóba ereszkedni.

— Nem kell! — mondta erélyesen Mózes.

— Nem kell — ismételte halkan Dániel.

Bementek a pályaudvarba, a perronra.

Mózes szerette nézni az érkező vonatokat, az

utasokat, kik idegen nyelveken beszéltek, szeretett az álmos és tétova sürgés-forgásban elvegyülni, hogy őt is valami bús idegennek lássák, akit az élet hazátlanul ide-oda rángat.

— A pályaudvar, — mondta mekegő hangján — valami nagyszerű dolog. Nézd, milyen szép így estefelé. Milyen nagyszerű ez az üvegkupola. Ez a kagyló, mely a tengerek morajlását visszazengi. Minden út és minden távolság benne van, fel van göngyölve benne és benne van a jövendő is s benne van a mult. Nézd a sineket, milyen ijesztően nyúlnak a távolságok felé. Akkor is látod, mikor a szemed már nem tudja követni, egy napsugár kinyúló ívén látod, beleszögelleni a végtelenbe.

Dániel ráhagyta és intett. Egy szót se értett belőle. Mózes filozófált s megszokta, hogy nem érti. A filozófia az, amit nem lehet megérteni.

De azért ő is előrehajolt és nézte, nézte a sineket.

2

A VONAT Pétervárról reggel félnégykor indult. Előző estén mind a ketten korán mentek aludni, hogy idejében fel tudjanak kelni. Előbb azonban megvacsoráltak a kocsmában. Egy vörösabroszos asztalnál vörösbort ittak. Mózes rágyujtott a pipára és köhögve szippantgatott. Ábrándosan símogatta szakállát, mely hellyel-közzel egészen megsárgult a dohányfüsttől. Nézték az éjszakát és a holdat, mely ócskán, elhasználtan, vidékiesen lógott egy kerítésen, az eperfák lombjai között, mozdulatlanul. A por kaparta a torkukat. Néha átugrott a kerítésen egy egerésző cica. Különben csend volt. Fizettek, elváltak és aludni mentek.

De Mózes nem tudott aludni. Fájt a feje, nyugtalankodott. Éjfélkor felkelt és teát akart főzni. A kancsóban nem volt víz. Ki kellett mennie a kútra, egy ingben. Búsan ténfergett az udvarban. Azután bejött a szobába, leült a székre és bámulta a lélekző spirituszlámpát. Micsoda unalom élni. A bútorok szinte megúnták őt, elfáradtak és meggörnyedtek a keze alatt. A levegő elposhad a lehelletétől. Jó, hogy elmegy innen. Másutt bizonyára szebb az élet. A hold is olyan közeli és unalmas itt. Szinte belép a szobába, mint egy vendég. Emlékezett, hogy azelőtt távolinak és fensegesnek látta. Kitárta karjait és megigézve állt hideg fényében. Ez azonban elmúlt.

Lassan felforrt a teavíz.

Aludni később se tudott. Álmatlanul hánykolódott a kis párnán. Mikor először utazott fel, épp így gyötrődött az utazás izgalmában. Tervek zsibongtak az agyvelejében. Erről gondolkozott, míg megvirradt. A hold még mindig ott állt az égen. Most valami fájdalmas rokonszenvet érzett iránta, hogy vele együtt virrasztott és megvárta a hajnalt. Mosdani kezdett. Félóra mulva a kapu elé gördült egy kocsi. Valaki megkopogtatta az ablakát.

— Készen vagy?

Dániel állt az utcán és várt a kocsira, hogy a vonatra menjenek.

Mózes elfújta a lámpát. Összeszedte a csomagjait s felült a kocsiba.

Az utazás mindjárt csalódást hozott számukra. A vonat zsúfolásig volt. A fülkében nem kaptak helyet. Sejtették, hogy valami rendkívüli és szomorú történik velük ezen a hajnalon s az életük kizökken az útjából és senki sem igazíthatja helyre. Némán álltak a folyosón. Majdnem sírva fakadtak. Fázott a kezük és a lábuk. A szájuk pedig hideglelősen eltorzult. Nézték a távíróoszlopokat és a holdat, mely

hálásan utánuk rohant. Aztán végre leülhettek a fülkében. Még mindig nagyon sokan voltak. Mogorva utasok aludtak a párnákra dőlve az elfüggönyözött lámpa s a virradás fényében, gonoszul és sötéten, mint a betörők, vagy elfáradva, hörgő horkolással, mint a halálos betegek. A levegőben szivar- és cigarettafüst kóválygott. Köhögni és prüszkölni kezdtek. Egyszerre melegük lett. A vonatfüst, a köd savanyú illata s az ülések meleg bőrszaga orrukba szállt és szédültek. Áporodott gőzök terjengtek. Gyomruk émelygett. Fülük pirosra gyúlt az izgalomtól. Olyanforma érzésük volt, hogy minden elveszett és menthetetlen. Megnézték az órájukat. Hat óra volt. Ilyenkor szoktak rendesen kávézni. Most, hogy nem kapták meg a kávéjukat, céltalannak és sívárnak tetszett az életük. Kisiklott lábuk alól a talaj. De azután felkelt a nap. A friss barázdák aranyosan ragyogtak. Néhány madár röpült előttük. A mogorva emberek is felébredtek és beszélni kezdtek. Egyik kacagott. A kalauz szalutált. Minden jóra fordult. A korai felkeléstől, a friss víztől, a virrasztástól részegen néztek ki az ablakon és lesték a diadalmas megérkezést, a célt, mely ködben, füstben, dübörgő zajban integetett feléjük.

3

NEHÉZ nap volt.

Nem csoda, hogy elfáradtak.

A pályaudvarról táskákkal és csomagokkal érkeztek a lakásukba. Mindjárt siettek lefeküdni. Dániel belefeküdt a régi ágyba s örült, hogy még mindig jó. Az asztalon két tejesüveg fehérlett. Hálóingben itták meg a tejet. Mózes pedig gyertyával a

kezében az ágy alá nézett és megtapogatta a szekrényeket, hogy nem áll-e valaki benne. Aztán elfújta a gyertyát.

Sokáig feküdtek szótlanul a sötétben. Így szokták diákkorukban is. Mózes megszólalt:

— Alszol?

— Nem — felelte Dániel.

Öt perc mulva köhintett Mózes és megint megszólalt:

— Alszol?

— Nem.

Így múlt el egy negyedóra. Mind a ketten gondolkoztak.

Az óra éjfélt ütött.

Mózes még egyszer kérdezte:

— Alszol?

Senki se felelt. Csak a falióra járt.

Dániel mindig előbb aludt el. Ez Mózesnek valami fölényt adott. Mostan is örült ennek. Meggyujtott egy gyufát és nézte a barátját, aki szelíden szunnyadt, öreges komolysággal, félrebillent fejjel, egyik kezét a paplanra nyujtva.

— Akkor is így aludt — gondolta magában Mózes és elfújta a gyufát.

Az alvó száján kedvesen és naivan csillogott két tejcsöpp.

4

ÚGY tervezték, hogy másnap korán kelnek. A diákos élet nem tűri a lomhaságot. Megmosdanak hideg vízben, katonásan felöltözködnek és azután dolguk után látnak. Mózes meg is igazította a keltőórát pont hatra. De mikor az óra rázendítette az ébresz-

tőt, egyik se kelt fel. Fáradtak, álmosak voltak és a falnak fordulva tovább aludtak.

A ház már ébredt.

Különös, kaszárnyaszerű sárga ház volt, mely első pillanatra barátságtalanul hatott a szemlélőre. Málladozó falai, ódon, kopott kövei a multra intettek. De az udvar közepén a vörös márványkút s néhol egy-egy színes üvegablak elfeledtette a szegénységet, a dohos szobákat s néha, különösen ködös délutánokon, mikor lenn verklik nyikorogtak, messzire ragadták a képzeletet, mely ismeretlen életek, meghalt emberek nyomait és regényeit kereste itt. Mózes annakidején történelmi hangulatokat élt át itten. Egész nap régi könyvek közt ülve, régi írásokat lapozva, hajlamos is volt erre. Mikor Anonymusról szóló értekezését írta, nem is igen csodálkozott volna, ha kilépve az udvarra, találkozik egy középkori páterrel, vagy holmi föveges és nyurga doktorral, aki az okulárén keresztül sandít reá s mágiáról és köpölyözésről beszél.

Már magasan állt a nap, mikor felébredtek.

— Dániel! — kiáltott Mózes erélyesen. — Felkelni!

Zöldek és sárgák voltak a tegnapi láztól. Szótalanul öltözködtek fel. Az első nap nem sikerült. Ezt rossz jelnek vették. Némi enyhe tántorgás is jelentkezett, mint a cigarettával átlumpolt éjszakák után. A déli napfény azonban ragyogó ködbe vonta a szobát. Szivárvány úszott a mosdókancsóban. Bolondul táncolt az ablaktól az ágyig vonuló por-oszlop. Csillogtak a poharak, az üvegek, a gyertyatartók és a kilincsek. Csak karácsony reggelén éreznek ilyent a kis gyerekek, akik még látják a letűnt fényességet, érzik a megpörkölődött fenyőfa szagát és a gyertyák elszálló füstjét.

— Dániel!

— Mózes!

Kiáltottak egyszerre mind a ketten.

Mohón birtokba vették a szobát. Lázasan motozták át a szekrényeket. Felkutattak minden zegetzugot, félretolták a bútorokat, leakasztották a képeket és keresték-keresték a multat. Igaz, nagy pusztítás folyt azóta. Idegen lakók jártak itt, akik itt hagyták a jelüket, beléégették a bútorokba életük sajátságos bélyegeit, beitatták illatukat, érzésükkel és lelkükkel az egész szobát. Egy katonatiszt otkolonnal permetezett be mindent. Az új bambusznádarcképtartó is bizonyosan tőle való. A sok lakó közül pedig leginkább kivált egy gyógyszerésztanhallgató, kinek az arcképét hűen össze lehetett állítani az otthagyott markáns és egyéni jelekből. Ez a fiú bizonyára nagy divatfi volt. Csupa széthullajtott emlék mindenütt. Szerette azonkívül a nyakkendőket is, melyekről pontos listát vezetett a szekrény ajtaján, meghatározva, hogy a hét különböző napján melyikét veszi fel. Egy odafeszített cukorspárgára aggatta fel őket, választékos gonddal. A szekrénybe különben egy női név van bekarcolva: Malvin. A falon is: Malvin. A tükrön is: Malvin. Ez a gyógyszerész hideg és kegyetlen kedvese.

— Ah, Malvin, Malvin! — kiáltották mámorosan és gúnyosan. — Hol vagy, Malvin?

De a cserkészés tovább folyt. A pokróc alatt megtalálták a régi nyomokat, melyeket még ők hagytak ott, mikor egyszer éjjel boros állapotban baltával vágtak bele a padlóba. Megtalálták aztán a többi nyomokat is. Dániel egy papírnehezéket felejtett a szekrényen. Ez — úgylátszik — nemzedékről-nemzedékre szállt s a háziasszonyuk, mint a bútorzat nem értéktelen tényezőjét átadta utódainak. Szeretettel símogatták. Maguk elé tették és nézték, van-e rajta valami változás? Nem változott. Aztán kinyitották

az ablakszekrényeket. Mózes érezte a málnabefőttek illatát, melyeket valamikor ide raktak, szépen sorjában. De a szegfűszeg is határozottan érezhető volt. Dánielnek egyszer nagyon fájt a foga. Mózes a patikába rohant s a gyógyszerész szegfűszeg-cseppeket adott. Az orvosság azonban szétlocsolódott a szekrényben és ettől kezdve szagos lett tőle minden, ez a szag uralkodott az előszobában, a folyosón, még a lépcsőházban is.

Most, hogy újra beszippantották, megrészegültek tőle. A fiatalságuk parfüme volt ez. Bódító, iszonyú mámor szállt az agyvelejükre. Ugráltak. A díványra perdültek, körültáncolták az asztalt s azután lepipiskéltek a földre, huncutul és ostobán, mint a játszó gyerekek. Elfeledkeztek mindenről. Nem érezték az éhséget sem és nem vették észre, hogy az ebédidőt elszalasztották. Késő délután mentek ebédelni. Nyomban visszajöttek. Estefelé kinyitották az ablakokat s bámulták az udvar életét, a fiatal cselédeket, kik vasalókat tüzesítenek és diákokkal enyelegnek az emeleti ablakokból. Mikor besötétedett, csendesebb lett az udvar. A ház különböző szárnyain felhangzottak a hegedűk.

— Hallod? — kérdezte egyszerre Mózes.

Wieniavszky „Legendá"-ja volt, melyet mind a ketten oly nagyon szerettek. Bánatosan és mély vágyakozással hangzott fel egy sötét diákszobából. Biztosan egy sűrűhajú és komor diák játszotta. Az ábrándozás és fáradtság egy negyedórájában játszotta, lámpagyujtás előtt, mélyen a mellére nyomva a hegedűt, folytatva ott, ahol a többiek elhagyták régen-régen, évekkel ezelőtt. Ezren állottak mögötte. Ezren állottak előtte, kik egyszer majd átveszik tőle a hegedűt, hogy tovább játsszák a dalt. Ez a feleselgető hegedűk koncertjében, a perlekedő zürzavarban a fiatalság, az örök fiatalság dala.

— Hallod? — mondta Mózes még egyszer, egy kicsit halkabban.

5

VALAMI mégis hiányzott.

Elmult egy nap és a mámor enyhült. Elmult egy hét és elfáradtak. Elmult egy hónap és szomorúak lettek.

Valami hiányzott.

— Mi hiányzik? — kérdezték egymástól tanakodva.

— A sárga függöny — mondta Dániel.

Még aznap elmentek együtt egy vászonkereskedésbe és vettek egy vég sárga vásznat, éppen olyant, mint akkor lógott az ablakukon. Mindjárt felakasztották. A szobára langyos sárgaság borult.

— Mit szólsz hozzá? — nevetett Mózes.

— Pompás. Csak egy kicsit más-színű.

— Hogy érted ezt?

— Kicsit világosabb.

— Nekem úgy tetszik, hogy éppen sötétebb.

Nem itt volt a baj. Másnap este Mózes a homlokára ütött.

— A sakk.

— Igen, sakkozzunk.

Beszereztek egy sakkot. Nehezen indult a játék. Mind a ketten kijöttek a gyakorlatból. Dániel kicsit el is felejtette a lépéseket. Azután hosszú viták keletkeztek. Dániel most se akarta elismerni, hogy Mózes jobb játékos s a játszma végén azt fejtegette, hogy tulajdonképpen ő nyert, amiben senkinek se volt oka kétkedni, hisz ékesszóló és meggyőző érveket hozott fel mellette.

Ezt is abbahagyták. Egy hétig fásultan feküdtek az ágyon.

— A nő hiányzik — mondták egyszerre mind a ketten.

— A nő, a nő.

Rövidesen nőt kellett szerezniök.

Másnap este kiálltak az utcára, estefelé, mikor a munkáslányok hazafelé térnek a varrodákból, a kereskedésekből és a gyárakból. Dániel felhúzta cérnakesztyűjét és őszirózsát tűzött gomblyukába. Mózes a drogériában parfőmöt szerzett be és cukrot a fűszeresnél. Sokáig kellett várniok. Végre jöttek.

A vállalkozásuk azonban kudarccal végződött. Legtöbb nő szótlanul ment el mellettük. Volt olyan, aki mérgesen elutasította őket, volt aki vállat vont, volt aki nevetett is.

Csüggedten mentek haza.

Másnap megint korán lesbe álltak. Céltalanul.

Harmadnap Dániel otthonmaradt. Csak Mózes ment ki a vadászatra.

— Tudod, minő fenegyerek vagyok — mondta.

— Te nem változol soha — ümmögte álmosan Dániel. — Te vén kujon.

Ezen az estén azonban Mózes ragyogó arccal rontott be.

— Van nő.

— Ne mondd.

— Egy drága, picike nőcske.

— Szőke?

— Eltaláltad.

Mózes vacsorázni kezdett.

— És képzeld, hogy hívják?

— Csak nem...

— De igen. Marinak hívják.

— Lehetetlen. Hisz ez mesés.

Nem fért be a fejükbe, hogy ezt is Marinak hívják.

Egy tündérrege minden bűbája szunnyadt ebben a névben.

Csak arról volt szó, hogy hol találkozzanak vele, mert vasárnapra találkát adott. Kiránduljanak a zöldbe? Mózes nem kedvelte a kirándulásokat. Gyászos tapasztalatai voltak. Az ember izzad, fuldoklik a porban és tüzel a tyúkszeme. A villamosok tele vannak s mindig ellenkező irányba viszik. Azután főleg az élelmezési rendszer tökéletlen. Multkor egy csirkét süttettek a háziasszonyukkal, melyet újságpapírba göngyölve, kivittek magukkal. De a csirkébe bemásztak a hangyák. Nem tudták megkülönböztetni, hogy a csirke bőrét eszik-e, vagy a vasárnapi tárcát. Nem is ettek, hanem inkább nézték a szegény baromfi hulláját, a búsan előrenyúló nyakát és megtört szemét, mely mintha azt kérdezte volna, miért ölték meg ily fiatalon, élete virágjában. Majdnem megsiratták.

Tehát nem fognak kirándulni. Inkább a lakásukba hozzák a leányt. Úgy, mint akkor. Ez bűnösebb és elegánsabb is.

Elhatározták, hogy három cukrászsüteményt vesznek. Hárman vannak, de ők inkább nem esznek és mind a hármat a lánynak hagyják. Aztán málnacukrot is beszereznek és — természetesen — meggypálinkát is.

Vasárnap jött a lány. Egy félszeg és igénytelen lányka, valami buta és szótalan liba, akinek más kalandja nem akadt s ennek a szomorú ígéretnek is örült. Nevetés közben mutogatta kis fogait és vérszegény, lila ínyét.

— Mari — suttogta Mózes érzelmesen.

A nő köszönt és leült. Ez az a kis budapesti

leány, aki már tudja, mi a jómodor, mi a vidékiesség, mi a zavar, de éppen azért elfogult.

Mózes társalogni próbált.

— Üljön le.

— Köszönöm, már ülök.

A beszélgetés ezzel elakadt.

Dániel köhintett. Merész elhatározása támadt. Feláldozza magát s kimenti őket a zavarból.

— Igen? — mondta halkan. — Már ül? Érdekes.

És nevetett.

Most még nagyobb lett a zavar. Mind a hárman köhögtek.

Mózes hirtelen a lány felé fordult.

— Mondani akart valamit?

A lány nyelt egyet és csak ennyit szólt:

— Nem.

Most már nem volt menekvés.

Mózes kétségbeesetten, rettentő szigorral nézte a falon függő olajnyomatot. Ezen a képen egy vitorlás hajó bukdácsolt viharos habokban. Arra gondoltak mind a hárman, mennyivel szívesebben lennének azon a süllyedő hajón, a biztos halál torkában, vagy akár a tenger fenekén, mint itt ebben a szobában, hol nyugalom van és meggypálinka.

Majd egyszerre, ostromszerűen, kínálni kezdték a leányt. A lány halálosan szabadkozott. Úgylátszik, maga se tudta, mit akar és mikor látta, hogy a többiek se tudják, még jobban megrémült. Zavarba jött a zavarától. Az ujjahegyével csippentette el a málnacukrot. Majdnem leejtette a pokrócra. Nagy kérésrekönyörgésre végre a szájába vette. Mosolygott. Aztán olyan arcot vágott, mintha a nyelvébe harapott volna.

De intett a kezével:

— Semmi, semmi.

Nehéz pillanatok voltak. Dániel szívdobogását

kapott az izgalomtól. A meggypálinka azonban segített. Vigan iddogáltak. Mózes egy régi dalt énekelt. A leány áhítatosan hallgatta és nem tudta, gyászdal-e, vagy induló, sírni kell-e rajta, vagy nevetni.

Két óráig tartott a vizit. Végül elbúcsúztak. A lány megígérte, hogy gyakran eljön.

A két öreg egyedül maradt.

Szótlanul jártak a szobában.

Mózes rágyujtott kiszívott régi pipájára.

Mind a kettőnek ugyanaz az érzése volt. Hogy itt valami nagyon bús dolog történt.

De egyik se mert szólni.

Végül Mózes törte meg a csendet.

— Nos, mi szólsz hozzá?

Dániel a szemébe nézett.

— Bájos leány.

— Nagyon bájos — mondta Mózes kis gondolkozás után. — Nagyon.

Megint jártak a szobában.

— De valamit elhibáztunk — mondta Mózes. — Legalább úgy hiszem. Valami megint hiányzott.

— Igen, valami nem volt jó.

— A meggypálinka talán.

— Lehet, hogy az... Különben ma mindent meghamisítanak...

— Mindent.

Mózes lefeküdt a díványra. Nagyon le volt verve. Viharos füstfellegbe borult a díván.

— Te, — mondta végül — nem emlékszel? Hogy is volt akkor?...

DÁNIEL és Mózes a Múzeum-kertben ültek egy padon.

Reggelenként szerettek itt elüldögélni.

— Te, — folytatta Mózes — tegnap este eszembe jutott valami. Egy fiatalember egyszer főbe lőtte magát. Utolsó levelében azt írta, azért végez magával, mert az idén megint egy évvel idősebb lett. Nem tudta elviselni a gondolatot, hogy tavaly huszonöt éves volt és most már huszonhat. Ha meggondoljuk, szamárságot csinált. Az orvosok azt mondták, hogy elmebeteg. De ha jobban meggondoljuk, bölcs volt.

Dániel unottan hallgatta ezeket a badarságokat. Fanyar, unalmas emberek vánszorogtak előtte.

Délfelé azonban már felpezsdül az élet. Felpezsdül a kedv s a meleg napsugaraktól elpárolog a reggeli neuraszténia. Diákok jönnek és magolják a kőnyomatos jegyzeteket, melyeket oly jól ismernek az öreg emberek. Kibújnak a bonne-ok, karikát hajtanak a kis fiúk és óriás labdákkal játszanak a leányok.

— Nézd csak a piros kislányt a piros labdával, a piros napernyővel — kiáltott Mózes. — Emlékszel még reá? Minden reggel meglestük egyszer, hogy nyitja ki liliputi napernyőjét a napsugarakban. Akkor kilenc éves volt. Mostan is annyi. Ne keresd, hogy kicsoda, ne kérdezd a nevét, nincsen is neve és kora sincs, mindíg volt és mindíg lesz s mindíg ugyanaz s boldogan és pirosan kacag, tegnap, ma és holnap és megterem mindenütt, mint a fűben a pipacs. Nézd a piros kislányt.

Mózesnek kiderült az arca és ragyogott egy napernyő visszfényében.

Dániel szívére szorította kezét.

7

NEM azért tette ezt, mert érzelgős volt, hanem mert utóbb kegyetlenül tréfált a szíve.

Ördögi tréfákat űzött vele. Néha úgy érezte, hogy mindjárt elrepül. Máskor pedig hirtelenül bukott mély pincékbe, sötét folyókba, örvényekbe. A keze vékony és átlátszó lett, mint egy szárny. Gyakran nézte a gyertya fényénél. A szédület olyan különös. Valami játékféle ez, egy kis ördögszínház, melyben fény és árnyék váltakozik. Később, ha minden jól van s az ember érzi lába alatt a földet, fölötte az eget, már majdnem kellemes is rágondolni s elmulat vele.

Csak haza ne kellene menni. Az otthon újabban ellenszenves. Az emeletek magasak, a folyosó szűk, az ablakok nem jól záródnak. A kályha is füstöl. Gyakran kifut a konyhában a tej s ez ájulatos bűzt terjeszt mindenüvé. Aszfaltozzák az utcát. A járda irtózatosan fel van dúlva a házak előtt. A sötétben a felszakított rétegek tátongó sebeknek tetszenek. Aztán az egész szoba kámforszagú. Mindenütt orvosságos üvegek. Éjjel pedig cserepeket és meleg sószacskókat kell kikészíteni a háziasszonynak, aki már rájuk unt. A szomszédok gyűlölködnek. A házmester nem köszön, ha jönnek. Gyűlöli azokat a lakókat, akik nem fizetnek kapupénzt. Azt beszélik, hogy kémek. Mindennek biztosan Mózes fekete szemüvege az oka. A második emeleten a műveltebbek arról suttognak, hogy a kormány ellenségei s titkos iratokat másolnak.

Ha csak tehették, nem voltak otthon.

Kószáltak a városban.

VALAMIT kerestek.

Néha úgy ment ez a két öreg, mintha eltévedt volna. A nagyon kis gyerekek tipegnek így, céltalanul és félénken. Kinyujtották a nyakukat és néztek egy ablakot, vagy egy udvart, ahol gyerekek maszatosan, piros- és kékcsíkú tornaingben táncoltak, henteregtek, lustálkodtak a zöld téglákon. Máskor megálltak valami utcasarkon. Órákig álltak ott. Szorongatták egymás kezét és mereven egy irányba tekintettek. Senkit se ismertek és mégis mintha valakit vártak és kerestek volna bizonytalanul, egy lázálom gyötrő ködében. Azután hazamentek.

A lépcsőkön elfáradtak. Halványan és lihegve dőltek a díványra. Egymás szemébe néztek.

A szemükben ez állott:

— Ma se találtuk meg. Nincsen sehol. Másutt kell keresni...

Voltak azonban órák és percek, mikor sárga arcukon türelmetlen ráncok rebbentek meg, piros ráncok, a láz rettenetes ráncai. Ilyenkor féltek. Ilyenkor futni kezdtek ezek az őrült keresők. Ilyenkor rohantak előre a rossz, öreg lábaikkal, csetelve-botolva, mint akit űz valaki és a kopasz homlokuk megizzadt, elsápadt, összehervadt. Futottak és öreg szívecskéjük erősen dobogott a versenyfutástól. Dánielé a soványságtól, Mózesé a hájtól.

Egyszer a pályaudvarnál megmérlegelték magukat.

— Tíz kilót fogytam, mióta itt vagyok — sóhajtotta Dániel.

Aztán Mózes állt a mérlegre. Mogorván jött le.

— Tíz kilót híztam — mondta, még búsabban.

EGY napon a diákkocsmában ebédeltek.

Későn mentek oda és úgyszólván egészen maguk voltak. Künn csöpörögni kezdett az eső. A gázlángokat meggyujtották. Ebben a világításban minden még szomorúbb lett. A király arcképe piros huszáruniformisában bántotta őket. Olyan alázatos és igénytelen volt, mint egy kéregető. A poros pálmák szegényes pompája fájt. Minden másképpen festett, mint ahogy képzelték.

Az eső nekifeküdt a Dunának.

Nagysokára jött a pincér, hogy az asztalról eltakarítsa a kenyérhulladékokat s a tányérokat.

Aztán ismét egy végtelenség telt el, míg visszajött.

A villák és a kések erősen csörömpöltek az elhagyott teremben.

A tányérok is hidegek voltak. A hús ehetetlen. A tésztára ráfagyott a zsír.

Kedvetlenül üldögéltek mind a ketten és nézték az őszi esőt.

A szürke fényben úgy tetszett, mintha két halott ülne az asztalnál, fáradtan és szomorúan.

Egy diák nézte őket.

Úgy látta, hogy az egyik egy hosszú-hosszú fantóm, aki egyszer megijedt valamitől s most örökké ilyen ijedősen néz maga elé. Arcát a fájdalom fehérre meszelte. A másik kövér és szakállas arc borostáival és szemölcseivel pedig egy gondozatlan sírdombra emlékeztette, melyet felvert a dudva, besüppedt és kipúposodott s csak két szem pislog belőle zsírosan és fényesen, mint két mécses, melyet a hája táplál. Nem tudta, melyik a szomorúbb.

A diák, aki előadásra ment, sokáig állott a ho-

mályos tükörablak előtt s egy kicsit összeborzongott. Aztán felgyűrte a gallérját és tovább sietett az esőben.

10

MÓZES ezen a napon megállt egy ház előtt, melyről soha senkinek se beszélt.

Állt a ház előtt, mint a cövek és nem mozdult. Nem tudni, mi vitte oda. Nem tudni, mit várt.

A háziaknak feltűnt az idegen. Egymásután nyíltak az ablakok és kíváncsi fejek kukkantak ki, hogy megbámulják ezt a hóbortos, öreg lovagot, aki ablaksétát rendez valami ismeretlen nőnek vagy kinek és órák óta nem moccan. Az ablakot már többször kinyitotta egy haragos úr és fenyegető pillantásokat vetett feléje. Mózes nem tágított.

Egyszerre csak az utcán termett a haragos úr. Ingujjban volt. Az arca piros volt a vasárnapi bortól. Látszott, hogy ivott, vagy kártyázott s mérges, hogy abba kellett hagynia.

— Mit akar itt?

Mózes nem felelt.

— Mit keres?

Mózes kicsit gondolkozott s egyszerűen és szelíden csak ezt akarta mondani:

— A fiatalságomat.

De nem mondta s inkább hátrált. Magában pedig csendesen megfogalmazta a mondókáját:

— Igen, uram, a fiatalságomat keresem e téglák alatt, az én édes, szép fiatalságomat. Önök ezen csodálkoznak és felháborodnak. Érzelgősnek neveznek érte. De mi eljövünk messze földekről az emlékekért, a színekért és eljöttem én is ide a barna fürteimért, a karcsú derekamért s a fiatal szájam csókjaiért és

meg akarom keresni és meg fogom találni, mert lehetetlen, hogy elmúlt volna. Hiszen én itt vagyok. Lehetetlen, hogy valami kihulljon így a kezemből. Nézze meg az arcomat. Akárcsak az én húszéves testem indult volna feloszlásnak. Ezt nem lehet megérteni. Csak önök tartják ezt természetesnek, trágár ivók, nyárspolgárok, vasárnapi mulatók, akik bűntársai a lázító életnek s ezért most fogadja, uram, ön és mindenki, aki csak így gondolkozik, az emberiség összes fájdalma nevében az átkomat és a megvetésemet.

Mózes azonban ezt se mondta el.

Csak azt mondta:

— Jó estét.

Aztán leemelte a kalapját és még valamit dadogott.

A haragos úr pedig még egyszer ráordított:

— Mit keres itt?

11

MÓZES már igazán semmit se keresett.

Ment haza.

Otthon sós-zacskók között görnyedt szegény barátja. A gyertya csonkig égett. Barátságtalan vörnyeges fényben úszott a szoba. Az ablakokon hideg levegő áramlott. Nyikorogtak a bútorok.

Mózes leroskadt egy székre és mintegy csak magának mondta:

— Nem lehet.

Körülötte minden harsogva, vagy halkan zengte vissza a gondolatát.

A lámpa kormos üvege recsegve mondta:

— Nem lehet.

A szél megkocogtatta az ablakot:

— Nem lehet.

Az ősz is beszólt:

— Nem lehet.

Aztán látta magát meggémberedve, foltos arccal a tükörben. Ez a kép is arra intette:

— Nem, nem, nem.

Mózes a barátjához fordult. Odaült az ágy szélére és megsimogatta a haját.

— Dániel... — kezdte el pityergő hangon. — Dani...

Csak ritkán nevezte így.

Most volt hozzá legközelebb.

Diákkorában se látta ily gyámoltalannak és kicsinynek és sohase szerette így ezt az öreg, öreg fiút, mint most.

— Nem gondolod, — mondta — hogy nem nekünk való ez a szoba?

Az öreg ránézett és bólintott.

— Nagyon magas.

— Nehéz fűteni.

— Az ablakok rosszul záródnak.

— Nincs külön bejárat.

— Nem nekünk való.

Hónapok óta gondolkoztak erről. Végre kimondhattak mindent, ami szívükön feküdt. A szoba öt perc alatt kegyvesztett lett. Drága is, rossz is. A háziasszony barátságos, de tolakodó. Egy óráig szapultak mindent.

Valamit nagyon halkan ümmögtek. Aztán Mózes kiment és csak annyit mondott:

— A szoba nem megfelelő. Felmondunk. Még ma este megyünk.

Dániel felkelt az ágyból. A változásra még valami örömet érzett. Öltözködött.

A holmijukat egy-kettő összerakták. Siettek, szöktek innen. Szégyelték magukat. Valami titkos kudarcot vittek magukkal. Szíjazták a bőröndöket.

A háziasszony csodálkozva nézte a kulcslyukon az éji készülődést. Még egynéhány ruhadarabot kellett a kosárba gyömöszölni és készen voltak. Dániel lomhán csoszogott előre a nehéz botosokban.

— Nem felejtettünk itt valamit?

Mózes magára vette a téli kabátját. Még egyszer ránézett a szobára s aztán lassan átölelte tekintetével az egész várost, az egyetemet, a kerteket, a leányokat és egyszerre látta magát fiatalon, messzeségek felszínén lebegve s úgy érezte, hogy mindent, mindent itt hagyott és most, amikor elmegy innen, semmit se visz már magával. Mégis mennie kellett.

A vonat nyolc órakor indul.

Nyakába vetette tehát sárga sálját és föltette a sötétzöld sapkát.

— Nem felejtettünk itt valamit? — nyafogta még egyszer szobatársa a lépcsőházban.

Mózes a korlátnak dőlt.

Aztán csendesen mondta:

— Nem.

EGY RÉGI, RÉGI TÁRCA

HÓRIHORGAS, toprongyos öregember jelent meg a szerkesztőség ajtajában. A szolga előtt mélyen meghajolt, a szerkesztőt karon akarta fogni és bizalmaskodva kacsintott rá:

— Egy szóra.

A szerkesztő hátrált, tovább ment.

Az öreg ott állt az egyik terem közepén és nem vette észre, hogy magára maradt. Csontos, sárga kezét még egyre nyujtotta a szerkesztő felé, ki eltűnt. Aztán nézelődött, köhécselt, míg lassan és szomorúan — a megalázkodás szégyenében — visszahervadt a keze és csöpögő, zöld ernyőjén pihent meg. Sokáig tétovázott így. Pergamenszerű füle kigyulladt, szeme ragyogott. Pirulva hallgatta a szomszéd szobából áthangzó kuncogást. Nem értette a helyzetet.

Hozzá siettem. Akkoriban gyakran láttam ilyen félénk, vidéki embereket, kiknek minden lépésük botlás, szavuk becsületsértés, kíméletük gyöngédtelenség. Megsértenek szívességükkel. Ezek azok, kik a szoba egyetlen székét okvetlenül feldöntik, a vendégségben ők törik össze a legdrágább poharat, ők kiabálnak, mikor suttogni akarnak, ők riasztják fel az alvókat, ha lábujjhegyen járnak és legelőször

ők ülnek le a frissen-festett padokra, melyekre oda van írva: „vigyázat".

Szegény öreget megszántam:

— Parancsol? — kérdeztem tőle.

— Egy tárcámat szeretném kikeresni.

Elmosolyodtam. Inkább valamilyen különc prófétát, vagy világgyűlölő természettudóst sejtettem benne, mint írót.

Intettem a szolgának, hogy adja át a régi köteteket.

Az öreg az előszobába surrant, csöndesen egy íróasztal mellé kuporodott s elveszett a régi, poros kötetek között. Fél szemmel figyeltem. Levette téli sapkáját s szelíden ragyogott föl kopasz feje. Most már láthattam arcát. Ó, a szemei milyen érdekesek. Ezekből a világoszöld szemekből komoly, szenvedő lélek tekint ki, melyben rendkívüli izgalmak bujkálnak. Mostan is nagyon izgatott. Egészen kipirult már. Bizonyosan korán kelt, hogy idején érjen a budapesti vonathoz, a vonat összerázta, megtörte, talán nem is ebédelt rendesen s most gyengéden fáj a feje és mégis folyton a tárcára gondol, lázasan szaglászva keresi régi újságok porfelhőjében. Különös ember. Izzadt kezén az évek piszka sárrá változott. Arca is sáros. Szemei pedig — szelíd, kedves, félőrült szemek — riadtan cikáznak egyik lapról a másikra. Még mindig nem találta meg.

Meguntam a szemlélődést és nem törődtem vele. Elmentem vacsorázni. De, hogy visszajöttem, az én öregem még mindig ottan ült a szerkesztőségben, egy íróasztalról lógatva lábait. Most már érdekelt az öreg. Mit akarhat avval a tárcával? Miért olyan fontos neki? Megtalálta-e? Mégse szóltam hozzá. Telefonoztam, megírtam a cikkemet, cigarettáztam.

Mikor hajnal felé hazaindultam, újra elém

botlott s most már ő szólított meg szorongó, fátyolos hangján:

— Nem találtam meg, kérem. Nincs sehol.

— Átnézte a köteteket?

— Át. Nem is egyszer. Mégse találtam.

— Lehetetlen. Akkor valószínűleg nem is itt jelent meg.

Az öreg mosolygott.

— Dehogy sem. Határozottan emlékszem reá. A napra is, a címére is. Mintha most is magam előtt látnám. Le volt nyomtatva. Negyven éve lehet. Akkor húszéves voltam.

Az ajtó újra kinyílt és most éles, hideg léghuzam söpört át a szobán s kigöngyölítette a lázas füstfellegeket, a porzó és tinta savanyú szagát, a viták visszhangját, az átélt gondolatok, harcok foszlányait, melyek még mindig köröttünk lebegtek. Aludni ment a szolga is.

Egyedül maradtunk. Szememből pedig egyszerre kiszállt az álom, hirtelen elhatározás szegzett az íróasztal mellé, hogy végzete legyek ennek a gyámoltalan embernek és összeszorított szájjal, az erőfeszítés végső ájulatában tovább vezessem valamilyen ismeretlen pont felé és — nem tudni miért — egész magamévá tegyem az ő titokzatos, kusza ügyét.

— Ha én azt megtalálnám — sóhajtozott és összekulcsolta a kezét. — Mit adnék érte. Az életemet is odaadnám. Ilyen szépet sohasem írtak. Soha, soha. A fiatalságomat írtam meg benne. Évek óta járkálok mindenfelé. Éjjel és nappal kutatom. Most idejöttem. Ez az utolsó állomás. Itt kell lennie.

— De miről szólt a tárca?

Az öreg két nagy ívet írt a levegőbe, végtelen szeretettel. Lehúnyta szemét.

— Nem lehet elmondani. Szép volt. Nagyon szép. Gyönyörű.

Pokoli éjszaka volt. Egymás után dobáltuk le a puffanó, porzó, füstölgő köteteket. Kezünk mohón, szinte buján turkált a lapok közt és valami hihetetlen vakbuzgalommal, az őrült lihegésével kerestük sárga lapok közt egy ember életét, azt, ami még értékes, az utolsó rongyot, az utolsó hazugságot. Siettünk. Úgy, mint néha sötét lépcsőkön sietünk minden ok nélkül, a félelem ösztönével, saját árnyékunk elől. Talán attól féltünk, hogy a reggel nyomunkba lép, utólér és ránevet eredménytelen munkánkra. Cigarettákra gyujtottunk és rongyosra mart szivarok sötét parázzsal buktak ki szájunkból.

A percek egyre multak. Lesoványodtunk, elkoptunk ebben a hajszában s szájunk, arcunk szürke, piszkos lett a hamu kesernyés csókjától. Végre agyongyötörve hullottunk a pamlagra és a kudarctól pirulva néztünk magunk elé.

A tartalomjegyzéket is átfutottuk. Nyoma se volt a novellának.

Az öregre pillantottam. Szepegve, nagyon illedelmesen várt, mint félő gyerek. Arcáról eltűntek a piros lázfoltok.

— Menjen haza, öregem — mondtam csendesen. — Majd holnap.

Az öreg azonban meg se moccant.

— Meg kell találnom. Hiszen emlékszem reá. Most már emlékszem. Eszembe jutott minden.

Kíváncsian néztem reá. Beszélni kezdett.

— A mese a kékszemű és a feketeszemű fiúról szólt. Ez a két fiú a legjobb barát volt. De egyszer megszerettek egy leányt. Nem tudták sokáig, minthogy mindaketten valami furcsa álomvilágban éltek.

Finoman, csendesen mesélt az öreg.

— A kékszemű mindent kéknek látott. Kék volt előtte az éjjel, a nap, az erdő, minden. Kéknek látta még a lányok sötét szemét is. A feketeszemű pedig mindent feketének. Még a szőke lányok haját is. Így mentek egymás mellett egyik a kék, másik a fekete végtelenségben, míg egy este a kapu előtt álltak meg és megtudták, hogy meg kell halniok, el kell búcsúzkodniok örökre és elbujdostak a kis vidéki város éjszakájában. Ott, a fáradt folyócska partján, ültek és sírtak. Lelkük, az ő picike, törékeny üveglelkecskéjük pedig meghasadt, zenélve, szikrázva, trillázva ezer darabra tört. Átölelték egymást és a gyöngyvirágok között haltak meg.

Az öreg lassanként tűzbe jött. Álmosan hallgattam. Most már láttam, hogy csak a mérges hajnal mutatja neki ezeket a képeket és hagytam beszélni.

— Ön nem tudja, milyen volt ez a lány. A haja rozsdaszőke és a bőre porcellánfehér. Máriának hívták. Szemei melegek, barnák, mindig csodálkoztak és ha rámeredtek valakire, gyengén kacsintottak. De ez csak szebbé tette. Ez a gyengéd kacsintás parfüme volt az arcának, édes vanilia-illat, altató tömjén. Feje pedig fáradtan ült isteni nyakán, mintha sok-sok párna támasztotta volna és ő is unná fejét, szép szemeit és az életet.

Kissé összeborzongtam. Ez az ember nem tudja, mit beszél. Valami emlék kergette ide, amelynek most nem tudok végére járni. Hiába is akarnék. De egyszerre látom, hogy mi tartott eddig ébren, mi kergetett bele a bolond virrasztásba, a céltalan hajszába és hamar szerettem volna szabadulni a különös képzelgőtől, ki egyre lázasabban beszélt.

Künn már gyöngén virradt. Szemben egy tűzfal fehérlett s a hajnal mozdulatlanságából egyenesen arcunkra világított. Láttam, amint a piszkos folyosó lámpája küszködött, fellélekzett és meghalt.

A csend ijesztő volt. Ez a hajnalodó házak hangulata, mely dermesztően fekszik mindenkire, úgyhogy az ébrenlevők se mernek zajt csapni s halkan járnak, halkan beszélnek, mintha igyekeznének az alvókhoz hasonlítani. Megtöröltem a homlokomat. Ásítottam.

— Feküdjön le, édes barátom. Aludja ki magát. Hiszen ezt a mesét most gondolta ki.

Az öreg fölrettent, tágra nyílt szemmel nézett rám.

— Igen, maga sohase írta meg a tárcát — mondtam.

Elhangzott a szavam, a végzetes szó. Csönd lett.

Vendégem sem tiltakozott. Leült egy székre, az íróasztal mellé és szomorúan lelógatta fejét. Sohase láttam nála koldusabb koldust. Úgy ült ott, mint akinek semmije se volt már, kifacsarva, összegyűrve, megsemmisülten és siratta életét, hiábavaló, ostoba éveit és a tárcát, az egyetlen szép álmát, amit sohasem írt meg.

Feje az íróasztalra bukott.

Könnyei odapotyogtak az itatósra, az antracéntinta friss foltjai mellé.

Az itatós felitta.

AZ ESERNYŐ

JANKA egyszer nálam felejtette az esernyőjét.

Egy augusztusi délután a lakásomba verte a vihar, a hegyekből szaladva jöttünk, lihegve álltunk meg a lépcsőházban, csuromvizesen. Egy sarokba dobta az ernyőjét, hanyagul. Aztán kitárta karját, megölelt a vihartól sötét szobában. Tudom, hogy ekkor még nem is nagyon szeretett. Szemeit, melyek merevek és butakékek voltak, mint az olcsó bábuk üvegszemei, állandóan mereszgette. A csurgó ablakok mellől nézte a lilafényű, elektromos csöppeket.

Estefelé mentünk el, amikor kiderült, az aszfalt nedvesen lehelt s az égen kén-sárga és fekete drapériák lógtak. Egyszerre mindketten megálltunk:

— Hopp, — mondta — ott felejtettem az esernyőmet.

— Menj fel érte.

— Most nem.

— De menj fel.

— Nem fog esni. Majd holnap.

Bosszantott a dolog, de engedtem neki, még egy kicsit elkísértem, aztán sarkon fordultam. Ő pedig ment valahova az Üllői-út felé. Mihelyt elváltam tőle, elfelejtettem és ennek nagyon örültem. Ki emlékszik a bor ízére, a pezsgő zamatára és gyöngyére,

melyet a tegnapi ebéden ivott? Nekem egyedül kell maradnom. Kemény ágyon alszom, szikár és sápadt akarok lenni, az arcomból ki kell világítania tüzes és vakbuzgó szememnek, hogy az akaratomat messze sugározza és hinni tudjak magamban.

Amikor a szobába léptem, sokáig álltam a középen, nem is gyujtottam meg a lámpát. Egy szív ver a sötétben, mint egy vallásos harang. Megint egyedül lehetek. Ott az üvegtálcán egy szivar várakozik rám, mely illatos parázzsal füstölög el fehér, egészséges fogaim között, a karosszék puha, a lámpa egyenletesen önti olvasztott aranyát a bútorokra, a függönyökre és az arcomra.

Alig gyujtom meg a lámpát, megered az eső.

Kopog az ablakon, táviratjeleket koppint az ablakfára, hosszú és rövid vonalkákat, melyekből lassanként egy üzenetet silabizálok ki, azt, hogy a lány megázik. Kiveszem az órámat. Azóta alig mult el tíz perc. Még nem lehet otthon. Hiszen gyalog ment, apró lépésekkel, villamosra nincs pénze. Szegénykét veri a szapora eső. Fehér blúza nedves, szoknyája csatakos, a haja hideg a víztől. Talán már köhög is. Holnapra tüdőgyulladást kap, piros arccal agonizál egy kórházi ágyon, haldokló szívével a fejemet látja, a szájamat, a mai kalandot. Igaz, mindennek ő az oka. Én mondtam neki, hogy jöjjön fel az esernyőért, nem akart, csökönyösködött. Talán nekem kellett volna felszaladni. Most pedig — az utolsó pillanatban — illenék utána rohannom, egy kocsival, vagy egy automobillal, bevinni egy kávéházba, rumos teát és puncsot itatni vele, aszpirint adni, aztán lefektetni, meleg kendőkbe bugyolálni összeázott, szegény lábacskáit. Lehet, hogy túlzok. Valószínűen már otthon is van.

Megkeményítem a szívemet, elfelejtem őt, lefekszem egyedül az ágyba.

Vajjon csakugyan egyedül vagyok-e? Itt van velem az esernyő. Amikor elcsavarom a lámpa gombját, bosszankodva gondolok rá, mi az ördögnek hagyta itt, vádlóul. Nem is láttam, hova tette. Talán éppen szembe néz velem a sötétben. Ezt nagyon szeretném. Tudja Isten, babonás vagyok. Amellett az esernyő hasonlít egy regebeli madárhoz is, különösen, ha ki van nyitva és kövéren gubbaszt a földön. Meg kell tudnom, hova tette.

A lámpát felcsavarom és keresni kezdem.

Ott van a kályha mellett. Egy közönséges, rongyos selyemesernyő. Alig-alig támasztotta oda, úgyhogy minden pillanatban leeshetik és felriaszthat az álmomból. Inkább felkelek. Az esernyő ott áll, nedves selyméről és vékony drótrúdjáról csurog az eső, a parkettet egészen belocsolta, egy könnytócsát sírt a padlón. Nini, egy síró esernyő. Csakugyan ártatlanul és szepegve áll ott, siránkozva, mint egy lány, aki megbukott a vizsgán.

Legjobb lesz kivinnem az előszobába. Akárkié legyen, kidobom irgalmalanul. Becsapom utána az ajtót és nyugodtan fogok aludni. A nőt elvégre egy hónapja ismerem. Csak nyugtalanít és bosszant, de nem szeretem. Mi közöm hozzá és az esernyőjéhez?

Erőltetni próbálom az álmot. Szemhéjaim majdnem csikorognak, amikor összecsukom. Arra gondolok, hogy sötét gazember vagyok, aki itt a meleg ágyban döglik, amíg szegényke talán köhög a szobájában és a párnájára könyökölve várja a reggelt. Ha látná, hogy kidobtam a holmiját, neki is fájna az embertelenség. Nem is az ernyőt sértettem vele, hanem őt magát. A sértés pedig nekem fáj. Okos ember létemre tehát nem szabad tűrnöm, hogy a saját hibámért szenvedjek, inkább felkelek és behozom. A másik szobába állítom.

Újra próbálok elaludni, meleg hullám ömlik a

fejemre, de az még nem az álom. Fölöttem száz és száz esernyő cikáz, mint apró, sötét repülőgépek.

Mit csinálhat a hálótársam? Megint meg kell nézzem, jól odatámasztottam-e a falhoz. Persze, hogy rosszul áll. Legjobb lesz, ha szépen lefektetem a földre, a szőnyegre, hogy puhán legyen, az ágyam mellé, egészen a közelembe. Így legalább nyugodt vagyok.

— Most szépen várj itt, — mondom neki — ne zavarj, hagyj aludni.

Csakugyan alszom. Azt álmodtam, hogy a lány meghalt. A szívembe mintha kést mártottak volna, felriadok, fáj a fejem, borogatást kell tennem reá. Ez a hideg ruha határozatlan szendergésbe dajkál. Látom az esernyőt, amint vádolva felkel a földről, nyöszörög, az ágyamba kéredzik, az oldalam mellé s a mellemre akarja hajtani összeázott fejét.

— Ezt már nem — dühöngök magamban. — Nem vagyok érzelgős, nem vagyok gyerekimádó nyárspolgár. Csak maradj künn, kópé.

Hiába a tiltakozásom. Egyre jobban hallom a hangját, borzongva ocsudok, fáj a kegyetlenségem. Meg kell vigasztalnom ezt a buta tárgyat. Ne félj, esernyőm, nem ér itt semmi baj, vigyázok reád. Csak aludjál. Holnap öreg, szakállas családapa leszek, keresni fogok neked, minden este elaltatlak és dobogó szívvel nézem, bánt-e valami álmodban. Ittál este tejecskét? Csak aludj, tente, tente szépen.

Köpködve és sziszegve mondom ezt, mintha parazsat nyeltem volna. Nem szeretem a gyereket, de mit tehetek róla. Amihez nők nyúlnak, egyszerre megelevenül, sírni-ríni kezd, mint a pólyásbaba és nyafog hozzánk, mint az apjához. Hazugság, hogy nekem nincs gyermekem. Itt van az első gyermekem, egy esernyő. Kidobtam az éjszakába, az ajtó előtt rítt, visszakéredzett apai kebelemre, csak akkor

nyugodtam meg egy kicsit, hogy végül az ágyamba fektettem szegény kicsinykét. Ott van az a párna, a második gyerekünk. Mult héten hímezte rá undok zöld cérnával: „jó éjszakát". Akkor még nem tudtam, hogy ugyanakkor a bőrömbe is bevarrta azt a ronda emlékmondatot operatőr-tűvel és antiszeptikus cérnával egy lángoló sebet. Kitetováltа a bőrömet, mint a vademberekét, a homlokomra égette, hogy az övé, csak az övé vagyok. Ez a nő különben mindent itt felejt, csupa ártatlanságból. Ha egy zsebkendőmet megszagolom, a parfümét érzem rajta. Bútoraimat leöntötte az illatával. Mult héten elküldött ide egy rozoga tölgyszéket, melybe csendesen beleült. A szék pedig szinte virágozni és nőni kezdett, a tölgyerdők ősi erejével, kemény és hajszálvékony gyökereket eresztett a padlóba. Amíg én bohémkedtem, itt csendes honfoglalás folyt. A lakás már nem az enyém. Hanem a miénk. Eleinte haragudtak rá az idegen bútorok, az ágy reámordult mint egy oroszlán, a zongora vicsorította a fogát, amikor eléje ült, később azonban védelmébe vette őt egy-egy tárgy, melyet itt hagyott, egy zsebkendő, egy parfümös üveg, egy kép s ma, ha veszekszem vele, a kép alá áll biztosan, öntudatosan.

Szeretem ezt a nőt? Már hogyne szeretném, az árgyélusát. Útálatosan szeretem. El fogom venni, mert ezeket a szegény üllőiúti lányokat, ezeket a szöszke masamódokat és nyomdászlányokat nem lehet bohémul szeretni, egyszerre követelik tőlünk, amit a szeretőjüktől és a férjüktől követelnek. Inkább a munkafelosztás. Legyen más a szeretője, én — csikorgó foggal, bús undorral — a férje leszek. A feleségem lesz, a nőm, a hitvesem, amit akar. Oltár elé vezetem, mirtuszkoszorút teszek a fejére. Az enyémre is. De aztán ne hagyjon a lakásomban esernyőket, párnákat, parfümösüvegeket. Vasárnap

délután kézenfogva vezetem a gyermekeimet. Mert gyerekünk is lesz. Öt vagy hat. Akár több is. Nem voltak eddig gyermekeim? Inkább szeretek egy eleven jószágot, mint ezeket a holt tárgyakat. Most csak egy esernyő családapja vagyok.

Holnap reggel meglkérem őt. Már virrad. Künn megint megeredt az eső. Nagyon lassan esik. Alig lehet hallani. A házak csurognak, mosdanak a vízben, először a piszkos és száraz nyár után. Az, aki végigmegy az utcán, talán érzi is, hogy ezt hajnalnak hívják, siet haza, hogy lefeküdjön és meggyujtsa a lámpát. Én csak arra gondolok, hogy nagyon szeretem őt. Nekem nincs többé víz, folyó, mező, hegység, természet és élet. Az eszembe jut, hogy utazni akartam volna és egyszerre csak látom magamat a tengeren egy óceángőzös fedélzetén, köpenyem a szélben lobog, fejemen egy úti sapka, egyedül vagyok. Éjjel sokszor kóboroltam idegen városokban, hidakon, gyengén pislogó lámpák alatt, melyek a vizen tükröződtek. Mindez azonban már nagyon furcsa. Fejemet a tenyerembe hajtom. Sírvafakadok. Hogy nem lehetek többé egyedül. Sohase lehetek többé egyedül.

Különben lehet, hogy reggelre meg is halok. Akkor majd terítsetek a koporsómra egy nagy fekete esernyőt.

BETEG LELKÉK

1912

OSZK

OSZK

SZEGÉNY KIS BETEG

1

A KIS beteg már nyolc év óta feküdt az ágyban. Egész kicsike volt még, mikor az ágynak dőlt s azóta megnőtt a vánkosok és paplanok között. Szívós, vékonyka teste mindennel dacolt. Az állapota azonban nem fordult se jóra, se rosszra. Ha az orvos esténként megvizsgálta, felállította az ágyban, gyertyát emelt feléje s a gyertyafény átszűrődött a testén, látni lehetett a vére sápadt vörösségét, mint amikor tenyerünket a fény elé tartjuk. Még a szíve is láthatóan ugrándozott girhes bordái között. Olyanforma képet nyujtott ez a hitványul összefércelt test, mint a hüllő a viviszekciós kés alatt. Nem maradt semmi titokban. Az üterek kopogását hallani lehetett, a csontok, az inak mozogtak, a természet műhelye, a vér-szivattyúk és a titkos emeltyűk a szemünk előtt végezték funkciójukat. Más test már semmivé olvadt volna a láz tüzes kemencéjében. Az ő teste azonban azbesztből volt. Annyi idő multán is megmaradt egy kevés maradékhúsa s ez se nem nőtt, se nem apadt, tartotta benne a lelket.

— Ez se éli meg a tavaszt — mondották a cselédek, nyolc év óta, minden télen.

Délelőtt csendes volt. Ágyába vette a két csen-

getyűkörtét és elkezdett csengetni. A betegsége elején felfedezte, hogy a vékony és az éles csengetyű éppúgy cirpel, mint a tücsök.

A konyha, az előszoba, a cselédek kamrája reggeltől estig zengett is, akár a holdas éjszakákon a mező, ahol ezer és ezer kis rovar tart koncertet. Nyolc év óta nem némultak el a csengők.

Csak este hagyta abba. Ekkor jön a láz. Alattomosan és ravaszul mindennap megérkezik. Először végiglúdbőrzik a testén, aztán számumot lehel az arcára és kigyujtja a szemeit, körülgyűrűzi csípőit, a paplana alá kúszik s a kis beteg sokszor azt hiszi, hogy tűz van, félreverték a haragokat és jajveszékelnek.

Ilyenkor felül az ágyában. Félénken körülnéz, hogy szemlét tartson az otthoniakon, mellette vannak-e mindnyájan? A familia tudja kötelességét. Senkinek se szabad hiányozni. Az orvosságosüvegeket meg a porokat elrendezik az éjjeliszekrényen, a csöbröket az ágy mellé állítják, a villamoslámpákat kicsavarják, kivéve azt, amelyik homályos tejüvegben a szoba sarkában dereng. Halkan meggyujtják a laterna magica olajlámpácskáját s a lepedőre színes képeket vetítenek. A kis beteg szereti ezeket az ezerszer látott képeket összekeverni a láz vizióival. Különösen „A zöld ördög"-öt kedveli. A család már unja, de csodálkozik, úgy tesz, mint hogyha érdekelné. Mindez nagyon hasonlít egy vallásos ceremóniához. A lázat, az ismeretlen és félelmes istenséget este beengedik az ajtón, a beteg celebrál, az ágy az oltára és a család a segédlete. Csendes-misét mondanak a láznak.

Hogyha nyugodtan megy, a beteg elégedett. De néha valamelyikük elkésik.

— Janka — nyöszörög a beteg.

A másik szobából előkerül egy szőke, hervadó leány, a nénje.

— Apa.

A apa, a kövér, kopasz gyógyszerész, otthagyja a piluláit, a tégelyeit és az ágy mellé ül.

— Anya — szól még egyszer és megragadja az anyja sovány kezét.

Amikor mindnyájan együtt vannak, lassan leülnek az ágy mellé és a sötétben várnak.

— Itt a láz — mondja a gyerek ünnepélyesen és megtapintja forró fejecskéjét.

Aztán órák hosszat ülnek együtt. Időközben a beteg elalszik s az ápolók lábujjhegyen egyenként átlopódznak a másik szobába, hogy valamit vacsorázzanak, de sietniök kell, mert a beteg felébredhet és meglepheti őket.

2

AZ APA puha, olvadozó szívű ember. Nem lehet tudni, mikor könnyezik, mert kék szemei a jóságtól, a meghatottságtól, a gyengeségtől állandóan nedvesek. Imádja a családját azzal a szeretettel, amelyre csak nagyon gyenge és nagyon önző emberek képesek. Nyolc évvel ezelőtt, amidőn a háziorvos közölte vele a fia betegségét és a leggondosabb ápolást rendelte neki, maga köré gyüjtötte a családját és ezt mondta:

— Ezért a gyerekért mindent.

Irgalmas szívű keresztény lévén, — csupa könny és részvét — gyakran beszélt a betegek hatalmas társadalmáról, amely tőlünk függetlenül éli mély és ismeretlen életét. Az egészségben pedig valami önző és csúnya dolgot látott. Már akkor is lelkiismeretfur-

dalást érzett, amidőn kiment az utcára és egy-egy pillanatra elfeledte az ő kis betegét. Családja hasonlóan gondolkozott. Nyolc év alatt leszokott a nevetésről.

A kis beteghez három orvos járt. Édes borokat, drága ételeket evett. A harmadik évben azonban már nemcsak ő csöngetett, de a külső ajtón, egyre hevesebben, egyre kitartóbban csengettek a hitelezők is.

Az apa hősiesen viselte a sorsát. Szobájukból eltűntek a fölösleges bútorok, a tükrös szekrények, a zongora, a képek, amelyek csak a hiúságot szolgálják.

De a kis beteg szobája ragyogott.

3

TAVASZKOR még csupa virág volt a ház. Fehér és halványlila virágok nyíltak a kertben. Az erőszakos tavasz szorította a kis vidéki házat, a rügyező gallyak verték az ablakokat, átölelték a falakat és egy-egy lomb betolakodott a betegszobába is. Minden vázában virágok álltak. Az ágyat a család elborította ibolyával és orgonával.

Egy délután a lány óriási csokrot hozott a kis betegnek.

— Minek ez? — szólt komoran és eldobta a paplanáról.

Gyanakodva nézett a nénjére.

Janka másnap nem volt otthon. Csak este érkezett meg cseresznyés, tavaszi kalapban. Egy fiatalember kísérte, félénk, kedves, jómodorú fiatalember. Az ő kezében is virágcsokor volt.

A patikán át surrantak fel a másik szobába,

hogy a kis beteg semmit se tudjon róla s a szülők gyengéden segítettek a fiatal szerelmeseknek.

Estefelé azonban a beteg izgatottan kérdezte:

— Ki van itt?

— Senki — felelte az anya.

— De én hallok valakit.

— Nem, gyöngyöm, a szél.

A kis beteg elkomorodott, de ezzel egyelőre el volt intézve a dolog. A szerelmesek mindig tolvajmódon lopództak be a szobába és visszafojtott lélekzettel figyeltek, nem hallja-e meg a lépéseiket?

Egy hónap mulva azonban már nem lehetett titkolódzniok.

A fiatalembert bevezették a szobájába.

— Ki ez? — kérdezte a beteg ingerülten.

Cukrot és narancsot hozott neki s odatette a vánkosára.

— Nem kell — mondotta közönyösen.

Félszegen, tanácstalanul állott előtte az udvarló és a lány lesütötte a szemét, mintha ítélőbírája előtt lett volna. Aztán halálos zavarban megint átmentek a másik szobába. Alig ültek ott egy darabig, újra hívta a nénjét, tegyen borogatást a fejére, igazítsa meg a párnáját, adjon be orvosságot.

Egy este ismét együtt voltak. Reszkető, virágos napokat éltek át a betegágy mellett. A vőlegény egyszer az ajtó mögé bújt, sietve karjaiba zárta a leányt és megcsókolta a haját, a száját, a nyakát.

— Mit csináltok? — kérdezte a beteg, ijedten és hangosan. — Ott az ajtó megett, ti ketten, mit csináltok?

Az anya megijedt, átment a másik szobába, az apa pedig erősen megfeddette a szerelmeseket. Botrány volt. Egy szót se tudtak szólni. Mindketten úgy érezték, hogy vétkeznek a beteg ellen és gonoszok az élet és az egészség nevében.

Aztán csak vigyázatosabban találkoztak, lehetőleg máshol, az utcán vagy társaságokban, s a fiatalember ritkábban kereste, mint azelőtt. Janka sokat sírt. Nyáron elutazott a vőlegénye. A fürdőből rövid leveleket írt, minden hónapban egyszer. Ősszel egyetlenegyszer se látogatta meg. Janka újra az ágy mellett ült és a beteg lassan-lassan kibékült vele. Borogatta a fejét és olvasott neki, Verne Gyula regényeit olvasta. Az öccse nem is figyelt rá.

De mikor néha megállt, felébredt és reászólt:

— Olvass.

A lány tovább olvasott.

4

Ősszel a beteg határozottan jobban lett. Az erős levesek, a fínom borok új lelket adtak neki, és húst, amit a láz megint elemészthetett.

Tél felé azonban hirtelen súlyosra fordult az állapota. Láza felszökött, félrebeszélt, mindenki a halálát várta. Dézsaszámra hordták be az udvarból a frissen esett havat, de úgy tetszett, hogy a hegyek és a folyók összes hűvössége se képes eloltani azt a poklot, amely ebben a nyápic testben tombolt.

A család nem fásult el iránta. Minden lázrohama új csapásként hatott reájuk. Kétségbeesett gesztusokkal jártak föl s alá a szobában mind a hárman.

Az anya egész éjjel talpon volt. Halvány, vézna szentkép, ott állt az ágy mellett, feltűrt ujjakkal, és könyökig vájkált a hóban, a fagyos vízben és borogatta a beteg homlokát.

Csak ő volt ébren. Ki-kitekintett az udvarra, a holdfényben reszkető háztetőre és az égre.

Ekkor hűlt meg.

Első nap köhögött, fájt a feje, de még mindig a beteg mellett aludt a díványon.

Második nap lázt kapott.

Harmadik nap ágyba kellett feküdnie a másik szobában és hajnal felé meghalt tüdőgyulladásban.

Az apa szótlanul leemelte az ütőóra üvegharangját és a mutatót megállította. Három óra volt. Kulccsal zárta be az ajtót. A beteg még aludt.

— Csak meg ne tudja szegényke — fuldokolt a könnyeiben és a másik szoba felé mutatott.

A holttestet öltöztették a mosónők.

5

REGGEL mégis megtudta.

Összeráncolta a homlokát és maga elé meredt. De nem sírt. Csak elgondolkozott s tisztázta magában, hogy eztán a nénje rakja majd fejére a hideg ruhákat. Ez szomorú volt.

Másnap délután temették az anyját.

Erre az időre egy távoli rokonuk jött hozzá, tapasztalatlan félparaszt asszony, sötétzöld ruhában, vaskos kösöntyűkkel. Mindnyájan a temetésre mentek.

Ezt az asszonyt kezdettől fogva ellenséges szemmel nézte. Butának tartotta. A vánkosait nem tudja megigazítani, nem értett a hőmérőhöz, az orvosságoknak nevét sem tudta, bóbiskolt egy nádszéken és kezét összekulcsolva imádkozott, mint hogyha nem is az anyját, de őt temetnék.

— Jöjj ide — kiabált rá, amikor a másik szobából kivitték a koporsót.

A néni felugrott.

— Öltöztess fel.

A néni babrált a hálóingén.

— A köpenyemet.

— A papucsot.

Odaadta a papucsot.

— A vastag kendőt is, — ordította türelmetlenül — mert megfázom.

A néni gondosan bebugyolálta. Aztán óvatosan átnyalábolta s lassan-lassan, mint hogyha egy törékeny üvegszekrényt vitt volna, sokkal nehezebben, mint anyját a halottvivők, átcipelte a széles bordó karosszékre és az ablak elé tolta, ahonnan látni lehetett a temetést.

Ott ült a kis beteg. A sok kendőtől szinte meghízott. Keményen és hősiesen bámulta az egészségeseket, akik nyugodtan járnak-kelnek az utcaköveken piros arccal, rugékony inakkal. Egyelőre azonban boldog volt. Négy párnán ült, magasan, nagyon magasan, egy trónon ült a betegség kis hercege, a láz fejedelme, és hallgatta a szíve heves verését, az élet csicsergését minden ízében és arca elégedett volt, önérzetes és gőgös, semmikép se hasonló egy angyaléhoz.

Megindult a menet. A zenészek az égnek fordították trombitáikat és a délutáni csendet megreszkettette valami határtalanul-bús rézmuzsika.

Az apa bódultan ment a koporsó után. Kopasz fejét langyossá fűtötte a nap, arcát foltok verték ki, orra vöröslött, minthogyha részeg lett volna és itta a sós könnyeit, amelyek az ajkára csurogtak és durván csillogtak, mint a fehér pálinka.

A nénjét is látta. A napfényben csúnya és vén. Szőke hajára egy rossz fekete kalapot csapott.

Utánuk a rokonok.

Egy darabig szórakoztatta a menet, aztán elálmosodott, ásított, visszatért az ágyába.

— Menjünk — diktált a néninek.

A néni reszketve fektette le.

— Várj — mondotta a beteg, amint az ágyában végignyujtózkodott. Összemorcolta szemöldökét és parancsra emelte vékony karját.

— Mérd meg a lázamat. Félóra mulva kinint kapok. Minden tíz percben új borogatást a fejemre. Minden negyedórában új kötést. Négy órakor a barna orvosságból egy evőkanállal. Ha elalszom, ne kelts fel. Az apa se keltsen fel. Csendesen menjen át a másik szobába. Érted?...

OSZK

TRÉFA

ELEINTE minden csendesen ment. Világos szeptember volt. Gyümölcsök teljétől roskadtak a fák, az udvaron befőtteket tettek el télire, rézkotlákban keverték a szilvalekvárt. Később jött az október, reggel gyenge ködökkel. Napközben még mindíg meleg szelek fújtak, a legyek sem haltak meg, fekete bolyokban nyüzsögtek az ablakokon. Lassan szüretelni kezdtek. Éhes darazsak lakmároztak a kórtéken. Este a szőlők felé az országutakon csodálkozva álltunk meg, az égre bámultunk, ahol rakéták szikráztak, égő fejjel, a semmibe fúródva, hihetetlenül. Forrt a must, — pincék homályán — az ászokfákon. A csípős fiatal bor, mint a parasztpezsgő, kaparta — mérgével és mézével — a részegek torkát. Duzzadó gohérfürtöket láttunk s kövér nők melleire gondoltunk. Az ősz érzéki zamata megigézett, buja rothadtsága visszarémített. Sárgadinnyék héjai széttaposva hevertek a kisvárosi aszfalton, miket nyár óta nem takarítottak el, a pohos görögdinnyét megütötte a guta, szétpukkadt a hőségtől s hullája a kövezeten gőzölgött. Mi egyre vadabb és őrültebb kalandokon törtük a fejünket, különösen délután, a tanuló-teremben. Lassan fűteni kezdtek. Az iskolaszolga, száraz öreg szerb — reszketve hozta be a hasábfát, a fel-

aprózott rőzséket s megrakta a kályha gyomrát. Pedig még meleg volt künn.

Azon kezdtük, hogy apró hecceket eszeltünk ki.

Egy délután — három óra tájt — elloptuk a rövidlátó eminenes szemüvegét.

Már-már sötét volt a teremben. A pirosarcú, szőke fiú egyszerre csak izegni-mozogni kezdett, fészkelődött a helyén, lehajolt, felállt, de úgy, hogy az orrával nekiment a falnak és a fogasnak. Ez még inkább idegessé tette. Hogyha valamit keresünk, erőre kapunk a kudarctól, a szeszélyünk szenvedéllyé és meggyőződéssé válik. Így történt ez nála is. Végigkotorta összes zsebeit, kétszer-háromszor, minden alkalommal sokkal gyorsabban, mint előbb, aztán a pad alá bújt, lehasalt a földre s orrát a poros padlóra nyomva kereste a szemüveget. Gyáván kuncogtunk. Szájunkba gyűrtük a zsebkendőnket. A nevetőizmok reszketésétől kipattant szájunkból a pecek dörögve, heves robajjal, mint az ágyú csövéből a golyó, a nevetés még erősebben tört ki. Talán azért nevettünk annyit, mert nagyon-nagyon féltünk.

A tanárjaink többnyire sovány és szigorú papok voltak, akiknek izmos kezében irgalmatlanul suhogott a sárga nádpálca. Exaltált arccal csináltak rendet. Mióta neszét vették, hogy az iskolában forradalom üti fel a fejét, minden pillanatban felbukkant hátunk mögött a fekete reverenda, egy-egy papi alak, szikáran és sápadtan, mint a hittérítő a vademberek között. A parasztgyerekek vastag nadrágját kegyetlenül kiporolták. Tizennégy-tizenöt évesek voltunk, mégis gyerekek, vásott, furcsa kamaszok. Átkutatták a zsebeinket, a fiókjainkat, nem szabad volt kimennünk a városba, éjjel állandóan virrasztott egy fráter. Mi azonban túljártunk az eszükön. A motozás után onnan, ahol nem is sejtették, büvészkézzel

kivettük azokat a szerszámokat, melyek az ugratáshoz elengedhetetlenül szükségesek voltak. Ismertük a terepet. Az egész diákotthon ki volt preparálva céljainkra. A katedra alatt földalatti vezetékek futottak, melyeket az utolsó padból láthatatlanul mozgathattunk, de az egész intézet, a hatalmas melléképületeivel és laboratóriumaival szinte kerekeken gurult, annyira aláaknáztuk orsókkal, spárgákkal és drótokkal. A sakktáblát nem ismeri jobban a sakkmester, mint mi az iskolánkat. Mindent pontosan felmértünk. Tudtuk, hogy az áldozat a kertben mikor botlik meg és élveztünk minden pillanatot, mely eddig eltelik. Zsebükben készen álltak a dióhéjak, a békarakéták; a pattogó kakasgyufák kiszámított négyszögekben voltak elszórva, a zúgó szerszámok kezelői alkalmazkodtak a körülményekhez, az „assa foetida"-t jóelőre dobtuk az izzó kemence lapjára, úgyhogy kellő pillanatban a koncert teljes volt, egyszerre működtek a tréfa tüzérei, zenészei, akikhez aztán — a hatás emelésére — a tréfa illatszerészei is csatlakoztak. Nem bírtak velünk. Október végén minden vigyázat ellenére egy kitűnő társunknak sikerült belopódzkodnia a dormitórumba, az igazgató hálószobájába, megközelíteni az ágya fölött lógó szenteltvíztartót, melybe tintát öntött.

Az igazgató este telehintette az arcát tintával s reggel, — szórakozott ember lévén — mindenkinek nagy gaudiumára tintás arccal jött be a matematikai órára.

Novemberben már járvánnyá vált a nevetés. A nevetés gonosz epidémia. Csak kevés jó belőle. Hogyha túlságosan élvezzük, akkor elfulladunk és köhögünk, az arcunk elsápad és kipirul, fáj a derekunk, csiklandja a hónunkat, a tarkónkat, a bordánkat. Nem is mulatságból nevettünk tán. Viszkető bizsergés szállt minden tagunkba. Örültünk nagyon az

életnek s talán futottunk előle. Betegek és szomorúak voltunk.

Az igazgató késő délután maga elé hívott bennünket, a zöldposztós asztal elé, ahol két égő gyertya között fekete feszület komorlott. Lángoló arccal beszélt:

— Az ördög incselkedik veletek. Az ördög...

Igazat adtunk neki. Úgy éreztük, hogy ezen az őszön az ördög tréfál, az áll a hátunk mögött, az kényszerít új és új csínyekre, de nem tehettünk ellene. Kicsit mégis elszomorodtunk. Helyzetünket menthetetlennek láttuk. Meg voltunk győződve, hogy már mélyen elzüllöttünk, nem lehet rajtunk segíteni és a pokol vár ránk, melynek kínjait a hittanár a biblia szörnyű szavaival, kárminnal és feketével festette le nekünk.

Decemberben két diákot kicsaptak. Ekkor kicsit megszeppentünk. De az üldöztetés még erősebben összekapcsolt és most már a kétségbeesés dühével tréfáltunk. Igaz, a tréfáinkat csak egymáson próbáltuk ki. Nem mult nap, hogy valami újat ki ne találjunk. Este a lepedő alatt rendesen vizes lavórt találtunk, amibe a vigyázatlanok sziszegve ültek bele, de nem ütöttek zajt, nehogy észrevegye a fráter. Párnánkba fojtottuk nevetésünket. Reggel gyufa pörkölte talpunkat, a cipőinkbe vizet öntöttek, a nadrágunk szárát, a kabátunk ujját cukorspárgával kötözték össze, a könyveinket s a füzeteinket az ágy alatt találtuk meg. Ezek a fogások is elavultak. Láthatatlan sodronyokat feszítettünk a szobában, amikben este tizével-huszával buktunk el s bevertük a homlokunkat. Tűket és szegeket csempésztünk a párnák közé. Sokan sebeket ejtettek a testükön. De a vért némán letörültük, a sebeken nevettünk, büszkén és hősiesen viseltük.

Egy decemberi éjjen két fiú kiszökött az intézetből.

Átugrottak az alacsony kerti falon s bementek a városba, hogy hírt hozzanak nekünk, mint a követeink. Mindnyájan együtt éreztünk velük. A sötétben izgatottan vártuk őket. Árulástól nem kellett tartanunk, mert az első eminens, a pirosarcú, szőke fiú, aki a tanárnak kéme volt, egy emelettel följebb aludt, külön szobában, egy hallgatag és beteges német fiúval.

Nehezen múltak az órák. Időnként kinéztünk a folyosó ablakán, nem jönnek-e? A havas kertben fújt a szél, búsan álltak a sötét fák, senki se jött.

Az hittük, valami bajuk esett. Lehet, hogy a falon valaki meglátta őket, talán a cirkáló rendőr s letartóztatta s bekísérte mindkettőt. A gyávábbak már féltek, arra gondoltak, hogy jobb lett volna, ha otthon maradnak és ki se mennek. Néhányunk azonban erősen bízott az eszükben és az erejükben. A fráter az újbortól részegen horkolt a kis szobájában. Vártunk. Csendesen beszéltünk, jelekkel, az arcunkat az arcunkhoz tapasztva, a szívünk dobogásával. A toronyóra elverte az éjfélt. Még mindig dermedten és mozdulatlanul állt a kert. Minden öt percben kinéztünk. Végre egyik diák visszaoson a folyosóról:

— Valaki jár a kertben.

Elmondta, hogy a havas kerten egy árnyékot látott átsuhanni.

A borzalom lúdbőrözött végig gerincünkön. Arcunk, szájunk, kezünk hideg volt. Egy ingben álltunk a hálószobában, némán. A szívünk hangosan dobogott. Mindenféle rémmesére gondoltunk, s most már a legbátrabb is tanácstalanul állott, hátha valami történt. Öt perc múlt el így, ebben az ájult izgalomban. A kém kirohant a folyosóra. Csendes lépések hallatszottak.

— Ki az?
— Jönnek.
— Ők azok?
— Ők.

A megenyhülés sóhaja szakadt fel. Visszaosontunk hideg ágyainkba, fülünkre húztuk a paplanainkat, elfojtottuk a mámoros, tűrhetetlen örömet és tetettük az alvást. A két fiú megérkezett.

Az egyik az osztály leggazdagabb tanulója volt, akinek az apja — egy vidéki gyógyszerész — havonta kétszáz korona zsebpénzt küldött, a legjobb tornász és vívó, a legelső nőhódító. Ő jött be legelébb. Cipőjét már a jeges folyosón levetette, nehogy kopogjon. Mindig kivágott mellényt, ragyogó ingmellet, jó cipőket viselt, fekete haját hosszúra növesztette s érdekesen csapta halvány homlokára. A másik egy különös szerb fiú, a legrosszabb tanuló, a mi vezérünk, aki már többször menekült meg a kicsapás veszélyétől. Kemény, ravasz és kegyetlen fickó. Szurokszemei fénylenek. Azt mondják, kicsit eszelős is. Ujjait a szemére teszi, arcát a nap felé tartja s játszik a fénnyel. Különben mindenütt híresztelik róla, hogy iszik és kártyázik, mindenesetre nagyon érdekes, imponáló ember.

— Várjatok, — suttogják — maradjatok fekve.

Az izgalomtól alig bírunk maradni, de ők urai a helyzetnek, élnek a jogaikkal, parancsolnak velünk. Csak később engedik meg, hogy meggyujtsunk egy szál gyufát. A gyufafényben sápadtak. Keresztbe tett lábbal ül a gazdag fiú és nagyon levertnek látszik. Haja a hideg ellenére verejtékes. A szerb fiú vigyorog. Zsebéből hatalmas üveget húz ki:

— Pálinka.

Aztán egy kendőből valamit kibugyolál:

— Kártya.

Még mindig van valami meglepetése:

— Dohány.

Végül egy rúd paprikás-szalonnát tesz az ágyunkra.

— Jól mulattatok?

Némán intenek.

A diadal részegítő szellője fúj át a szobán. Lassanként felmelegszünk az ágyban, örülünk a késő éj szokatlanságának. Kézről-kézre jár a pálinkás butykos. Néhányan gyertyafénynél kártyáznak, cigarettáznak. A gazdag fiú elmeséli, hogy a szomszédban szemérmetlen cselédek megszólították, valamit mondtak neki, amit nem akar ismételni, nevettek és eltüntek. Később hosszabb elbeszélésbe kezd, nagyon halkan, suttogva, amit a körülötte állók izzó szemmel hallgatnak. A csendet röhej szakítja meg.

— Szőke?

— Szőke — feleli.

A kedv egyre magasabb fokra csap. Óvatosan hancurozunk, úgyhogy neszét ne vegyék az éjjeli tivornyának, lábujjhegyen rohanunk a szobán, vigyázva csapjuk egymás fejéhez a párnákat, a dunnákat. A szerb a legvigabb.

— Hagyjátok, gyerekek. Valami újat kellene kitalálni.

— De mit?

Egy vékony faggyúgyertyát gyujtunk meg az éjjeli szekrényen.

A szerb az ágyra könyököl, lihegve maga elé mered és gondolkozik.

Csuklik és tüszköl a nevetéstől.

— A fráter alszik. Csendesen felmegyünk az emeletre. Az első eminenshez...

— És?

— A többit bízzátok rám.

— Víz? — kérdezzük.

— Dehogy.

— Tűz?
— Dehogy.
— Nálad van a spárga?
— A szeg és a lánc?
— A gyufa?
— Minden nálam van, csak gyertek.

Kicsit izgatottnak látszik, de fehér ajkán, halványan és kísértetiesen, még mindig ott vonaglik valami eltorzult nevetés.

— Ilyen tréfa még nem volt.

Nem tudom, miért éppen az első eminenst választjuk ki, akit a kémkedése ellenére is mindnyájan szeretünk a tudásáért, a tapintatáért. Ebben a pillanatban talán bosszant a rövidlátása, a vaksi vakondokszeme, a szorgalma. Szeretnénk kicsit kínozni, csiklandozni, csupa szeretetből megforgatni, elverni, megrémíteni s aztán hirtelenül kibékülni vele, hogy másnap megint bízhassunk az ő meleg és becsületes szívében és gyémánt-eszében. Vajjon mit csinálunk vele? Ez a szelíd fiú már az ugratás minden skáláját végigcsinálta. Csillagot ugrott, vizeslepedőbe csavartuk, kísértetekkel rémítgettük, az ágyából kicsentük a deszkákat és székeket, asztalokat, padokat állítottunk a paplanára. Mindent békével tűrt.

— Jöjjetek — mondja végül a vezér, határozatlanul.

Felrántjuk nadrágunkat, egy pillanat alatt készen vagyunk, az első emelet felé mászunk a sötét folyosón.

Legelől mászik a szerb, mint egy izmos farkas.

Ottan kuporgunk a fiú ajtaja körül, ki térdel, ki négykézláb, ki hasmánt fekszik.

— Csak aludna.

Óvatosan kinyitjuk az ajtaját.

A lámpa ég, nem alszik, az asztal mellett ül, hálókabátban, egy ingben; vörös tintával vonalakat

húz, számokat vet, apró gyöngybetűket ír. Szemén a pápaszem. Lesüllyeszti a fejét, hogy jobban lásson a félhomályban, a szemüveg mögül sandít ránk.

— Mit akartok? — mondja nyugodtan, fennhangon.

Nagyon elkedvetlenített, hogy nem találtuk ágyban.

A szerb azonban hirtelenül rávetette magát, brutálisan bekötötte szemét, leteperte a földre.

— Engedjetek, — kiabál a fiú — ne bolondozzatok. Menjetek aludni.

Újra szétpukkan egy fakó nevetés, de ezt elégedetlenség követi. Világos, hogy az ugratás nem sikerült. A szerb zavartan mered maga elé.

Most már lökdössük, hogy tegyen valamit, ő pedig várakozik, vissza akar húzódni, de mi a háta mögött állunk, követelődzünk és nem engedünk.

— Csiklandd.

Csiklandozni kezdi a tarkóját.

A fiú alig nevet, békésen tűri.

— Nem nevetsz? — kérdezzük tőle csúfondárosan.

— Csiklandd erősebben — kiabáltunk.

A kis diák piros arcán semmi nyoma a nevetésnek. Nyugodt, dacos, az egészet butaságnak tartja.

Ekkor valaki hátulról kivesz a zsebéből egy hatalmas szalonnavágó kést, röhögve a szerb kezébe nyomja:

— Ezzel csiklandd!

A szerb tétovázva zsebredugja a kést.

Valamit tenni kell. Rángaatjuk a kabátját, únjuk a kuporgást a padlón, csendes zendülés van készülőben. Egyszerre megbotlik, a nevetés reá irányul, elsöpri őt, valami kibújót keres, hogy megint a helyzet ura legyen. Nagyon félünk és nagyon nevetünk. Már mindenen nevetünk, mindent mulatságosnak talá-

lunk, azt is, hogy ott áll birkózva a fiúval, mozdulatlanul, mint valami hivatalos személy, s nem tud mihez kezdeni.

Egy egész perc múlik el így.

— Kezdd már — tombolunk a dühtől.

A sötétségben aztán valami megvillan.

A kést lassan forgatja, félrehajtja a fiú ingét, a bordája fölé emeli, de ugyanekkor erős tenyerével befogja a száját, óvatosan csiklandja a késsel, tréfából, csupa tréfából, a fiú hálókabátja mozogni kezd, a szerb nem enged, tovább csiklandja egyre jobban, aztán lassan megkarcolja a késsel, a padlón nedves sáv fut végig, a kés beljebb megy a bordák közé, egyre mélyebben, már reákönyököl a késre, egy kis nyöszörgést hallunk, egész testével reáhajol a fiúra, aki hanyatt fekszik és még mindig nem tud hangot adni.

Néhányan, akik távol az ajtóban állnak, hangosan nevetni kezdenek, mi is velük nevetünk, de már sírósan, elkényszeredett kedvvel, sejtjük, hogy a tréfa, a nagyszerű tréfa sikerült.

— Megvan? — kérdezik tőle.

— Meg — int és az arca hidegen mosolyog.

De azok, akik közel állunk hozzá, megijedünk, valami retteneteset sejtünk, rohanunk ki a szobából.

— Mi történt?

Nem tudjuk, de a decemberi éj hideg, a kétségbeesés, a nevetés kiűz a kertbe, onnan pedig menekülni tovább, valahova, nem tudjuk, hova.

Átvetjük magunkat a falon, mint az őrültek és rohanunk.

Előttünk a kisváros, apró fehér házakkal. Ördögi hatása van egy ilyen kisvárosnak, éjjel. Koromfekete minden, csak a kocsmák ablakai parázslanak, mint a pokol rostélyai és összeolvadnak a trombitabandák vörös hangjaival. Futunk a külváros felé. Ott

már-már alig jártak emberek. Kósza parasztlányok kuncsorognak, akik nappal mostak, színehagyott kendőkben, vastagon és rosszul kifestve, a hangjuk meleg és buja, de a kezük a szappantól rücskös. Néha egy-egy részeg ember orra bukik, hirtelen, mint hogyha puskagolyó találta volna.

Egy kaszárnya előtt sétál az őr.

A PAP

A KOMIKUS hét órakor megvacsorázott a színház épületében lévő vendéglőben. Kis pörköltet evett, utána két almát s fehér bort ivott, sok savanyúvízzel. Arca a vidéki városkában érdekes tanulmány volt. Itt ez az arc képviselte egyedül a kultúrát. Régi színészekre emlékeztetett s mozdulatai bohó vészjósló madarakat idéztek az ember eszébe, egy varjút, egy csókát. Különben ő volt a város legszomorúbb embere. Felesége két évvel ezelőtt csalni kezdte, aztán nem lévén vele eléggé erélyes, a szokásjog alapján egyre hevesebb ütemben csalta. Mindez nem látszott meg rajta. Társaságokban sikerrel utánozta a kakas kukorékolását, a kutyaugatást, a nők bomlottak érte. Általában boldog embernek tartották.

Vacsora után a színházba rohant. Átment a homályos folyosón, hol állandóan a borjúpörkölt szaga kóválygott, melyhez nyáron az uborkasaláta és az ecet szúrós illata társult s ezek a szagok összekeveredtek, megcsiklandozták a színházbajárók orrát, azt a téves hitet keltvén, hogy a konyhaszag és színjátszás szervesen egymáshoz tartoznak.

Az öltözőben leült, háttal az ajtónak s festeni kezdte magát.

Egyszerre kinyílt az ajtó, belépett egy hórihorgas, sápadt fiatalember, malaclopó köpönyegben.

— Te vagy az? — kérdezte a komikus visszafordulva.

A fiatalember nem felelt, végignyujtózkodott a kopott díványon s karjával elfödte az arcát.

— Végem van, — nyögte — végem van . . .

A komikus rá se hederített. Ismerte barátját. Mélyen hajolt a tükörbe, szemhéjait kormozta, szakálla szálait egyenként, óvatosan ragasztotta.

— Te, — hebegte a neuraszténiás ifjú — én ma megfogok dögleni.

A fiú tényleg betegnek látszott. Állán érdes borosták. Szemei körül az álmatlanság karikái. Csak imént ébredt fel, este, háromnapos züllés után. Az ágyban vacogva nézte a sötét, jégvirágos ablakot, a ködben égő gázokat. Szája még keserű volt az alvástól. Szobájában a gyertya barátságtalanul világította meg a kályhát, a vörösterítős asztalt, a mosdót. Macskazenés hangversenyt hallott most, mintha távolról csukott, kibélelt ajtókon keresztül egyszerre sok apró hegedű cincogna. Még az öltözőben is azt hitte, hogy álmodik. Álmodja annak a kusza álomnak a folytatását, mely pillanatra félbeszakadt, de tovább bonyolódott s most díványt álmodik, amelyre rádől, egy színészt, aki tükör előtt festi magát és beszélget vele.

— Nő? — kérdezte a színész és álla alól levette a törülközőt. Erősen bekormozott szemöldökei összerándultak.

A fiatalember nem felelt, egy leányra gondolt és aztán pisztolyára, mely a nadrágzsebében púposodott.

Vidéken, vidéki emberek képzeletében ezek az esték sötétebbek, mint másutt. A szerelem pedig

mindennél tragikusabb. Ez ott nemcsak egy érzés, hanem minden. Talán a fülledt élet teszi, az emberek egymáshoz való közelsége, vagy a kisvárosi díszlet, de ők a nőt végzetesebben látják és értéke bizonyára kisebbedne, ha más környezetbe plántálnák. Elfelejtik, hogy másutt operákban, kertekben nyílnak az asszonyok és a kertben millió rózsa van, melyeket alig lehet egymástól megkülönböztetni. Ők megállnak egy fotografia-kirakat előtt, kedvesük arcképét bámulják s érzik ütőerük tragikus zengését. Ott lakik távol az egyetlen, utcák homályán, hol petróleumlámpás ég s elfelejtik, hogy a földön vannak és fejük fölött ég a Szíriusz is.

A színész mozdulatlanul nézte a fiatalembert. Amint így végighevert a díványon, csakugyan ijesztő volt. Nyulánk arcát elhagyta a vér és a komikus megérezte, hogy a zsebében pisztoly is van. Egyszerre távolinak tetszett ez a fiú, évek távolságán át látta feküdni szűk koporsóban, félrebillent fejjel, halotti orral és látta az öltözőt is, a díványt is üresen.

— Baj van? — szólt a komikus és felállott.

Gyönyörű szál tölgyember volt, körülbelül negyvenéves. Arca fáradt és mégis csupa mozgékonyság, az élet, a szépségben és mocsokban való hempergés megszentelte, fínom fátyolt terített reá. Orra büszkén tört előre, okos álla acélból volt. A rövidre nyírt, szőke haj egy kemény római katona képét idézte elő, a két melegszürke szem csupa puhaság, szeretet.

— Megcsalt? — kérdezte szelíden.

— Meg — nyögte a fiatalember. — Elárult.

— Ez előrelátható volt.

— Hiszen mindenre el voltam készülve. Amikor nyári bálokon táncolt, kimentem a parkba és émelygő gyomorral feküdtem neki a falnak. Az ócska keringők orromat facsarták, mint a kénes gyufa bűze.

Lovagjai pedig berúgtak a komisz muzsikától. Bundapálinka kell nekik és cigányzene. Útálat.

A színész cingulumot kötött a dereka köré, óriási bojtokkal.

— Mégis milyen nyugodtan nézett mindig — folytatta a fiú. — Az arca egyszerű, hideg és becsületes. Majdnem közönyös. De emlékszem, hogy egy rajzoló két-három irónt eltört, sok kartonlapot szétlépett, amíg meg tudott valamit fogni ebből a halálos nyugalomból is.

A komikus odament a szekrényhez, kivette ruháit. Valami operettben játszott. Piros szalagokat kötött magára, botosokban csoszogott, a sok ingtől kövér volt.

— Ó, hogy szenvedek — jajgatott a fiatalember. — Ma este ébredtem fel. Milyen különös ilyenkor a város. Az emberek lassan-lassan járnak, alighogy vánszorognak már. Az aszfalton, ahogy jöttem, egy kutyával találkoztam legelőször. Azt gondoltam, hogy én is ilyen névtelen vagyok, mint ez a kutya. Nem ismerem többé magam. A tükör előtt állok órákig, nézem arcomat, meg kell állapítanom, hogy én vagyok. A szemeim sírnak. Én pedig útálom ezt az embert, szeretném szembeköpni a síró tükröt.

— Utazz el — vetette oda a komikus.

— Nézd, — mondta a fiú — vettem egy pisztolyt. Tudom, hogy nem merem megtenni, de jó, hogy itt van, azóta vagyok kissé nyugodtabb. Ha bezárnak egy szobába, toporzékolunk a dühtől. Jó, ha nálunk van a kulcs. Mert akármelyik pillanatban kinyithatjuk az ajtót.

A színész megriadt. Összefont karral hallgatta. Azán közellépett hozzá, bibliás kenetességgel fejére tette kezét:

— Beszélj, beszélj, fiam.

A fiatalember tenyerébe temette arcát és sírva fakadt. Ezalatt a színész végtelen erőket érzett gyűlni magában. Neki rendesen bohóckodni kell a színpadon. Most új szerep várakozott rá. Hangosan, kissé hamis pátosszal szólt:

— Csak sírj...

Aztán várt. Papi mozdulattal felgyűrte ingujját, mely kezeit egészen elfödte és folytatta:

— Csak sírj. Ne szégyeld a könnyeket. Csak zokogj. Sohase láttalak így. Csak szenvedj s érezd át, mit jelent ez a szó. Minden, ami kezdettől fogva volt ezekért a nagy percekért, a megtisztulás pillanataiért teremtődött, hogy leborulj a földre és egy pillanatig bírd a szenvedés végtelen világát. A porba kell harapnunk, hogy felkelhessünk. Kezdj új életet, fiam, emeld fel a fejed, hisz tiéd az erő és tiéd az élet.

Berregett a villamoscsengő.

Az ügyelő benézett, jelezte, hogy a komikus jelenete nemsokára kezdődik. A fiatalember felemelte fejét és ránézett. Épp egy szalagot vetett a nyakára. Hófehér aranyszegélyes ing lebegett rajta, fején ijesztően magasodott a drágaköves, cifra papi süveg.

A fiú hátrahőkölt: egy pap állott előtte, egy nagy pap, amilyent még sohase látott, egy óriási ember. Arca karminvörös, szemei úgy égtek, mint két kárbunkulus. Keményített ruhái egészen eltorzították alakját, kezei a vívókesztyűkben, melyeket a vidéki rendező-fantázia adott rá, ormótlanok voltak, ujjairól pedig bántóan villogtak a nehéz gyémánt-, rubin- és smaragd-gyűrűk. Egy gazdagon felcicomázott keleti bálványhoz hasonlított.

Nézte a fiatalember, megreszketett, térdreroskadt. Azt hitte, magát Mózest látja a Sinai-hegy ormán, kinek arcáról az Úr dicsősége lángol. Valóban a nagy pap, az örök ige hirdetője állott előtte.

A színész tovább játszott. Kitárta karjait. Re-

kedt beszéde erős volt és kemény, de mégis szelíden ütődött a füléhez:

— Menj haza, gyermekem és halj meg az álomban. Feküdj le, temesd beléje eddigi életedet. Holnap nem is te fogsz már felkelni, de valaki más, ki tiszta, erős és fiatal. Akkor majd elvétetnek tőled a te szenvedéseid és megadatik neked a boldogság teljessége, minthogy igaz volt a te gyónásod. És boldog leszel, minthogy vagy már mostan is és nem fogsz szenvedni, mert a szenvedés boldogság. És én téged most megáldalak. Megáldalak vétkes kezemmel, bűnös szavammal, a te elzüllött szomorú életedért, az egész világ, az emberiség örök fájdalma nevében. Menj békével...

A színész földig hajolt. Két hatalmas kezet érzett fején a fiatalember és visszaszállt belé a hit. De mikor feltekintett, az öltöző üres volt. Nem tudta, mi történt vele.

Ekkor a színfalak közé szaladt és betekintett a színpadra.

A nézőtéren dörgedelmes tapsorkán zúgott. Erős görögtűzben egy embert látott, ki tárt karokkal, szélesre tátott, komor szájjal hirdette az igét, s a földszinten, a páholyban, a kakasülőn összeremegtek a szívek. A pap prédikált, a nagy pap, előtte pedig térdreborult az operett-primadonna és a kardalosleányok kórusa.

Lábainál hevert a világ.

APPENDICITIS

HŐSÖM neve ez: Kovács János. Sietve említem ezt meg, mielőtt szólnék róla. A lak- és címjegyzékben legalább kétszáz embert találunk hasonló névvel. Ha elgondoljuk, hogy ezeknek az embereknek semmi közük már a pőrölyhöz, az üllőhöz s a kovácsmesterség egyéb kellékeihez, nem értjük, miért ragaszkodnak úgy a nevükhöz, melyben valami végtelen szomorúság, a nyelv fantázia-szegénysége nyilvánul meg. Az én emberem története is — azt hiszem — összefügg a nevével.

KOVÁCS szorgalmas hivatalnok. Fekete karvédő van a kabátján, csiptető a szemén és az iróasztalra hasalva körmöl. Reggel háromnegyed nyolckor már megjelenik a lépcsőkön, dörzsöli a kezét, kávét rendel, szerényen köhög, teregeti a ropogó papírokat és boldogan gondol arra, hogy esztendőre okvetlenül előléptetik. Mindenki szereti. Négy gyermeke van, akik nyafogva csikorgatják délelőttönként a hivatal ajtaját és van egy felesége is, akit senki se ismer. Nagyon rövidlátó. Ha a szolga asztalára teszi a hasas vizespoharat, melyből a tejeskávét issza, mereszgetnie kell a szemét, nehogy a tintatartóba aprítsa a kuglófot. Mindenkinek előre köszön. Mióta egyszer

nem vette észre a hivatalfőnökét, a szolgának is megemeli a kalapját. Nem szép ember. Az orra pisze, arcán fillérnagyságú szeplők. Bajusza hasonlít a purzicsán dohány száraz és fakó szálaihoz.

Egy havas reggelen a hivatalában ül. Előtte a kávé — hab nélkül — és a sárga szőlőskuglóf. Midőn a kanalat belemártja a kávéba, elordítja magát és aléltan rogy a székébe. Verejték gyöngyözik a homlokán.

Egy pillanat mulva mindenki a szobájába tódul.

Kocsira teszik, hazaviszik, onnan a kórházba szállítják.

Délben a hivatalban széltében beszélik a hírt.

— Vakbélgyulladása van. Operáció lesz.

A főnök a mosdónál áll, habkővel dörzsöli tenyeréről a tintafoltokat és atyain rázza a fejét:

— Szegény, szegény.

DÉLUTÁN Kovács kórházi ágyon fekszik. Már felvette a betegek szomorú mozdulatlanságát. Száraz kezeit összekulcsolja és észreveszi, hogy három óra, eszébe jut, hogy máskor ebben az időben hivatalban van és az életet végtelenül üresnek találja. Minő búsan donganak el az órák. Szokatlan a délután, szokatlan a szoba, szokatlan a nagy változás. Hasán jegestömlő. Mellette az éjjeli szekrényen egy csengetyű gombja és a hőmérő. Kovács nézi a csengőt és a hőmérőt, és egyszerre sírva fakad. Könnyei végigfolynak a szeplőin.

Öt órakor meggyulladt a villany. Hat óráig semmi se történik. Hatkor bejő egy orvos, megfürdetik, előkészítik az operációra és már viszik is a kipárnázott liftbe, hogy a műterembe felhúzzák. Itten valami névtelen keserűség fogja el, melyet nem tud

szavakba foglalni, csak gügyög és nyeli sós könnyeit és az életre gondol, mely gyors, kemény és kegyetlen.

A terem vakítóan világos. Az orvos beszél hozzá, de nem érti mit. Egy másodperc mulva fején van a kloroformos sisak. Mit suttognak körötte? Ó gyors, kemény és kegyetlen élet. A felesége, a négy gyereke, a hivatal, az akták, a számlák, a boldog, szabad vasárnap délutánok s végül ez, amit most szívdobogva sejt, mit a szájával, az orrával, a fülével érzékel: a halál, a halál, a halál. Még erőlködik és tudja, hogy egy perc mulva már aludni fog. A levegő vörös körötte, mintha annak is láza lenne. Minden tárgy hallucinál. Messze a halvány vörösségben egy izzó és átható pontot lát, ez egyre jobban tüzel, mint a cigaretta parazsa. Most kettőt lát, nemsokára hármat, aztán négyet.

Aztán nem lát semmit.

MÁSNAP reggel.

— Jobban vagy? — kérdezi tőle egy halk hang és valaki óvatosan föléje hajol.

A felesége. Egy sovány csirke, felborzolt tolakkal, kíváncsian forgó szemmel, sápadtan a virrasztástól és az izgalomtól.

— Hogy vagy? — kérdezi újra, még halkabban.

Kovács jól hallja, de nem felel. Felelet helyett kinyitja szemét és nyöszörög. Egy kanálka hideg, keserű teát kortyint, jeget nyel, újra a közönyébe süpped.

Az operáció tündöklően sikerült. Az orvosok nagyon meg voltak elégedve, akik a betegségben csak közönséges iskolaesetet láttak, minden érdekesség nélkül és közel se tulajdonítottak neki oly fontosságot, mint a beteg. Pár nap mulva tudatták is vele,

hogy minden a legjobban van, egy hét mulva egészségesen hagyhatja el a kórházat, két hét mulva pedig már bemehet a hivatalába. Kovács ezt szomorúan hallgatta.

Általában annál inkább elszontyorodott, minél jobbra fordult a betegsége. Savanyú arccal fogadta vendégeit is. Fejét a párnába nyomta, állát leejtette, szemhéjait óvatosan zárta le, hogy egy kis résen titokzatos ködben lássék a szeme lázas golyója. Úgy feküdt ott, mint a haldoklók az utolsó órában.

— De hiszen már egészen jól vagy — vitatkozott a barátja.

— Meg se kottyant neki — szólt a főnök és kövér hasa rengett a nevetéstől.

Kovács megvetően néz végig rajtuk. Torkát keserű düh reszeli, káromkodni szeretne, de erre se méltatja őket, elmosolyodik és a szájába fullad a harag.

BICEGVE és sántítva jön a hivatalba. A kutyák kényeskednek így, midőn nagyon jól érzik magukat. Vastag sállal köti át a nyakát. Mindenkinek külön, hosszan mesélte el az eseményt. Mert az nem úgy van, ahogy mi laikusok gondoljuk. Ez egy egészen különös és nagyon, nagyon veszélyes eset, csoda, hogy kilábolt belőle, az orvosok is mondják. Tetszik tudni, a vágás innentől idáig terjedt. Persze, hogy elaltatták. Három orvos altatta. Úgy aludt, mint a bunda.

A kollégák lassan kiszöknek a szobából és a faképnél hagyják.

Nézegeti a tükörben piros mellényét, melyet tegnap vett s úgy találja, hogy jól áll neki. Költségbe verte magát, de az ember végre nem járhat rongyosan. Táplálkozni is kell. Híg tojást reggelizik, sovány

prágai sonkát és pirított zsemlyét. Délben gyenge húsokat, párolt almával. A gyerekei ezért nagyon tisztelik. Az iskolában hencegnek, hogy az ő apjuknak piros mellénye van, ezer forintja van és olyan betegsége van, amilyen senkinek sincs, a többiek pedig irigykednek reájok és nevetik, csúfolják, bojkottálják őket. A legkisebb fiú egyszer bömbölve jön haza.

Kovács büszkén és peckesen jár. Fejét fenn hordja, aranykeretes szemüveget vesz és vendégeket hív. Dagad az önérzete, amint újra és újra sorát ejti a mesének. Az orvos egy kis üvegben odaajándékozta neki a kioperált testrészt, melyet az almáriumba zárt s áhítatosan mutogat mindenkinek. Ott áll a legfelső polcon. Csendes kultusz övezi. A tót szolgáló riadtan tekint az almárium felé.

Egy reggel hiába csönget a hivatalában. Hol az a szolga? A teremtésit neki.

Végül bejő.

— A sorvezetőt — ordít rá, a dühtől fuldokolva.

A szolga, aki sohase látta ily mérgesen, komikusnak találta az ártatlan embert, a haragját, a színtelen hangját, melyet pulykarikácsolássá torzított a méreg; elnevette magát.

Kovács felkel, elsápad, csak az orra tüzel, kékvörösen, mint a pulykataréj. Kinyitja az ajtót. Kidobja a szolgát.

Az eset nagy feltűnést kelt a hivatalban. Kartársai csitítják, de ő nem tágít.

— Egy beteg emberrel így beszélni, — hörög — egy beteg emberrel.

Kovács el van keseredve. Annyival inkább, mert két kollégájával is összeszólalkozott és most már szentül meg van győződve, hogy mindenki ellensége. Senkihez se szól. Az eset a hivatalfőnöknek is fülébe jut.

— Nem értem magát — mondja neki. — Miért játssza a beteget? Hisz majd kicsattan az egészségtől.

— Mit? — felesel Kovács.

Azzal hátat fordít neki, becsapja az ajtót és hazamegy. Két hétig nem is mutatja magát a hivatalban.

— Gazember, — sziszegi fogai közt — gazember.

Nyár felé egy vasárnap délelőtt a hivatalfőnök velőscsontot eszik a sörkocsmában és buzgón magyarázza az esetet:

— A fegyelmi bizottság jövő héten ül össze. Önök kolléga urak, jól tudják, micsoda atyai szívvel karolom fel mindnyájuk ügyét, de ebben az esetben nem lehet engednem, már csak azért sem, hogy hasonló esetekben *példát statuáljak*. Ez az ember makacs és hanyag. Az aktákat elintézetlenül dobja vissza. Lustaságát pedig azzal tetézi, hogy hónapokig ok nélkül kimarad a hivatalból, a nyakamra küldi a hitelezőit, akik botrányos adósságokról suttognak. Végre is lehetetlen tűrnöm, hogy valaki ujjat húzzon velem. Nem a saját személyemért. Hisz önök ismernek engem s tudják, hogy nekem igazán nem fontos, megbillenti-e a kalapját Kovács úr, vagy sem. Nem is döntök ebben a kérdésben. A fegyelmi bizottság és a magas minisztérium bölcs ítéletére bízom, kinek van igaza s én nem kételkedem, hogy ezek a magas fórumok a méltányosság szemmeltartásával is akképpen intézik az ügyet, hogy hivatali tekintélyen semmi csorba ne essék.

A hivatalnokok csendesen helyeselnek. Szépnek találták a főnök stílusát. Megitták a sörüket. A főnök letörülte bajuszáról a habot s a jólét és a biztonság röfögő kéjével csemcsegte még egyszer:

— A magas minisztérium.

HÓNAPOKIG tartott a hivatalos huzavona. Egy kollégája még békítgetni akarta a hivatali főnököt, de sikertelenül.

Kovácsot elcsapták s mire esni kezdett az őszi eső, künn volt az utcán, állás nélkül.

Nem tudott mihez fogni. Később cigarettákat töltött, külföldi bélyegeket árult diákoknak és egy találmányon törte a fejét, amely sehogyse sikerült. A családja éhezett. Egy sötét ferencvárosi utcában laktak — albérletben — két kis szobában, ahol nem égett a kályha, kormosan füstölt a lámpa és délután is megérzett, hogy mit ebédeltek.

Közben Kovács betegeskedett is. Végigjárta az összes orvosokat, fájdította a tüdejét, a lépét, a veséjét, s arról ábrándozott, hogy megint kiveszik valamelyik szervét. Ha rajta mult volna, a szívét kigyomláltatja és kirakatja egész testét, mint egy telt ruhaszekrényt. De az orvosok mosolyogva küldték el. Azt mondják, hogy kutyabaja. Kovács csakugyan meghízott. A sok kenyértől és burgonyától felpuffadt az arca. Úgylátszott, hogy jót tett neki a nyomor.

A családnak csak vasárnaponként volt jobb napja. Délután összeverődött néhány ember. Kovács a gyermekeivel körülülte a kerek asztalt és egy vértanú arcával büszkén és önérzetesen mesélte el az operáció történetét.

A gyerekek, akik századszor hallották a mesét, időközönként közbeszóltak, mert az egészet már könyv nélkül tudták.

— Most azt meséld, apa, mikor elaltattak.

— Most a doktorokat meséld.

Kovács arca ragyog. Órák hosszat prédikál. Vallásos tisztelettel beszél a „narkózis"-ról, a „lancettá"-

ról, az „appendicitis"-ről. De a vendégek elmennek, a kályha kihűl, a gyerekek lefekszenek.

Kovács ilyenkor elgondolkozik az életén. Nem volt szép az élete. Folytonosan hivatalba járt, egyik napja úgy folyt, mint a másik, soha, fiatal korában se ismerte a mámort. Csak egy mámorra emlékezett. Arra a mámorra, mely a kloroform nehéz és édes illatából született és arra a pillanatra, mikor egy nagyon világos üvegszobában fehérkabátos emberek vették körül s rózsaszínű szublimáttal, érdes kefékkel síkálták a körmüket. Ez szép volt. Valahogy hasonlított a mennyországhoz, az angyalzenéhez, a hősi operákhoz. A levegőben, mint bujkáló parfőm, halványan érzett a vér illata.

Sokszor gondolja magában, hogy minden baj ezért szakadt rá. De nem bánja. Meg van elégedve magával és mosolyog. Csak még egyszer a sárga földig ihatná magát kloroformmal.

Éjjel előveszi a barna üveget. A szeszben ott lubickol még a béldarabka frissen, épen megőrizve az örökkévalóság számára. A gyertya lobog. Mindenki alszik.

Kovács az asztalra teszi az üveget és nézi.

CSAK EGY KIS FEHÉR KUTYA

EGY kis állomáson — a fürdőtelep mellett — pont egy óra huszonhárom percig kellett várakoznom a legközelebbi gyorsvonatra. Hamar eluntam magamat. A sínek mellett, a kavicsokon járkáltam s néztem a fák között felcsillanó vizet, amely a hajnali órákban redőzte magát, mosdott, toalettet csinált. Álmos utasok várakoztak a padokon. Nyaraló ifjak, puha, fehér ingben, leányok rakettel a kezükben. Nem igen érdekeltek. A flirtjük kezdetleges stádiumban volt. Inkább sétáltam a fűben, a pálya mellett nyíló pipacsok tövében, amelyek mint a tilosra állított jelzőlámpák, pirosan meredtek az érkező vonat elé és hivatalos tekintéllyel hajlongtak. Minden esemény az volt, hogy megjelent egy zsömlyeszínű macska. Utána az állomásfőnök lánya, pongyolában, a teraszra ült, ásítozott és tejet reggelizett, sok kaláccsal. Ijedten gondoltam arra, hogy mit csinálok ezen az unalmas állomáson egy óra huszonhárom percig?

Ekkor tűnt fel az idegen kutya.

Az idegen kutya egy családdal jött, amely szintén a gyorsvonatra várt. Fehér, rövidszőrű, fiatal fox-terrier volt, virgonc stréberszemekkel. Elegáns kutya, egy kissé vidékies, a nyaklánca fogyatékos ízlésre valló. Látszott rajta, hogy gondozzák, ismeri

a polgári jómódot, de automobilt még sohasem ugatott meg.

— Mindegy, — mondottam magamban — a vonatindulásig eljátszom vele. Emberekkel úgy sem szerettem ismerkedni.

A kutya gyors iradomással a sínek mellé jött és néhányszor körülkarikázott. Azután megállt előttem és felületesen végignézett a kedves, fekete szemeivel. Édes kis dög volt. Határozottan tetszett nekem, szerettem volna megsimogatni a fülét, az okos homlokát, a karcsu, arisztokratikus derekát. Csettintettem az ujjammal. De a kutya — se szó, se beszéd — tovább ment.

Vállat vontam. Később azonban csendesen utánasompolyogtam. A vasúti sorompónál értem utol.

— Kutya — mondtam neki, már nem egészen elfogulatlanul és csodálkoztam, minő zavart és félszeg szavakat dadogok.

A kutya nedves orrával megszagolta a nadrágom szélét, reámbámult és elfordította fejét. Körülbelül ezt gondolhatta:

— Ez az ember nem is olyan fontos.

De én erősködtem.

A kutya pedig a fejét rázta s megformálta rólam végleges eredményét.

— Nem igazi kutyabarát. Csak afféle amatőr. Életét szenvedélyek, hiú ambiciók fűtik, könyveket és verseket ír s csak üres óráiban gondol a kutyákra, amikor egyáltalában nem tud mit csinálni. Most jó lennék neki, hogy elűzzem az unalmát. De engem egy csöppet sem érdekel, a faképnél hagyom, maradjon magának.

Ment előre és én követtem leplezett, de intenzív bosszúsággal. Hosszú, fehér nyaka kinyúlott, roppant tevékeny és fontoskodó volt. Most láttam, hogy a kutyák mennyire pózolnak. Egyetlen őszinte moz-

dulatuk sincs. Azt hiszik, hogy ők intézik a világ sorsát, szemlét tartanak minden felett, az önhittségük határtalan. Lám, ez a kis fehér kutya is úgy sétál itt az állomáson, mintha ő engedné be a vonatot. Nézi, hogy rendben vannak-e a dolgok s úgy látja, hogy nincsenek rendben, kétszer, háromszor is visszatér ugyanarra a helyre, szagolja a levegőt, tüszköl s aztán már rendben van minden. Azok a kölykek, akik magukkal hozták, biztosan elkényeztették. Ostobaság foglalkozni vele.

Cigarettára gyujtottam s az erdő felé mentem. Egy pillanat mulva ismét előttem volt a kutya.

— C... c... c — kedveskedtem neki, összecsücsörítve a szájamat.

— Ostoba, — mondta a kutya — még a nyelvemen se tudsz. Hisz így a macskákat hívják. Megvetlek.

Szégyeltem magamat. Csakugyan rosszul szólítottam meg s elgondoltam, hogy roppant kómikus lehettem előtte, amint édeskedve affektáltam a becézésre illesztett szájammal.

— Gyere ide, — mondtam természetesebben — gyere, drága kutyuskám.

A kutya azonban azért se jött. Pár lépéssel megállt előttem és kérdően emelte fel a fejét:

— Mit akarsz?

— Szeretlek drágám — mondtam neki könnyedén.

A kis kutya egy lépést közeledett és bizalmatlanul csóválta a farkát:

— Nem hiszem neked. Te könnyelmű embernek látszol. Nem megyek oda.

— De ha szeretlek, te kedves dög. Magammal viszlek a vasúton. Nálam fogsz lakni és jó dolgod lesz.

— Lemondanál érettem a kényelmedről, a buta és üres ambíciódról?

Kicsit gondolkodtam és tudatosan füllentettem:

— Le.

— Fizetnél-e értem kutyaadót? Ott a fővárosban (a kollégáimtól hallom) nagy a kutyaadó és drága az élet. Tudnál-e értem szenvedni? Ha nyáron a legyek csípnek, elkergetnéd-e rólam őket s télen, mikor a sötétben szűkölök, betakarnál-e a takaróddal? Vennél-e nekem új nyakláncot és hússal bélelt Fattinger-lepényt, amely jobb a jogtalanul magasztalt Gerbeaud-nál? Azt mondod, hogy igen. De a gazdám is azt mondta s most csak kolonc és mócsing kerül az asztaláról. Te egyszerűen csak szórakozni akarsz velem, *sujet* vagyok neked, fütyölök rád, te nyavalyás.

Ezzel megint eliramodott. Utánavetettem egy darab cukrot, amit a reggeli kávé mellől csentem el. A kutya megszagolta, megvetően otthagyta és szaladt az állomás felé.

Mit tagadjam, hogy most már végzetesen érdekelt? Csak játék volt az egész, de komolyra fordult. Eszembe jutott, mennyit szaladtam utána, eszembe jutott a becézés, a szégyen, amit érte szenvedtem és a cukor is s most már minden energiámmal akartam a kutyabarátságot. Hiába vigasztaltam magamat, hogy csak egy kutyáról van szó. Éppen ezért akartam. Mit ér az életem, ha egy ilyen kutya is megvet? Nem azért dolgoztam és szenvedtem. Lassanként csak ezt láttam, és az életem legnagyobb fájdalma lett, hogy a kutya, a kedves, fehér kutyus közönyösen táncol el mellettem. Nem, ezt nem szabad engednem. Minden áron meg kell ismerkednem vele.

A kutya ravaszul visszasompolygott a familiá-

hoz, a gyerekek ordítozva köszöntötték s felugrott egyik pufók és lomha kamasz ölébe.

— Ami — beszélgettek vele és ő kéjesen dörzsölgette homlokát az oldalukhoz.

— Tehát Aminak hívják, francia név és minő banális és minő affektált. Ó, a sznobok. Mennyivel szebb nevet tudnék neki adni.

Tetettem, hogy nem veszem észre, nem törődöm vele, de félszemmel odasandítottam. Most már égett a fülem az idegességtől. Nem sikerült, amit akartam, s dühöngtem, mint az, aki húsz-harminc gyufát eltör a skatulyáján, anélkül, hogy meggyulladna. Apró bosszúság, de annál fájóbb.

Lestem, mi történik.

Jött, ment a kutya, hol hozzám, hol a családhoz, csaholt, vakkantott és kapacitált, üljek közéjük, nem is olyan nagy dolog és végre az ő kedvéért teszem.

— Azt soha — feleltem ingerülten.

— De ha kérlek.

— Pusztulj, te kerítő — kiáltottam és elfordultam tőle.

A kutya a padra ült. Kissé haboztam még, de aztán én is melléje ültem. Egyik kamasz rámbámult. Már a könyökünk is érintkezett. Anélkül, hogy észrevettem volna, a legnagyobb veszélyek között lebegtem.

A család antipátikus volt.

Az apa, egy pöffedt, szemüveges úr, valami úszómester, vagy elöregedett tánctanító, zihálva lélekzett, asztma gyötörte és az arca földszínűsárga volt az öregkorral járó májbajtól. Fején egy ócska, egykoronás szalmakalap. Kevés ily undok embert láttam. Az anya szomorú, zöld arca letűnt éveit siratta. Díszes társaság. A gyerekek kék és piros csíkos tornaingben ülnek, úgy látszik, hogy buták és

álomszuszékok, többnyire mozdulatlanok. Fogcsikorgatva néztem rájuk és a kutyára, aki csak azért se nézett rám. Az apa azonban felém fordult és megkérdezte:

— Utazni tetszik?

— Igen — hörögtem bosszúsan.

Ők azonban nem utaznak. Csak a gyorsvonatot várják, amelyen — tetszik tudni — egy nénike jön, aki mindig meglátogatja őket nyáron, mert kedves, jó lélek, nincs is párja a világon. Milyen jó, hogy ideültem melléjük. Már régen figyelnek, látják, hogy unom magam, beszélgessünk együtt. Most meleg van, az ember izzad, nézze, milyen vizes az ingem. A kisfiúk tanulnak, okos lurkók, a Pistike már tudja a „Szózat"-ot is, mindjárt elszavalja „Hazádnak rendületlenül, légy híve ó magyar!" Az apa jól érzi magát, multkor ugyan egy kelés volt a hátán, de elmult; mézet és hagymát, cukrot és sót rakott rá a felesége, aki a világ legáldottabb asszonya. Próbáljam meg én is, ha kelés lesz a hátamon, biztosan használ. Ami a kutyát illeti, az övék, a gyerekek szeretik, ő is szereti a gyerekeket, de idegenekkel nem barátkozik.

Erre vártam. A kutyát odavezették, hogy bemutassák. De ő most is végignézett, ásított, mintha ezt mondta volna:

— Ah, megint ez az unalmas fráter.

Eltorzult arccal, ökölbe szorult kézzel bámultam reá. Füttyentettem neki, de rám se hederített. Helyette azonban ismertem a családot, tegeződtem az apjával, megcsókoltam a gyerekek maszatos arcát, s megesküdtem, hogy mindenesetre küldök képeslevelezőlapot, minden héten legalább egyet.

A vonat jött. Majdnem sírtam a dühtől, mikor beszálltam.

— Csak egy kis, fehér kutya, — dörmögtem magamban — egy kutya, egy buta állat.

Az állomáson a család kalap- és kendőlengetve búcsúzott tőlem. A kutya pedig a vonat elé állott és fontoskodva jelt adott, mintha azt mondta volna:

— Mehet!

A vonat elindult.

OSZK

OSZK

BŰBÁJOSOK

1916

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A DETEKTÍV

Naplójegyzet

KÉT és három óra közt, mikor minden villámló napfényben ragyogott, hirtelenül eltűnt íróasztalomról az aranyórám.

Egy pillanatig szédülő fejjel álltam ott, szememet az íróasztalomra meresztve, az óra hűlt helyére, melyen apró arany-pocsolyában forrt a fény. A délután világításában mindez hihetetlennek tetszett. Valami erőszakos robbanásszerű van minden lopásban. Utána pedig oly nagy a csönd.

A szobában senki. Áruló nyom sincs. Öt percre ledőltem a másik szobában a kerevetre s míg a szerelő föltette a csillárt, elaludtam, a szerelő nyilván meglátta az órát, zsebre dugta s eltűnt. Más nem járt a lakásban. Bizonyára ő a tolvaj.

Csodálkozva bámulok magam elé. Utálatos, fuldokló szégyen fog el, minthogyha késsel hatoltak volna testembe s — gyorsan és vadul — levágták volna félkaromat. Merényletet követtek el ellenem. Csoda történt, melyet elmémmel nem tudok fölfogni. Valami itt volt s most nincs itt, bűvészfogással eltűnt, a semmibe párolgott, egy új dimenzióba, mely nekem teljesen ismeretlen s most érzem, hogy nemcsak hogy ellenem követtek el merényletet, hanem a rend, az ősi logika ellen.

A lopást sohase tudjuk megérteni. Szomszédos a csodával, az őrülettel. Tavaly télen egy erdélyi nénikémet kirabolták. Reggel elment hazulról s mire hazajött, este az ajtót tárva-nyitva találta, a zárakon feszítővasak nyomai, az ódon szekrényeket késes karcolták össze, az egyik szoba egészen üres volt. Amikor a nénikém megpillantotta a kopár, sötét képet, egy szót se szólt. Elment hazulról. Volt annyi vagyona még, hogy bátran új életet kezdhetett volna. Ő azonban beleugrott a Küküllőbe, mert nem tudta elhinni a hihetetlent.

Nekem is [illegible] fáj. Lázamat eleinte rendszertelen kereséssel hűtöm. Fölkutatom a szoba minden zegét-zugát, a szekrényeket eltolom, ágy alá bújok, ajtók szárnyai mögött vigyázok. Arcom kipirul. Aztán elönt a bosszúság. Látom a szerelőt, ki elvitte órámat. Ötvenéves száraz ember, szikár, kedélytelen, ónszín szemekkel, bajusza deres, arca kérges, szomorú.

— Becsukatom a gazembert — fogadkozom.

Kocsira ülök, sietek a szerelőhöz, ki egy pincehelyiségben lakik, a külsővárosban. Szerencsére már otthon van. Acetilén-lámpa fényénél néz rám, nyugodtan.

— Elveszett az aranyórám, — hadarom — a szobában senki sem volt, csak maga. Talán tévedésből...

A szerelő vállat von, fölemeli karjait, int, hogy kutassam ki zsebeit.

— Ugyan! — nevetek a dühtől. — Ha holnap reggelig nem kerül meg, jelentést teszek a rendőrségnél.

— Tessék.

Leírja nevét, lakáscímét, elindulok, kóborlok a városban, nincs kedvem hazamenni. Kéjelgek a gondolatban, hogy ezt a ravasz alakot börtönbe jutta-

tom. Igazi rab-arca van. Deresedő bajusza, szemöldöke zöldes, nedves, mint a penész.

Másnap a rendőrségre futok. Sohasem jártam itt. Ügyes-bajos emberekkel találkozom, kik várnak csukott ajtók előtt, izgatottan a dühtől hevesen mesélik, mi történt velük. Tévedezem szigorú fehér folyosókon, elszorul a lélekzetem. Végre a rendőrtiszt elé állok, megteszem jelentésemet. A nyomozás megindul.

— Biztos, hogy ő volt? — kérdezi a rendőrtiszt.

— Biztos — felelem.

Aztán összeráncolom szemöldököm:

— Valószínű.

Meglehetősen álmatlan éjszakám volt. Hánykolódtam a párnákon, míg elaludtam és ezerszer is megjelent előttem a kékzubbonyos munkás, ki olyan közönyösen nézett rám, a tolvaj, kit eddig csak színdarabból ismertem. Álmomban is találkoztam vele. Nehéz sziklákat vitt a hátán, sötét cella sarkában kuksolt, parázsló szembogárral.

Reggel korán éles csöngetés vert föl. Elgyötörve nyitottam ki a szemem. Egy idegen állt az ágyam előtt.

Otthonosan viselkedett, mint hogyha régi ismerősök lettünk volna.

Széket vett magának, leült, arcomra pillantott.

— Bocsánat, — szólt — a rendőrségtől vagyok.

Próbáltam közönyösnek látszani, nyugodtan tekintettem rá.

— Detektív — magyarázta.

Kicsit lehúnytam a szemem, mintha álmos lennék, s eszembe jutott a sötét, orosz diák, kit hasonló helyzetben keresett a detektív, de ő nem félt, bár gyilkolt, félannyit se félt, mint én.

Egészséges, kemény, pirosarcú ember volt a de-

tektív. Apró, szőke bajusz bújt az orra alá. Csak szeme volt átható, hideg-kék s a taglejtése biztos.

Balkezemet lelógattam az ágyról. Rögtön észrevettem, hogy tekintetét rászegezi, gyűrűmet, az ujjaimat, melyekből a neuraszténia úgy bizsereg, mint a villamos-áram, egyenként rabul ejti. Orrcimpái kitágultak, szimatolt.

Egy pohár vizet ittam.

Aztán szóltam:

— Parancsoljon.

— Abban a lopási ügyben kérném a részleteket.

Erre nem is gondoltam. Mennyire megkönnyebbültem.

A detektív figyelt arra, amit mondok. Tekintetét még mindig nem vette le balkezemről, szeme perzselt, mint azok a napsugarak, melyek a gyüjtőlencse gyujtópontján haladnak át. Ez kellemetlen volt. Bármikor visszahúzhattam volna a kezem. De féltem, hogy gyanússá válhatok. Én vagyok a vádló, igen, a vádló. Természetesen kell tehát viselkednem, semmi okom sincs a félelemre. A detektív-regények nevetséges romantikájára gondoltam. Ez a pirosarcú fiatalember lenne az, ki a cigarettám hamujából megállapítja jellememet? Ugyan. Akkor azonban semmi értelme sincs, hogy még mindig ily szigorúan mered kezemre, a balkezemre, mely sápadt az álmatlanságtól, egy aranygyűrű villog ott, más feltűnő nem lehet rajta. Ha megnézhetném egy pillanatra, magam is meggyőződhetnék. De megnézni lehetetlen, amint lehetetlen tovább csigázni idegeimet, elviselni tekintetét.

Izgatottan beszéltem. A beszéd hevében aztán a paplan alá rántottam a kezem.

A detektív elmosolyodott.

— Min mosolyog?

— Én? — kérdezte ártatlan arccal a detektív. — Én semmin se mosolygok. Tessék folytatni.

— De, uram, ön folyton a kezemre meredt.

A detektív megint mosolygott.

— Úgy lászik, kissé ideges.

Tovább beszéltem az ügyről, de most már én figyeltem a detektívet. Láttam, hogy a szobám minden tárgyát szemügyre veszi, tudja, hány székem van, milyenek ajtóim, ablakaim, kilincseim, titkon még pénzemet is megolvasta, melyet este kitettem az éjjeli szekrényre.

Hirtelen fölültem az ágyban.

— Valamit gondoltam — dadogtam. — Én a följelentést visszavonom.

— Miért?

Nem tudtam felelni.

— És, — kérdeztem — legalább megbüntetik a tolvajt?

— Ha teljesen rábizonyosodik, igen.

— Becsukják?

— Be.

— Börtönbe?

— Börtönbe.

— Vannak már bizonyitékok?

— Vannak.

A detektív nem volt beszédes. Fölkelt, ajánlotta magát, ment üldözni a vadat, kit többé nem enged el, mint ahogy a kopó marcangolja a foglyul ejtett nyúl véres nyakát.

— Pár nap mulva szükségem lesz új részletekre. Engedelmével eljövök. Ilyen tájban. Vagy este nyolctól tízig? Ön akkor mindig itthon van.

— Honnan tudja?

Mosolygott. Meghajtotta magát. Mutatni akartam neki a járást, de ő biztosan ment, mintha már többször járt volna nálam.

Csak nem keresett máskor is?

Hideg vízben mosakodtam. Kissé fölfrissültem. Künn az utcán az olvadás szele lengedezett, részegen muzsikáló tavaszi szellők, melyek messze vizekről szálltak felém. Erősen sütött a nap. A szikrázó fényzáporban télies fekete ruhákban sokan sétáltak. Mind csupa ismeretlen. Azelőtt sohasem törődtem velük. Nem ismerem őket, tehát nincs közöm hozzájuk. Most azonban izgattak. A foglalkozás minden arcra rányomja a bélyegét, vannak ügyvéd-arcok, ügynök-arcok, tanár-arcok, hivatalnok-arcok, színész-arcok, de vannak olyan arcok is, melyekről nem tudok biztosat és ezek gyanúsak. Ha ilyeneket látok, halvány félelem fog el. Ezek a jelentéktelen, elegáns, csöndes emberek bizonyára detektívek. Polgári ruhában járnak. Itt mellettem, előttem, a hátam mögött csupa titkosrendőr leskelődhet.

Délután egy kerten mentem át, rikító fehér fal mellett. Az árnyékom hosszan ráesett. Egyszerre észrevettem, hogy öt lépésről követ valaki. Egy közönyös úr volt az, ki ezüstfogantyús pálcával piszkálta a kert kavicsait, keménykalapot hordott, kamáslit s rossz parfümmel szagosította magát. Egy darabig el tudtam viselni közellétét. Aztán lassítottam lépteimet. Megálltam. Az ismeretlen erre továbbment, nem tekintett vissza. Épp ez tette gyanússá. Ha rám néz s elmosolyodik, talán nem félek enynyire. Így azonban kihagyó szívveréssel nekidőltem a fehér falnak, melyet átfűtött a tavaszi nap s fehérebben a falnál, sokáig álltam ott, lihegve a világos délutánban.

Mit követtem el? Nem tudom. Csak azt érzem, hogy üldöznek, megfigyelnek. Ötéves koromban elloptam az apámtól egy ív vadonatúj itatóst és egy fél üveg vöröstintát, de ezt sohase vallottam be, kívülem nem is tudja hát senki.

Tegnap este megkaptam az idézést („idézés bűnügyben") egy piszokszín, komisz papiroson, vallanom kell a szerelő ellen, bizonyos, hogy csak erről van szó. Lopni bűn. De az csak nem bűn, hogy tőlem lopnak?

Ma estefelé találkoztam egy másik emberrel. A villamosban ültem. Nem tekintett rám, de én tudtam, hogy minden mozdulata nekem szólt s idegeinek minden erőfeszítésével nekem táviratoz titkos jeleket. Egy megállónál leszállt. Én utána. Végére akartam járni az ügynek. Beszéljen nyíltan, vádoljon, mondja ki a rettenetes vádat, melyet mindenki elhallgat és magam se tudok. Az ismeretlen befordult egy utcasarkon, úgy látszik, félt a leszámolástól.

Amikor elértem, szepegve kérdezte:

— Mit akar tőlem?

Én is szepegve feleltem:

— Semmit.

— Pardon — mondta.

— Pardon — mondtam.

Alattomosak ellenségeim. Ha járnak az utcán, magukban mosolyognak. Lakásom előtt állnak, de ha hazamegyek, tovább sompolyognak. Nagyon finoman üldöznek, föltűnés nélkül. Én azonban észreveszem őket. Tudom, hogy sötét tárgyak mögé bújnak, fönn a negyedik emelet egyik ablakában lesnek rám, szembogaruk fekete, mint a puskacső nyílása s mindegyik fölismer és azt mondja magában, ott megy, ott az aszfalton megy az a bizonyos, az a titokzatos, az a szörnyű, ki nemsokára a kezünkre kerül.

Már mindenbe beletörődtem. Ha elfognak, akkor is adnak enni, szívem doboghat, tüdőm mélyen, boldogan szívhatja a levegőt. Két csendőr bekísér. Hajam lenyírják, földszínű rabruhába bújtatnak. Ott legalább élhet az ember, mint a ketreces állat s a

csenevész növény. Az jobb lehet, mint ez a csönd, ez a remegés, ez a settengés. Mert mostan az emberek gumicipőben járnak köröttem s akkor néznek rám, mikor nem látom őket és fojtogatnak, kesztyűs kézzel, szelíden, lassan.

Csendes detektív, te, ki most is itt mégysz a hátam mögött, könyörülj meg rajtam s tedd az ujjadat — halkan, nagyon halkan — a balvállamra.

HOROSZKÓP

Az asztrológia annáleszeiben fel van jegyezve ez: „... Keresztély dán király az udvari asztrológusával horoszkópot készittetett a fia sorsáról. Megjósoltatott, hogy a királyfi háborúba megy, sebet kap, a tengeren vihar töri össze hajóját és lázas betegségben halálozik el.“

1. A kövér princ

A PRINC egy decemberi havas reggelen született meg.

Hangosan rikoltott, vöröslött a dühtől, az erei kéken barázdálták át a homlokát. Egészséges volt, kövér és lármás. Már az első napon belenézett a fénybe s a hónap végén szétrúgta a pólyáját, amelyet két tenyeres-talpas bába kötött köréje. Amikor pedig a kardinális a keresztelőkút fölé tartotta és inyét sóval dörzsölte, hogy megóvná lelkét a bűn rothasztó miazmáitól, a csecsemő a húsos ujját fogatlan ínyei közé szorította, meg akarta harapni. Két hónapos korában felült a bölcsőjében. Úgy jött ez a kis poronty a világra, mint erőszakos vihar, tombolni, harsogni, hódítani.

— Farkaskölyök — mondták rá az udvaroncok.

Az ágyát hamarosan ki is nőtte. Csak sűrű

bivalytejet ivott és gulyákat öltek le, hogy egy tányérnyi barna levest főzzenek neki. Atlétacombjai feszültek, porcogói, izomszalagai megerősödtek, keményen tartotta kis nyakát. Igazi vasgyúró volt.

— Ez lesz aztán a király.

— Uram, — jegyezte meg egy hízelgő aggastyán — olyan erős ez a gyermek, hogy akár a koronát is elbírná.

A király elkomorult a tréfa hallatára.

Azon az éjjelen pedig azt álmodta, hogy a fia meghalt.

2. Álom

EGÉSZ nap látta az álmát.

Meg-megállt a szobában, mintha valamibe belebotlott volna.

Délután, hogy belépett a trónterembe, a betegsárga fényben újra megelevenedett az álom.

Erre a trónra mászott fel a fia. Kezébe vette a jogart és fejére tette a koronát. Úgy, ahogy az aggastyán mondotta. Szilárdan állott a fején. Vásott, gonosz kölyök módjára vigyorgott. Hiába fenyítette az apja, hogy vigyázzon, a kisfiú toporzékolt, fején a koronával. Ekkor hirtelen megbotlott a hosszú palástban. Fején megbillent a korona, éles pereme bele vájt a feje lágyába és kettéhasította. Szeme kitágult. Ebben a nagy-nagy szemben egy sikoly vergődött, mely nem tudott kitörni a száján. Aztán lassanként torz maszkká, hideg rémületté fagyott a mosolygása.

Arcocskáját elöntötte a kibuggyanó vér.

EZ AZ ÁLOM a királynak jel volt, hogy a fia gyors fejlődése valami rosszat jelent, az égiek csak gúnyt űznek vele, hogy később annál jobban megalázzák. Azelőtt sokra becsülte az orvosát, aki hegyes fövegét kenetes méltósággal viselte és a papok áldását, akik a kis vendég lelkét ellátták mindenféle égi malaszttal, de most lelke mélyén nyugtalankodott és egyre jobban féltette a csodagyermeket. Kihez forduljon? Az orvosát régóta nem szerette. Évek óta minden siker nélkül kezelte a gyomorbaját, pépekkel és kenőcsökkel. Még a bőjt se segített rajta, hogy a nagyhéten alig vett magához táplálékot és este sohase lakott jól. A vallás nem nyujtott neki vigasztalást. Ha feltekintett a hideg ürbe, a csillagok közé, akkor úgy találta, hogy a csillagok nagyon is messze vannak és a vallás nem kormányozhatja a messze vágtató bolygókat. A betegsége pedig sötétté és izgágává tette. Megfeledkezett az angyalokról is s az ördögökkel és boszorkákkal foglalkozott, akik szombat éjjel keresztutaknál sivalkodnak és seprűnyélen lovagolnak a holdba. Az asztrológust hívatta:

— Készítsd el a horoszkópot.

A királyfi a *Bak* (♑) jegyében, újhold idején született.

— Légy őszinte — mondta szigorúan a király és szemében az idegesség zöld szikrája ugrált. — Ez a gyermek mindenem. Az országom terhét akarom vállára helyezni.

Itt a hangja elcsuklott, mert tudta, hogy az ember törékeny, mint a pohár.

AZ ASZTROLÓGUS bezárkózott a tornyába, elővette a papírjait és cirkalommal óriási köröket rajzolt. A fehér papír az ég kék mappáját jelentette, a fekete pontok pedig a bolygókat, az állatöv csillagait, az ég arany pöttyeit. Már az első órában rettenetes jelek mutatkoztak. Mars tűnt fel, a vér és őrület csillaga, a háború viharfészke. Utóbb Neptunus, amely a tenger haragjáról beszélt, most Saturnus, a nyirkos és ragályos nyavalyák hírnöke. Csak hosszú vizsgálódás eredményeképpen bukkant elő Venus, melynek „benevolens praesentiá"-ja azt a reményt ígérte, hogy a gyermek életét egy nő mosolya aranyozza meg. Halványan ült az asztrológus a halvány papír előtt. Felütötte a könyveit. Mindig ugyanaz az eredmény.

Álmatlan éjszaka után vánszorgott fel a palotába.

— Rossz hírt hozok — mondta inkább a szakállába és önmagának, mint a királynak.

A király némán ült le a végzet előtt.

— Az égi tudomány minden jele arra vall, — recitálta az asztrológus vontatottan és nagyon szomorúan — hogy fiadnak háborúba kell mennie. Az egyik ütközetben sebet kap. Szerencsére a sebe nem lesz súlyos. Aztán rövidesen tengeri viharba kerül. Hajótörést szenved. De innen is megmenekül.

Az asztrológus köhögött.

— Beszélhetek? — kérdezte félénken.

Most ránézett a király, könyörögve és intett.

— Koldus vagyok, uram, és csak annyi vigaszt adhatok, mint a koldus. Csak egy csillag mosolygott fiadra: Venus. Szeretni fog és szeretni fogják. Más-

ként szomorú az élete és rövid. Fiatalon hal meg, nagyon fiatalon, tizennyolc éves korában.

A halálos ítéletet a király mozdulatlanul hallgatta végig.

Aztán átment a másik szobába, oda, ahol a kisfia aludt. Föléje hajolt. Hosszan-hosszan nézte. A királyfi kinyitotta a szemét. Belebámult az apja idegen-fényű szemébe. Úgy érezte, hogy két fekete varjú rebbent el fölötte.

— Mi az? — nyöszörögte a sötétből.

— Semmi — felelt a király. — Semmi, fiacskám. Csak takarózz be. Mert megfázol.

Másnap az ebédnél észrevette a király, hogy a kisfiú sokat eszik.

— Légy mértékletes, — mondta — mert megárt.

November derekán leesett a hó.

— Szeretnék kimenni. Szánkázni akarok, apám.

— Ne, kisfiam, meghűlsz.

Madarászni, patakban fürdenie sem volt szabad. A király elrendelte, hogy fokozott figyelemmel vigyázzanak rá. Mindenüvé lakájok kísérték. Még a labdáit is elvették.

Tízéves korában valamicskét megnyúlt, az arca halványabb lett, bőre porcellános fényben csillogott a szobai levegőtől. Értelme azonban egyre gyarapodott. Olyan volt, mint egy kis bölcs.

— Miért nem eszel? — kérdezte a király.

— Mert megárt — szólt a kis bölcs.

Néha-néha fájt a feje is. Ekkor az apja az orvost hivatta.

— Az a baja, — mondta az orvos — hogy nagyon is vigyáznak rá.

A király lassanként elnehezedett. Virradatkor kelt, hajnali háromkor, nem tudott tovább aludni.

Érezte, ez már az aggkor. Aki kevesett alszik, nemsokára sokat alszik.

Mikor a fia betöltötte a tizenötödik évét, magához hivatta s bezárt ajtók mögött beszélt vele.

— Nézd, édes fiam, — szólt — sokáig vergődtem — és a szívéhez nyúlt, aztán a fia szívéhez, mintha össze akarta volna csomózni a két rokon szívet. — Sokat szenvedtem miattad. Ma már nagy vagy, én pedig öreg. Megmondhatok mindent. Reád akarom bízni az országot.

A királyfi sápadt volt, boldog és izgatott. Az apja elővette a horoszkópot és eléje tette.

— Előbb azonban meg kell tudnod — ezt.

Már nem is hallgatott a király szavaira, a szemével ette-falta a papírt, a kabbalisztikus jeleket.

— Ennek nem szabad megtörténnie — mondta emelt hangon a király. — Egész életem csak arra volt jó, hogy rád vigyázzak. Igérd meg te is, hogy nem teljesedik be.

— Igérem — szólt a királyfi és megcsókolta az apja száraz arcát, a szája körül, alázatosan, de idegenkedve.

5. Holdas eperfák

ALIG várta, hogy magára maradjon. A sötét eperfák alá rohant, melyekre a holdfény terített átlátszó hálót.

— Fiatalon halok meg — gondolta és lehúnyta a szemét. — Hős leszek és szerelmes.

Olyan édes és szép volt ez a fájdalom, mint a méz. Egy óra hosszat ült a padon, egyedül és csorgott a szíve vére, kimondhatatlan-édesen.

Később egy árnyékot látott a kertben. Az ár-

nyék apró lépésekkel szaladt a palota felé, könnyű ruhát viselt és megállt előtte.

— Mit búsulsz? — nevetett az árnyék.

— Ülj mellém. Sohase voltam ilyen boldog. Ma tudtam meg, hogy fiatalon halok meg és hogy hős leszek és hogy szeretlek téged. Mindég csak téged szerettelek, Ilona.

Ráejtette a fejét a leány kezére, aki nézte a herceg haját, melyre egy eperfalomb fekete foltot vetett.

— Ugye sápadt vagyok? — kérdezte a királyfi fanatikusan és a leány felé nyujtotta a boldogságtól hirtelen megsoványodott arcát, a két sötét szemgolyóval.

— Szép vagy — mondta a leány, csöndesen.

Fejét gyakran hátraszegte a tükör előtt. A lehúnyt szemhéján keresztül bandzsított magára.

— Ilyen leszek majd akkor is — gondolta. A szája körül pedig felfedezett egy fínom és szenvedőráncot, amit eddig meg se látott.

— Ez az a vonás — mondta. — Csak azok ilyenek, akik korán kerülnek a koporsóba.

6. Háború

KÉT év multán egy lovascsapat tört be az országba. Felperzselt egy falut, de a lándzsások hamarosan kiverték. Aztán boldogan szántott-vetett, aratott a nép. Aratás után augusztusban hirtelen kigyulladt a föld, véres csóvák lobbantak az ég mind a négy sarkán, pajták, csűrök, házak égtek, nyugtalan lobogással. A nép félt, mint az oktalan állat és hörgött:

— Háború.

Vasas vitézek tüntek fel a határon.

A király elhatározta, hogy maga megy a háborúba. Országát semmi nagyobb veszély sem fenyegette. Az ellenséges had, amely betört, tizedrésze sem volt kipróbált seregeinek, amely fickándozott a harci kedvtől, alig lehetett fékezni. Egymásután gurultak el palotája előtt a harci szekerek. Ideges paripák nyerítettek a trombitalármában. Nem is a háborúra gondolt a király. A fiára gondolt és arra a jóslatra. Félt, hogy a sötét hatalmak mégis győzedelmeskednek. Egész éjjel az arca verejtékében fürdött. Imádkozott a csontfeszület előtt. Többször egymásután forró rohamot intézett az ég ellen, de minden ostrom után aléltan hullt vissza a földre. Tántorogva állott roggyant térdeire. Ha kissé fiatalabb lenne, akkor biztosan útját tudná állani. Így azonban meg kell adnia magát. Hajnalban a földre borult, úgy imádkozott, a földnek és az égnek. Reggel aztán, mikor a fiú benézett a szobájába, a térdeplőjén találta, kuszált, bozontos szakállal, nehezen lihegve.

— Magam állok a hadak élére — kiáltotta a királyfi ujjongva.

— Hős — szólt a lány és nézte, hogy kapcsolják rá a páncélját.

— Szemébe akarok nézni annak — mondta és valahova messze nézett.

A hadak új vezérét ordító örömmel fogadták. Hiába igyekezték mérsékelni, mindig az első sorban lovagolt, mintha keresett volna valamit. Egy éjszaka aztán rajtuk ütött egy kis csapat. A királyfi őrjöngve kavarodott az ellenség gomolyagjába és — anélkül, hogy észrevette volna — egy nyíl fúródott a jobbvállperecébe. Lebukott a lováról.

— Ez lenne az a nyíl? — kérdezte magától és sokáig nézte a nyilat.

Nagyon gyorsan gyógyult a sebe, a nyári napfény felszárította, másnap már újra a sorba állott. Vitézei söpörték az ellenséget. Már a tengerpartnál voltak.

— Tovább — dobogott a királyfi szíve.

A tenger nyugodt volt és hullámtalan, a gálya egyenletesen úszott a vizen. Kíváncsian szállt reá. Alkonyattájt kis habok jöttek, rázni kezdték a gályát és csörgetni a láncokat. Az émelygő, sós tajték az orrába-szájába fröccsent, a hullámok nőttek, zölddé, tarajossá váltak. Kissé elsápadt. Arra gondolt, hogy mégis jobb lett volna megvárni a reggelt és hogy talán ez az a tenger, melyről a jóslatban olvasott. Meg is parancsolta, azonnal fordítsák vissza a vitorlát és amily gyorsan tudnak, siessenek haza. Nem akarta tovább kísérteni a végzetet. Éjfélkor esni kezdett. Ég és pokol közt hánykódtak. Másnap szerencsésen partot értek. A part közelében azonban kettérepedt a gálya, a víz lassan tódult beléje, a hullám a melléig ért. Csuromvizesen, agyonfázva, félig eszméletlenül jutott a partra.

Nyomban szekérre szállt, hogy örömben úszó országán át atyjához robogjon. Amikor lehajolt, érezte, hogy fáj a lába és a feje nehéz, mint az ólom. Ekkor megijedt.

A király közben erőre kapott, a győzelmek szakadatlan sora megfiatalította, agg teste csupa villanyosság volt. Éppen ebédnél volt, bort töltött a poharába, mikor egy udvaronc hozzásietett.

— Itt van — jelentette vidáman az udvaronc, aki látta, hogy a palota előtt megállt a királyfi szekere.

— Még él — mondta az egyik katona, aki felhozta a palotába, nagyon búsan.

Az ágyra emelték, vizzel locsolták, kinyitották a ruháit. Már nem ismert meg senkit. Haldokolt.

Az angelusz elcsendesítése után aztán ki is lehelte nemes lelkét, a leendő hitvese karjában és meghalt az Úrban, keresztény módon, a halotti szentségek ájtatos felvétele után... szeptember 29-én, Mihály főarkangyal nevenapján.

Ekkor a királyfi tizennyolc éves volt.

7. *A pap, az asztrológus és az orvos*

MÉG azon az estén megmosdatták és felravatalozták, száz gyertya közepette, alabárdosok szigorú őrizete mellett.

Éjjel a király, hogy lecsöndesítse szíve bánatát, elmélkedett és aztán magához hívatta bizalmas embereit, hogy vigasztalnák őt.

A kis teremben hárman virrasztottak vele: a pap, az asztrológus és az orvos.

Sokáig hallgattak. Aztán lassan-lassan beszélni kezdtek.

— Beteljesült Isten akaratja — mondta alázatosan a pap.

— Beteljesült a jóslatom — mondta gőgösen az asztrológus.

Az orvos csak nézett maga elé.

— Vajákos — mondta az asztrológusnak. — Csaló...

— Talán nem mondtam meg előre? — pattant fel a szakállas aggastyán.

— Éppen ezért vagy csaló.

— Hiszen minden szavam valóra vált — védekezett a csillagjós.

— Minden jóslat valóra válik — szólt az orvos szomorúan.

— A pap igazat akart tenni valahogy az orvos és az asztrológus közt s az orvoshoz fordult:

— Szóval te is hiszel a csodákban.

— Én nem hiszek a csodákban. Nincsen csoda.

A király is az orvoshoz fordult:

— Nem értelek.

— Engedd meg hát, hogy beszéljek. Hosszúhosszú évekig úgyse mertem szólni. Mióta megjósolták fiad halálát, fenséges füleid mellett engedted el a tanácsaimat és füveim, főztjeim eldobtad. A királyfi halála előttem nem titok.

Mind a hárman feszülten figyeltek. Az orvos pedig hangosan folytatta:

— Én tudom, ki ölte meg a királyfit.

— Az Isten vette el — mondta a pap.

— A sors — mondta az asztrológus.

— A betegsége — mondta a király.

— Nem, — válaszolt az orvos — az ölte meg, aki jósolt neki.

— Engem vádolsz, — szólt a csillagjós — aki láttam a jövőjét?

— Téged vádollak, aki halált jósoltál neki. Ha hosszú életet jósolsz, akkor ma is él s nem fekszik szegény ott a másik szobában, a koporsóban.

— Hát nem az Istentől függ a sorsunk?

— Nem a csillagok járásától?

— Nem, — szólt az orvos — hanem az embertől.

— Az új elmélet — mondta gúnyosan a pap.

— A párizsi és a bolognai egyetem új szamársága.

Az orvos halkan beszélt:

— Én gyakran láttam szegénykét és láttam, hogy sorvadt. Mert a jóslat megmérgezte a levegőjét. Titkolództatok, de ő észrevette, hogy mit rendeltetek neki, a szemetek nézéséből, a kezetek simításából. Aztán hogy neveltétek. Befalaztátok a szobába

és csodálkoztatok, hogy egyre sápadtabb, megszerettettétek vele a halált és most csodálkoztok, hogy meghalt. Bizony mondom, hogy a halálra neveltétek.

— Istenfélelemre neveltük — mondta a pap.

— Vigyáztunk rá, mint a szemünk fényére — mondta a csillagjós.

— Dehogy! — kiáltott dühösen az orvos — még a szülőanyjához, az édes természethez se engedtétek. Akkor aztán közölték vele a jóslatot. Én láttam őt azon az éjszakán. Olyan volt, mint egy öngyilkos. Haja a szemébe lógott, az arca fehér volt, a szeme parázs. Faragott képet tettetek eléje, hogy azt imádja, mert gyávák voltatok ahhoz, hogy magatok parancsoljatok a jövőnek, nem mertétek átlátni, hogy az ember az égnél is hatalmasabb, hogy az ember nemcsak a jelent, de a jövőt is a kezében tartja, hogy az ember mindenható.

— Istenkáromló — kelt ki a pap.

— Bolond — mosolygott az asztrológus.

— Itt a fejem a király kezében, — mondta az orvos — majd ő ítélje el az ügyünket. Majd ő mondja meg, ki ölte meg a fiát.

— Talán mi? — hördült fel egyszerre a pap és a csillagjós.

Az orvos gondolkozott:

— Igen, ő maga ölte meg önmagát. De ti adtátok a parancsot. Ő csak végrehajtotta.

A király szótlanul hallgatta végig a vitát. Járt fel s alá a szobában, hatalmas fájdalom rázta a mellét, tekintetét a három emberen jártatta: a papon, az asztrológuson és az orvoson.

Végre döntött.

Az orvoshoz ment, indulatosan, zavartan a vállára tette a kezét és szólni akart, de a könny elfojtotta szavát. Megállt a pap előtt is, közönyösen. Aztán az asztrológushoz lépett, aki a horoszkópot ké-

szítette. Határozottan lépett hozzá. A bal füléhez hajolt. Valamit mondott neki, élesen, biztosan. Hogy mit, nem hallotta senki.

8. A király szava

Ezt mondta:
— Gyilkos!

OSZK

VERPELÉTY

EGÉSZ éjjel nem aludtam.

Reggel korán kimentem a pályaudvarra. A vonatról lekéstem és kiderült, hogy a másik gyorsra tizenegyig kell várakoznom az étteremben.

Unottan nézegettem a narancsból, ezüstpapírba csomagolt kétszersültből és almákból rakott gúlákat, a magyar vidéki városok jellegzetes éttermi csendéletét. Nincs melankólikusabb, mint álmatlanul, éhomra bemenni ilyen elhagyott helyiségbe. A sápadt borfiú földig lógó frakkal, fehér asztalkendővel áll előttem. Hozza a kávét. A tej kövér és zsíros, a kávé úgy csorog beléje, mint a lila szilvalé. Kérek talán egy helyi lapot. Ez sem érdekel. A falon járó ingaóra sétálója, meg a mutató izgatottá tesz, mindkettő azt mondja, hogy itt még négy órát kell kukoricáznom.

Benn vagyok az Alföld szívében. A város messze van innen, nem érdemes visszamenni, künn csöpörög a reggeli eső. Különböző türelemjátékot próbálok. Kiveszek a gyufatartóból egy szál gyufát, mereven nézem a fekete fejét, de hamar ráunok, a gyufát ásítva dobom el. Akkor veszem észre, hogy az étterem sarkában ül két ember és félhangosan beszélget.

Minden második szavuk ez:

— Verpeléty.

Mióta itt vagyok vagy ötvenszer hallottam ezt a nevet:

— Verpeléty, Verpeléty, Verpeléty.

Az egyik beszélgető sovány. Készenvett nyakkendőt hord, szürke-barna, kopott, seszínű ruhát, ezüst óraláncot. Látszik véres, kicsi szemén, hogy egész éjjel nem aludt. Az előbb még sört ivott, aztán bort, most borovicskát rendel. Mellette ül a kövér barátja, a hideg kályha mellett, szőrmegalléros parasztbekecsben. Ez nyakas, tanyai ember, csizmát visel, töröktípusú magyar, ellentétben vele, aki afféle alföldi egér-paraszt. Az egyik dráma-cigarettát szív a másik sportot. Mind a ketten civilizált, neuraszténiás szellemi proletároknak látszanak.

Most a kövér kiböki a száján:

— A tankerület.

Valószínűen tanítók. Később megtudom, hogy kicsoda az, akiről annyit beszéltek. Verpeléty, a tankerület tanfelügyelője, hozzájöttek a tanyáról, vagy a faluról, elintézni valami fontos, nagyon fontos ügyet.

— Hallatlan egy alak, — csóválta fejét a sovány — még tegnap is csapkodta az asztalt.

— Hiszen ismered Verpelétyt, tudod, milyen *rabiátus* ember volt világéletében.

— Rabiátus, — szólt a sovány — legyen rabiátus a kutyájával, ne velem. Ki vagyok én? A cselédje vagyok én? A kutyája vagyok én?

Azzal verni kezdi girhes mellkasát, amely oly vékonyka-soványkа, hogy a bordái is kidüllednek belőle. Úgy döngette, hogy biztosan beléfájdult a szegény-szegény hektikás melle, zörgött is, mint valami rossz harmónika. Szerettem volna megfogni a kezét: ne bántsa magát, tanító úr.

— Nem! — folytatta egyre tüzesebben — kettőn áll a vásár. Én teljesítem a kötelességem, de akkor

megkövetelem, igen: *meg-kö-ve-te-lem*, hogy emberségesen bánjon velem a felettes hatóságom.

— Felettes hatóságom, — gondolkoztam magamban — van-e ennél búsabb szó?

A tanító tovább magyarázott.

— Verpeléty ismeri az intencióimat. Részletesen kifejtettem neki. Akkor aztán meghunyászkodott. Az arcába vágtam, hogy most már én, — igenis — én kérem magam ellen a fegyelmit.

— Mit szólt?

— Le akart beszélni.

— És?

— Végül nem tehetett egyebet, tudomásul vette.

— Azt hiszi, hogy kiugraszt vele.

— Rosszul számít, — szólt a sovány — Verpeléty bukik, pozitív értesülésem van, hogy menesztik — és a kezével kitessékelő mozdulatot tett, mutatta, hogyan menesztik Verpelétyt.

— Ne mondd.

— Majdnem bizonyos. Verpeléty — ismétlem — bukik, csakhogy: *fölfelé* bukik, — fontoskodott — Pestre nevezik ki Verpelétyt. Csak a fegyelmimet várja be. Akkor majd eldől, ki a gazember. Azt azonban mondhatom, hogy: vagy ő, vagy én, ketten nem maradhatunk.

Elvicsorította a száját és kivillant sárga-zöld foga. Alkoholos szemében gyűlölet szikrázott, szája keserű ívbe görbült, gyér haja égre borzadt. Világosan láttam, hogy ez az ember meg tudná ölni Verpelétyt.

— Verpeléty, — gondolkoztam — csakugyan cudar állat lehetsz, hogy így megkínzol egy teremtett embert.

Régi meggyőződésem, hogy az embereken nem lehet segíteni, mert magukon nem akarnak segíteni, szeretik a nyomort és a bánatot, el akarnak zülleni.

Életemben egyetlenegyszer szerettem volna purifikátor lenni. Pezsgős fejjel, egyszer a bálteremben, köpködve és bőgve elárultam egy barátomnak, hogy csalja a felesége. Erre a legjobb barátom ellenségemmé lett. Azóta a felszarvazott férjeknek dícsérem a feleségüket, bókolok a rossz íróknak s tapsolok a piszoknak és a butaságnak.

Ezen a reggelen azonban álmatlan voltam s a rendesnél jobban érdekelt és bosszantott a tanító perpatvara. Már nem hallom a szavát. A beszéd intimebbé vált, a két ember — úgylátszik — a történtek részleteit, az aktatitkokat meséli el. Ülnek az étteremben, várnak-várnak, mintha az érkező vonatok helyett az igazságot várnák. Olykor a sovány a kövér fölébe hajol, súg neki valamit, vállat von. Valami szabálytalanságot követhetett el, de — Isten látja a lelkét — nem tehet róla.

Újra hallom:

— Verpeléty.

Aztán megint:

— Verpeléty.

Később újra:

— Verpeléty.

Menjenek a pokolba azzal a Verpelétyvel.

Csakugyan nem lehet ezt a dolgot elintézni?

Nekem most semmi dolgom nincs itt és egyáltalában nincs sok dolgom-célom az életben.

Talán megpróbálkoznék vele.

Verpeléty lesz a célom.

Arra gondolok, hogy személyesen keresem fel Verpelétyt. Bizarr eszme, de nem lehetetlen. Itt van a bőröndömben a frakkom. Ha felhúznám és feltenném a tegnapi piszkos fehér nyakkendőmet a tegnapi piszkos keményingemre, ezt ízlésesnek, világfiasnak s megtisztelőnek tartaná Verpeléty. Kétségkívül fogadna. Azt hazudnám, a *„Tanítók országos felügyelő-*

ségének" a fő-fő-főfelügyelője vagyok. Ezzel azonban megjárhatnám. *„Az internacionális pedagógiai szervezet"* titkárának kellene mondanom magam. Így biztosabb lenne a sikerem. Nem baj, hogy ilyen nincs is. Verpeléty bizonyára korlátolt úr. Az imponál neki, amit nem ismer.

Verpeléty azonban kemény ember. Nem lehet vele komázni. Kiteszem magam annak, hogy megragadja a gallérom és kipenderít az ajtón, esetleg rendőröket hívat és mint veszélyes szélhámost, letartóztattat. Leghelyesebbnek látszik az, hogy úgy, ahogy vagyok, felkeresem őt, megmondom igazi nevem és elárulom neki, mit láttam. Igen tisztelt tanfelügyelő úr, ismerem önt hírből, méltányolom pedagógiai érdemeit, átutazóban vagyok, az étteremben véletlenül hallottam két alázatos szolgája, két kis árva tanítója beszélgetését. Ezek az emberek a nemzet napszámosai, — bármily kopott, banális a szó — a nemzet napszámosai. Kérem, csak ne tessék nevetni. Én láttam a szívüket. Ott az étterem fehér abroszán rángatódzott két összemarcangolt tanító-szív. Reggel korán ittak, sört, bort, borovicskát ittak. Ez éppen a vád ellenük, hogy iszákosak és részegen járnak a tanyai iskolába? Ön miatt isznak. Ön miatt nem alszanak. Önt gyűlölik mind a ketten. Ön nevelt belőlük züllött korhelyeket. Legyen ember, legyen megértő, okos, becsületes ember és változtassa meg drákói rendszabályait, gondoljon arra, hogy egész életüket, családi boldogságukat sötét szálakkal fonja át az ön intrikája, hogy három órahosszat beszéltek önről, hogy a borovicskás pohárba beleesett a sovány tanító könnye.

Ez se hat rá? Dehogy hat. Ahogy én ismerem Verpelétyt, semmi se hat rá. Az arca csontos és fakó, duzzadt ajkai fölött bozontos vörös bajusz szalad, az állkapcái acélból valók, kemények, mint a krokodilus

állkapcái. Mindennap megeszik néhány ilyen kis tanítót, früstökre. A marka irtózatos, a körszakálla nyírott, a vörösszőrös mutatóujján karneolpecsétgyűrű. Ezt az embert nem oly könnyű megpuhítani.

Akkor, mint anarchista rontok be hozzá, a döglött és korrupt társadalom őrültjeként. Halj meg, zsarnok. Revolvert nem hordok magamnál, fegyverem nincs, csak egy tollkésem, amellyel a hideg vacsorámat eszem. Kinyitom mind az öt ágát, az ollót, a dugóhúzót és a körömráspolyt is. Vérszopó tirannus, özvegyek és árvák sanyargatója, ártatlanok hóhéra most elpusztulsz, a kövér pocakodba szúrom a dugóhúzót, hogy kilyukad a hájad és szétfröccsen a véred, címeres gazember.

Lihegve gondolom el a gyilkosságot, úgyhogy kitátom a szám, az arcom is elsápad s látom, hogy a borfiú csodálkozva néz rám, hozzám siet, mit parancsolok.

— Semmit se parancsolok, édes fiam. Azt parancsolom csupán, hogy rend legyen a földön.

Aztán elnevetem magam. Mosolyogva és sziszegve, epés kígyó-haraggal görgetem magamban a színpadi átkokat. Később győz a belátásom. Elmehetnék hozzá, mint újságíró, kellemetlen riportra. Ez lenne a legegyszerűbb. Mondd, tata, mi van azzal a szegény tanítóval? Kifrom a neved az újságomba, a tollamra tűzlek, mint egy beteg legyet. Semmi tagadás. Kérek adatokat. Ne fontoskodj, öreg paralitikus. Még ma lefújsz mindent, érted, máskép véged van. Akarsz látni néhány alcímet: *Alföldi pedagógia, Az iskola brigantija.* Még van húsz. Melyiket paracsolod? Ugye, egyik se tetszik? Hadd veregessem meg a kövér tarkód, Verpeléty tata, legyünk jó barátok.

Mégis jobb lenne szőrmentében elintézni a dolgot. Nézem a két tanító arcát, aki már kifogyott a

beszédből és elázottan ült az asztalnál, borzasztó komolyan.

Nem hiszem, hogy szívesen fogadnának. Az lenne pedig a világ legtermészetesebb dolga, hogyha most felkelnék, az asztalukhoz ülnék és bemutatkoznék nekik: Uraim, megbocsássanak, én több órahosszat hallgattam — akarva, nem akarva — a beszélgetésüket. Megtudtam, hogy önöknek konfliktusuk van azzal a Verpeléty-vel. Nézzék, én okos ember vagyok, aki abból élek, hogy ismerem az embereket, költő vagyok, aki érzem az embereket, sokat láttam, sokat szenvedtem, sokat utaztam, higgyék el, igazat tudok tenni, egy szóval elintézem azt, amit önök egy éve főznek és tanyai éjszakákon, falusi kupaktanácsban, disznótorokon és iskolaudvarokon számtalanszor meghánytak-vetettek. Azonkívül nem vagyok rossz ember. Ha önök részletesen elmondják, miről van szó, csodálkoznak azon, hogy egyszerre milyen villámló ötlettel világítom meg a helyzetüket. Bevallom, hogy nem ismerem Verpelétyt. Sohase hallottam Verpelétyről. Verpeléty azonban nem lehet rossz ember. Verpeléty csak jellem. Verpeléty is csak az igazat keresi, talán kissé önzően és keményen, valamint önök is az igazukat keresik, önzően és keményen. Ne vegyék rossz néven, de ez a nézetem. Talán nem tetszik?

Lesem a két tanító száját, mit felel és csak akkor veszem észre, hogy nem is szólítottam meg őket. Fizetek, hogy felkelhessek és — egész véletlenül — sompolyogjak az asztalukhoz, úgy ártsam be magam az ügyükbe, hogy észre se vegyék, szegénykék. Ekkor bejön a vasutas, a kezében csengővel, jelzi, hogy indul a vegyesvonat a szegedi tanyák felé. A két tanító felpattan, fizet, veszi a cókmókját, álmosan dűlöng az ajtó felé.

Kimegyek a pályaudvarra.

Rágyujtok egy szivarra. A szivar keserű, sötét, nem szelel, rozoga, hullós parázzsal pislákol. Egy darabig nyomogatom a fogaim közt, aztán büntetésből ledobom a kavicsokra és rátiprok.

A vonat elindul.

Még rám se tekintettek az ablakból. Meg se láttak engem, aki négy órahosszat bíbelődtem velük, a vérző életükkel. Nem is sejtik, hogy ki vagyok nekik. Hálátlanok vagytok, barátaim, nagyon hálátlanok.

Utazzatok tovább, ti, akik nem akartátok meglátni, hogy szembe veletek ül egy néma, jó ember, boldoguljatok, ahogy tudtok.

Most egyedül vagyok az idegen városban, ott, ahol Verpeléty alszik. Verpeléty, a nagy úr, ilyenkor kel fel, csíkos hálóingben ásít és a tanügyről gondolkozik. Jó reggelt, Verpeléty. Bocsáss meg, hogy annyi rosszat gondoltam rólad és ezen az álmos, utolsó hősi hajnalomon meg akartalak ölni. Alapjában semmi közöm hozzád, senkihez sincs közöm és ez — jó.

Isten veletek, két tanító, te sovány és te is, kövér. Itt hagytatok engem a marcangoló, nyomorult, buta emberszeretetemmel, egyedül, szegény, szánandó bolondot. Hazamentetek, a harmadosztályú kocsiban, tovább szívjátok a drámát és a sportot, otthon kacsát főztök, kacsapaprikásnak és berúgtok a karcos bortól.

Minden rendben van. Csak én vagyok oly szomorú, hogy szeretnék hanyattvágódni a kavicsos pályaudvaron, leesni a sínekre.

Tudjátok mit? Már nem is szánlak benneteket. Fütyülök rátok: — szervusztok.

A GIPSZANGYAL

VARJU Péter, a tanyai tanító már ősz óta töprengett azon, hogy karácsonykor milyen ajándékkal lepje meg a húgát.

Ezek Budapesten laktak. Egyre több szívességet tettek neki s ő az ajándékkal ki akarta fejezni, menynyire szereti őket, milyen nagyra tartja rokoni kedvességüket.

Két évvel ezelőtt vitt nekik egy söröskészletet, — kancsót és poharakat — tavaly meg egy kínaezüst cigarettatárcát, melynek födelén egy ló ágaskodott.

Mit vásároljon az idén? Nehéz volt ezt eldöntenie.

Voltakép kevés dologgal lehet meglepni az embereket. Arra gondolt, hogy majd vesz még egy söröskészletet, vagy még egy cigarettatárcát, végre kettő is elfér a háznál, de erről a tervről letett.

Az ünnepek előtt pár nappal fölutazott Budapestre. Sorra járta az üzleteket, keresett valami megfelelő ajándékot, de nem talált. A kereskedők telebeszélték a fejét, ide-oda ráncigálták, körülhízelegték és lemosolyogták, ő azonban csak állt a sok holmi között, sóványan, mint a piszkafa, garádicsosan nyírt, fölfelé fésült hajával, tűnődött, nem tudott választani, bocsánatot kért és egy másik üzletbe nyitott. Így csetlett-botlott, határozatlanul.

A karácsony előtti napon délután, amint a Rákóczi-úton kóválygott, a kirakatokat bámulva, egy izmos, tagbaszakadt „behúzó", aki télikabátban leste künn az utcán a vevőket, észrevette ezt a cingár, tétova vidéki emberkét s szelíd erőszakkal betuszkolta a boltba.

Ott egy gipszangyalt mutattak neki.

— Gyönyörű! — kiáltotta a tanító, az önkéntelen elragadtatás hangján.

Aztán föltette csiptetőjét is és úgy nézegette a gipszangyalt.

A gipszangyal nagy volt, akkora, mint egy tízéves leányka, kezeit imára kulcsolta, szemét az égre fordította és mosolygott, oly édesen mosolygott, mintha nem is gipszből, hanem süvegcukorból faragták volna ki.

A tanító a szűk homlokát ráncolgatva visszamosolygott rá. A kereskedő és a segédek is mosolyogtak, hogy a gipszangyal, mely már régóta a nyakukon porosodott s a tanító ily szerencsésen egymásra talált.

Huszonöt pengőre tartották.

— Nem lesz drága? — kérdezte.

A kereskedő és a segédek viharosan tiltakoztak.

Máris csomagolták, hogy hazaküldjék. A tanító sietve fizetett, — szeretett hamarosan túlesni a kellemetlen dolgokon — de minthogy nem bízott a pesti emberekben, inkább maga vitte haza. Kebléhez ölelte a gipszangyalt és úgy botladozott vele a népes utcákon, közben pedig állandóan reszketett, hátha összetörik a szobor. De nem történt semmi baja. Szállójában kicsomagolta, letette a padlóra és hosszan bámulta a homályos villanyfényben.

A gipszangyal most is mosolygott, szirupédesen és émelyítően, de a mosolyával együtt valami nagynagy szomorúságot is árasztott, mint az ízléstelen

gyári holmik, melyek a művészekét akarják utánozni.

A tanító elszomorodott. Félt, hogy túlfizette és becsapták. Félt, hogy sógorának meg a húgának nem fog tetszeni. Félt, hogy nem tudják majd hova tenni, hiszen lakásuk telis-tele van csecsebecsékkel, tavaly egy szobrot is vettek, igaz, hogy az csak egy öreg szakácsnét ábrázol és sokkal kisebb, mint ez.

Egyelőre a gipszangyalt letakarta az ágyterítővel, hogy ne is lássa.

Ez volt az ő rendszere. Nem szeretett arra gondolni, ami kellemetlen. Magára se igen gondolt, csak fölkelt és lefeküdt, dolgozott és pihent, élt. Nyáron valami mérges bibircsók nőtt az állán. Akkor hetekig nem nézett a tükörbe, mindaddig, míg a bibircsók le nem száradt s szentül meg volt győződve, hogy a bibircsók csak azért mult el, mert figyelemre se méltatta.

A gipszangyal azonban nyugtalanította. Hol levette róla az ágyterítőt, hol megint ráborította. Egyszer tetszett neki, másszor nem tetszett. Még éjszaka álmából is fölkelt, hogy megtekintse. Akkor megint nem tetszett neki. Reggel azonban kisütött a nap. Akkor megint tetszett neki.

— Ha nem mosolyogna, — mondogatta magában — akkor nem érne ennyit. De mosolyog. Olyan édesen mosolyog.

Ebbe aztán meg is nyugodott.

Karácsony estéjén maga vitte rokonaihoz, titokban, anélkül, hogy látták volna előzőleg, a karácsonyfa alá állította.

Amint sógora meg a húga megpillantotta az ajándékot, kissé elmosolyodott, de kissé meg is döbbent.

— Milyen kedves vagy — mondogatták. — Köszönjük, nagyon köszönjük. De miért vered magad ilyen költségbe.

— Tetszik? — kérdezte a tanító.

— Nagyon szép — biztatgatták, de nem néztek a gipszangyalra, mely a maga gyári ízléstelenségével mintha elsötétítette volna a karácsonyi gyertyák vidám lobogását.

— Az a szép rajta, — szólt a tanító zavartan — hogy olyan édesen mosolyog.

Gyászos hangulatban vacsorázott. A villanyok szikráztak körötte, a fánk párája összeölelkezett a fenyőfa s a csepegő viaszgyertyák szagával, a poharakban topázszínű és rubinvörös borok csöpögtek, de ő csak hallgatott, gondolkozott és ivott, egyre többet ivott. Nézegette a sógora nyakkendőjét s az jutott eszébe, hogy ő sohase tudna ilyet kiválasztani. Amit magára vesz, az nem áll jól neki. Bútoraik is milyen furcsák és mégis fínomak, fogalma sincsen, hogy miért.

Éjfél felé, mikor asztalt bontottak és átmentek a másik szobába, oda, ahol a karácsonyfa alatt a gipszangyal állt, a bortól egyszerre megoldódott a nyelve.

— Nézd, sógor — mondotta kötekedve. — Én szeretem az egyenes embereket. Miért nem vagy hozzám őszinte. Érzem, hogy te lenézel engem. Igenis megvetsz engem, te is, a húgom is.

Sógora tiltakozni próbált, de ő nem engedte.

— Hallgass! — folytatta emeltebb hangon. — Vacsoráztunk. Jól van. A vacsora pompás volt. Megöleltél, amikor idejöttem, szívesek vagytok mind a ketten, tenyereteken hordoztok. A vacsoránál sört ittunk. Hol a söröskészletem? Lásd, már nem is emlékszel rá. Két évvel ezelőtt hoztam nektek egy söröskészletet, poharakat meg egy kancsót, arany betűkkel volt ráírva: „Emlék". Hova tettétek? Az üvegszekrényben se látom. Kidobtátok a szemétre. Megkínáltál cigarettával is. A cigarettatárcámat, azt a

szép cigarettatárcát se hordod. Szégyelled. Valld be, hogy szégyeled.

— Részeg vagy — mondta a sógor.

— Nem vagyok részeg — kiabált a tanító. Én már napok óta nem tudok aludni, mert érzem, hogy ti gyűlöltök engem, igenis, gyűlöltök engem, csak azt nem tudom, hogy miért. Mit vétettem én nektek? Miért nem jók az én ajándékaim? Ezen is mosolyogtatok. Ne tagadd, mosolyogtatok rajta. Legjobban szeretném összetörni az öklömmel ezt az angyalt, ezt a szegény, szép fehér angyalkát, mely azt mondja nektek, hogy szeretlek benneteket...

Föl is kelt és karjait fölemelte, a karácsonyfa felé tántorgott, hogy összezúzza a gipszangyalt. Csak a húga tartóztatta föl.

— Részeg vagy — ismételgette a sógora. — Részeg.

— Nem vagyok részeg — rikácsolt a tanító és sírvafakadt. — Csak fáj, nagyon fáj, itt — és a szívére mutatott. — Rátapostatok.

Vizet, feketét itattak vele, lassan ki is józanodott és elcsitult. Akkor egy kocsiba rakták, hazavitték szállójába, ott lefektették. Megígérte nekik, hogy másnap meglátogatja majd őket, de a hajnali vonattal hazautazott, a tanyára.

Pár nap mulva levelet kaptak tőle, abban bocsánatot kért, mentegette magát a „karácsonyi botrány" miatt, azt írta, hogy nagyon ideges.

Otthon, a szünidő alatt, komoran járkált föl-alá kis szobájában. Abbahagyta a pipázást is. Elővette hegedűjét, próbált valamit játszani, kétségbeesetten tette vissza tokjába. Nem tudott jól hegedülni. Izgalmát mégis legjobban csillapította a bor. Részegen feküdt le és reggelenként sápadtan, borostás állal ébredt.

Januárban valami gazdához volt híva disznó-

torra. Akkor is sokat ivott. Egyedül ballagott haza a végtelen pusztán. Sűrű hó esett. A hóra vékony jégkéreg fagyott. Ment-mendegélt a fehér éjszakában, lógatva sovány fejét. Gémeskutakat látott, behavazott boglyákat, kukoricagórékat, pajtákat és istállókat. Közben elfáradt. Leült egy fatörzsre. Akkor egyszerre valami elérzékenyülés fogta el és sírni kezdett. Könnye lecsorgott és azonnal megfagyott. De jól esett sírnia. Szürcsölte az édes szomorúságot. Eszébe jutott a söröskészlet, a kancsó, melyre aranybetűvel van ráírva: „Emlék", a kinaezüst cigarettatárca az ágaskodó lóval s a gipszangyal is, mely oly édesen mosolygott. Az is eszébe jutott, hogy valaha a képzőben tanult Michelangeloról, aki haragos és gyönyörű, erős és bajnoki angyalokat faragott és hogy vannak dalok is, melyek teljesen el tudják mondani, hogy mi fáj a szívünk mélyén. Siratta életét és kicsiségét. Megsiratta a szűk homlokát, garádicsosan nyírt haját, kitérdelt nadrágját, szemét, mely eddig vak volt és nem látta a titkos szépséget s megsiratta a gipszangyalt is, az olcsó és ízléstelen gipszangyalt, mely oly szomorú és igénytelen volt, mint ő. Édes zsibbadtság bizsergette tagjait és lassan elálmosodott. Álmában a gipszangyalt látta, aki fehéren, mint a hó, feléje mosolygott és egyre közeledett, egyre nőtt, eleinte csak akkora volt, mint egy ember, később azonban akkora lett, mint egy ház és egy hegység. A gipszangyal szelíden karjaiba fogta és ő boldogan hanyatlott oda, engedte, hogy magához szorítsa, fölemelje a fatörzsről és vigye-vigye, fölfelé.

A BOLOND MAGYAR

SÁMSON úr, a földbirtokos, sárga selyemkabátban reggelizett a verandán.

— A fiúk pedig tanulni fognak — mondta.

Gyengéden a feleségére nézett.

— Akarod, kedves?

Az asszony bólintott, hogy akarja s kezét az ura ápolt, nemes kezére tette.

Nemsokára aztán fel is költöztek kisvári birtokukról a budapesti házukba. A fiúk pedig tanultak. Az egyik orvosnak készült, a másik beiratkozott a mérnöki egyetemre, az egyik húszéves volt, a másik huszonegy.

A kis orvos egy májusi délután a boncolásnál megvágta a jobb kezét. Jelentéktelen karcolás volt. Maga a tanár mosta ki a sebét, félóráig csurgatta rá a szublimátoldatot, aztán bekötötte. Felkötött kézzel jött haza a fiú.

— Semmi — intett az ép kezével, a balkezével.

Estefelé pár tized láza lett. Éjjel a tanárok összevagdalták az egész jobb karját.

— Kis baleset, — mondta az egyik tanár — pár hét mulva a kis kollega tovább boncol.

Reggelre a láz emelkedett. A tanár megvizsgálta a beteget s félrehívta a szülőket.

— Egy óra mulva visszajövök, de kérem, minden negyedórában mérjék a lázát.

Délben a beteg félrebeszélt.

— A tudomány, — dadogta a tanár — sajnos, a mai tudomány, az emberi tudás...

Délután három órakor aztán a kis kollega meghalt.

Ez májusban történt, amikor a bátyja a huszároknál szolgálta önkéntesi évét. Temetésén egy kis katona kardja csörgött. A kis katona fekete karszalagot kapott és a temetés után visszament ezredéhez. Augusztusban a nagy gyakorlaton kitüntette magát. Utolsó nap azonban — közvetlen a lefúvás előtt — lebukott a lóról, a porban, az éles napfényben nem vették észre s az őrült svadron megeresztett kantárszárral végigvágtatott rajta.

A második halott is beérkezett a kisvári birtokra. Az anya, mint valami fekete rongy, feküdt a koporsón. Haja összeborzolódott, rendetlen csomókban hevert, szelíd barna, nyugodt haja, amelyet mindig közepett választott el, mindig nagyon símára, a magyar nők egyszerű hajviselete szerint, a régi szentekre emlékeztetően. Arca, a tiszta, a régi, amelyet mintha mindig hideg forrásvízben mosott volna, most felduzzadt, szép vonásai a könnyektől csúf, érzéki barázdákká váltak. Súlyosan ölelte a koporsót egyik kezével, a másikkal pedig tartotta a fejét, a szeméből forró víz csepegett, csuklott a könnyektől, a szájából hányta a fájdalmat.

Az apa nem sírt. Nem sírt a kisebbik fia temetésén sem. Fekete kesztyűt húzott, elegáns volt, rövidre nyírt sűrű hajára rácsapta a cilinderét s száraz szemmel, szó nélkül jött haza a temetésről.

Lámpagyujtás előtt beült egy kis sötét szobába. A pamlagon végigheveredett és egy hosszút ásított. Hosszú, nagyon hosszú ásítás volt ez, haragos és

jajgató, darabokra töredező, kiabáló és ökröndöző ásítás, mely a végén egy halk, különös, félig nagyon szomorú, félig nagyon kómikus sóhajjá bágyadt. Később a pamlagon felült. Vakarni kezdte a fejét, mint akivel csupán kis kellemetlenség történt. Aztán gyúrta, nyomkodta a kerek, szabályos turáni koponyáját, dörgölte hátul a tarkó körül, följebb, a kisagynál, egyre hevesebben, mintha valami ráesett volna. Nem határozott helyen fájt a feje. Bujdosott benne a fájdalom, néha élesen, néha azonban azt hitte, csak képzelődik. Csak viszket és bolondosan megvakarta a füle tövét.

Fahangon szólt ki a feleségéhez:

— Ma nem vacsorázunk?

A vacsoránál úgy evett, mint máskor, nem sokat, de nem is keveset. Kétszer vett a húsból, a főzelékhez nem nyúlt, a tésztát megkóstolta és két almát hámozott meg. Az almánál megkérdezte:

— Nincs más?

A felesége intett, hogy nincs más.

Megnyugodott s bement a szobájába aludni.

Másnap korán kelt, kisétált a birtokára, megnézte a teheneket és a lovakat, beszélt a parasztokkal.

Az ispánja levette a kalapját:

— Nagyságos úr — szólt és nem tudta tovább folytatni, elnémult az úr tiltó tekintete előtt.

A búzaföldeken találkozott egy kis gatyás libapásztorral.

— Hány hét a világ, öcsém?

A libapásztor bután bámult rá. Ezen nagyon nevetett.

Később aztán gyakran nevetett, a fekete, szivarfüstös fogait vicsorgatta, tele szájjal, köhögve, öregurasan nevetett, bár azelőtt nem volt szokása, csak

mosolyogni, azt se a szájával, inkább a szembogara finom felvillanásával.

Aztán csöndesen hízni is kezdett. Különösen az arca hízott el, kis, gömbölyded tokát kapott, mely idegessé tette. Gyakran tapogatta a tokáját, mely puha volt, mint a vaj, fejét leszegte, hogy a nyakával és az állával érezze az idegen húst s szenvedjen miatta. Így telt el a délelőttje. A szemei is összezsugorodtak a hájtól s mérgesen pislogtak, mint a disznószemek. Ezeknek a szemeknek a színe valaha kék volt, magyar-kék, balaton-kék, most mocsárszínűvé változott, határozatlanná, szürkés-zölddé. Mindgyakrabban elfelejtett borotválkozni is. Deresedő szakállát reggelenként ollóval nyírta. Ez arcának vad és harcias színt adott, olyan volt, mint a szigetvári hős, régi, ismert képén.

Egy nyári éjjel nem ment haza aludni. Künn hált a csillagos ég alatt, a puszta földön. Amikor reggel bevetődött a kastélyába, a ruhája csupa szalma, sár és trágya volt, az inge piszkos, a szeme püffedt és véres. A felesége meredten nézett rá.

— Anyjuk, — mondta neki — anyjukom — és elnevette magát.

Sohase hallotta szájából ezt a vaskos paraszti szót, mert mindig előkelően, gazdagon és finoman beszélt magyarul, túladunai ejtéssel, kényes úri ízléssel. Most még a hangjában is volt valami sértő és csúnya és érthetetlen. Ledobta a kalapját a földre, kinyitotta az ingét és fújt. Álmosan szuszogott, a reggeli hőségben elaludt egy széken.

Később váratlanul ő-zni kezdett.

— Ögye mög a fene — kiáltotta maga elé.

Máskor így szólt a feleségére:

— Ne tátsd a prófunt-magazinod.

Vagy ezt mondta az inasának:

— Add ide a tökfödőmet.

A „tökfödő" a fekete szalmakalapja volt, melyet már hónapok óta hordott. Ruhát is csak egyet viselt, egy nagyon bő vitorlavászonruhát, mely lötyögött a kövér testén s csak akkor engedte kimosni, amikor már szutykos volt, ezer ránc és gyűrődés. Nyakkendőt sohase kötött. Fínom angol fehérneműi szekrényében sárgultak. Állandóan tarka, puha ingben járt.

— Mi a fenének az a sok vacak — mondta. — Hogy azt is az isten verné meg, aki kitanálta.

Inni nem ivott, nem kellett neki az ital, mégis alig bírt magával. Szidta az ispánját, a béreseit, a kanászait, mint a bokrot. A kocsiszínek alól gyakran hallatszott rekedt hangja:

— Patvart!

— Marha!

— Kuss!

Mindenki reszketett tőle. Estefelé rendesen a zsebébe dugta a revolverét. A hőség pedig egyre növekedett. Úgy hevert a napfény a természeten, mint valami nyúlós, sárga kence, mihez ha hozzányúl az ember, meg kell törülnie a kezét, ragadós és mocskos lesz tőle. Bement az elfüggönyözött szobákba, de ott is meleg volt. A régi diákszobákban, ahol a fiúk nyaraltak, — azelőtt, régen — a legyek dongtak. Végtelen szomorú magány kongott a folyosókon. A magány nem valami testetlen dolog volt, de a tárgyak ontották, egy szék, amin a fiai ültek, egy fogas, egy üres jégszekrény. A fiúkról pedig szó sem esett. A felesége szegény, nesztelenül tett-vett. A haja ismét lesímult, az arca merev, nyugodt síkká fagyott.

Egy délben hirtelen felugrott az asztaltól.

— Menjünk innen, a szentségit! — toporzékolt és utána sokáig némán járt le-fel a verandán. — Menjünk innen.

— Hová, kedves?

— Hát csak megnézzük ezt a rongyos, nyavalyás világot.

Az asszony nem mert ellentmondani. Tudta, hogy régóta nem hallgat rá. Másnap csomagolt. Az ura pedig megtömte ezresbankókkal az erszényét.

Az úton még bosszantotta a füst, a korom, a sok légy. A kis állomásokon haragosan szidta a kormányt és a vasúti társaságot. A budapesti pályaudvaron már nagyon éhes volt. Bement a vendéglőbe, hogy a berlini vonatig megvacsorázzon.

A pincér hadarta az étlapot.

— Adjon kigyelmed valami böcsületes zabálni valót — mondta és rácsapott az asztalra. — Nem vagyok kíváncsi a lélöttyeire.

A személyzet suttogva, fokozott figyelemmel szolgálta ki, hogy elejét vegye a botránynak. Vacsora végén a bora maradékával leöntötte a borfiút:

— Nesze öcsém, nagyra nőjj.

Lassan indult a berlini gyors, zsúfolt kocsikkal, alig akadt helye. Több fülke ajtaját fel akarta törni. A kalauz azzal fenyegetődzött, hogy leszállítja a vonatról. Erre olyan patáliát csapott, hogy az alvó utasok mind felriadtak. Nagynehezen helyet szorítottak neki és dúlva-fúlva elaludt. Hogy megérkezett, mindennel elégedetlen volt. A magas házak, az autók, a sok ember: ezért nem volt érdemes idejönni. Magyarul kiabált az utcákon, az üzletekben, a vendéglőkben.

— Bolondok vagytok, mindíg mondtam, azok is maradtok.

Este a hotelban lefeküdt. El akarta oltani a villanyt. A villany úgy volt felszerelve, hogy mikor a függőlámpa elaludt, az éjjeli-szekrényen lévő kis villanykörte kigyúlt. Tíz percig nyekergette a kallantyúkat, aztán összetörte mind a két körtét.

— Ide se jövünk többet — mondta a feleségének.

Aztán Franciaországba mentek.

A franciák se akarták megérteni.

— Szilvuplé — csúfolta őket. — Tőlem beszélhetsz, szamár francia, szilvuplé... szilvalé...

A telet Londonban töltötte. Elég jól érezte magát, de sokáig itt sem volt maradása. Mikor elment, megbocsátóan intett a kezével.

— Ángliusok, őrült ángliusok!

Újra kezdődött a régi hajsza, a csomagolás, az út, a hosszú, nyomasztó, izgalmas út, mely céltalan mivoltában sötét fantasztikummá torzult, a nőnek kálvária volt, a férfinak pedig valami titkos büntető expedíció. Most már sok helyütt ismerték őt. Kis német állomásokon, ahol odautaztában botránytcsinált, a vasúti személyzet ujjal mutogatott rá. Itt van újra a magyar, a bolond. Ő pedig haragosan vicsorította a fogát, ajkát az ínyéig felhúzta, nagyokat nyelt, úgy járt a vasúti fülke üvegkalitkájában. Körülményesen utazott, mint valami beteg, csomaggal, plédekkel, vánkosokkal. Felesége pedig kísérte, talpig feketében. Mióta meghalt a két fia, nem vetette le a gyászruhát és nyakáról azokat a nagy fekete gyöngyöket, amelyek olyan feketék, élettelenek voltak, mint a szemei. Ezekből a szemekből tompa fájdalom tekintett ki, az a visszafojtott izgalom, hogy senkinek se panaszkodhatik és senkinek se beszélhet két nagy felnőtt fiáról, akik egymás mellett alusznak a családi kriptában s az arcképeik egymás mellett alusznak a fekete imakönyvben. Volt a szemeiben azonkívül valami idegenszerű fény is, mely csak mostanában tetszett fel. Valami óvatos, eszelős gond, mely akkor gyulladt ki, mikor az urára nézett és leste, mikor jön a vihar. Állandóan várta a vihart. Mert néha minden ok nélkül, vendéglőkben, utcán, hangversenyeken, káromkodni kezdett, nők előtt ocsmány, trágár dolgokat kiabált.

Ilyenkor az asszony mosolygott. Csitítani nem is merte, csak mosolygott, önvédelemből, nehogy őt is részesnek tartsák benne, szégyenlősen, bocsánatot kérve az egész világtól, szelíden, béketűrően mosolygott az egyik szemével, a másik szemét pedig halkan és kancsalul az urára emelte. Később már akkor is mosolygott, mikor egyedül volt: megtört szemmel és fanatikusan. Ha éjjel az ura aludt, ő kinézett a rohanó fákra, a csillagos mozdonyfüstbe és akkor is mosolygott, az éjszaka előtt.

A szicíliai nyár vörös fáklyatűzzel lángolt. Azon a nyáron sokan haltak meg napszúrásban. Fenn a víziós égen rémlett egy óriási tűzhányó orma. A magyar kiült a piazzettára. Nem ízlett neki a keserű olasz szivar, összeköpdöste az egész piazzettát. Még a tenger se adott enyhülést, az is felforrt, mint a teavíz és csak fűtötte a testet. Beleköpött a tengerbe is. Hiába várták az estét. Az est láthatatlan zsákjából fekete meleget döntött rájuk, mely még fullasztóbb volt, mint a nappali arany-meleg. A szálló szobájában szúrós, kövér szúnyogok táncoltak, a por az orrukat csiklandozta, a levegő kábító volt. A magyar nyugtalanul aludt. Azt álmodta, hogy két fiatal, fekete bivaly üldözi, a szelindekei a tarkóját harapják s a másik percben detektívek kötözik meg. a fényképezőgép elé állítják, lefotografálják, először profilban, aztán szemközt, számmal a nyakában. Zaklatottan ébredt. Az arca, melyet az olasz nap sötétsárgára sütött, sápadt volt, ősz tüskéi szúrtak, szeme vékony résén búsan ragyogott a kékszürke fény. Már nem is volt magyar, csak keleti, valami kövér, elzüllött ázsiai törzsfőnök.

Déltájt órákig cél nélkül ődöngtek a piazzettán. Aléltak voltak, a melegtől alig jártak. Az asszony szája reggel óta sírásra állt. Délután aztán nem bírta tovább, kitört belőle, először két év óta.

— Ma két esztendeje, — zokogta az asszony — ma két esztendeje, a nagyobbik fiunk.

A földbirtokos eltántorodott, úgy jött neki a fájdalom, hogy majd felöklelte. Sárga arcát forró vérhullám csapta meg és ráemelte az asszonyra a kezében lévő görcsös sétabotot.

A bot azonban ütés közben kiesett a kezéből és ő a bot után vágódott, a földre.

— Menjünk innen, — kiabálta a földön — menjünk, mert mindjárt agyonváglak. Ez a marha meleg, — ordított és tépni kezte az ingét, mely, úgy látszott — rögtön megfojtja. — Ezek a marha taliánok... ezek a marha franciák és ángliusok... ez az egész nagy marha világ...

Ütötte a földet mindkét öklével, a szállodai parkettet, mintha a földgolyót verné.

Testéről pedig ízenként szaggatta le a ruháját. Még felbugyborékolt néhány csúnya káromkodás a szájából, de amint a nyelve hebegni kezdett, kárminvörös arca elsápadt.

Az asszony csengetett, orvost hivatott, jeget kért. Sietve az ágyba emelték. Jégkupacok közt feküdt a magyar, parázsló, véres szemmel, mint valami paripa, mely napokig nyargalászik a pusztán s aztán elvágódik.

Mire a kis olasz orvos megérkezett, már halott volt.

— Agyszélhűdés — mondta az orvos.

— Doktor úr, — sopánkodott eszelősen az asszony — két fia halt meg egymásután, két nagy fia. Azóta egy jó szavát se hallottam, csak káromkodott és nevetett és dühöngött és végighurcolt a világon, az egész világon mindenüvé és most itt hagyott és most itt vagyok.

Az orvos zavartan hallgatta a hosszú-hosszú litániát.

Künn a kis, szűk utcákon pedig gondolkozott:

— Az első magyar, akit ismertem. Valaha régen a történelemben azt olvastam, hogy a régi magyarok elpusztították az egész világot s maguk is ebbe pusztultak bele. Ki tudja, hogy pusztítani nem annyi-e, mint szenvedni?

Kapuja előtt megint rágondolt:

— Különös ember lehetett. Azt mondta a felesége, hogy a bánat ölte meg, valami magyar bánat. Az ilyen exotikus fajok talán jobban tudnak szenvedni, mint mi. Különben nem ismerem a magyarokat. Nem tudom, mi a magyar bánat.

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

KAIN

1918

OSZK

OSZK

KAIN

SÖTÉT és bozontos volt, amint a földre hajolt. Mikor pedig felemelte arcát, a sötétség növekedett.

Sütött rá a nap. Orra a bőre megpörkölődött szagát érezte. Barázdákat húzott, a göröngyöket kővel puhította, aztán két kezével villámgyorsan lapátolni kezdte a földet. Csempe, rövid körmei, melyek szakadatlan munkában koptak el, fájtak.

A földnek itt nem volt húsa, csak csontja. Lépten-nyomon sziklákat talált. Messze, ameddig a szem ellátott, a vadszeder és bojtorján nőtt, sűrű rendekben. Egymásután irtotta a tüskebokrokat, melyek ellenkeztek, rátámadtak és mikor kitépte, sziszegtek, mint a kígyók. A vakító porban itt-ott bogáncsok fakó-lila lámpái égtek.

Fáradtan, nagyon fáradtan megállott és lehajtotta fejét. Még éjjel kezdte a munkát, hideg holdvilágnál. Azóta lélekzetet sem vett.

A felesége jött.

— Itt volt? — kérdezte az asszony.

— Nem — mondta tompán.

Mind a ketten hallgattak. Néztek maguk elé és reá gondoltak, mind a ketten. Megint hiába várták.

Káin úgy látta az apját, mint egy hegyet. Óriásinak, határtalannak, végtelennek. Ma sem volt kisebb előtte, mint egykor, mikor tenyerére emelte

őt s kimondhatatlan fájdalom csavarta szívét, hogy utóbb elfordult tőle. Holott eléje tette mindenét, amit ezeken a sovány sziklákon termelt, a föld összes gyümölcseit. Ezzel a földdel azonban hiába birkózik. Irtózatosabb ez a sárkányoknál és mammutoknál. Amit kicsikar belőle, elveri a jég, megpörköli a nap, a gyümölcsök pedig csenevészen, kukacosan hullanak le. Lenn a sárga aszály, fönn a tisztaszínű ég. Feje fölött a zivatar sötét kacagása. De a zivatar se tud úgy haragudni, mint az apja. Az ő szava dörgedelmesebb és fönségesebb. Éjjelenként a sziklák falain át hallja. Rettenetes léptei alatt reszket a talaj. Néha, úgy rémlik, álmában is szólongatja. Akkor felugrik és álmosan kaparni kezdi a földet, a tíz körmével.

Félénken húzodtak egymás mellé, mint a rab állatok, egy férfi és egy asszony. Káin a földre tekintett, aztán az égre. Mind a kettő vigasztalan volt.

— Én! — kiáltott és mutatta magát, a dolgos kezét, a mellét, a combját, mely gyümölcstelenül fáradt — én — és verni kezdte átkozott testét — én — és tehetetlenül állt, szó nélkül.

Az asszony sírva hagyta el, ő pedig leroskadt a földre, a tomboló verőfénybe.

Az öccsére gondolt. Vajjon hol lehet? Biztosan most kel fel, a domb oldalán, a nyájat kihajtja a mezőre, aztán leheveredik egy erdő árnyékába. Azért olyan sápadt. A keze is fehér és puha. Haja pedig szőke.

Szemét behúnyta, megint kinyitotta, sokszor egymásután, de folyton ez az arc tűnt eléje, annyi változatban, hogy megriadt és szerette volna elhessegetni. Látta, régen-régen, amint kitátott száján elcsöpögött az édes tej, aztán később, hogy mezítelenül és szőkén aludt, szelíden, mint egy kis pásztor. Mindig ilyen volt, alig változott az évekkel, még

haja sem barnult meg. Igaz, hogy vigyáztak rá, mindannyian. Emlékezett arra is, hogy egy vadkan jött útjukba, az öccse ő belé kapaszkodott és Káin a testével takarta el őt. Ő volt a kisebb, a gyengébb. Ma ő a kövérebb. Nagyon nyájasan tudott mosolyogni. Mindíg mosolygott.

De akkor is mosolygott, mikor az apja — a kettőjük apja — homlokon csókolta, őt pedig, az idősebb fiát, eltaszította. Itt valami titok lehet, amit nem ért. Próbálta megfejteni. Hiába erőltette fejét, nem tudta. Az emlékeivel foglalkozott, a gyermekkora járt eszében, az, hogy az apja mennyire szerette, mikor kicsi volt. Milyen boldogan éltek akkor ezen a nagy-nagy világon. Egyedül, azaz ketten. Az apja és ő. Az első férfi és a második. Mégse lehet, hogy ne szeresse őt. Valaki közöttük áll. Újra az öccsére gondolt, a mosolygó arcot látta és olyan fájdalom járta át, hogy vonítani kezdett a kétségbeeséstől.

Szemehéját egyre erősebben égette a nap. Egy leányt valaha mind a ketten szerettek. Összeharapta a fogát, hogy ne kiáltson. A nyál megkeseredett szájában és elsistergett nyelvén, mint az eleven parázson.

Háta mögött megreccsent a bozót. Szíve erősen dobogott. Azt hitte, hogy az öccse. Csak egy oroszlán volt, mely rátekintett nyugodt aranyszemével és tovább sétált.

Az, akit várt, csak később jött, halkan, nagyon halkan.

Dorongot tartott kezében, mellyel a nyájára szokott felvigyázni, körültekintett, mosolyogva és alattomosan s mikor látta, hogy senki nincs ott, a barázdákba lépett, összetiporta, megrázta a fákat, doronggal verte le róluk a zöld gyümölcsöket.

Káin talpra ugrott. Árnyéka úgy nyúlt el a mezőn, mint egy fekete torony.

— Jaj! — kiáltott az ijedtségtől.

— Jaj! — kiáltott Káin, ki saját haragjától ijedt meg.

Káin már át is ölelte őt, a karjai vasperecébe, combjai érckapcsába szorította, oly szenvedéllyel, mint az első leányt. Jólesett ez a marcangoló indulat. Jajgattak és rikkantottak mind a ketten, mint csókolódzás közben, amint ide-oda ráncigálták egymást és veszekedtek a dorongért. Káin kezébe került, aki többször rásujtott vele az öccse fejére.

A fej piros lett, aztán hirtelenül sápadt. Csodálatosan, érthetetlenül sápadt. Hosszan nézte ezt az idegen sápadtságot. Ilyet még nem látott soha. Nem értette, mi történt itt. Hívta feleségét és fiait is, de ők se tudták, mi ez. Felemelték fejét, a kezet, a lábat és visszaesett a földre, az aki ott hever, többé nem ismerte őket.

Káin végtelen megnyugvást és békét érzett, hogy az arc többé nem mosolygott.

Öreg este volt már, mikor hét gyermekével, Irákkal, Mekhujellel, Methusaellel, Lamekkel, Jábellel, Tubalkáinnal, Jubállal együtt Nod földje felé indult.

Mély sötétség borította a földet. A porfelhőkben, melyeket lábuk kavart, szúnyogok, sáskák, denevérek, mindenféle apró ismeretlen állatok mozogtak és sűrűvé tették a levegőt. Alig tudtak lélekzeni.

Éjfélután kis szél kerekedett és kibukott a hold.

Ekkor a felesége, aki mellette haladt, elordította magát, mint a nőstény párduc.

— Nézd — és Káin homlokára mutatott.

— Mit?

— Ott — susogta az asszony hangtalanul, úgy, hogy a szájára fagytak a szavak.

— Itt?

— A folt. A vér. A jegy — és bámulta tágranyílt, óriás szemekkel a bélyeget.

Káin hajnal felé a tó tükre fölé hajolt. Homloka közepén sötétedett a megalvadt vérfolt. Vizet mert markába, homlokát megnedvezte és lemosta a vért, melynek nyoma se maradt.

Aztán már biztosabban és gyorsabban mentek s mire a nap delelőre hágott, elérték az új földet. Káin itt térdre rogyott. Messze erdők sötétlettek, patakok rohantak, kövér legelők, zsíros televények vették körül. Annyi idő után először maga urának érezhette magát és megkönnyebbülten felsóhajtott.

Többé nem is gondolt arra a helyre, melyről eljött. A paradicsomkertre se, melyet apja elvesztett. Azon iparkodott, hogy az új földet termővé tegye és ebben akadtak segítőtársai is. Családja egyre gyarapodott. Egészséges és hatalmas gyermekei születtek, kik az istenek fiaihoz hasonlítottak, halvány leányok, kik egyesültek a férfiakkal és magzatokat szültek nekik. Nyugodalmukat nem zavarták. Csak ritkán hangzott fel a hegyekben a szőke emberek halálordítása, kiket a bátor fiúk az utolsókig megöltek. Irák, Mekhujel, Methusael, Lamek vadakra vadásztak, Jábel barmokat tenyésztett, várost épített és sátrakat vert az elszaporodó óriási nemzedék számára. Tubalkáin pedig érc- és vasszerszámokat kovácsolt remekbe. Éltek, ettek és aludtak, gyilkoltak és szeretkeztek, boldogok voltak.

Káin százéves korában is egyenes volt, mint a cserfa. Mikor nevetett, mind a harminckét foga villogott. Egyetlen hajszála se őszült meg. Esténként egy sziklára ült. Jubál, a legkedvesebb gyermeke, a hegedülés és lantolás mesterségének feltalálója, zenélt neki. Ő is különösen kedvelte a hegedűt és a lantot.

Ilyenkor elgondolkozott az életen, melyet szépnek és tökéletesnek talált. Folytonosan növekedett a boldogsága. Megérte azt is, hogy unokái unokáit tették a térdére, s késő vénségében elégedetten halt meg, mert látta, hogy utódai birtokba veszik a földet és megsokasodott az ő ivadékaiban.

OSZK

SZÜRKE GLÓRIA

A NYELVTANÍTÓNŐ — akit Marienak hívnak — az ötödik emeleten lakik, a mosókonyha mellett. Reggel hétkor kel, este kilenckor fekszik. Már harmincnégy éves.

Barna a szeme, barna a haja, barna a ruhája. Télen-nyáron kesztyűt visel. Azt mondja, az elegáncia, meg a tisztaság végett, de valójában azért, mert még forró nyárban is fáznak vérszegény, zöldes ujjai. Nagyon tiszta. Ez a tisztaság illattalan, illedelmes, férfias és valahogy hangsúlyozza egyszerű bájtalanságát. Állandóan gumiköpenyt hord. Néha a köpeny áttüzesedik a napsugarakban és akkor az egész lánynak olyan a szaga, mint a törlőguminak.

Reggel nyolckor egy növendékénél ül.

— Esik az eső — mondja.

— Igen — ásít a kisfiú.

— Szereti ön az esőt?

— Szeretem.

— Én is. Nincs is szebb az esőnél, nemde? Akkor minden olyan érdekes, az ég, a nagyváros aszfaltja, a fák, a házak. A szoba is intim. Ülünk-ülünk a kandallónál...

Kilenckor még mindíg esik. Csuromvizesen érkezik másik tanítványához, ki komor agglegény ötven körül.

— Esik az eső — kezdi az órát, kis habozás után.

— Igen.

— Szereti ön az esőt?

— Nem.

— Kétségtelenül kellemetlen. Az eső született ellensége minden vidámságnak és színnek, nemde? Valóságos börtönné teszi szobánkat. Nemhiába az Isten is özönvízzel büntette az embereket...

Még nyolc órája van és nyolc ízben változtatja majd véleményét, gazdagságról, szegénységről, házasságról, nevelésről, politikáról, az élet céljáról, aszerint, kivel beszél. Mire hazaér, nem tudja, hogy miről mi a véleménye. Vajjon szükséges-e naponta tíz órai alvás, nem elég-e nyolc, vagy öt? Mi tesz boldoggá: a pénz, vagy az erény? És fel kell-e világosítani a gyermeket, vagy sem? Már régen leszokott arról, hogy bonyolult dolgokról elmélkedjen. Azt úgy se értik tanítványai. Fülelnének, köhögnének és újra meg kellene ismételnie a nehéz mondatot, tagoltan, kiabálva, mint a süketek ingerült rokonai teszik, kik hallócsőbe trombitálják mondókájukat ötször-hatszor, mindig lassúbb tempóban és hangosabban, végül azonban lemondanak és inkább maguk is tartózkodnak a beszédtől.

Reggeltől estig csönget az ajtókon, a város különböző részein. Sokszor azt hitte magáról, hogy orvosnő. Házról-házra járt, kezében kistáskával, melyben az irónt, órarendet, nyelvtant, meg az olvasókönyvet tartotta, a műszereket, melyekkel a beteg emberiséget meg kell operálni. Különböző betegei voltak. Voltak olyanok, kik még a tudatlanság iszapos mélvén henteregtek, képtelenül egy szót is kinyögni, lábbadozók, kik közeledtek a tökéletességhez, olyanok, kik már vidáman beszélgettek, de szépséghibájukat sehogy se tudták levetkőzni és

végül — legtöbben — csúnyák és rothadók, gyógyíthatatlan betegek, kik hiába birkóztak a mostoha nyelvvel, semmire sem mentek. Csak fájt a szíve, mikor el-eltöltött velük egy órát, mint orvos a haldokló ágya előtt, pusztán a vigasztalásra szorítkozva. Ha legalább gyors és véres műtétet lehetne végrehajtani a makrancos nyelveken. De nem lehet. Tisztán tüneti kezeléssel kell beérnie, ami bizony édeskevés eredményt hoz.

Estefelé hazament. Ilyenkor már hangszálai alig működtek. Tíz órai beszélgetés után teljesen berekedt. Rekedten kérte vacsoráját háziasszonyától, ki főzött és mosott rá. Vacsora után kenyérkereső gégéjét hideg borogatással bugyolálta körül és aztán hársfa- vagy akácfa-teát ivott, hogy másnap megint órákat adhasson. Az ágyban eszébe jutott ez, az. De hamarosan elmosódott minden.

Megtörtént, hogy hirtelenül felült. Hangokat hallott maga körül. Nagybátyám elutazott. Kinek a nagybátyja utazott el? Öcsém nagybátyja, kivel tegnap a kertben sétáltam. Akkor, gondolta magában, már álmosan, öcsém a nagybátyja nélkül él, ezt a csapást épp oly emberi és épp oly könnyű elviselni, mint például egy tollkés elvesztését.

Mert naponta hallani arról is, hogy a tábornokné elvesztette a tollkését. Sok év óta hallja és azóta nem került meg a tollkés. Szinte személyes ismerősének tekintette a tábornoknét. Szikár hölgynek képzelte, aki feketeselyem-ruhában jár, arca vékony és lorgnonon át nézi az idegeneket, éles pillantással. Tíz óra tájt, mikor már szemét az álmosság csípi, meg is szokott jelenni a tábornokné az ágya előtt, fehérhajú tábornokférje karján, ki szintén arról nevezetes, hogy elveszítette tollkését. Kedvesen köszönnek és leülnek a szoba két székére, bizonyos néma váddal. Marie magyarázni próbálja,

hogy semminek se ő az oka. Másrészt — legyünk őszinték — egy tollkés nem is játszik oly fontos szerepet az életben. Ha elvész, ad helyette az Isten mást. Aztán nem szoktak róla ennyit beszélni. Egyszerűen elmennek az emberek a vaskereskedésbe és vesznek újat. Mit gyötrik vele az árva, ártatlan nyelvtanítónőket?

Egyszer azt álmodta, hogy a tábornokné csontlegyezőjével az állára ütött. Lihegve ébredt. Homlokát hideg gyöngyök verték ki.

Még emlékezett egyre-másra a gyermekkorából, meg a húszéves leányságából, de mindig halványabban. Tíz tanítványa naponta tízszer megkérdezi, hogy és mint van. Ha felel, akkor nem arra figyelnek, mit mond, de hogyan mondja. Tanulnak tőle beszélni. Nem is bocsátkozhat részletekbe. Azok nem érdekelnék őket. Egyszer — nagyon sok évvel ezelőtt, még a pálya kezdetén — véletlenül elmesélt egy történetet a messze-messze fiatalságából. Kilenc éves korában eltévedt egy tanyán, a méhes közelében, belenyúlt a kasba és arcoskáját dagadtra csípték a méhek. Egy hétig feküdt betegen. Sebeire agyagot raktak. Meséje — észrevette — mindig hatott. Azóta vagy tízezerszer mondta el. Már maga is unja. Szigorúan javítgatja a hibákat. Agyagot raktak, többes harmadik személy és multidő. Régmult idő. Hiszen, amit elbeszélünk, az nagyon-nagyon régen elmult.

Nem egyszer kapta magát rajta, hogy összefüggéstelen szavakat mormol. Már szinte névtelenül jár az utcán, mint „egyes elsőszemély" és mint „folyamatos jelenidő". Beszélni azonban nem szeret. Néha-néha összejön kartársnőivel, kávéházakban, vagy cukrászdában, de azok is fáradtak és rekedtek, inkább csak hallgatnak egymás mellett. Náluk a hallgatás nem valami tétlenség volt, de öröm, a lélek

ocsudása. Sokszor úgy érezte, hogy évekig tudna hallgatni.

Egy áprilisi szeles estén — a hídon — megszólította őt egy rövidlátó, szemüveges, sovány fiatalember. Nem állott szóba vele. Jól ismerte a férfiakat. Egy időben sok ilyen futóismeretséget kötött. Az udvarlók megtanulták tőle a nyelvét s ingyen, megnövekedett szókinccsel — ki két-, ki négyezer szóval — a faképnél hagyták, kiraboltan. Rablók voltak ezek és kissé gyilkosok is.

— De én nem tartozom közéjük — mentegetőzött a fiú és savószeme bágyadtan csillogott a szemüvegen át. Hónapok óta nézem, amint átmegy ezen a hídon, este hétkor. Olyan egyszerű és szomorú. Szegény madárka, egy régi esőköpenyben. Fáj a magányossága. Ezért érdeklődöm maga iránt.

— Irántam? — mondta és magára mutatott halk megvetéssel.

A fiatalember, édeskés széplélek, csöndesen beszélt. Marie hallgatta. Jól esett sokáig hallgatni, sokáig nem beszélni. Mert álmos is volt. Ezek a szavak pedig máskép hangzottak, mint a növendékeié, nem a szótár szavai voltak, de eleven szavak, mézes szavak, véres, mérges, tüzes szavak, pirosak, lobogólilák és enyhén-kékek, melyek meggyulladtak és világítottak a sötétben. Marie nemigen tudott mit felelni rájuk, mert kicsit félt, hogy csúfot űznek vele. Nem is egészen értette, amit mondott. Hazamenet megnézte arcát a tükörben. Sápadt volt és öregedő.

Mindössze párszor találkoztak még. Utolszor a fiú a kapualján megcsókolta kesztyűs ujját. Kezét — a kesztyűn át is — hidegnek érezte. Ez volt minden. Aztán nem is mutatkozott többé. Abban a kietlen estében csak a szenvedést kereste, a boldogtalan szerelmet, melynek birtokában boldogan szökött meg. Mihelyt látta, hogy a boldogtalanságát el akarják

rabolni tőle, elmenekült. Ki tudja, ki volt ez a szemüveges lovag. Talán-talán egy készülő költő volt, a szenvedés szerény, önkéntes gyakornoka, ki a beteljesedés helyett diadalmasan vitte haza a vágyat. Úgy érezte, ebből még sok vágy és sok rím születik. Abba is kellett hagynia, azonnal.

Ő még naponta átment a hídon, este hétkor. Eleinte észre se vette, hogy a fiatalember elmarad. Aztán észrevette. Hátra-hátra nézett. Gyakran kétszer is végigsétált. Elment? Zúgott a feje és a kérdő mondatot még egyszer megismételte, mult időben — végzett multban — egyes harmadik személyben. Később állító formában ismételte meg, kérdőjel nélkül. Megtanulta tőle a szenvedést, mint az előbbiek a nyelvtant és elment. Ez volt mindegyikük közül a legkoldusabb. Bánatot lopott.

Tulajdonképpen csak később tudta meg, mi történt vele és benne. Sokszor nem aludt. Rossz virrasztása közben megjelent előtte a tollkés. Az, amit a tábornokné elvesztett, de megnőve, fenyegető kísértet, óriási pengével. Erőt érzett magában, hogy megragadja. Ahhoz is, hogy belevágja, akárki mellébe.

Aztán nem gondolt senkire és semmire. Szorgalmasan tanított tovább. Még többet keresett. Gyógyultnak volt mondható. Újra szavak zümmögtek körülötte, céltalan, ostromló szavak, csörögve a száraz kérgükkel, egy élet körül. E halott szavak avarjában járkált kitágult szemmel, hervatagon. Ilyenkor szenvedő volt, majdnem olyan nagy, mint egy költő.

Ha akadt egy negyedórácskája, két lecke közt, az utcapadokra ült. Lehúnyta szemét. Azt képzelte, hogy egy kertben van. Budapesten nincsenek kedves, sötét, mély-mély kertek. Marie szerette a kertet. Azt a kertet, melyről annyit hallott, a „kert"-et, az eszményi kertet, melyben az emberek nagybátyjuk-

kal szoktak sétálni és melyben — minden valószínűség szerint — a tábornokné elvesztette a tollkését. A nyelvtanítónő felékesítette ezt mindennel, smaragd fűvel, zafir rózsákkal, szökőkúttal, halványsárga üveggolyókkal. Egyetlenegy kerthez se hasonlított ez. Mindegyiknél szebb volt.

Így tétovázott szegényke naponta egy negyedórácskát, két lecke közt. Fejét szerette volna lehajtani a sötét lombok közé. Valahova, egy márványámor vállára, hogy kicsit pihenjen.

OSZK

RABLÓ

Beült az elsőosztályú fülkébe, az ajtó mellé. Hátradőlt a bársonytámlára és megigazította nyakkendőjét, melyben bizalomkeltően csehgyémánt melltű tündökölt. Felgyujtották a lámpákat. Amint a hidegzöld fény végigömlött a vonaton, kis borzongás fogta el és szíve hevesebben kezdett verni arra a gondolatra, hogy ma éjjel itt kell majd dolgoznia, ebben az üvegkalitkában, melyben az áldozat — kis véres kanári — vergődik, halkan, sikoly nélkül.

Jó darabig senkise jött. Férfiak, nők mentek el a fülke előtt, be-betekintettek az ablakon, aztán tovább suhantak. Úgylátszik, félnek tőle. Letette kelménykalapját. Kopasz fejére szürke selyemből való házisapkát biggyesztett. Olyan volt így, mint egy kedélyes, vidéki patikus.

Tíz perc mulva megnyikkant a kilincs. Sápadt, törékeny, szőke asszonyka szállt be, utána a hordár, ki két disznóbőrbőröndöt tett a hálóba.

— Jó estét — mondta az asszony, fojtottan.

— Jó estét — mondta az idegen és nem is nézett rá.

Az asszony — valami halvány bizalmatlansággal — az ablak mellé húzódott. Körülbelül harminc éves lehetett, szenvedő csendes vidéki úriasszony, kezén brilliánsgyűrűk voltak, de látszott, hogy ezek a

kezek uborkát savanyítottak, valaha durva kefékkel padlókat is súroltak. Minden ékszert kígyószemmel nézett az idegen. Legalább háromezer korona csillogott a nő kezén, nyakán. Halántékán — mint a márvány vonalai — vékonyfínom bőrön át kékeltek az erek.

Már prüszkölni, köhögni, izegni-mozogni kezdett a vonat, ajtókat csapkodtak, olyan kiáltások hallatszottak, melyek az indulást jelzik. Ekkor jelent meg a perronon egy fiatalember, pirosarcú és szőkehajú, szelíd, szemüveges gyerek, ki felintett az elsőosztályú fülkébe, egyenesen az idegennek. Mosolyogva viszonozta üdvözlését. Így beszélték ezt meg tegnap. A fiatalember 1 korona 50 fillér tiszteletdíjat kapott azért, hogy eljöjjön az esti vonathoz és fiaként szerepeljen. Mert kissé aggályos, túlontúl elővigyázatos férfiú volt. Tudta, hogy a rablásokat nemcsak technikaian, hanem lélektanian is elő kell készíteni s az útitársaiban, leendő áldozataiban, kik bizonyára polgárok, bizalmat kell gerjeszteni egy családi búcsúzkodás által. A jelenet pompásan sikerült. Végszóra ugrott fel a fiú a kocsiba. Megbeszélés szerint szájon csókolta őt, mire ő visszacsókolta, háromszor, először a száján, aztán a jobb és bal arcán.

— Szerbusz, édes fiam.

— Szerbusz, édesapa.

Kissé maga is meghatódott ezen az istentelen, kajánul kitanult gyengédségen és útnak bocsátotta a fiút, kit életében másodszor és utoljára látott. Talán az is eszébe ötlött, hogy sohase volt fia és felesége. Az 1 korona 50 filléres fiúi csók mindenesetre furcsán bizsergette száját. Bután álldogált künn a folyosón, nézte a leereszkedő tejszínű ködöt, a síneket, az elmaradó raktárépületeket és fákat. Aztán elővette kézitükrét, hogy egy villanylámpa alatt megnézze arcát. Sárga volt és fakó, a homlok alján némi

halvány pirosságával az izgalomnak, negyvenéves, szikkadt férfiarc, de nyoma sincs rajta az ördögi tébolynak, melyet a rendőri albumokban lévő zsiványfotografiákon látni. Ez lenne a rabló, a vasúti kloroformos gyilkos? Maga is elcsodálkozott.

Csak most vallotta be önmagának, hogy ő tulajdonképpen nem is rabló, csak rablójelölt. Ma lenne a premiérje. Egyelőre még csak egyszerű magánzó, nedves kutyaszemmel. Sehogyse illene nyakába a betörők számozott táblája. És az ujjlenyomata? Ujját reszketve az ablaküvegre tapasztotta. A képes lapokban majd ez is megjelenik, éppen így. Fázott ettől a gondolattól, mert — őszintén szólva — eddig néhány légyen s egy egéren kívül nem ölt meg senkit. Szívében a sötét tervvel valahogy mégse érezte magát gazembernek. Volt hivatalfőnöke jutott inkább eszébe, ronda szakállával, állati állkapcsával, fölfelé fésült fekete hajával, a köztiszteletben élő vaddisznó, ki télvíz idején kielégítés nélkül rúgta ki az utcára.

Acélléptekkel surrant fülkéjébe, behúzta az ajtót, leengedte a függönyöket. Az asszonyra hatással volt a családi jelenet s most már kissé felmelegedett, levetette köpenyét, kalapját is letette s egy kék könyvet olvasott. Miután kiment a jegyszedő, magukra maradtak. Kevesen utaztak, az utasok jórésze le is feküdt, a vonatra az éjszaka süket, motozó csöndje borult.

Különös egy ilyen éjszakai vonat. Csupa zaj, kattogás, de a lárma valahogy csönddé szűrődik és végtelen magányosságot áraszt, amilyent csak izzó nyári pusztán, vagy elátkozott kastélyokban találni. Minden érzék hallucinál. Zörgött valami, vagy csak álmodunk? Az állomások neveit néha félóráig hallja csengő fülünk. Pusz-ta-szent-péter... — Az idegen félig lezárta szemhéjait — mintha aludni akarna — és úgy nézte az asszony minden mozdulatát. Lassan-

ként sikerült odáig jutnia, hogy nem is látott benne már embert, csak tárgyat, feladatot, akadályt, melyet hidegen, óvatosan el kell majd távolítani. Fokról-fokra keményítette szívét. Szüksége volt erre. Szerszámai rendben voltak. Jobbzsebében vékony, de igen erős selyemzsinór, melynek pontos rendeltetését még nem tudta, kis üveg borszesz, meg vatta, mellyel a kezére esetleg ráfreccsenő vért akarta letörölni, tiszta törülköző s végül — illatszeres üvegben — kloroform, melyet majd kellő pillanatban az áldozat arcára tapaszt. Ha kiabál, akkor két kezével a torkához kap. Ebben a két vasökölben bízott.

Az asszony kitűnően ült, még mindig régi helyén, vele rézsut szemközt, úgyhogy tere és ideje marad még a nekiszaladásra is s lendülettel csaphat rá, váratlanul. Még mindig olvasott, bár a lapokat nemigen forgatta. Inkább talán idegességből nem merte abbahagyni és feltekinteni. Ezzel a mozdulatlansággal zsibbasztotta idegeit. Az idegen előre élvezte véres sikerét, mint a tigris. Maga előtt látta a halk, biztos tusát, az asszony két kék szemét, mely rávetődik, kidülledve, egy szaggatott taglejtést, melyet már csirájában megfojt, kis küzdelem után pedig a diadalt, az alélt, halvány, alvó testet, mely engedelmesen hagyja, hadd szüretelje le róla az összes gyémántokat, a szederjes kis szájat, a szőke forró fürtöket, melyek rendetlenül hevernek a piros bársonyon és a sápadt orrot, melyet elkábít a kloroform, a lihegő, ideges cimpákkal.

Nemsokára cselekedni kellett. Mindjárt beérnek abba a hosszú, irdatlan alagútba, melyben pokolian zörömböl a vasút, úgy, hogy minden zaj a vonat kattogásába hal. Kiválóan alkalmas erre a műveletre. Még tétovázott, de nyugodtan maradt, meg se moccant.

Az asszony egyszerre csak eléje ugrott és torkaszakadtából ordította:

— Segítség.

Az idegen a zsebéhez kapott, hogy védekezzen, mert azt hitte, hogy az asszony meg akarja előzni. Talán megsejtette szándékát? Ez lehetetlen, minthogy semmivel sem árulhatta el magát. A következő másodpercben azonban az asszony leesett a díványra és halkan mondta, levegőért esedező, szederjes szájjal, hogy segítség. Balkarja lelógott a földre. Annak van ilyen arca, kit kígyó mar meg.

Hevesen vert az idegen szíve, kerengett vele a világ,

— Bocsánat — dadogott és féllépést tett feléje. Aztán lélekzethez jutott:

— Rosszul van, nagyságos asszonyom?

A szája fuldokolva vonaglott.

— A feje fáj?

— Nem — szólalt meg egy halk hang és a kéz a balmellre mutatott.

Az idegen kőbálvánnyá dermedve állt a fülkében. Azt sem tudta, mitevő legyen, csak bámulta a két könyörgő, csöndes szemet, mellyel oly imádságosan nézett, mint a haldokló zerge. Az a bódító gőz, melyet zsebében tartogat, talán maga sem bénította volna meg ennyire. Oly tehetetlenül hever előtte a préda, oly öntudatlanul, hogy bátran lekapcsolhatná a karcsatot, függőt, gyűrűt. Miért nem teszi meg?

— Minden tekintetben, — mondta újra félszegen és szepegve — rendelkezésére állok. Talán egy kis vizet. Vagy talán kinyissuk kissé az ablakot?

Úggyel-bajjal felszakította a felső ablakot. Beáramlott a hideg, éji levegő. Ez láthatóan jót tett a betegnek, ki pár perc mulva felkönyökölt és ránézett — ködösen — az utitársára.

— Most jön, — szólt az utitárs — az alagút.

Csúnya, fekete, hosszú-hosszú alagút. Csupa füst és korom. Csak már túllennénk rajta.

— Végre — mondta az asszony és fellélekzett.

— Jobban méltóztatik lenni?

— Ó, — intett a beteg, kinek már visszatért arcszíne is — csak kissé elszédültem. Semmi. Igazán semmi. A szokott roham. Ezért jártam Pesten. Az orvosnál.

— Régóta beteg?

— Öt éve. De néha hónapokig se jelentkezik.

— Igen, igen, egy kis szédülés. A fojtott levegő, meg az idegesség. Ma mindenki ideges. Különösen a hölgyek. A vér hirtelen a szívre tódul. Egy nagynéném is ebben a betegségben szenvedett. Aztán nyolcvanéves korában halt meg. Végelgyengülésben.

Az idegen kényszeredetten mosolygott az ötleten és komoly meghatottsággal gondolt nénikéjére, ki mindig fehér ruhában járt s dióskalácsot, narancshéjat, mazsolaszőlőt hozott neki, gyermekkorában. Milyen messze volt mindez.

— Ilyenkor legjobb valami borszeszfélét szagolni — folytatta. — Hopp, van is nálam. Parancsoljon. Útra mindig hozok. Kissé hátradőlni a díványon és erősen beszívni. De engedje meg, hogy előbb ráterítsem a párnára ezt a tiszta törülközőt.

Künn erősen fújt a szél. Az idegen óvatosan leengedte a függönyt, hogy a beteg friss levegőt kapjon és még se hűljön meg, a függöny csücskét pedig a zsebében levő erős selyemzsinórral odakötötte a rézkapocshoz.

A beszélgetés tovább folyt.

— Hová tetszik?

— Nagykorponára — mondta az asszony.

— És ön?

— Én is.

— A rokonaihoz?

— Nem, — felelt az idegen zavartan — más ügyben.

Új szünet.

— Csak lenne étkezőkocsi — sopánkodott újra. — Akkor legalább konyakot kaphatnánk. Különben a legközelebbi állomáson kiszállok, hozok egy pohárkával. Az ilyenkor nagyon jó.

Az eső sötéten, kitartóan esett. Rövidesen megállt a vonat, valami kis, névtelen állomásnál, mely fázva burkolódzott a nyirkos éjszakába s olyan volt távoli kis házaival, mint a temető. Itt az idegen sietve kiugrott. Annyira sietett, hogy kalapját is elfelejtette magával vinni. Hajadonfőtt bukdácsolt a kormos magányban, kopasz fejével, rossz utakon, a sinek közt, bokáig pocsolyákba toccsanva, megbotolva minden göröngyben és kavicsban, míg az állomáshoz érkezett, hol egy álmos portáson, meg egy közönyös vasútin kívül senki se volt. Egyik ajtótól a másikig küldték, de konyakot sehol sem kapott. Végre kétségbeesett gondolata támadt. Felrohant az állomásfőnökhöz, aki már aludt, elhadarta előtte a mondókáját, s szinte térdenállva könyörgött egy üveg konyakért, legyen irgalmas, betegnek kell. Az állomásfőnök hálóingben kinyujtott egy üveget.

Kezében az üveggel botorkált visszafelé a vonathoz. Az eső keservesen csapdosta. Már csuromvíz volt a ruhája, inge, de Isten tudja, oly jól esett a hideg eső. Álldogált az özönvízben. Kotorászott zsebében. A kloroformos üveget bedobta egy nedves bokorba. Csak épp annyi ideje volt már, hogy felugorjon a vonatra.

Átnyujtotta az üveget, lelkendezve.

— Ön olyan jó.

— Dehogy vagyok jó — szólt, szomorúan.

Az asszony kortyintott a konyakból, aztán leheveredett. Erre az idegen gyengéd gonddal elfüggö-

nyözte a lámpát is, még egyszer rátekintett, lábujjhegyen kiszökött a folyosóra. Benn már aludt is a beteg. Az ő betege volt s erre nem minden büszkeség, jóérzés nélkül gondolt. Arca az izgalomtól, meg a konyaktól szelíden kipirult, szeme — az a két mély, tiszta, rimánkodó kék szeme — lezárult, egyenletesen, tisztán lélekzett. Végtelen boldogság járta át az idegen szívét. Soha ilyesmit nem érzett még. Minden percben az ajtóhoz sompolygott és a függöny kis hasadékán át nézte, mint apa, ki beteg leánykájának álmát virrasztja. Ez rendben lenne. Friss levegő szűrődik be az ablakrésen, a függönyön át, melyet a selyemzsinór rögzít meg, a borszesz frissíti a levegőt, a szőke fej pedig édesdeden pihen a párnán, a tiszta törülközőn. A kloroformos üveg régóta a kis ismeretlen állomás bokrában hever. Ki tudja, mikor és kik találják meg?

Virradni kezdett. A csöpögő ablaküvegeken már át-átütött a hajnal derengése. Piszkos, csúnya, hektikás hajnal volt, sárga-zöld, barátságtalan és hideg, nyálkás ködtel és tintaszerű fellegekkel. Az idegen azonban kitárta karját, mint egy angyal s repülni szeretett volna. Forrón és gyorsan lüktettek ütőerei. Úgy látszik, meghűlt az éjjel, a nedves pályaudvaron. Kabátja, mellénye most is lucskosan tapadt oda testéhez. Orra piroslott a náthától. Csúnyán köhögött. Szeméből pedig csöpögtek a könnyek, áradt-áradt szüntelen a drága, tiszta, fehér víz, a jóság nedvessége a két szeméből, ebből az örökös víztartályból. Maga sem tudta, mi történt vele, náthás volt-e, vagy érzelgős. Keservesen sírt a rabló, hogy olyan nagyon-nagyon jó ember, sokkal jobb, mintsem hitte. Néha himnuszokat akart dalolni a jósághoz és az emberhez. De ekkor mindig elprüsszentette magát.

Általában nagyon tehetségtelen rabló volt.

CSENGETYŰ

FÉLIX harmincnégy éves volt, de már elhízott és lihegett, mikor a lépcsőkön fölfelé ment. Homloka alacsony, halvány. Szeme vízszínű. Halántéka körül a haj pedig olyan, mint a pisztráng uszonya, nedvesen, ezüstösen csillogó.

Délelőtt — hideg, téli délelőtt volt — benyitott a boltba, hol mérlegeket, villanyos zseblámpákat, mozsarakat árulnak és fáradt, halálosan fáradt tekintetét a boltilányra emelve ezt mondta:

— Kérek egy automata-gyujtót.

A lány hozta az alumíniumból való öngyujtókat, üvegtálcán. Sokféle fajtát, taplósat és vattásat, felpattantotta a készülék födelét, a kis kerékkel működésbe hozta a tűzkövet és apró szikrák világították meg a sötét boltot. Most már megbánta, hogy öngyujtót rendelt. Legjobban szeretett volna sarkonfordulni és kimenni az üzletből. De erre nem volt ereje. Azon gondolkozott, hogy tegnap egymás után törtek el kezében a gyufák, mikor szivarjára akart gyujtani, megpörkölték a körmét. Igaz, hogy az öngyujtók sem hibátlanok. Ezek sem gyulladnak meg, semmi áron. Ellenben okos dolog lenne például leszokni a szivarról, végkép. Attól oly keserű a szája és reszelős a nyelve. Ásítást gyűrt szét meleg, bélelt kesztyűjében. Aztán útálva önmagát — a gyöngesége

miatt — elmondta a tréfát, melyet itt mindenki elmondott volna, hogy az öngyujtót egy közönséges skatulyán gyúló gyufa lángjánál kell meggyujtani, akkor biztosan tüzet fog. A lány, ki minden vevőtől hallotta ezt, elkényszeredetten, udvariasan mosolygott, némi halvány megvetéssel nézve a sápadt, kövér úrra, ki vastag prémes télikabátjában várakozott a szikrára.

Egy negyedóráig tartott, míg a vatta részegre itta magát benzinnel, de az öngyujtó akkor se gyulladt meg. Kétségbeesetten csattogott a födél és a lány végül félénken mondta:

— Nehezen gyullad.

— Nem is az a fontos, hogy meggyulladjon, de... — szólt Félix és itt nem tudta tovább folytatni. Mert kis gondolkozás után belátta, hogy az öngyujtóban mégis az a legfontosabb, hogy meggyulladjon. Más nem is fontos. Utóbb gyakran kapta magát rajta ily kijelentéseken, melyeket csak nyelve mondott, de maga nem értett, hangosan beszélgetett magával az utcán vagy a lázasan elgondolt mondat közepén abbahagyta, amit mondani készült, észrevette, hogy alapjában nem is érdekli, semmi köze hozzá. Ilyenkor idegesen megdörzsölte homlokát és hozzátette:

— Kétségtelen.

Ez a „kétségtelen" sem jelentett semmit. Legföljebb azt, hogy mindent visszaszívott és rosszul érezte magát.

Félix most is cukrot szopogatott sárga fogai közt, erős cukrot, köhögés ellen valót, mely őt fodormenta-szagúvá tette.

— Nem, — mondta szomorúan — ez a gyujtó nem jó — s nyomban megkérdezte, mennyibe kerül és felső mellényzsebébe csúsztatta.

Fizetnie kellett volna, de nem sietett, hiszen

nem is tudta, mivel üsse agyon a hosszú délelőttöt az ebédig, étvágya mindig rossz volt és mindig messzebbre tologatta az ebéd idejét. Álldogált a bolt közepén. Az egyik asztalkán a borstartó meg a kávédaráló mellett észrevett egy apró kis csengetyűt, nikkelből, fogantyúsat, felvette és — vigyázatosan — elkezdett vele csengetni.

— Minek ez?

— Csengetni.

— Hogyan?

Félix most már erősebben csengetett, többször egymásután, próbálgatta hangját, aztán letette, érthetetlen megvetéssel az ajka peremén, bár látszott, hogy tetszett a hangja és igen szeretné megvenni. Odament az asztalhoz és felkapott egy másik csengetyűt, azzal is csengetett egy darabig. Ennek még kellemesebb hangja volt, hasonló egy szoprán leányhanghoz, tiszta, üde, a mesékben olvasni, hogy a gyöngyvirágkelyhek hajnalban a harmattól csilingelnek, körülbelül azok szólhatnak úgy, mint a kis komisz bolti csengő ezen a sötét, téli délelőttön. Lehet, hogy hallotta, ismerte — már régen — ugyanezt a csengőt. Ha összeráncolná a homlokát — de ez nagyon fáradságos, unalmas és úgyis hiábavaló dolog, mint minden a világon — talán eszébe jutna, hogy mire emlékezteti. Egyre bizonyosan. Arra, hogy a néni, ki náluk lakott, az apja rokona, egy hosszú, tiszta öregasszony, kinek haja olyan ezüstös, mint az új ezüstforintos, az folyton az ablak mellett ült, egy fadobogón. Ottan volt a piros, kék, fehér, sárga és barna cérnagombolyagok mellett, tűpárna szomszédságában ilyen csengő. Ennek a testvére. Megszólalásig hasonló. Azzal szokott csengetni a cselédeknek, hogy hozzák a kávét vagy akkor, mikor a pápaszemét kereste. Izgatott volt állandóan, mert járni már öt éve nem tudott szegény és minden

mozgását, becsvágyát, életösztönét egy ilyen csöpp csengetyűbe száműzte, mely az asztalon állott. Mikor is lehetett ez? Félix nehezen és hosszan számolt, magában, nem volt hajlama semmi számművelethez, összeadott, kivont, szorzott, minden remény nélkül. Huszonhét évvel ezelőtt lehetett. Mert az öreg nénike jóval azelőtt halt meg, hogy ő a gimnáziumba került. Ma 1917-et írunk. Akkor 1890-et, ha ugyan nem téved. Ő pedig hét éves volt.

A boltilány már rég otthagyta, új vevőket szolgált ki, jöttek-mentek az emberek, csapódott az ajtó, csak ő állt, az asztal mellett, mereven. Közben a tulajdonos is figyelmes lett reá. Udvariasan közeledett hozzá és aggodalmas, sovány kereskedő arcát feléje tolva, megkérdezte:

— Parancsolja?

— Nem — mondta Félix, nagyon határozatlanul és szemébe nézett, bátran. — Dehogy — és intett a kezével.

— Praktikus — szólt a kereskedő — azon a helyen, ahol nincs villamos-csengő, praktikus — és azonnal csengetni kezdett, gyorsan, majdnem haragosan, olyan zajjal, hogy fülét sértette.

Félix, mint az ideges karmester, ki disszonanciát hall, felemelte karját, hogy tiltakozzon a lárma ellen, aztán újra kézbe vette a csengetyűt, a kereskedő meggyujtotta az asztal fölött a villanyt, hogy jobban lehessen látni.

— Nagyon praktikus — erősködött a bazáros — és kellemes a hangja is. — A csengetyűt megtörölte egy kis szövettel, hogy fényesebb legyen.

Félix tulajdonképpen csak most vehette pontosan szemügyre. Ez egészen más. Nem olyan, mint az. Hogy téved mégis az ember. Hiszen annak a fogantyúja barna volt, ez meg fekete, festett gyári áru, de az otthoni csengetyű, az politúros, finom

fogantyúban végződött, mely a sok használattól nemesen és furcsán kifényeződött. Mikor a néni kiült a verandára, vagy a tolószéken kisétált a városba öreg barátnőihez, ő felmászott a dobogóra és egész délután csengetett vele. Ez azonban ritkán történt meg. Igazán ki sem játszhatta magát.

Most kezében van egy ilyenfajta csengetyű, megmegrázta, újra és újra, sokszor egymásután. Hamis, torz hangot hallott. Megpróbált egy másikat, egy harmadikat is. Azok is emlékeztettek egyben-másban a régi csengetyűre, de vagy vékonyabban, vagy vastagabban szóltak, vagy pedig minden lélek és értelem nélkül, üresen. Kettő akadt csak, mely valahogy kiegészítette egymást és együttesen — ha halkan, vigyázatosan csengetett velük és kissé behúnyta a szemét — eszébe idézte a régi hangot. Össze kellene ezt a kettőt olvasztani, a nikkelből és acélból valami öntvényfélét csinálni. Úgy látszik, az a csengetyű nem volt közönséges csengetyű. A kutyák közt is van olyan, mely a patkányfogónak, meg a tacskónak a keresztezéséből születik. Itt is ilyen csengetyűkeresztezésről lehet szó. Csengetyűkeresztezés? Erre maga is elmosolyodott. Szamárság ez, nagy-nagy marhaság, ilyen igazán csak neki juthat eszébe, két csengetyűt összeházasítani.

Kinyitott egy dobozt, beletekintett, a vékony faforgácsba ágyazva apró homályos tárgyak rémlettek, melyek rendeltetésével nem volt tisztában. Az egyiket titokban ki is emelte. Hattyú volt, sárgafekete csőrrel, fehér tollakkal, szomorú bádoghattyú, mely a mosdótálban úszik, gyermekek mulatságára. Hattyú... hattyú... — mondogatta — daloló hattyú... Hogy úszik-e, azt csak akkor lehetne megítélni, ha tényleg lenne itt egy tál, de, sajnos, nincs. Mellette egy hal, meg egy kácsa, meg egy béka is; az úsztató játékok, úgy rémlik, ma is divatosak.

Babrált sok egyébbel is, poharakkal, tükrökkel, tűpárnákkal. A kereskedő eléje tett egy doboz építőkövet, kockákat, hengereket, kúpokat, ő kivett egyet, letette az asztalra, mellé a másikat, épített kicsit, aztán szétrombolta az egészet. Még a használati utasítást is elolvasta. Némi kifogása akadt az építőkő ellen, az, amit keresett, nagyobb volt, nagyobb — és mint mondta — „jelentősebb". A kereskedő rázta fejét, olyasmit már nem is gyártanak. Félix jobbra-balra forgatta a dobozt, majd visszaadta, szótlanul. Még sok-sok dobozt kinyitott, megtapintott, szagolgatott össze-vissza, mindennek megkérdezte az árát és mindent megmagyaráztatott magának, míg borús szakértelemmel, szórakozottan várt. Különösen a zöldre festett kis fák szaga érdekelte, olyan régi és zöld volt a szaguk. Egy gyermek-„szimfónium"-ot is megpróbált. Végül kissé nyugtalanul, égő füllel a csengetyűs asztalhoz tért vissza.

Itt nehezen lélekzett egyet, megsimogatta halántékán a nedvesen csillogó pisztránguszonyt és a csengetyűre nézett.

— Gyermeknek méltóztatik vinni?

Félix arra gondolt, hogy egyetlen ismerőssel sem találkozik, kinek ilyen csengetyűt ajándékozhatna, mindenütt villamoscsengő van ma, különben sincsenek rokonai, barátjai, gyermekeket alig lát már, az utcán észre sem veszi őket.

— Fiúcska, vagy leányka? — kedveskedett a kereskedő.

— Fiúcska.

— Hány éves?

— Úgy — dadogott Félix — középkorú — és eszébe jutott, hogy ő már harmincnégy éves.

Mert úgy történt, hogy az a csengetyű a néni halála után a tulajdonába ment át, ez volt öröksége,

mi rövid és nem vidám életében kissé megörvendeztette. Körülbelül három szereplésére emlékezett a csengetyűnek. Abban az évben nagyon esett a hó, szánkóztak az udvaron s ő a kék-lila hóesésben csengetett a szánhoz, hogy növelje a téli utazás varázsát. Estefelé a kis színházak felvonáskezdeteit szintén ezzel jelezték. Nyáron még megvolt a csengetyű. Egy verebet fogtak, melyet kőporral, vörös téglahulladékkal és kaviccsal akartak táplálni, de a veréb egyre mélabúsabbá vált, szomorkodott kis kínzó kezeik közt s egy délután inkább meghalt. Cigarettadobozba tették, fátyollal takarták le és eltemették egy homokgödörbe, a temetés élén pedig ő csengetyűzött.

Aztán elvesztette a csengetyűt. Sokáig kereste, de sehol sem találta. Vajjon ki lopta el?

— Kérem, — mondotta Félix hirtelenül — nincsenek önöknek régi csengetyűik?

— Itt minden új, — válaszolt a kereskedő sértődötten — vadonatúj, elsőrangú áru.

— Úgy értem, hogy nem vesznek önök használt csengetyűket?

Néma csodálkozás.

— Vidéki csengetyűket, nagyobb készleteket értek, melyeket úgy felhoznak önökhöz. Mert én ilyesmiket keresek.

— Tessék talán ezt venni — mondta a boltos, aki már únta a huzavonát.

— Mi az ára?

— Hetven fillér.

Félix bámuló arccal nézett rá. Hetven fillér? Azt hitte, hogy sokkal, sokkal több, mindennél drágább egy ilyen csengetyű. Megint megfogta.

— Nem lehetne kissé vékonyabb hangút kapni?

— Nekünk nincs, tudtommal és ez különben is

elég vékony hangú. Vékonyabb hangú csengetyű nem létezik. Kizárt eset, kérem, teljesen kizárt eset.

— Nekem pedig olyan kellene.

— Milyen célra? — szólt a boltilány, ki közben újra odament.

— Zenei kísérletre — dadogta Félix és ismét elszégyelte magát a buta, következetlen hazugság miatt.

— Zenei kísérletre? — ismételte a lány, ámulva.

— Arra. Ha talán rendelne kisasszony egyet a gyárnál.

— A gyár már régóta nem szállít. Most háború van.

— Háború van, annyi bizonyos — mondta Félix, inkább magának, — az kétségtelen...

Most hosszabb szünet keletkezett, némán állottak egymással szemben, a vevő, a boltilány, meg a kereskedő, az üres üzletben, mely már hidegedni kezdett, mert a szolga elfelejtett a tűzre tenni és künn szaporán, csomós pamacsokban esett a hó, mely elborította az aszfalt utolsó feketéit, a háztetőket és betemetett minden nyomot, még a tegnap nyomait is. Ez a fehérség már nem volt kedves, sem idilli. Inkább unalmas és egyhangú, mint az a papírlap, melyre egy betű sincs írva, olyan, mint a semmi, a hideg, dermesztő semmi.

Hirtelenül megint csengetni kezdtek mind a hárman.

— Becsomagoljam? — kérdezte türelmetlenül a kereskedő.

Félix vállat vont, intett, hogy igen, csak csomagolja be, aztán azt mondta:

— Nem, mégis másfélét szeretnék...

A pénztár elé állt, kifizette az öngyujtót, mely nem gyullad meg ítéletnapig sem, egy húszkoronást adott oda, melyből sok papírforintost és vasfillért

kapott vissza, a pénzt télikabátja zsebébe gyűrte, megnézte óráját, látta, hogy egy óra már elmúlt, begombolta kabátját és kiment az utcára. Kétségtelen... az kétségtelen... hogy jól elrepült az idő... Észre sem vette... Ez is ritkán történt meg vele utóbb... Sietni akart a friss időben, de nehezen lélekzett, lassítani kellett lépéseit s bár bágyadt volt és kesernyés, valami örömféle is bizsergette, hallgatta a zsebében összekocódó pénzek csilingelését, fülelt és figyelt s úgy tetszett, valami csilingelt háta mögött, vagy fölötte, láthatatlan, elérhetetlen messzeségben. Egyszer hátra is fordult. Nem volt mögötte, fölötte senki. Újra megnézte óráját. Nagyon sokáig maflázott ebben az üzletben. Mindegy, legalább ebédelhet. Mikor azonban erre gondolt, érezte, hogy ég a gyomra. Nagyon égett a gyomra. El is határozta, hogy hazamegy, szódabikarbónát vesz be és ma egyáltalán nem ebédel.

PIROS KÖD

Az, aki felülről, a másodikemeleti páholyból tekintett lefelé, a szivarok, cigaretták ködébe, úgy látta, hogy az orfeum egy óriási akváriumhoz hasonlít, melyben kis és nagy halak uszkálnak. A vékony s beteg táncosnők fönn a színpadon — olcsó pikkelyes csillámruhájukban — aranyhalak módjára fickándoznak. Voltak másfajta halak is. A nézőtéren a nyárspolgárok nagybajuszú harcsák, a cingár életművészek szardíniák, a testes főpincérek pedig, kik evező mozdulattal úsztak a fényes, áttetsző párában, a cápákat hozták eszébe a bódult szemlélőnek.

Mennyi ember zsúfolódott össze éjfél után a keskeny asztalkák mellett, az élvezet langyos népfürdőjében, a füstös szőkék, feketék és kopaszok, boldogok és boldogtalanok, minden rendű és rangú halandók, kik maguk sem tudták, mit keresnek itt. Az orfeum tele volt. Egymás mellé kerültek a diákok meg a tanárok, az árdrágítók, meg az ügyészek. Egy gyászruha-kereskedő kidülledő szemmel nézett a színpadra. A város mulatott.

Egy vidéki gazdálkodó a nyolcadik sorban ült, mélyen a tömegben, a feleségével. A férj komoran nyugtatta deres fejét az aranyfüstös papíroszlopon. A nő a negyven felé járhatott, fekete ruhát hordott,

ékszer nélkül, régimódi kalapot, hosszú, sötétzöld tollakkal. Sohase voltak még orfeumban. Egy barátjuk csodálkozott ezen. Hát eljöttek.

A nő nem jól mulatott. Főkép a hőség bántotta. Orra viszketett a melegtől, szédült, fogalma sem volt, mi történik körülötte, s a színpadon. Nem nevetett, nem szomorkodott, csak ült határozatlanul, az ura mellett, a széke szélén, teáját az asztalka peremére tette, hogy majdnem leesett a csésze, úgy kanalazta, félénken, mint cselédek, kiket a gazdák az asztalhoz tessékelnek. Nem mert se jobbra, se balra tekinteni. Sok embert, nagy-nagy teret érzett maga körül. Egyszerre úgy látta a világot, mint tébolyult futurista festők, kik a házakra rákenik a fákat, mezőket, tengereket s mértani ábrákat pingálnak az arcokra. Várt, hogy hátha vége lesz egyszer.

Kerékpáros jött, végigkarikázott valami lécen, valaki szappannal téli tájakat festett egy tükörre, hasbeszélők, tizenegyujjú emberek, bohócok tűntek föl, négerek, kiknek fekete arcából úgy villogott a fehér foguk, mint a hab a szerecsenfánkból s a nézők tapsoltak, időt se engedve, hogy voltakép megértse, miről van szó.

Most egy szőke férfi állott a rivaldán, frakkban. Nagyon sápadt volt és sovány, mint a hét szűk esztendő. A nő szánta, hogy olyan sápadt és olyan sovány.

A színész kuplét énekelt, a nézőtérre mutogatva:

Mert ön,
Mert ön,
Mert ön,
Ó, drága nagysád,
Mert ön,
Mert ön,
Ó, drága nagysád,

Aztán rátért az ismeretlen hölgy egész toalettjére:

De szép,
De szép,
De szép,
Az ön ruhája,
De szép,
De szép,
Az ön ruhája...

A kalapról is megemlékezett, hasonló, elmésséggel:

Pompás,
Pompás,
Pompás,
Az ön kalapja,
Pompás,
Pompás,
Az ön kalapja...

Az elülső sorokban feszengtek a nők, vajjon nem rájuk vonatkozik-e ez s hátrafordultak. Senkisem akarta vállalni a bókot. De az ördöngős fickónak hosszú, bűvös, sárga ujja volt, az is oly sápadt és sovány, mint a teste. Ezzel kérlelhetetlenül bökdösött a nézőtér füstös világosságába. Néhányan fölkeltek, hogy a színész megtalálja a célpontját. A zene cincogott:

Nagysád,
Nagysád,
Nagysád,
Tapsoljon vélem,
Nagysád,
Nagysád,
Tapsoljon vélem...

A színész intett fejével is az asztal felé.

— Téged gondol — mondta a férj, tenyerét a szája elé tartva.

— Engem? — kérdezte az asszony s fehér lett, mint a fal.

— Téged.

— Az nem lehet — és megivott egy pohár vizet.

— Hiszen rád mutat. Mindenki rád néz.

Mindenki ránézett. Tűzpiros fejeket, mosolyra húzódó szájakat, hadonászó kezeket látott.

— Mit tegyek?

— Kelj föl.

Próbált fölkelni, de nem volt ereje.

— Hajtsd meg magad, — intette a férje — ez illik.

Az asszony meghajtotta magát, ülve.

Most már őrjöngött a nézőtér. Meg kellett újrázni a számot. A nő ingatta fejét a zene ütemére, megigazította ruháját, kalapját s végül engedve a színész barátságos unszolásának, tapsolt is.

Az ura, mikor elmentek, nagy borravalót adott a főpincérnek s a közönség utat nyitott előttük.

Künn az utcán sötét volt és hideg. Sokáig szótlanul mentek egymás mellett.

— Szép este volt — mondta a férj.

— Szép — mondta az asszony.

A szállodai ágyban álmatlanul hánykolódott, nézte a sötétséget. Olyan szomorú volt, mint soha életében. Szeretett volna sírni, vagy nevetni, maga se tudta miért.

Hogy hazautaztak, gyakran fájt a feje, nem igen dolgozott a konyhában, kímélte magát, ebéd után a túlfűtött szobában ledőlt a rövid, szűk kerevetre. Tágra nyitott szemmel hevert, a mennyezetre bámulva. Amint elnehezedtek pillái, a fél-álom ködé-

ből egy sápadt, sovány alak lépett ki, hipnotizőrmozdulattal, rámutatva: a színész.

Vajjon emlékszik-e még rá? Lehet, hogy ő is rágondol, éppígy, most egy budapesti díványon, de lehet, hogy csak tréfázott. Akkor viszont nem érti, miért épp őrá mutatott a sok-sok száz nő közül?

Egy éjszaka azt álmodta, hogy táncolt, kis színpadon, rövid szoknyában, a színész a háttérben állt, ostorral a kezében.

Reggel a tükör elé ült, hosszan vizsgálgatta magát. Szája nagy volt. Ezért beszívta mind a két arcát, összecsücsörítette ajkait, úgy tekintett a tükörbe.

Karácsony után észrevette, hogy homloka közepén egy pörsenés keletkezett, pont azon a helyen, ahova a színész mutatott. Krémmel kente be, de aztán mást gondolt, homlokára húzta haját, az új frizura — úgy érezte — nem is állt rosszul, később is megmaradt mellette, miután a kis pontocska már rég leszáradt homlokáról.

Januárban disznót öltek, de a cselédek mindent elvégeztek, ő már nem is nézett a háztartás felé, inkább benn ült a szobában, regényeket olvasott. Különösen az egyik regény tetszett az újságban, ki is vágta belőle. Abban szerepelt egy sápadt és sovány hős, egészen olyan, mint a színész, a regény végén főbe lőtte magát, mert nem ment hozzá a bárókisasszony. Töprengve gondolt arra, hogy vannak „széttiport szívek", „korán elhamvadt remények", „halálos szerelmek" is, de mit tudják a többiek, kik körötte élnek.

Mikor senkise hallotta, énekelt. „Nagysád... nagysád... ó, drága nagysád..." A kuplé dallamára már nem emlékezett, csak a szövege csengett fülében. Aztán nagytakarításkor a cselédek kirakták a bútorokat, a szoba olyan idegen és varázsos volt,

hogy rá se ismert, jobbra-balra hajlongott, egy-két lépést tett előre-hátra, a vörös plüsszőnyegen, mely úgy takarta a padlót, mint valami színpadot. Még az új kalapját is felpróbálta, mely már szebb, divatosabb volt, mint a régi. „Pompás... pompás..." ez a kalap már igazán pompás... és ködbe borult előtte a világ...

A városban azt beszélték, hogy egy idő óta „büszke" lett. Valóban nem igen járt senkihez, még régi ismerőseihez sem, de inkább félénkségből, mint gőgből. Nem volt megelégedve magával. Hol a lábát találta formátlannak, hol a szeme színe nem tetszett, aztán észrevette, hogy a haja is törik, itt-ott foltos, tarka is.

Februárban mégis el kellett menni a megyebálra. Pikkelyes csillámruhát csináltatott hát, a haját se hagyhatta így. Előző estén megmosta meleg kamillateában, de egy kevés aranyvizet is öntött hozzá, melytől a foltok eltűntek s a színe, úgy látta, csak épp egy kis árnyalattal világosodott meg.

Az ura későn, részegen állított be. Leült az asztalhoz, bort kért.

De amikor az asszony hozta a bort és a lámpa alatt megállt, az ura rápillantott és szája tátva maradt a csodálkozástól.

A haja sárga volt s az arca, az arca ki volt festve.

— Mama — dadogta és nem értette.

De aztán ara gondolt, hogy a nők vénségükre mind megbolondulnak.

— Mama — mondta mégegyszer a fejét csóválva, aztán ivott s magához ölelte gyöngéden az öregedő aszonyt.

Úgy bámulta sokáig haját, meg a szelíd, furcsa festett arcát.

CIRILL

KICSIT fárasztó volt végigenni a vacsorát és végigülni az estélyt, négyórahosszat, szmokingosan, fésülten, feszesen, hol az államtitkár felé, hol pedig egy hatalmas bankigazgató feleségére mosolyogni, és mindenki iránt érdeklődni, vajjon láztalan-e már, vagy még lázas, felderülni az első esetben és hirtelenül elkomolyodni a másik válaszra. Cirill tanácsos kellemetlenül érezte magát. Egyetlen komoly vágya volt, hogy vendégei menjenek már haza. Különben az ő estélyei mindíg ilyenek. Csupa hideg, erőszakos politikus ül az asztaloknál, kik a síma külső alatt megőrizték a vadállatok ősi ravaszságát és rugalmasságát. Ő maga sárga arccal tett-vett a vendégek között. Agyagszíne még a pezsgőtől sem tüzesedett ki. Nagyon fáradtnak látszott és öregnek, holott csak ötvenkét éves és egyetlen hajaszála sem hiányzott. Feje azonban majdnem egészen ősz volt, mintha fínom pókhálót terítettek volna hajára, mely — a fekete és fehér szín közt — zöldesen derengett. Ez a fej, a sárga arccal és a zöld hajjal, nagyon hasonlított így egy duzzatag, céltalanul megéretett, nem is édes, nem is savanyú gyümölcshöz, mely csak lóg az indáján és szélét, fönn, a penész kezdi ki.

— Kedves — mondta gyakran sok dologra melyet nem tartott kedvesnek.

— Borzasztó — jegyezte meg máskor, mikor a szóbanforgó esetet egyáltalán nem érezte borzasztónak.

Mert nem igen tudott társalogni. A karrierjén kívül semmisem érdekelte őszintén és a beszédben csak akkor volt otthon, ha valamit „megfontolás tárgyává tett" vagy „haladéktalanul intézkedett" vagy „példát statuált". Vacsora után Beethovent játszották. Akkor egy kisszékre ült, távol a vendégektől, kik a zene hangjaira hirtelen elnémultak. Annyi ettiket-tet ők is tudtak, hogy most náluknál nagyobb úr beszél, az övékénél fontosabb, mélyebb ügyekről. Ő maga sem tudta. Inkább ide-oda figyelt. Vajjon jó helyen ül-e a kegyelmes asszony? És az államtitkár kezénél miért nincs hamutartó, pedig a szivarja hamuja mindjárt lehull, már le is pottyant az ingére, vagy a mellényére esett? Ott a sarokban pedig mit suttog az a két képviselő? Tűkön ült, de — előbb, mint remélhette volna — végeszakadt a szonátának. Az urak tapsoltak. Ő is sóhajtott, hogy beleolvadjon az ünnepi hangulatba:

— Beethoven mindig poétikus és — tette hozzá kis gondolkozás után — mindig mélabús...

Senki sem válaszolt erre, a teli gyomrok különböző szobákba oszoltak, kicsit mozogtak, aztán a rokonszenvek és érdekek szerint helyezkedtek el. Cirill azonnal osztályozta a szobákat, fontosság szerint. Akadtak szobák, melyek érdekesek voltak, aztán jelentéktelenek és nagyon kíválóak. Ő a nagyfejűekkel együtt tanyázott az úriszobában, a csillár alatt, mely erős narancstűzzel ragyogott le rájuk. Politikaian fontos, de emberien unalmas, sekély és buta kijelentések hangzottak el a fáradtan lekonyuló, leffentyűs ajkakról, a szájak úgy köpték a gyilkos önzés igéit, mint a kukacokat és gilisztákat.

Később eszébe jutott az is, hogy házigazdai kötelességét teljesítse. Látogatást tett a fontosabb helyeken és gyakran hallatszott, amint szeretetreméltóan, de túlhangosan szólt:

— Kérlek alássan...

— Szolgálatodra, kegyelmes uram...

— Te hívtál, méltóságos?...

És amint így egyik szobából a másikba lebegett, belébotlott egy nagyon fiatal fogalmazóba, urambátyám-modorban karját a karjába öltötte, fölemelte a semmiből és vitte magával, fölfelé:

— Parancsolj velem... dehogy vagyok elfoglalva... parancsolj...

A fogalmazó a legutolsó szobából jött, ahol a „nem-fontosak" tartózkodtak, leányok és anyák, alkalmi udvarlók, egy tüzérhadnagy és egy rokonszenves, szemüveges zászlós s minthogy semmi érzéküket sem volt a politika „Nagy kérdései" iránt, elég jól mulattak. Könnyű kacagások susogtak. Nem tömörek és pukkanók, csak mint mikor a fojtásnélküli puskapor meggyullad, sisegő zajjal, és elfüstölög a levegőben. De a puskaporuk hamarosan elfogyott. Fél óra multán fáradtan néztek maguk elé, mindnyájan, egy idős hölgy fekete legyezőjével ásítást gyömöszölt vissza a szájába, az ásítás görcse pedig járvány-módra nyitogatta az állkapcákat. Egyik leány felkelt. Körülnézett a szobában, átlapozott egy képeskönyvet, a vendégek otthonos kotnyelességével turkálni kezdett a tárgyak között, leemelt néhány porcellánt, aztán kinyitott egy cseresznyefakazettát, melyben fényképek voltak.

Sok-sok nemzedék pihent ebben a kazettában, eltemetve, mint közös sírban, régi életek, egy polituros cseresznyefa-koporsóban. Csak a forgalomból kivont bankók vagy a lepecsételt bélyegek olyanok,

mint a halottak fotografiái. Egyenként emelte ki őket a leány. A „haza bölcse" széles karimájú kalapban, szopókás szivarral, egy padon... ódon nénik, abroncsos szoknyában... osztrák katonatisztek... magasrangú hivatalnokok, a Bach-korszakból... az idők hínárjával... himlőhelyes urak, díszmagyarban... sasorrú daliák... szigorú gavallérok... Sok képen ajánlás... tisztelettel... őszinte hódolattal... kinevezésem alkalmából... kinevezésed alkalmából... Mindíg valami kinevezés alkalmából...

Kézről-kézre jártak a képek, a társaságot érdekelték és hosszan elbámultak rajtuk. Ott benn is halkabban folyt a szóbeszéd. Az urak lassankint átszállingóztak ebbe az utolsó szobába, leereszkedtek a fiatalsághoz, tüntetően, tulajdonképpen azonban valami újat reméltek és koldultak itt, petyhüdt idegzetük számára. Körülállták a kazettát, szivarral a szájukban.

— Nini, — mondta a leány a csendben — itt egy kis fiú... egy kis fiúcska...

Egy kétéves kis fiút ábrázolt a kép, aki kicsit mafla, de nem kellemetlen arccal mered a világba, még szoknyácskában, szétálló fülekkel.

— Ki ez? — kérdezte és felmutatta.

Cirill, aki egész közel állott, jól látta a képet, de nem felelt. Úgy tett, mintha nem hallaná és pourparler-t kezdett, állig begomboltan, a szomszédjával. A lány kérdését fölötte tapintatlannak ítélte. És a balszeme héja idegesen rángatódzott. Emlékezett ilyesmikre, az életéből. Egyszer az apjával ment az utcán, még fogalmazó-korában, mikor találkozott az osztályfőnökével s nehogy együtt lássák őket, kissé előresietett, mert az öregnek kopott volt a télikabátja és szája, meg arca, különösen utolsó éveiben, mocskos a szivartól. Az ilyesmi árt az ember karrier-

jének. Mindíg a mult, a mult, az átkozott mult, még ezen a fényes estén is, mikor minden a jövő, a jövő. Azt a kis képet sem lett volna szabad itthagyni, olyan gyámoltalan rajta és csunya és igénytelen. Átnézett a társaságon, hidegen. Mégis csak le kell tagadnia önmagát. Ki is az a gyerek? Valami ismerőse, nem tudja kicsoda, egy rokona, egy távoli, egy nagyon távoli rokona. Ez lesz a legjobb. Már inteni is akart a feleségének, aki kezébe vette a fényképet, hunyorgott, hogy ne szóljon, de késő volt.

— Ez? — mondta a ház úrasszonya — ez, kérem, — és lorgnonjával színpadi fínomsággal az urára mutatott — ez ő.

Erősen, de nem sértően nevettek és mindnyájan boldogak voltak, Cirillt kivéve, ki még mindíg nem tudta, szint valljon-e, árt-e ez neki és őszintén szólva szerette volna a kérdést „érettebb megfontolás tárgyává tenni".

— Érdekes — ámuldoztak.

— Kétéves korából.

— Ez ő? — és a tanácsosra tekintettek, azután újra a képre.

— Ő, — szólt Cirill kitérően — egy régi olcsó fotográfia... az akkori időkből... különben is sötét... és fátyolos...

— Nem is olyan rossz. Találó, egyenesen találó.

— Ne mondd.

— De igen... Ugyanaz a szem... és orr... és az egész... rád lehet ismerni.

Cirill kártyát indítványozott, a társaság azonban ottmaradt, konokul, a kazetta mellett. Új és új képek kerültek elő. Egy fotográfia, hatéves korából, matrózruhában, tengerészsapkával, melyre ez van írva: Haditengerészet, aztán mint gimnázista, lehaj-

tott gallérral, vidékies ruhában, végül az érettségi idején, a tífusza után, lesoványodva, még inkább szétálló fülekkel, de a szemében valami friss és kellemes fénnyel, a fiatalság halhatatlan varázsával. Milyen vékony és karcsú volt akkor, istenem. Ma legalább mégegyszer olyan vastag. Csak már véget ért volna ez a kínszenvedés. Nézte a cipője orrát és a mennyezetet, elfogulatlanságot mímelve. És újra unszolta a társaságot, jöjjön át egy pohár pezsgőre a másik szobába, eredménytelenül. A leány egyre mélyebben turkált a tokban, könyökig nyult beléje és halászó mozdulattal húzott ki egy vékonyka fényképet.

Cirill tulajdonképpen csak ettől tartott. Határozottan odalépett és megfogta a leány csuklóját.

— Ezt talán még se.

— De miért nem?

— Mert ez olyan fénykép... bolondság... gyermekes... kérlek benneteket... bocsássatok meg, de ezt igazán nem mutathatom...

Most már mindenki követelte, látni akarta. Cirill hátralépett, lesz, ami lesz. A leány a képre tekintett, aztán hangosan elkacagta magát. Egy hathónapos kisbaba fetrengett a plüssdíványon, kis ingben, melyet elrúgott a lábaival, úgy, hogy egészen látszottak kövérkés combjai, a hasacskája is, meg a köldöke is, egy angyalka, a naturalisztikus festők modorában.

— Hát ez is te vagy?

— Jaj, de édes.

— Cukros.

— Cuki — vihogott egy kislány.

— Milyen dundus.

A kegyelmes asszony:

— Egy baby, egy angol baby.

A bankigazgatóné:

— Mint egy francia bébé.

Derűre-borúra hasonlatokat kergettek a kis illetlen angyalka jellemzésére, mert igazán tetszett nekik, mindenki máshoz mérte és senkinek sem jutott eszébe, hogy alapjában ártatlan, egészséges kisdednek nevezze azt, akit e fénykép ábrázol. Még az államtitkár is hosszan bámulta, csíptetőjén keresztül:

— Valóságos vasgyúró, eleven, életerős — és megszorította Cirill kezét.

A többiek is körülvették, veregették a vállát, megölelték, majdnem tapsoltak, éppen hogy nem éljeneztek. Könnyedén meghajtva a fejét állt a csoportban, idegességtől sápadt arca kipirult és a szeme mintha nyirkos lenne az izgalomtól. Soha sem volt gyermeke. Az apai örömet nem ismerte. De az talán ilyenforma lehet. Érthetetlen forróság járta át a szíve táját, egy percre felmelegedett és a nyugtalansága is elmult, hogy ez a semmi valahogy káros lehet a karrierjére. Hiszen oly régen volt. Nyolc éven belül, az anyagcsere folytán, megváltozik az ember minden sejtje, úgy, hogy egy csöpp vér, egy porcika hús, egy szilánk csont sem azonos a régivel. Mindegy, azért mégis csak ő van azon a képen és ez a siker félig az ő sikere is.

Az urak átmentek még egy korty pezsgőt inni, minisztertanácsokról, pártkonferenciákról, új mandátumokról beszéltek. Cirill alig tudott figyelni, nem is vegyült bele a társalgásba. Arra gondolt, hogy ő ma ötvenkét éves. Nyolc év múlva pedig már hatvan. A legjobb esetben. Mert lehet rosszabb eset is, az, hogy nem lesz hatvan éves, de közben meghal. Hiszen az ember átlagos életkora ötven év, egy képes-

újság táblázatán látta és ő már túljárt rajta, mindenható isten, már túljárt és az egész, mintha csak nemrég kezdődött volna, tegnap, vagy ma reggel, még mindíg csak készült, mindíg csak tervezgetett, el akart valamit érni. Egy pillanatra fekete lett előtte a szoba és idegenül koppantak a dobhártyájához a szók. Micsoda lárma ez itten? Mást szeretett volna hallani és látni. A fényképre gondolt, melynek már sárga a széle, szakadós, a középen pedig egy gyűrődés van, egy kéz nyoma, ki tudja, hogy kié. Maga elé nézett, a padlóra. Lám, erre már nem volt kellemetlen gondolni. Annyi nyugalom van ebben a gondolatban. Bólintott, integetett, helyeselt és válaszolt valakinek. A vendégek cihelődtek már, de ő még mindíg nem álmosodott el. Friss volt, maga kísérte ki őket a havas éjszakába és erélyesen szorította meg kezüket.

Visszajövet mégegyszer keresztülment az üres, füstös, villanyfényes nagyszobákon és a kazettára tekintett, mosolyogva. Aztán benézett a felesége hálószobájába:

— Úgy-e kedves volt? — kérdezte szelíden.

— Kicsoda?

— Az a kisfiú!

— Nagyon kedves.

— Nagyon, nagyon kedves kisfiú — mondta Cirill boldogan.

Azzal ő is bement a hálószobájába és megállt a mennyezetes ágy előtt, mely nagy volt, mint egy márványkripta. Az éjjeliszekrényen álló pohárból ivott egy korty vizet. Felhúzta hosszú, fehér hálóingét és ebben különösen egyszerűnek, rokonszenvesnek, nyugodtnak rémlett. Karját kissé kinyujtotta a paplanra. Bár ezen az éjszakán sokat szivarozott és

ivott is egy-két csöpp pezsgőt, sem a feje nem fájt, sem nem szédült. Mélyeket lélekzett. Milyen aranyos, gondolta mégegyszer. Meg volt elégedve. Mielőtt elaludt volna, meg is állapította, hogy ugyan ő tanácsosnak is kedves, de gyermeknek talán-talán még kedvesebb volt. Hiszen még az államtitkárnak is tetszett.

OSZK

HINAR

ÁGOSTON, mikor bement a kávéházba, meglepődve látta, hogy törzsasztalánál valaki ül. Annál inkább csodálkozott ezen, mert a gyufatartón állt a szigorú keménypapír: „fenntartva" és évek óta nem történt, hogy asztalát a délutáni órákban elfoglalták volna. Mindig egyedül szürcsölgette feketéjét.

— Bocsánat — mondta, mikor leült.

— Bocsánat — mondta az idegen, de nem mozdult.

Mind a ketten újságokba temetkeztek, tettették, hogy olvasnak, de a hírlapok nádkeretén át egymást figyelték. Az ismeretlen határozatlan korú, határozatlan ruhájú, határozatlan arcú úr volt, semmi más elnevezés nem illett rá, mint ez: „egy úr". A színészek, ha „egy urat" kell játszaniok, bizonyára ilyen maszkot öltenek.

Ágostont percről-percre jobban idegesítette, hogy oly otthonosan tett-vett az asztalán. Első felháborodásában el is akarta küldetni a pincérrel. Belátta, hogy ez illetlenség lenne. Hiszen szegény ember felajánlotta a távozást, csak aztán maradt itt, bíztató taglejtésére, mellyel mintegy a házigazda szerepét vállalta.

Inkább nyájas arcot mutatott és mosolyogni próbált. Azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy ő

megy el. De távozása feltűnő lenne. Mindig kerülte a botrányt. Ilyen körülmények között pedig neki kellene előre köszönni.

Közben kihűlt a feketéje, beesteledett, a villanylámpákat gyujtogatták. Mégsem lehetett mást tennie. Fizetett, vette felöltőjét és elhatározta, hogy a formaság kedvéért legföljebb mormol valamit:

— Ajánlom magamat— mondta csodálatos önuralommal, úgy, hogy a köszönés nem volt barátságtalan.

— Volt szerencsém, — felelte nyájasan az úr, ki továbbra is az asztalnál maradt — alázatos szolgája — és kissé meg is hajolt feléje. Ágoston erre az ajtóban leemelte kalapját.

Másnap délután a rendes időben, félháromkor érkezett. Asztala szabad volt. Egy újságtornyot tétetett maga elé. Már olvasott, mikor az ismeretlen úr ismét megjelent és tartózkodó mosollyal kérdezte:

— Megengedi?

— Kérem...

— Talán zavarom?

— Ő, dehogy.

— Tudniillik akkor inkább...

— Tessék parancsolni — mondta Ágoston, nagyot nyelve.

Az ismeretlen úr azon a héten alig maradt el egyszer-kétszer. Eléggé jómodorúnak mutatkozott. Úgy ült az asztalnál, mint egy vendég. Néha nem lehetett kikerülni, hogy kezet fogjanak, vagy pár szót váltsanak. Ágostonnak egyszer fájt a feje. Az idegen aszpirinnel szolgált, melyet ő némi szabódás után elfogadott. Ettől fogva sokkal fesztelenebbül érintkeztek, az úr nem egyszer az órájára mutatva, figyelmeztette őt, hogy kicsit elkésett és mindig sokat beszélt. Kijelentései, akárcsak a kora, ruhája, arca,

általánosak voltak. A tűzoltókat tartotta a „világ legbátrabb emberei"-nek, mert életük kockáztatásával mentik meg „az üszkös romok" közül a síró csecsemőket, ezzel ellentétben pedig az öngyilkosok „a világ leggyávább emberei", mert „nem a meghaláshoz kell bátorság, hanem az élethez". Valahányszor öngyilkosokról írtak, mosolyogva legyintett a kezével. Ismét egy gyáva távozott az élők sorából. A társadalom nem sokat vesztett vele. Különben az egész hírrovatot felolvasta, nem tekintve, hogy ismeri-e a szereplőket, vagy sem, a kitüntetéseket vidám, a gyászjelentéseket szomorú hangon. Ama emberek közé tartozott, kik a gyászjelentésekben emlegetett „boldog házasság"-okat csakugyan boldog házasságoknak tartják.

Ágoston értetlenül meredt maga elé, vállat vont s otthon lúdbőröző háttal gondolt arra, ki lehet ez az ember. Pár napig nem is ment feléje. Másik kávéházban feketézett. Itt azonban csak egy bádogasztalkát kapott, az ajtó mellett, a léghuzamban. Kénytelen volt visszatérni.

— Azt hittem, hogy meghalt — mondta az idegen és hahotázva nyujtotta kezét. — Már a rendőrségre akartam futni.

— Dolgom volt — felelte Ágoston, kedvetlenül.

— Úgy? — szólt az úr.

Erre nem is válaszolt, nehogy tovább folyjon a társalgás, makacsul sötéten hallgatott, keresztülnézett az úron, most már csak a gyökeres kezelésben reménykedett. Nem kis csodálkozására azonban észrevette, hogy a hallgatás fáj. Nem annyira az övé, mint az ismeretlené, kit bizonyára megbántott, ok nélkül, noha tisztességes embernek látszik. Mióta nem találkoztak, mintha szenvedne is. Határozottan lesoványodott. Halántéka körül van egy új fájdalmas

vonás, mint azoké, kik nemsokára meghalnak, fejét pedig mindig tenyerébe hajtja. Ki tudja, mit rejteget lelkében. Ágoston elérzékenyülten kelt fel, menni készült.

— Hová?

— A postára.

— Nekem is lenne egy ajánlott levelem.

— Kérem, — mondta és kapott az alkalmon, hogy jóvátegye durvaságát — egy füst alatt ezt is feladhatom.

A postán nem sokáig kellett várakoznia. Levelét hamar felvették. De az idegenével egy kis baj volt. Nem bélyegezte fel kellően. Ezért másik ablakhoz ment, bélyeget venni, aminek az lett a következménye, hogy a hosszú-hosszú libasor végére került és majd egy óráig ácsorgott a fülledt, forró teremben, kezében a levéllel. Most hökkent meg először. Ki gondolta volna, csak két hónappal ezelőtt is, hogy ennyi áldozatra képes valakiért, kit nem is ismert. Nevét már rég elfelejtette, de egyáltalában nem fontos, soha életében sem akarta megjegyezni. Recsegtette, gyűrte a levelet. Legjobban szerette volna fel sem adni. Ahhoz azonban nem volt lelke. Szikrázott a szeme, halkan káromkodott, ide-oda lökdösték. Majdnem lovagias ügye támadt. Ebben a tolongásban fogadalmat tett, hogy nem bánja, Isten neki, ezt a levelet feladja, de aztán vége mindennek, többet rá sem néz az ismeretlenre.

Künn az utcán levette kalapját, dúlt, kihevült arcát megmosdatta a hűs levegőben, nyugodtan gondolkozhatott. Hogy is történt az egész? Alapjában semmi sem történt. Úgy volt, hogy kissé ridegnek, emberkerülőnek, zárkózottnak tartotta önmagát és azért állt szóba az úrral, mert véleménye szerint nem árt az embereket megismerni, lehetetlen társadalmon-

kívüli életet élni. Ami eddig volt, az nem számít. Nevetséges lenne még csak szakításról is beszélni. Végre az csak nem barátság, hogy útjába botlott egy ember. Lerázza magáról, mint egy kullancsot. Még pedig nem úgy, ahogy tervezte. Mert a gyűlölet rossz módszer. Tapasztalta, hogy ezzel önmagát ingerli és amit kiforral ellene, azt másnap ezerszeresen levezekli. Eddig is csak az volt a hiba. A közöny, a jóságos, megbocsájtó, egyszerű közöny a legjobb orvosság. Egyik jobbra, másik balra.

Egy napon a borbélynál a bérletét kivette, megtalálta az ajánlott levél vevényét. Lám, erről megfeledkezett. Holott nem vitás, hogy vissza kell adnia. Az ajánlott levelekben fontos okmányokat, néha pénzt is küldenek. Még majd sikkasztónak tartják.

Ezért elsétált a kávéház előtt egyszer, kétszer, háromszor, az ablakon át nézte az idegent. Nem ment be. Annál sokkal ravaszabb volt. Kihívatta a pincérrel a teraszra.

— Itt van — mondta és átnyujtotta a vevényt.

— Holnap nem lesz szerencsénk?

— Alig hiszem, — szólt Ágoston — egyáltalában nem, semmiesetre, és durván sarkon fordult.

Az állatszelídítő kevély fejtartásával, sétált a városban és igyekezett a maga ügyeivel foglalkozni. Másnap ebéd után mégis elfogta valami nyugtalanság. Ebben az időben szokott kávéházba menni. Nézegette az óráját. Lefeküdt a díványra, erőszakolta az álmot, de nem tudott aludni. Szíve rendületlenül vert, sajgott a melle, furdalta a lelkiismeret. A nagynagy, az egyetlen kötelességre emlékezett. Lelopódzott a lépcsőn. Kalapját mélyen szemébe húzta. A falak mellett oldalgott, a találkára siető kisdiák bűntudatával besurrant a kávéházba.

— Örvendek, hogy mégis csak eljött — köszön-

tötte az idegen. Régóta szeretnék már önnel beszélni. Észrevettem ugyanis, hogy utóbb feltűnően kerüli az asztalt. Azt kell hinnem, hogy miattam. Ne titkolózzék. Végre önnek senkije és semmije se vagyok.

— De kérem...

— Senkije és semmije, ismétlem. Akárcsak egy rongy, vagy az utcán csatangoló kutya. Igaz, hogy három hónap óta egy asztalnál feketézünk, minden nap. De mit jelent ez a mai világban?

— De kérem...

— Én, uram — szólt emelt hangon — csak szerény hivatalnok vagyok, szerény, de önérzetes. Ezennel fel is ajánlom, hogy eltávozom innen. Útjában vagyok, érzem. Érzem, hogy háborgatlak, — és itt elpirult a tegező nyelvbotlás miatt — bocsánatot kérek, azt akartam mondani, hogy háborgatom.

Kínos zavarukban mind a ketten elnémultak. Ágoston engesztelően nyujtotta feléje kezét:

— Én vagyok az idősebb.

Este az ágyban, alvás előtt, dühtől fulladozva gondolta el, mit tett. Szerette volna véresre karmolni az arcát, a gyengesége miatt és szégyenét a párnákba temette. Még csak ez kellett, hogy teljesen belekerüljön a hínárba. Egyenesen a halált kívánta neki. Minden reménye az volt, hogy az idegen valahogy mégis csak meghal. De hogyan? Hiszen vas egészsége van és emellett elvi ellensége az öngyilkosságnak. Lelőjje? Belelökje éjjel a vízbe? Észrevétlenül pár szublimátot csempésszen feketéjébe? Mindegy, mindegy. Annyi irgalmat sem érdemel, mint egy patkány, vagy egy csótány.

Úgy gyűlölte, hogy belesápadt és elállt a lélekzete. Lehúnyta szemét. Aprólékosan kiszínezte halálát és élvezte. Estefelé egy villamosmegállónál talál-

kozott vele. Mintha holtából feltámadt embert látott volna, annyira megijedt. Soha ilyen szánalmas nem volt. Az idegen félénken üdvözölte őt, alig merte nyujtani kezét, elsompolygott. Ágoston utánairamodott, házáig kísérte titkon és a kapunál megszólította. Itt különböző ürügyekkel majd egy óráig tartotta fel.

Sokáig nem tegeződtek. A tegeződés olyan, mint a szerelmi vallomás. Elvben már minden megtörtént, csak arról van szó, ki nyujtja először csókra a száját. Bennük is ez a szűz elfogódottság munkált, röstelték a bizalmasságot, gyermekesnek találták, hogy minden mondatot „te"-vel vagy „kérlek alássan"-nal kezdjenek, inkább óvatoskodtak.

Ágoston most már csak azért is eljárt a kávéházba, hogy tisztázza a kérdést. Egy napon szint vallott. Nyiltan tegezték egymást, az összecsapó szerelmesek marcangoló hevével. Új korszaka volt ez barátságuknak. Gyakran lehetett őket együtt látni, hajnalfelé, amint kölcsönösen, többször hazakísérték egymást. Már az idegen úr is szeretett volna szabadulni. Unták, gyűlölték, amit tettek, fárasztotta őket, amit mondtak, de akár csak a házsártos, öreg, gonosz házasok, együtt maradtak. Nem tudtak elválni.

Ágoston, minthogy hivatalba járt, egész nap el volt foglalva és mint a legtöbb ember, alig gondolt magára. Üres vasárnap délelőttjein jutott csak eszébe, hogy talán még sincs jól úgy, ahogy van. Korán felöltözködött, de annyira fáradt volt, hogy leheveredett a díványra, ruhástól és a mennyezetet bámulva, töprengett erről-arról. Száját, melyet az imént mosott ki, maró cigarettafüsttel keserítette. A füstöt pedig kacskaringósan az orrán eresztette ki. Már nem foglalkozott azzal, hogy elmarad a kávéházból. Tapasztalata alapján tudta, hogy az lehetet-

lenség. Azon a végzetes napon kellett volna erősebbnek lennie és elküldeni az idegent, egy mozdulattal.

Most már késő. Aztán fáradt is. Ha cselekednie kell, mindíg szenved. Éjjel hosszú, unalmas, bonyolult, mindíg folytatódó álmai vannak, melyek jobban kimerítik, mint az ébrenlét. Többnyire egy sekély tóban úszik, szittyó, káka közt és karjára tekerődzik a puha, nyálkás hínár, melytől nincs szabadulás. Nem mondhatja éppen, hogy rossz az undorral való ölelkezés. Amennyire tiltakozott eleinte ez álombeli érzés ellen, ma már annyira élvezte, feslett kéjjel kívánta. A butaságnak is megvan a morfiuma. Akarat nélkül ide-oda ténfergett. Semmitmondó, sápadt arcában semmit sem mondott két üres szeme.

Egy darabig figyelte, hogy süllyed lefelé, hogy tompul ítélete, ízlése. Később semmit sem figyelt, semmit sem érzett. A kávéházban kapott egy hínárzöld pamlagot, mely puha volt, a kávé langyos, a szivar pedig jóízű. Órákig üldögélt itt, naponta, az ismeretlen úr mellett. Rájött, hogy egyszerű, de végtelen derék ember és amit mond, az nem is olyan buta. Végeredményében igaza van. A tűzoltók a legbátrabb emberek, az öngyilkosok pedig gyávák, mert nem a meghaláshoz kell bátorság, hanem az élethez.

MÁTYÁS MENYASSZONYA

SUBERSZKY Mátyás, a „Harc" segédszerkesztője, délután át szokott sétálni a Kossuth Lajos-téren. Dupla gallért, lila nyakkendőt viselt, melybe egy ezüstkoponyás melltűt tűzött. Gomblyukában krizantém, orhidea-illattal. Akkoriban ez a divat járta. Mindenki az „élet herceg"-ét utánozta, a tündöklő és börtönviselt angol költőt, ki padlót súrolt, bibliát olvasott s végül haldokolva tűnt fel, puffadt bohócarccal a párizsi körúton. Tele volt a levegő varázsa regényességével. A magyar vidék sem tudott szabadulni tőle. Sárosvár fiatalsága lázban égett. Itt, hová egy hónapi késedelemmel érkezett a budapesti divat, hatása erősebben mutatkozott, a sárosváriak nem hagyták magukat, sok tekintetben le is pipálták a fővárost.

Mátyás kicsit szikráztatta agátgyűrűjét a napfényben, aztán hercegi unalommal befordult az ákácokkal szegett kis utcába, hol földszintes házak sorakoztak egymás mellett. Alakja bágyadtan imbolygott. Chopint játszották a sárosvári lányok, sok érzéssel és igen rosszul s a zongorajáték foszlányai kiszálltak a nyitott ablakon. Egy vendéglő a pirított hagyma szagát árasztotta. Villanygyujtáskor vezércikket írt a miniszterelnökről, kit nem ismert és haragudni próbált rá, kevés eredménnyel, új pályaudvart

követelt a városnak, leküldte a nyomdába a helyi költőnő izzó-szerelmes versét és — végtelen megvetéssel — fölvette a pesti telefont is. Kilenc órakor átment a színházba, az operett második felvonásához, melyet többször látott. Később a kávéházban ült le, átlapozott pár újságot, aztán belelógatta fejét a füstbe.

Gergely jött érte éjfél után.

— Mi bajod? — kérdezte, hogy az asztalához lépett.

— Semmi.

— Sápadt vagy.

— Igazán?

— Nagyon.

Mátyás érezte, hogy sápadt és erre még jobban elsápadt. A szemben lévő tükörben látta az arcát. Határozottan érdekes volt így, sápadtan. Kicsit a haját is megigazította. Így még érdekesebb volt. Gergely közben levetette felöltőjét.

— Mi történt? — kérdezte keményebben.

— Semmi, igazán semmi.

— Ugyan ne titkolózz előttem. Veled valami történt.

Mátyás nem bírta elképzelni, mi történhetett vele. Sajnos, semmi sem történt. Gergely pedig egyre gyanakvóbban vallatta. Mátyás erre vállat vont és úgy, hogy maga se figyelt szavára, fáradtan bökte ki:

— Beteg a menyasszonyom — és a levegőbe nézett.

— A te menyasszonyod?

— Az.

— Hát neked van menyasszonyod?

— Van.

— Hol?

— Budapesten.

— De csak nem súlyos beteg?
— Tüdőgyulladás — mondta vontatottan.
— Azért nem kell mindjárt megijedni.
— Nem kell megijedni, — szólt Mátyás, most már ingerülten — negyven fokos láz és egy gyenge tizenhat éves lány. Nem kell megijedni. Igazán kedves vagy.

Rágták az ópiumos cigaretták arany szopókáját, hallgattak, virrasztottak egymás mellett. Mátyás néha mondott egy aforizmát, melynek maga sem tudta az értelmét. Gergely később hazakísérte a kapujáig. Itt még azután szólt, hogy legyen nyugodt, nem lesz semmi baj.

Délelőtt átszaladt hozzá, érdeklődni a menyasszonya állapota iránt. Mátyás fölült az ágyban, dörzsölte szemét és gondolkozott, miről is van szó. Már nevetni akart, fölnyitotta száját, hogy szóljon, de akkor rátekintett a kedves fiúra, ki ijedten várta a feleletet. Soha ennyi szeretetet, tisztességet, jóságot nem érzett maga körül. Keserűen legyintett kezével. Kertelő választ adott. Hogy még nem jött sürgöny.

Künn az utcán azonban őt is elfogta valami édes szorongás. Egyedül, egészen egyedül járkált az emberek közt, egy titokkal, melyet most már világért sem árult volna el, senkinek, egy hittel, egy vallással, a szenvedés pedig, melyet arcára erőszakolt, mint maszkot, lassanként gyengéd illetéssel a szívéig ereszkedett és azt is betakarta, egészen. Észrevette, hogy az utcákon sürgönyhordók járnak, gyors kerékpárokon, kik jó és rossz híreket hoznak és visznek. Mindegy, csak hozzanak és vigyenek, az édes is jó, meg a keserű is, csak hozzák és vigyék a változást, az életet. A házakhoz támasztott kerékpárok előtt sunnyogón leste a sürgönyhordókat, mint éhes

diák a pénzes-postát. Semmi, semmi, semmi. Milyen jó lenne pedig egy sürgöny. Akkor mindjárt elutazhatna. Egyelőre csak vitte a lába kifelé, nézett az égre meg a földre, még ebédelni is elfelejtett. Ilyen lelkiállapotban nem is lehetett ebédelni. Leült egy padra. Most látta, hogy már a városon túl van, a kálváriánál. Itt kissé megkönnyebbült, levette kalapját is, boldog volt, hogy háta mögött maradt minden, ami untatta. Csak igazán történne valami. Annyira szenvedett ettől a vágytól, hogy rosszul lett, türelmetlenség gyötörte, hogy legalább pár napra szabaduljon ebből a fészekből, kicsit föllélekzeni, körülnézni a világban, mindegy milyen címen, az élet, vagy a halál nevében, csak el innen. Fölugrott a padról, a városba ment és csomagolt. Némán lépett be barátjához. Nem sokat kellett magyaráznia. Gergely mindent megértett szó nélkül is, átölelte, azt mondta, hogy legyen férfi. Mátyás erős volt, csak arra kérte még, tapintatosan kezelje az ügyét és elutazásáról senkinek se szóljon. Gergely meg is tette kötelességét. Egy szót se szólt, de a sárosváriak másnap mindent tudtak. Harmadnap pedig, hogy visszaérkezett, csöndes részvéttel fogadták.

Különösen az indította meg a várost, hogy úgy viselkedett, oly egyszerűen, mintha egyáltalában semmi sem történt volna. Csak lila nyakkendőjét cserélte föl feketével. Naponta megjelent a színházban, a vendéglőben, este sétált a korzón, többnyire egyedül. Mindenesetre kevesebbet beszélt, mint annak előtte. Hallgatta a vitákat, szótlanul. Ismerősei később kíméletesen magára hagyták. Nem hozták eszébe a szomorú esetet, a friss sebet nem akarták feltépni, a kíváncsiak se mertek érdeklődni, pedig nagyon szerettek volna a menyasszony kiléte és a temetés körülményei iránt. Az volt minden, hogy

melegebben szorították meg a kezét és valamit mormogtak, amit nem értett. Ha pedig olykor-olykor mégis akadt valaki, ki közelébe próbált férkőzni, minden fölvilágosítást megtagadott. Minek arról beszélni, Istenem, minek.

Hogy pár hét elmult, mégis sokakat aggodalomba ejtett az elvonultsága. Különösen az asszonyokat. Attól tartottak, hogy amilyen túlzott, még valami bolondságot követ el s nem tehetett olyan semmiséget, hogy ne találják jelentősnek. Ha kérdezték, hogy és mint van, szárazon azt felelte, hogy jól van, egészen jól. De mennyi minden lappangott ebben a válaszban. Ezért figyelmessé tették a patikus-segédet, hogy ne adjon neki mérget. Egy leány látta, amint a mezőn sétált, a vasúti sínek mellett. Gergely pedig felfedezte, hogy az éjjeli szekrénye fiókjában töltött forgópisztolyt rejteget. Sikerült kicsalnia, ravasz fogásokkal. Mátyás odaadta, s kívánságára becsületszavával fogadta, hogy nem szerez ujat.

A társadalom mindent elkövetett, hogy megmentse. Gyakran hívták lányos házakhoz ozsonnára. Mátyás ilyenkor egy zsöllyébe süppedt, valamely kevéssé világos sarokból nézte a boldog fiatalságot s mosolygott is, a lábbadozók halvány mosolyával. Asztalbontás után öreg urak veregették a vállát, megropogtatták csontjait és magyaros közmondásokat idéztek, ejh-hajh, az életről, az időről, mely szomorúságot és örömet egyformán eltüntet és minden sebet behegeszt. Kávéházakban is látták. Egy széplelkű festékkereskedő pünkösdkor pezsgőket nyittatott, Mátyás mellé intette a cigányt és egyenesen az ő fülébe muzsikáltatta a szomorú fűzekről meg a sírhalmokról szóló nótákat, melyeket ő pillarebbenés nélkül hallgatott. Érezte,

hogy minden szem rátapad. Az öregebb hölgyek lorgnonjukon át figyelték. Láttad, meg se mozdult, egy könnyet se ejtett, csak kiitta a pezsgőt és poharát földhöz vágta.

Hajnal felé ment haza innen. Elhaladt a városi park mellett, hol a bodzafák bujálkodtak, nehéz, érzéki, állati szagokban. Sok mindenféle illat vegyült össze. A szerb-templom felől a szél orgonák és olajfák illatát sodorta. Úgy ontotta fűszerét a tavasz, mint egy drogéria.

Mátyás a részegek fontoskodásával elmélkedett az életről. Ha számot vet magával, tulajdonképpen meg van elégedve, a pesti út óta nem érzi magát oly egyedül, érdekli ez is, az is, úgy találja, hogy még itt is lehet élni, valahogy. Sokszor új színben mutatkozik a világ is, akár csak diákkorában. Ami a halált illeti, az bizony meglehetősen szomorú dolog. Szent Jób mondja, hogy az élők úgy emlékeznek vissza a halottak arcára, mint álomban látott képekre. Aki élt és meghalt, éppenúgy nincs, mint aki nem is élt. Mind a ketten egyformák. Az ő menyasszonya is. Végre mindenki úgy segít magán, ahogy lehet.

Végigment az udvaron, hol vékony fák fáztak a hajnali holdfényben, kezében a kulccsal botorkált a csigalépcsőn, föl, a hónapos-szobájába. Innen nehéz lenne lecepelni egy koporsót, gondolta és újra a menyasszonyán járt az esze. Amint lába alatt dobogtak a korhadt falépcsők, már félni is kezdett, komolyan s örült, hogy fölért és kinyitotta az ajtót.

— Szegény — mondta fanyarul, mikor az ágyára ült, úgyhogy nem tudta, kire is érti, — szegény — és könnyel telt meg a szeme.

KÖLTŐ

1

A KÖLTŐ: hosszú, a haja sárga, vállig érő, szeme tengerkék, egészen régimódi szem, melyet ma alig viselnek. Verseiben a tűzhányóhoz, orkánhoz és óceánhoz hasonlította magát. Aki azonban ránézett, nem gondolt sem a tűzhányóra, sem az orkánra, sem az óceánra. Szomorú féreg volt, állandóan álmos és náthás, abból a költői rendből való, mely a „halál"-t mindig összerímelteti a „talál"-lal.

A nő: savószínű, kóchajú jelenség, csempe fogakkal és német-kék szemekkel.

A vigyorgáshoz és síráshoz állt közel, mikor bemutatták neki.

— Költő — ismételgette magában, borzongva, az ismeretlen varázsú szót.

Aztán nézni kezdte az idegent, a haját, a homlokát, a száját, olyan gyerekes kíváncsisággal, mint az állatkertben vasárnap a cselédek az alligátort, az ausztráliai csőrös állatot, a pápaszemes kígyót.

— Értesz engem? — fuvolázott a költő.

A nő nem tudta mit kell érteni rajta, tehát azt felelte:

— Értelek.

Ettől kezdve állandóan értették egymást.

2

MIVEL pedig a nő oly buta volt, hogy beszéd közben is kisbetűkkel ejtette ki a tulajdonneveket meg az országok neveit, a költő ég és föld előtt mulaszthatatlan erkölcsi kötelességének tartotta, hogy azonnal feleségül vegye.

Házasságuk rendkívül furcsa volt. Egy darabig vigyorogtak egymásra, mint akik nem tudják, hova kerültek, aztán hirtelenül elszomorodtak mindaketten. Gyanakodva nézték egymást.

A költő folytonosan írt.

— Ha ez tovább így folytatódik, — mondta az asszony — akkor tönkremegyünk.

— Hiszen dolgozom. Reggeltől estig az íróasztalnál ülök.

— Épp ez a baj. A költőnek nem szabad dolgoznia.

— Hát?

— Henyélj, ábrándozz.

— Mondasz valamit.

— Én sohase tudlak például meglepni ölbetett kezekkel, semmibe meredő szemekkel...

— Ölbetett kezekkel?

— Igen, — felelt az asszony, a savószínű és kóchajú, ki utóbb már fölényre tett szert — olvastam, hogy ez a tétlenség minden remekmű szülőanyja. Csak ez hoz a konyhára.

3

AZ EMELETRŐL néha gyönyörű alkonyokat láttak. Vérvörös fényben úsztak a hegyek, a folyó

úgy hömpölygött, mint az olvasztott arany, az ablakok áttüzesedve villogtak.

— Nézd az alkonyt — nógatta az asszony.

A költő engedelmesen nézte az alkonyt. De a rubinpiros hegyek, az aranymártással leöntött város, a szokványos ragyogás nem mondott semmit az ő szegény, megszenesedett szívének.

Erre az asszony széket tett az ablak elé, kinyitotta az ablakot, a költőt odaültette, mint valami lábbadozó beteget, hogy mélyen az orrába, tüdejébe szívja az illatot és feligya az egész szépséget, mely körülötte kavarog. Behajlította a költő karját, a költő fejét szépen rányomta a költő tenyerére, költői pózba helyezte a költőt — ahogy képen látta — és a költő engedelmesen hagyta, csináljon vele, amit akar, mint egy fabábu.

Egy óra mulva megkérdezte tőle:

— Megy?

— Nem — mondta a költő. — De már tudom, mi hiányzik.

— Mi?

— A magány. Mindíg a nyakamon ülsz. Nekem számkivetve, egyedül kell élnem, egy őserdőben, egy sziklaoduban, egy rongyos hónapos szobában, hol petróleumlámpa, szakadt nádszék és egy bajszos öregasszony van, ki minden reggel ordítva ver fel.

— Helyes — mondja a felesége. — Próbáljuk meg...

Azzal bevezette a fürdőszobába, rázárta az ajtót és elment.

A költő egy darabig nézte, hová került. Sötét és szomorú volt a fürdőszoba. Egy kád állt ott piszkos, szappanos vízzel, egy vörös fürdőköpeny, egy gyékény, két pár szalmapapucs és egy üres fo-

gas. A magányt mégse így képzelte. Csendnek csend volt. Ez a csend azonban mégse volt templomi. A csap szomorúan csöpögött. Hiába próbálta a költő magát hipnotizálni és elhinni, hogy ez az a magány, mely a nagy dolgok kikristályosodásához okvetlen szükséges, a csalás nem sikerült, az autoszuggesztió az első próbánál csütörtököt mondott. A fürdőszoba hideg barátságtalansága szívére feküdt. Verssorokat kezdett:

„Magam vagyok. A végtelen ölén . . .“

Vagy ezt:

„Fönséges csönd . . .“

Tovább azonban nem jutott el.

Szemben a körúton egy címtáblát látott. Nagy betűkkel, sárga alapon, ez állott:

Áruház.

A költő pedig oly szomorú volt, hogy ez jutott eszébe:

Áruház.
Ráruház.

De mit ruház az emberre egy áruház?

És még ez is eszébe jutott:

Köztelek.
Köröztelek.

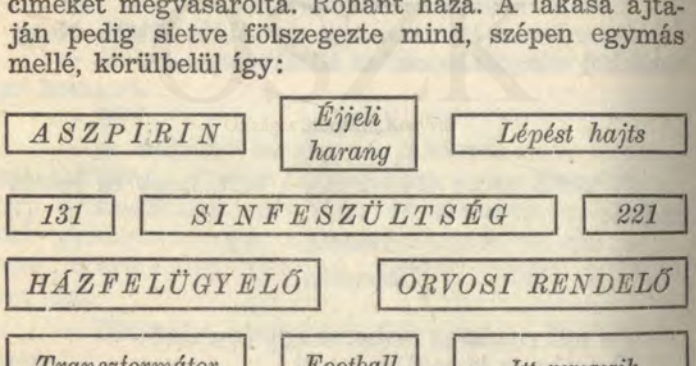
A felesége szomorúan engedte ki. Még mindíg nem mondott le arról, hogy fölneveli magának.

De a költő egyre furcsább dolgokat művelt. Éjjel például felült az ágyában s minden ok nélkül ezt mondta: *reciprocitás,* vagy ezt, óránként átlag húszszor és ordítva: *Skagerrak* és *Kattegat.*

Erre se fogott gyanút az asszony.

Egy napon azonban — csikorgó hideg volt és hóesés — a férje hazaküldött harminckét szalmakalapot valamelyik divatáru üzletből.

Másnap aztán eladta az összes művei kiadási jogát — irodalmi csontvázát anatómiai célokra — örök áron. A pénzzel egy boltba sietett, hol afféle fehérre zománcozott címtáblákat készítenek kék, piros és fekete betűkkel irodák, üzletek, konyhák, laboratóriumok, temetők számára. Itt az összes címeket megvásárolta. Rohant haza. A lakása ajtaján pedig sietve fölszegezte mind, szépen egymás mellé, körülbelül így:

Az asszony hazajövet ámulva látta az ajtót.

5

És MIKOR a mentőket hívta telefonon, halványan érezte, hogy a költő nevelése nem egészen sikerült.

ÓVODA

ANYAI nagyanyám, ki feltűnően rövidlátó volt, reggel átjött hozzánk és így szólt anyámhoz:

— Ezt a gyereket is óvodába kellene adni.

Az a gyerek, kiről beszélt, én voltam. Kis nádszéken ültem, a galagonyabokor alatt és vajaskenyeret reztem. Nem tudtam, jól hallottam-e, amit mondott. Lélekzetem elállt a haragtól. Sohasem hittem, hogy így lehet beszélni egy emberről, legkevésbbé pedig rólam. Meg sem kérdeznek, csak elküldenek egy ismeretlen helyre, valahová. Gyűlölettel néztem nagyanyámra. Szeme az ujjnyi vastag szemüveg alatt még zöldebbnek rémlett s tudtam, ő is gyűlöl engem. Akkor vettem észre, hogy arca csupa ránc és nemsokára meg fog halni.

Nyomott hangulatban keltem fel a nádszékről, valami nagyon rosszat, eddig ismeretlent sejtve, de munkához láttam és még elintéztem néhány igen sürgős dolgot, melyet már igazán nem lehetett tovább halasztani. Kihoztam a kézitükröt, megvilágítottam vele a padlás szelelőlyukait, melyekbe rongyok voltak gyömöszölve, a csatorna rostélyát, a szemétdombot. A kertben kettéharaptam egy pár keserű orgonalevelet. Innen az ebédlőbe mentem megnézni, él-e még a katicabogár, melyet tegnap a pohár alá tettem. A padláson egy bádogkádba áll-

tam és anélkül, hogy bármit csináltam volna, körülbelül egy óráig maradtam úgy, mozdulatlanul. Azt képzeltem, hogy hajón vagyok.

Délben ebben a kádban leltek meg. Ha így egyedül, játék közben találtak, mindíg elpirultam. Annyit tudtam, hogy játszani nem szégyen. De a nagyok mégis kinevettek, valahányszor csak elképzeltem azt, amit nem láttam. Ezért aztán a képzeletet, mint valami bűnt, rejtegettem. Zavartan ültem az asztalhoz. Anyámat a padlásbeli jelenet meggyőzte, hogy tenni kell valamit, az ebéd végén közölte is velem, hogy holnap reggel már óvodába megyek.

Szájamban elkeseredett a piskóta. Kiköptem a tányérra és nem tudtam többet enni. Fejemet a mellemre hajtottam. Hiába mondtam volna, hogy nem megyek, inkább kiszaladtam az udvarra. Itt halálos félelem szorította össze szívemet. Lődörögtem ideoda, azzal a titkos reménységgel, melyet a halálra ítélt is érez kivégzés előtt, hogy talán mégsem történik meg az, ami feltétlenül megtörténik és valahogy megfeledkeznek az óvodáról. Később beborult az ég. Ideges szürkeség takarta el a lombokat. A fészerben egy sarokban ültem. Sötét, züllött lehettem, mint egy kis anarchista. Azon gondolkoztam, mit vétettem rövid életemben. Nem értettem, miért visznek el hazulról. Lefekvés előtt pedig a nagytükörben még egyszer megnéztem vézna kis alakomat, melyet oly szánandónak találtam, hogy sírva fakadtam.

Reggel a szokottnál korábban öltöztettek fel. Nagyanyám jött értem a piacról, fekete táskával, melyben zöldség és hal volt. Hogy mi az óvoda, arról eddig nem igen tépelődtem. Egyetlen egyszer mutatták meg, de akkor elfordított arccal szaladtam hazáig és a szorongás mindannyiszor megújult, később is, mikor az óvodával fenyegettek. Igazat szólva,

sohasem hittem, hogy egyszer én is oda kerülök. Két görbe kis utcán kellett átmennem. Hamar odaértünk. Azt gondoltam, hogy sokkal messzebb van. Nagyanyám kinyitott egy rozoga faajtót, betuszkolt és visszarántotta a kilincset.

Benn, a nagy-nagy udvar mélyén, földszintes ház állott, az akácfák közt, annyi ablakkal, melyet életemben sem láttam, előtte egy homokos játéktér, melyen egymástól alig megkülönböztethető, egyforma, tornainges gyerekek zajongtak, hasonlóak hozzám, kicsinyek és gyengék. Pár lépést tettem előre, majd újra megálltam, egymás felé forduló, csámpás lábakkal. Nem vettek észre. Végre egy nő jött, kiről megtudtam, hogy az óvodásnéni, kézen fogott és vezetni kezdett, befelé.

Reszketve toltam el magamtól. Később, nagyon bizalmatlanul, mégis vele mentem. Nem értettem, honnan ismerhet engem. Mert úgy viselkedett, mintha ismerne. Kérdezősködött erről-arról, megveregette arcom és tegezett. Gondolkozni kezdtem, ki lehet ő nekem és kinek a nevében beszél. Arra jöttem rá, hogy semmi közünk egymáshoz, velem éppúgy alakoskodik, mint a többi fiúkkal. Csak még azt nem tudtam, hogy mit akar.

A földszintes házba vezetett, melynek puszta meglátása oly borzalmasan hatott rám, hogy belesápadtam. Óriási, alacsony, fehérre meszelt terem volt, melybe mindazok a gyerekek elférhettek, kik most künn voltak, falai kopaszok, padlója, küszöbe festetlen, súrolt, minden bútorzata néhány kis szék, pár pad, meg egy X-lábú asztal, körös-körül hosszúhosszú fogasok, melyekre a gyerekek kalapjukat, táskájukat akasztják. Ez a terem egyáltalán semmiféle szobához se hasonlított, melyet eddig láttam. Sehol egy kép vagy egy tükör, vagy egy pamlag.

Mindenütt szigorú rend. Volt benne valami érthetetlen. Mihelyt beléptem, megcsapta az orromat a friss festék és a mész reménytelen szaga. Kétségbeestem azon, hogy itt is lehet élni és már visszafordultam, hogy kimenjek.

— Tisz fiú, — mondta kedveskedve a néni és leguggolt a földre — gyere ide, tisz fiú!

Megálltam a küszöbön. A néni sápadt, húszéves leány volt, a tüdővész látható jeleivel, arca sovány, orra, melyet rózsaszín rizsporral hintett meg, a kinyomott bőratkák helyétől lyukacsos. Lenéztem őt, hogy „tisz fiú"-nak hívott engem, ki már tudtam, hogy azt egyszerűen „kisfiú"-nak mondják. Szánalomból közeledtem hozzá. Mindenféle unalmas dolgokat mesélt, gyorsan és halkan, a kacsalábon forgó tündérvárról, melybe sohasem hittem, a mákoskalácsról, melyet útáltam, a regebeli kis királyokról, kik csak arra valók, hogy a gyerekeket ágyba csalják és lefektessék, mikor nem akarnak aludni. Látszott rajta, hogy ilyen kisfiúval még nem akadt össze. Sóhajtva a hegedűért nyúlt. Egy indulót játszott, mely egyenesen az óvoda számára készült és arra szolgált, hogy az engedetlen kölyköket jó kedvre csiklandozza. Befogtam a fülem. Erre játékokat tett elém, kedvetlenül. Csupa gyári holmikat, drága és rossz, összeenyvezett árukat, színes papírral bevont dobozokat, karikákat, melyeket botokkal kellett hajigálni.

— Nem kell — mondtam és egyenként visszaadtam.

Ez se kell?

Egy labdát mutatott. Akkorát, mint egy gyerekfej. Gyanakodva vettem a kezembe. Nekem más játékaim vannak. A bal öklömben egy kavicsot szorongattam, melyet a vasúti töltésen szedtem fel,

a sínek mellett, tegnapelőtt. Valamit tervezhetnek itt ellenem, gondoltam, bizonyára el akarják lopni, ami az enyém. Szomorúan bámultam a labdát. Oly mély-mély figyelemmel, mint tudós a földgömböt. Hideg volt és ismeretlen. Egy idegen gömbölyűség volt ez a labda. Ha a padlóra dobnám, felugrana, talán a mennyezetig is. Más semmi se történne. Ezt a kavicsot azonban mégse adnám érte. Nem szóltam egy szót sem. Minek is beszéljek ennek a szerencsétlen lánynak, ki azt hiszi, hogy engem muzsikaszóval itt lehet marasztalni. Hiszen én azt is tudom, hogy mi a fiszhármónium és mi az antipirin, azonkívül, ha beteg vagyok, magam mérem lázamat. Szegénynyel kár lenne szóba ereszkedni. Letettem a labdát a földre, szelíden:

— Ez se kell.
— Hát mit akarsz?
— Semmit.
— Akkor menj a homokba.
— Nem.
— Szaladj a többiekhez.
— Nem.
— Nézd, hogy játszanak.

Az ablak felé vezetett, honnan látni lehetett a játszó gyerekeket. Csodálkoztam, hogy ennyi gyerek van a világon és mind itt gyűltek össze, ezen a barátságtalan, szomorú, nagy helyen, bár van apjuk, anyjuk és kertjük s ottan mindegyik jobban mulathatna. A fiúk jókedvűek voltak. Csöppet sem törődtek azzal, hogy nincsenek otthon, legalább úgy tettek, mintha föl se vennék a megaláztatást, hogy itt kell maradniok és azt mutatták, hogy szívesen maradnak itt. Az új játékok talán még tetszenek is nekik. Nem értettem őket. Ez annyira fájt, hogy ott, az ablak előtt majdnem összeroskadtam.

— Haza — sírtam fel, egyszerre, váratlanul.

— Most még nem lehet — magyarázta a néni.

— Haza — mondtam hangosabban.

— Megfedlek — szólt és jobb mutatóujját mereven a levegőbe emelte.

— Haza, haza! — és kitéptem kezéből a kalapomat, melyet már elvett, hogy a fogasra akassza, a többi kalap mellé.

Kezemben a kalappal, hajadonfőtt rohantam a homokos udvarra, hol gyerekek sorakoztak és futni akartam innen, de a kisajtó zárva volt és mindenütt óriási, sárga tűzfalak vettek körül, melyek az eget is elfalazták. Lihegve megálltam. Innen nincs menekvés. Akárhová futok, mindenütt fal. A gyerekek közelében állapodtam meg, de ők rám se hederítettek. Pokoli forróság volt, a nyári dél pörkölte tarkóm. Leroskadtam a földre. Tehetetlen dühömben verni kezdtem a homokot. Vertem, vertem, egyre vertem a kis ötéves öklömmel a földet, mely tart minket, toporzékoltam, hogy csak ennyire vagyunk méltók, mi, gyerekek és hogy már soha többé nem lehetek olyan, mint annakelőtte. Mert most mindent láttam. Szemem alá sötét árnyék szállt. Egy perc alatt megvénültem ebben a sokablakos, elfalazott óvodában. Fuldokolva, jajgatva átkozódtam:

— Verje meg az Isten! — kiáltottam a gyerekek felé.

— Kit? Mit? — kérdezték csúfondárosan.

— Az óvodát! — ordítottam torkom szakadtából. Verje meg az Isten az óvodát!

— Az óvodát? — és idegenül néztek rám.

A néni közéjük ment, csendre, rendre, figyelemre intette őket s rám mutatott, ki a földön fetrengtem, az istentelen lázadóra, ki engedetlenségre

akarja csábítani a jó gyerekeket és rosszaságával büntetni önmagát.

— Gyerekek, — szóltam fölemelve könnyektől fényes arcom és féltérdre ereszkedtem, mint az elítéltek, mielőtt bekötik szemüket — gyerekek — és ekkor világosan láttam, hogy mindnyájan testvéreim, kikkel szövetkezni kellene, hogy ne járjunk többé soha óvodába és ne feledjük el régi, boldog, tiszta életünket — gyerekek — esdekeltem csendesebben — gyerekek... az Isten megáldjon... gyerekek...

Nem folytathattam, mert szavam beleveszett a lármába. Fütyülőkkel, dobokkal, trombitákkal oly lármát vertek, mint az örjöngő indiánok. Újra levágódtam a földre. Könnyeim sárrá váltak és bemaszatolták arcomat, nagy szőke hajamat. Fogaim közt csikorgott a homok. Senki se mondta velem, hogy verje meg az Isten az óvodát!

CSODA

Bábjáték, rímjáték

Aszfaltos tér. Fekete, nyirkos idő. Erősen kivilágított ablakok. Elől járdasziget, közepén gázlámpa ég. Háttérben villamossín. A függöny szétlebbenése után sokáig üres a szín, aztán szapora, vékony csöngetéssel áthalad egy kis villamos, égő ablakokkal. Új szünet. Kijön a Vak, kampós bottal, fekete szemüveggel.

VAK:

Kis gyermekek, nagyok, tisztelt közönség
Engedjék meg, hogy szívüket kiöntsék
A Vak, a Sánta, Néma és Süket.
(Egymásután jönnek.)
És én jelentsem érkezésüket.
(Meghajlik.)
A Vak vagyok.

SÁNTA. *(Elegáns, jól öltözött úr, magas gallér, monokli és mankó.)*

A Sánta *(A Sükethez):*
Menj te!

SÜKET. *(Kövér, vigyorgó arc, kidülledt szem, feje fehér kendővel van bekötve.)*
Én a
Süket, kérném.

NÉMA. *(Sovány, viaszhalvány, mind a két kezével mutogat, de azért nagyszerűen beszél):*

És én vagyok a Néma.

VAK:

Mi engem illet, gyengék a szavak
Lefesteni, hogy mit szenved a vak.
Ha szertenézek itten e terembe,
Hol drága lányok figyelnek merengve,
Nem látok semmit sem, csak éjszakát,
És a fürtös fejek, mint puszta fák
Reszketnek a decemberi sötétbe.
Itt a színen e gázláng lobog égve
(Pontosan felmutat rá)
Nem látom ezt sem és hátam megett
Nem látom e sikerült díszletet.
(rámutat)
Holt szememen eleven könny ragyog.
(Komolyan, meghatott sóhajjal)
S ez fáj, nagyon fáj, bár csak báb vagyok.
(Meglöki a Süketet.)

SÜKET:

Mit szóljak én, az embereknek alja,
Süket színész, ki a végszót se hallja?
Bennem csupán a vérem zaja csöng
S fejembe mély-mély temetői csönd.
Oly egyedül vagyok, mint senkisem,
Oly társtalan, hogy sokszor azt hiszem,
Kis léghajón szállok a süket éter
Jégtűi közt, tizenötezer méter
Magasba, hol a porszem is zörög.
És nem könyörül rajtam az örök
Nagy Isten, így élek vigasztalan,
Nem hallhatom meg jajgató szavam,
A tapsokat se hallhatom meg s íme
Nem hallom, mily jó e versecske ríme.

SÁNTA *(eléje ugrik):*

Elég, elég volt! Mostan jő a Sánta,
A csenevész és bús emberpalánta.
Karóm a mankóm s emellett növök,
Ha távozom, azt hiszik, hogy jövök.
Dícsérnek, de a bókok fele gáncs
Hiába is vagyok ily elegáncs.
Két lábam csattog, mint rossz kerti olló,
Egy béna szöcskéhez vagyok hasonló.
(Lemondóan int)
Nem is szólok, de kérem a kegyet,
Figyeljék meg, milyen csúnyán megyek.
(Eldobja a mankót és kétszer végigsétál a színpadon.)
Hát érdemes ilyen dandynek élni,
Szenvedni?
(Kitárja karjait, melyek élettelenül esnek vissza, majd felveszi mankóját és háttérbe vonul.)

NÉMA *(erőteljesen):*

Én meg nem tudok beszélni.

(Távolból, nagyon fátyolosan, halkan erősbödve hegedűszó: „Mennyből az angyal"...)

VAK:

Üljünk le.

(Mind leülnek a járda-szigetre, a gázláng alá.)

SÁNTA:

Fény szűrődik át a rácson,
Az ablakon.

SÜKET:

Ma van a szent karácsony.

VAK:

Ilyenkor az ég lánggal megreped

SÜKET:

És hallani az égi éneket.

SÁNTA:
Ki béna, sánta, az kedvére szállhat
NÉMA:
S megszólal a jászol mellett az állat.
VAK:
Úgy érzem, hogy aranyfény andalog,
SÜKET:
Úgy hallom, szállanak az angyalok.
SÁNTA:
Ni, itt van egy.
ANGYAL *(hosszú, fehér szárnyakkal, fején a városi szolgák sapkája, rózsaszín plakátot hoz, melyet egyik ház falára ragaszt. A plakátról ez látszik, óriási betűkkel):*

24 óra alatt

SÁNTA *(a falhoz megy, fölényesen az angyalhoz):*
Mi ez?
ANGYAL:
Egy új plakát.
(Mind felállnak.)
SÜKET:
Rózsásra festi a mély éjszakát,
S ezt az ütött-kopott, szegény falat.
VAK:
Mi áll rajta?
SÁNTA *(olvas):*
„Huszonnégy óra alatt."
NÉMA:
Egy új parancs?
VAK:
Egy újabb rendelet?

ANGYAL:
Vak, Sánta, Néma, most figyeljetek,
Te is Süket. Az, kit a komor ég
Bajjal sujtott és néma, nyomorék,
Vak, vagy süket, vagy béna, fáj a teste,
Cserélhet a másikkal még ma este.
Adhat, vehet bajt, alkuja szerint.
Írjátok le az alkut, rendre mind
Egy cédulára és reggelre meglesz.

VAK:
S hová adjuk?

ANGYAL *(unottan)*:
Le — a házmesterekhez.

(El.)

VAK:
Mily nagyszerű...

SÜKET:
Ez pompás...

SÁNTA:
Óriás...

SÜKET:
Csodák szent éje...

SÁNTA:
Fényes...

VAK:
Glóriás...

SÁNTA:
Szaladni...

NÉMA:
És szerelmet vallani...

VAK:
Fényt látni, fényt, fényt...

SÜKET:
Újra hallani...

VAK:
Gyerekek, én eldobom a botom.
SÜKET:
Én hazamegyek és gazdálkodom
SÁNTA:
Bohócnak állok egy cirkuszba menten.
NÉMA:
Mint szónok, úr leszek a parlamentben.
VAK:
Szívemre, Sánta, nyomorunknak vége.
SÜKET:
Ölelj meg. Néma, béke van ma, béke.
VAK:
Cserélünk-e?
MIND *(egyszerre)*:
Igen.
(Összefutnak.)
VAK *(a Sükethez)*:
Jól értsd meg ezt:
Szemet fülért adsz el.
SÜKET:
Ki kezd?
NÉMA:
Ki kezd?
(Szétrebbennek.)
VAK *(kopog a botjával)*:
Hol vagytok, jöjjetek ide, hahó.
Én kezdem el. Vakságom eladó.
Ki veszi meg?
SÁNTA *(fölényesen közeledik)*:
Én is ajánlhatok
Valamit.

VAK *(mohón)*:

Halld meg az ajánlatot:
Cserélj velem.

SÁNTA:

Már mint hogy én?

VAK:

Te hát!

SÁNTA:

Azt akarod, hogy vak legyek tehát?

VAK:

S én sánta?

SÁNTA:

Nem vagyok ily ostoba.
Talán a némával. Veled soha.

VAK:

A válaszod én nyugalomba várom,
Te akartál cserélni minden áron.
Kutyabajom, szememen pápaszem,
Nem él ilyen jól még a pápa sem.
A testem ép és délceg és sugár,
Olyan, akár a jegenyesudár.
Nézd ezt a lábat, folyton robotol,
Még éjszaka évadján sem botol.
Nyelvem, fülem kitűnő, úgy bizony,
Vigan aluszom és eszem, iszom.
Gondold meg, amilyen szeles alak vagy,
Ha ezt se látod be, szavamra: vak vagy.

SÁNTA:

Vak vagy te.
(Gúnyosan)
Nem kell az ilyen szívesség.
Csaló!
(Kiabál)
Mit szólsz hozzám, Süket, mi?

SÜKET:

Tessék?

SÁNTA *(kiabál)*:

Azt kérdezem, cserélsz-e énvelem?

SÜKET *(maga elé)*:

Eddig nyugalmas volt az életem.

SÁNTA:

Kérdésem ím süket fülekre lel,
S ajánlatomra még ő sem felel.

SÜKET:

Már hogyne. Ám vedd számba, jó barátom,
Bár tisztes voltodat váltig belátom,
Meggondolandó az, amit teszek.
Én sajnállak és veled érezek.
De hogy cseréljek én e csúnya bajjal,
Felváltsam-e a csendet durva zajjal,
Kimenjek-e magányos halk körömből
A piacra, ahol minden zörömből
S sántítsak is? Halálra szomorít.
Nem is tanulnám meg halálomig.
Így nem bosszant a trombita, tülök...

SÁNTA:

Őszintén szólva, én mindíg ülök...

SÜKET:

Úgy látom, untat téged is a téma.

SÁNTA:

Talán te kötnél üzletet, te Néma.

VAK *(a Néma felé)*:

Akarsz? Mért nem beszélsz édesem?
A néma gyermeknek az anyja sem
Érti szavát...

SÜKET:

Felelj.

SÁNTA:

Hamar.

VAK:

Hamar.

NÉMA *(kézzel-lábbal „nem"-et int).*

SÁNTA *(csüggedten):*

Ő sem cserél.

VAK:

Hát senki sem akar?
Mindnyájatok mint színész alakít
És be szeretne csapni valakit.
Hagyjuk, elég. Öreg az éjszaka.
Menjünk, testvérek, csendesen haza,
Nem szomorúan, de nem is vidáman.
Én nem hiszek már semmilyen csodában.
Sem a földiben, sem az égiben.
(Komoran)
Maradjon meg minden a régiben.

SÁNTA *(gőggel):*

Így hát én már örökre sántítok,
Enyém a bánat. *(El.)*

NÉMA:

Enyém a titok.

SÜKET:

Enyém a csönd.

VAK:

És enyém a sötétség.

SÜKET *(a Némához):*

Siess, komám, az ablakokba mécs ég.
Világít. *(El a Némával.)*

VAK *(egyedül):*

És én anélkül is látok.
A honi éj, ez a testvéri átok
Reámborul lágyan, közönyösen,

Mint egy fekete és ismert köpeny.
Ha afrikai nap ragyogna rám,
Akkor is ily mély lenne éjszakám.
(Hullani kezd a hó s pár perc alatt elborítja az egész bábszínpadot.)
Esik a hó. Fehér sok hópihe,
Fehér, fehér. Énnékem fekete.
(A falhoz megy, a plakáthoz és megtapintja.)
Hiába volt ez a csodás plakát.
(Vállat von.)
No, mindegy.
(A közönség felé.)
Hölgyek, urak — jóéjszakát!
(Indul.)

Függöny

X... KALANDORNŐ

Y... pályaudvar aszfaltos halljában ődöngtem, az üvegtető és a zománcos falak kalitkájában, egyes-egyedül, éjfélután. Az utolsó sebesült is elment, egy borostás állú katona, aki a kocsiból kiszállva — sárga arca kiálló staffage-ául — vörös paplant húzott maga után. Mindössze a pályaudvar villamos órája volt a társaságom. Később vettem észre, hogy egy nő setteng körülöttem, hol előttem, hol utánam.

— Ki lehet ez a nő? — kérdeztem és utána néztem.

Ekkor már megint nem volt sehol. A hátam mögött állt.

— Parancsol? — mondtam idegesen, hirtelenül feléje fordulva, az arcába bökve az arcom, hogy végkép lerázzam a nyakamról.

— Lekéstem — szólt a nő maga elé meredve.

— Hová akart utazni, nagysád?

— Firenzébe.

— Innen?

— Innen.

— Most?

— Most.

— De hisz erről a pályaudvarról nincs is közvetlen összeköttetése.

— Tudom... de...

Sötéten végignéztem. Az oldala mellett haladtam. Most kicserélődtek a szerepeink, ő sietett előre, mintegy menekült tőlem s én nem engedtem ki a karmaim közül.

Nem volt rokonszenves nő, istenemre nem volt rokonszenves, de első tekintetre fiatalos és ápolt volt. Vékony arca a fátyol alatt még rózsásnak is tetszett. Igaz, a korát nem tudtam megállapítani, húsz és negyven év közt ingadoztam. Az is feltűnt, hogy félgyászban jár, szürke esőköpenyben, fekete selyemruhában, mellén fehér zsabóval. Bizonyosan valami víg özvegy, — hogy előkelő-e, vagy ordenáré, még nem tudom — aki éjfél után a pályaudvaron csatangol.

Aztán az ívlámpa alatt jobban szemügyre vehettem. Határozottan nem volt megbízható nő. Kezén régimódi félkesztyű. A szeme mocsárszínű. Fellépése pedig meglehetősen zavart. Talán szólok is később a rendőrnek, vagy a posztoló katonának, lehet, hogy tényleg valami rosszban sántikál. Ismerem ezt a típust. Ezek azok az előkelő szélhámosnők, akik sötét vasárnap délután becsöngetnek a lakásunkba, hitvány egyiptomi cigarettákat árulnak, gyüjtenek leégett tót iskolákra, árvízkárosultak javára, kalandra is hajlandók, de az első óvatlan pillanatban elemelnek egy órát, vagy egy gyűrűt. Egyre azon sopánkodott, hogy ma nem utazhat el. Ravasz udvariassággal megragadtam két könnyű és kicsiny bőröndjét, mentem vele kifelé, mindig a sarkában.

— Szabad kérdeznem, — vallattam — mi járatban volt itt?

— Gyüjtök, — felelte halkan — az amerikai segítő misszió... a sebesültek...

Ez a hang már ismerős volt. Fájdalmasan ütötte meg a dobhártyám a síránkozó alázatos hang, mint egy emlék, amelyet nem tudunk tisztázni és addig

gyötör, amíg megoldást nem talál. Hol is hallottam? Valahol okvetlen hallanom kellett, nem is egyszer, többször, sokszor, a szavak tagolása, a hangok képzése ismerős, szinte szenvedek alatta. Lassabban mentem, hogy gondolkozhassak. A váróterem ajtajában mégegyszer rátekintettem. Akkor aztán eszembe jutott. A firenzei piazzán szólított meg az idén nyáron, oldalt suttyomban jött, vékony kiszáradt karját nyujtotta, pár soldot kért egy beteg gyermeknek: „monsieur, pour petit bébé malade". Ugyanaz a fekete selyemruha, ez a táska, csakhogy akkor kopottas volt, most csupa arany. Úgylátszik, azóta jobb módba került. Zsabójában — teringettét! — igazi brilliáns tű. Most már kergették egymást az emlék-képek. Párizs, boulevard, este: útiköltséget koldul. Egy német céhváros: kenyérre kéreget. Budapest, Üllői-út, hajnaltájt: haldokló urának kell orvosság. Érdekes, soha se törődik azzal, elhiszem-e a hazugságait. Modorában mindíg van valami szemtelen biztonság. Gyorsan rukkol ki a mondókájával — bevezetés és cikornya nélkül, — hogy még mielőtt gondolkoznék, máris válaszolni kell s miután megkapja a pénzt, oly gyorsan elkotródik, mint ahogy jött, szó nélkül, a száján valami csunya mosollyal.

A portás szalutált előttünk. Ekkor — egy pillanatra — megborzongtam. Utálatosnak találtam, hogy az emberek gondolatban is valami kapcsolatot sejtenek köztem és e perszóna közt, akit talán a nagynénémnek hisznek. A vágyam azonban mindennél nagyobb volt, hogy megismerjem őt. Izgatottan nézte a csuklójára szíjazott női órát, a fekete bőrtokban. Hova vezetett? Ugrálnom kellett utána, a várótermeken, a hideg pipafüsttől sötét éttermen, a málházón és folyosókon keresztül, míg végre raktárak sötétedtek elénk, a szén és petróleum bűzével és egy kis szobába értünk, ahol jelzőlámpák, fel-

göngyölt piros lobogók álltak őrt. Itt egy lélek sem volt. Csak a lepkeláng táncolt a szélben.

— Álljon meg — mondtam neki rekedten.

— De kérem...

— Itt úgy sem mehet tovább — és az ajtó elé ugrottam.

— Csak nem erőszakoskodik?

— De igen.

— Egy védtelen nővel?

— Igazolja magát.

— Hallatlan, — mondta a nő, affektált, arisztokratikus pózzal, rágta a zsebkendőjét és hullottak hisztérikus könnyei — itt és most. Különben is kicsoda maga?

— Detektív vagyok — hazudtam és egész közel léptem hozzá.

Egy darabig sírdogált, izgett-mozgott, szürke egérke az egérfogóban. Aztán megjelent arcán a régi szemtelen mosoly. Leült egy gyalulatlan ládára. Fátyolát kissé feltűrte és elborított illatszerével, az orchidea és a kaliforniai mák olcsó keverékével. Általában nem jóízlésű nőnek látszott. Körmeit hegyesre vágta. Keze, a vajszínű hideg kéz, vékony, de acélos. A füle karimátlan. Nemzetközi kalandjaira gondoltam, rossz éjszakáira, az útjaira, a patkányos csatornákra, amelyekben elszürkült és megrozsdásodott a haja. Oly közel álltunk egymáshoz, hogy az arcaink majdnem összeértek. Pállott volt az arca, mint egy ólom-tányér, szuvas bütykök emelkedtek ki a ruhájából, az álla hegyes ívben végződött. Reám meresztette két üres szemét. Nem látszott már negyven évesnek sem, vénebb volt, mint az ördög öreganyja. Szentisten, ez a nő száz éves is lehet. A melle nem emelkedik, a száján vastag kenőcs és pirosító. Most igazán megijedtem tőle.

Felpittyesztette ajkát és cinikusan mutatta mind

a harmickét aranyfogát, az aranyhidakkal és a platina-szájpadlással, a kocsonyásan reszkető halvány ínyekkel.

Ejnye, ez már mégis kellemetlen. A vér forró hullámokban tódult a fejembe, elöntött a düh. Mégse lehet, hogy ilyen csunya szipirtyó szabadon jár, hogy nem veszik észre mások, hogy bántatlanul átengedik minden sorompón és itt garázdálkodik a síma fehér testek, a rózsaszínű húsdombok között. Jaj de csúnya ez a nő, jaj de csúnya.

— Az okmányait — ismételtem.

— Kérem — szólt és a kebelébe nyúlva előszedett mindenféle iratot.

— Egy-kettő.

— Itt vannak a szabadjegyeim, arcképes igazolványaim, az összes hazai és külföldi vasutakra.

— Ez semmi.

— Parancsoljon: itt a rendőrségi igazolványom.

— Az útlevelét.

— Tessék, az állam hivatalos pecsétjével.

Nem hittem a szememnek, be kell azonban vallanom, hogy az okmányokon nyoma sem volt a hamisításnak, vagy nagyon is ügyesen voltak hamisítva. Az ilyen szélhámosnők értenek ehhez.

Keményen szemébe néztem.

— Most rögtön vallja be, hogy jutott hozzájuk? Mert azt csak nem akarja elhitetni velem, hogy ezek a feddhetlen, minden gyanú fölött álló intézmények cimborálnak önnel?

— Kérem, ne gyanúsítson. Én az emberiség jóltevője vagyok. A dada. Az igazi *altató* dada.

— Ugyan melyik rossz írónál olvasta ezt?

— Bocsánat: magam is író vagyok, gyakran irogatok. Természetesen csak konzervatív lapokba. Akadémiai szemlékbe. Szárnyaló pátoszomat dícsérik jobb kritikusaink.

Kacéran felhúzta a szoknyáját, melynek peremén sár volt, agyagos, nyúlós, véres csatak, nyujtogatta a nyakát s akkor vettem észre, hogy valami csillogó, fehér por hull le róla.

— Salétrom — mondtam hüledezve.

— Az, — szólt — nátronnitrát.

— Szóval természettudományos műveltsége is van. Ilyennek képzeltem.

— Úgy van, — mondta a fogsora arany mosolyával — mindent csak szigorúan tudományos alapon. Most pedig menjünk. Egy bank *safe-deposit*-jába akarom elhelyezni ezt a holmit.

A két bőröndje után nyúlt.

— Mi van ezekben? — kérdeztem.

— Magánvagyonom.

— Nyissa ki.

— Szó sincs róla.

— A kulcsokat.

— Nem adom.

— Akkor feltöröm.

Minden erőmmel feszegetni kezdtem a zárat. A zár könnyen kinyílt.

— Az ég szerelmére! — mondta a nő, álszent ijedelemmel.

A bőrönd homályos mélyén, zavart, nedves gombolyagban szemek néztek rám, száz szem, ezer szem, sárga, zöld, kék, szürke szem, fáradt haldokló pillantással. Aztán a másik bőröndöt is feltörtem. Ebben a bőröndben szívek voltak, vérben fuldokló, eleven szívek.

— Hát te vagy az? — ordítottam magamon kívül. — Te lopod el a szemeket, te szemtolvaj és te lopod meg a fiatalokat, akiknek a szíve úgy ver, mint az Isten muzsikája? A bankba akarod tenni az életünket. Verjen meg az Isten, gyalázatos!

Megragadtam a karját.

— Most pedig mondd meg a neved.
— Először is kérem: ne tegezzen.
— A neved kérdeztem.
— Melanie.
— A másik neved?
— Comtesse Melanie.
— Mocskos, — nevettem a fanyalgó érzelmességén — Szutyok Panna, Csutak Treszka, Seprü Erzsók, nem Melanie grófnő. Csakhogy végre szemtőlszembe látlak. Miért is képzeltem, hogy férfi vagy és hogy nagy vagy. X.... kalandornő vagy, egy szürke nénike, semmi egyéb. Te lennél a halál? Hisz egy kukac, egy szamár-tövis, egy béka több nálad. Mert te a semmi vagy, a butaság vagy. Nem félek már tőled, csak gyűlöllek. Évekig készítem majd a gyűlöletem italát, otthon zárt ablakok mellett élesítem a szemem, hogy átfúrjalak, élesre ráspolyozom a körmöm, hogy a pofádba vágjam. Edzem a fogam, hogy egyszer beléd harapjak és leköpjelek, szemét. Egyelőre azonban letartóztatlak.

Már vonszoltam kifelé a folyosóra, ahol senki sem járt, a váróterembe, ahol mindenki aludt. Csak a portás volt ébren, vastag paszományos sapkájával a fején, roppant hivatalos tekintéllyel nézegetett ránk és kötelességtudóan szalutált.

— Portás, — mondtam néki — ezt a kalandornőt azonnal adja át a rendőrségnek.

A portás nem sokat adott szavamra és mint jó hivatalnok, az írásait követelte tőle, amit X... kalandornő azonnal át is adott.

Minhogy pedig a portás nagyon rövidlátó volt, — érthetetlen, hogy bízhatnak meg ily súlyos szembajban szenvedő embert efféle fontos és felelősséges hivatallal — az okmányok és útlevelek hamis voltát nem fedezte fel, kinyitotta az ajtót, ismét szalutált,

a nőt a perronra engedte, aki fel is szállt az első villámvonatra és el is robogott U... vagy Z... felé.

— Többszörös gyilkos, — kiabáltam a portás felé — és maga futni engedi.

— Honnét tudja? — mondta a portás fölényesen és táganyitotta harcsa-száját, amelyből a pörkölt és a sör bűze csapott ki. — Minden írása rendben van. Talán részeg az úr?

Nehogy magam váljak gyanússá, gyáván és alázatosan félreálltam. Hiszem azonban, hogy a jó és okos emberek mégis lefülelik a veszedelmes kalandornőt. Pontos személyleírásával szolgálatok. Termete: alacsony. Arca: csontos. Szeme: mocsárszínű. Szája: nagy. Orra: hegyes. Fogai: aranyfogak. Félgyászban jár: szürke esőköpeny, fekete selyemruha és fehér zsabó. Olyan, mint egy víg özvegy, korát nem lehet megállapítani. Senkit se tévesszen meg látszólagos vidámsága. Mert ajkán olcsó pirosító van.

HOGY IS TÖRTÉNT?

EGY fiatalember — magas, huszonöt éves — végigment az udvaron, szürke felöltőben, puha kalapban, aztán a széles, alacsonyfokú kőlépcsőn szaladt föl, amelyik mellett két oldalt vaskorlátok futottak. Csak egy cseléd látta, aki a kútnál üvegeket mosott. Azt hitte, az úrfi tanulni siet úgy, mint egyébkor, mert ekkoriban éppen vizsgájára készült.

Áthaladt a hosszú, kővel rakott folyosón. Ennek végén volt a szobája. Vidékies, régi kis szoba, a folyosóra néző ablakkal, nappal is homályos és savanyú illatú a cigaretták meghidegült ködétől. Ide tartott. A külső ajtót bezárta kulccsal, a belső ajtót elreteszelte. Most valamivel nyugodtabbnak látszott. Hallgatódzott, jön-e valaki. Nem jött senki. Lecsatolta zsebóráját.

Künn a kert a nyári délután aranyában aludt s a jóllakott föld kövéren emésztett. Zöld, kék legyek a szagos levegőben, a pókok ezüst hálóikon, a talaj repedésein hangyák, bogarak, boldog rovarok. Az orgona a fal mellett lélekzett. Kertigolyók közt jázminok nyíltak. Méhek csüngtek rajtuk, mint sárga mézcsöppek. Már senki se tartózkodott az udvaron. A cseléd, aki előbb üvegeket mosott, elvégezte munkáját, a konyhába tért, édesapja a kis üzlethelyiségben könyveit nézte át, ingujjban, édesanyja a bőr-

divánon hevert. Húgának lenn zongoraórája volt. Bach egy kis prelúdiumát játszotta.

Ő a szoba közepén állott, néhány pillanatig. Akkor a függönyt is leengedte s behajtotta a zsalut. Elfordította a villany kattantyúját. Citromszín fény ömlött szét, végigcsorgott a tintacsöppes asztalon, a szekrényen, melynek tárt ajtója látni engedte a polcokat, a diákos rendetlenségben heverő gallérokkal, nyakkendőkkel. Egy falmélyedésben állott a vetett ágy, vörös paplannal, gyűrt párnákkal. Mellette éjjeliszekrény, kézitükör, gyertyatartó.

Egész alakján valami sietség látszott, mintha vonatra készülődnék s csak azért jönne ide, hogy holmiját becsomagolja. De nem ezt tette. Amikor újra meggyőződött, hogy senki se zavarja, ledobta felöltőjét egy székre s homlokát megtörülte azzal a mozdulattal, melyet még gyermekkorában tanult.

Már régóta elhatározta, hogy nem ír levelet. Ezt hiábavaló, ízetlen szokásnak tartotta. Hiszen a részleteket aprólékos gonddal kidolgozta azokon az éjszakákon, amikor egyedül hevert az ágyon s mindig mélyebbre-mélyebbre merült a sötétségbe, úgyhogy onnan már lehetetlen volt a visszatérés. Mindent meghányt-vetett, még ezen a tavaszon, olyan komolyan, hogy elszorult a melle. Azonnal elvégezhetné.

Ettől a közelségtől egy kicsit visszatorpant. Ismét leereszkedett hát abba a gondolatkörbe, melynél maga a tett se lehet sokkal borzalmasabb. Utóbb állandóan ebben a semmiben lakott, — ebben a levegőtlen, mozdulatlan ürességben — hozzá is szokott, az pedig hozzászoktatta őt ahhoz, hogy alig vegyen lélekzetet, csak éppen a bőrén át, mint a növények. Szemét lehúnyta. Szája összeszorult. Orrán alig jött lehelet. Lehetett látni, hogy süpped bele, egyre jobban és jobban. Nagyon messze lehetett már. Ekkor az

udvaron becsaptak egy pinceajtót, a zaj eljutott dobhártyájáig, összerezzent egyszerre, fölbukkant, akár a búvár, sóhajtott, üdvözölte a világot, újra felfedezte.

Járkált föl s alá, izgatottan. Mit is felejtett el? Dörzsölgette gyötrődő fejét, de semmi se jutott eszébe. Valószínűleg az zavarta, hogy ezekre a pillanatokra nagyon is sokat gondolt s úgy képzelte, hogy félelmesebbek. Csodálkozott, hogy csak ilyenek s csak azt a régi, elintézett tompaságot érzi, melyet már ismert, azt a közönyt, melyet már annyira unt, hogy át se tudta már fogni. Megijedt attól, hogy nem fél. Erre félni kezdett. Jobban félt, mint kellett volna. Hogy elhessegesse félelmét, cigarettára gyujtott. Megmásította szándékát. Mégis csak ír valamit. Kereste a leveles-dobozt. Sokáig nem találta. Végre ráakadt egy halom könyv alatt. Gyorsan, hanyagul írt, lila tintával. Nem úgy, ahogy kigondolta álmatlanságában, nem szépen és megrázóan, hanem közönségesen, akár a többi, kongó szavakkal, elcsépelt fordulatokkal. Az első oldalt, amikor elkészült, leitatta fehér itatóssal, vállat vont, aztán folytatta s nevét a második oldal közepén sietve alákarmizsálta. Lajos, olvasta, milyen buta név s nézte a kis *s*-et, melyet odavetett, az utolsó betűt. Vajjon mit is mondott utoljára élőszóval? — A kávéházban a pincérnek azt felelte: Rendben van. Szerette volna mégegyszer hallani hangját is, de csak köhintett egyet, tenyerét szája elé tartva. Miután végigfutott levelén, nem volt megelégedve, undorodott tőle. Borítékba zárta, leragasztotta, odadobta az asztalra. Ezt is elrontotta. Sebaj.

Tegnap délben evett utoljára. Ma semmit sem evett. Csak délelőtt hörpintett föl egy pohárka piros édes pálinkát. Ha teste üvegből volna, láthatná, amint a színes folyadék belein át szétágazik szervezetébe s

a cukor belekerül a véráramba és gépies buzgalommal tovább építi őt. Cigarettáját csonkig szívta. Ledobta a padlóra. Nem a hamutartóba. Eltiporta a parazsat, hogy tüzet ne támasszon. Valamikor kioktatták erre. Kabátja közben hamus lett. A foltot letisztította. Ezen elmosolyodott. Ostobaság, gondolta, mint általában sok minden.

Ekkor váratlanul fölemelte két karját, mintha láthatatlan alakok jelennének meg előtte s ő visszaparancsolná őket, tiltakozó mozdulattal. Mit akartok? Menjetek innen. Mosókonyha, nedves, hideglelhetetű. Délután gyermekek, ő is köztük. Színházat játszik, fején olcsó szalmakalap, zöld bojttal. Végigmegy egy kis erdőn, meggyujt egy göröggyufát, fény, furcsa és szép, a piros cikázásban a lombok szénfeketék. Korcsolyázásról hazajövet, méz, dió, uzsonna. Torokfájás, mintha kések mozognának a nyeldeklője körül. Öreg cseléd, akit elfelejtett, üvegajtó régi lakásukban, egy kutya, vasút, hajó, láz, tüdőcsúcshurut, szemerkélő eső, a tátrai gyógyhely lapos fedelén, nyugvószéken, takaróba bugyolálva, szájában hőmérő, gyógyulás, öröm, unalom, csikorgó hidegben női kéz, melyet megfog a télikabát forró zsebében, kávéház, kártya, egy iskolatárs, egy másik iskolatárs, egy harmadik iskolatárs, egy nő, egy másik nő, semmi, napok, hónapok, év, pénz, egy könyv, elkésett levél, egy rossz éjszaka, egy nyári reggel a zenede előtt, skálákat hall a nyitott ablakból s a skálák mint papírszalagok leérnek a földre, az aszfaltig lógnak, jaj de hosszúak. Még tovább folyt volna ez sokáig, de ő összemorcolta szemöldökét, véget vetett neki. Nem, nem kell tovább.

Ezt már ismerte. Multkor is így volt. Bejött, mint ma és akkor ezek miatt nem történt semmi. Dühösen lépett egyet-kettőt, egy korty vizet akart inni, a mosdó felé tartott, de a tálcán nem lelt poha-

rat. Jó is, hogy nincs. Minek? A mosdó fölött lógó tükörbe pillant, látja arcát. Márványfehér, szomorú. Sohase hitte volna, hogy ilyen is lehet. Nézte szemét, részeg, zavaros, szenvedő szemét s egy másodpercig ezt gondolta: szegény, részvétet érzett az iránt, aki ezt a szemet nézi. De aztán sarkonfordult.

Mégpedig hogyan. Úgyhogy háttal volt a mosdónak, ajtónak, kertnek, háznak, melyben családja lakott s háttal volt még sok mindennek, amire most nem akart emlékezni. Az ágy felé indult. Már kezében tartotta azt, amit egy óvatlan pillanatban — maga is alig vette észre — kihúzott zsebéből. Keményen, görcsösen fogta. Eddig mindössze kétszer használta. Egyszer a kertben, játékból, átlőtt vele egy vastag deszkát, a golyó könnyűszerrel keresztülütötte, forgácsokat sodorva magával. Másodszor a szabadban sütötte el, hogy megriasszon egy mérges kuvaszt. Ezúttal már harmadszor kerül rá a sor.

Határozatlan lépésekkel, szinte gyáván ért az ágyig. Ez sokáig tartott. Az ágyon feküdt s lehúnyta szemét. Hánykolódott jobbra-balra. Gondolkozott mindenről, ami eszébe jutott, szokásokról, melyeknek értelmét már alig fogta föl, például arról, hogy az emberek köszönnek egymásnak és kezet fognak, szavakon és mondatokon gondolkozott, vagy arról a végtelen furcsaságról, hogy szájunk az arcunk alján van s ebbe a lyukba gyömöszöljük állatok hulláit, fák gyümölcseit, melyeket ételnek neveznek, arról a megmagyarázhatatlan titokról gondolkozott, hogy az ember hosszúkásalakú, feje egy golyóbis s torkából hangok törnek elő. Ezek a gondolatai egyre kisebb köröket írtak le, végül összeszűkültek, egy pontot kereszteztek, melyet eddig szánt-szándékkal került, mert csak arra tartogatta erejét, amit tennie kell. Újra gőzölt belőle a megáradó bánat, mely összefülledt és rothadni kezdett szívében s a szégyen,

a fekete, az ordítani való, az okádatos, egészen fölkavarta gyomrát, fölémelyítette agyvelejét.

Ektelen haragra gerjedt. Arca, mely előbb szelíd volt, keménnyé, gonosszá vált, egy gyilkosé volt ez, egy útonállóé, aki nem tud megbocsátani. Jaj, ettől az arctól akárki megijedt volna. Éles volt és céltudatos. Jobbkezét fölemelte s a csövet teljes erejéből odaszorította halántékához, ügyelve, nogy el ne csuszamodjék s egérutat ne engedjen a tetovázásnak. Egy alig észrevehető árnyalattal elsápadt. Szíve viharosan kezdett dobogni. Burkogó zaj verte bordáit, mellét majdnem kilyukasztotta, mint sebes futások után. Egyre jobban hallotta ezt a lármát. Félek, állapította meg. Hát félek, szólt dacosan, egész életemben gyáva voltam. Féltem egy szélfúvástól, egy árnyéktól, egy gondolattól. Annál nagyszerűbb. Már elkészült a fájdalomra is. Fájdalmat érez majd, mely talán egy másodpercig a legnagyobb fájdalma lesz, de hasonló a többihez, amit már érzett, noha hatásában ki tudja milyen tájak felé vezet, milyen következményekkel jár. Két állkapcsát keményen összeharapta, arcizmai megfeszültek, kifejezése elfintorodott, mint fájdalomra leső betegé, aki a fogorvos székében ül s akaratát végsőkig csigázva várja, hogy a húzót fogára csavarják és kirántsák vele a sajgó csontdarabot. Néhány pillanatig várakozott. Úgy tetszett, talán habozik és mindent meggondol. De akkor fejét még keményebben odanyomta a csőhöz, mely már átmelegedett lüktető melegségétől s mutatóujjával hallatlan, emberi nyelven ki se fejezhető akaraterővel megrántotta a ravaszt.

Most zajt hallott, rettenetes zajt, olyant, amilyent még soha. Mindenütt hallotta ezt a zajt, fülében, szájában, orrában, mellében, hasában, megrepedő csontjaiban és véres-cafatos húsában, egész testében, mintha belülről jött volna és nem kívülről,

körülötte a szobában, a városban is, minden városban, ahol csak járt, az egész világon, a földgolyón, a csillagok közt hallotta, hallotta, még mindig hallotta a pisztolydurranást, mely már nem is idegen volt, hanem ő volt, egy volt megszülemlő hirtelen halálával és érezte az utolsó szagot is, melyet várt, de nem tudta, hogy ilyen erős lesz, a puskapor vad, tolakodó szagát, mely elöntötte a szobát és befelhőzte boldogtalan ágyát. A kín majdnem olyan volt, mint amilyent elképzelt, de az, ami utána következett, már egészen más volt, mindentől különböző volt, amiről eddig olvasott vagy értesült s az ezen való csodálkozás azonnal kiült arcára, annak a merev mosolynak alakjában, melyet minden halotton észlelni, mi azonban, akik kívülről szemléljük őket, nem vagyunk képesek megfejteni. Most ő is tudta azt, amit sok százmillió ember, aki a világ teremtése óta született és meghalt.

Egy-két mozdulatot tett még kezével, lábával, majd nyugodtan maradt. Feje alighogy oldalt billent. Halántékából lassan, aztán mintegy megijedve, gyorsan bugyogott a vér.

POKOL

VALAHA anyának hívták, de már régen névtelen volt. Azon a napon vesztette el nevét, mikor fia homlokán átszaladt egy golyó, könnyű és hegyes kis orosz acélgolyó, mely csak akkorka piros-lila pöttyöt hagyott rajta, mint egy eper. Eleinte nagyon csodálkozott ezen. Különösnek találta, hogy ugyanazok a tárgyak és emberek bámultak rá, mint annakelőtte. Ha legalább a névjegyére nyomhatott volna valamit, mint az özvegyek a három betűcskét: *özv.* De annak, ami vele történt, nem volt jegye és szava.

Aztán megpróbált még élni. Kissé felemelte fejét, mely súlyosan a mellére kívánkozott és kortyintgatta a napfényt, ahogy a beteg madár iszik. Nem esett jól. Kénytelenül-kelletlenül itta a levegőt is, de ez a sárgaarany, keserű medecina sem segített. Szeme megnőtt, két tenyere kemény és vékony lett, mint a penge, arca öblös, feje dacos, melle nyiszlett. Úgy viselte a fájdalmat, mint egy sisakot.

Ha kérdezték, tulajdonképpen mi történt, csak ennyit mondott:

— Még nem nyilatkozhatom.

Az első napokban teljesen egyedül volt. Kiült a kerti padra és nézett maga elé, a porba. Csak ürességet érzett a szíve helyén, valami bizonytalanságot az utcán, különösen magas falak és kerítések mellett.

Néha meg az bántotta, hogy nagyon is megnézte egy ember és azt hitte, hogy üldözi. Rendőrt keresett és mikor nem talált, futni kezdett, elfordított fejjel, hazafelé.

Hogy meglátogatta őt egy-egy barátnéja, — vézna öregasszonyka, többnyire feketében, mint ő s fekete gyöngyökkel — egymás nyakába borultak, percekig hangtalanul sírtak. De aztán törülgetni kezdték a könnyeiket és leültek. Az anya értetlenül bámult rá.

— Semmi baja sincs, — mondta — nagyon jó helyen van... egy igen-igen titokzatos helyen, szegény aranyoskám...

Az emberek ilyenkor elnémultak és sötéten összenéztek. Ő pedig ujját a szájára nyomta:

— Csitt, senkinek egy szót sem... Magasabb megbizatás... Hivatalos titok...

A napok azonban multak, a tűpárnát por lepte be, már fakult-avult a bársonya s a fia mélyen aludt, a föld alatt, feje fölött ácsolt fakereszttel. Voltak pillanatai, mikor ezt világosan látta. De ha hosszabban gondolt rá, megfájdult a feje és összekúszálódtak gondolatai. Leült egy székre, szegény, száraz, öreg ölébe tette kezét és egy dalt dúdolgatott.

Ki tudja, miért, a fiát egyre kisebbnek érezte, amint eltávozott tőle és képe lassanként elszíntelenedett. Már akkor is gyermeknek látta, mikor — az utolsó délutánon — kezében a fegyverrel, hátán a zsákkal búcsúzkodni jött hozzá. Nagyon csodálkozott azon, hogy cigarettázott. Ilyen kisfiú és már cigarettázik. Nézte kezét, különösen kövér ujjait, melyek a zöld posztón feküdtek, szelíden, a kis határozatlan kék szemét, a csigás durva haját, mely dúsan nőtte be feje bőrét, egészen keskeny homlokáig. Sohasem becézgette. Mindig csak úgy hívta, Károly. De ekkor

egyszerre kiszaladt száján, hogy maga is megijedt az új szótól, mely oly kevéssé illett a kövér, harminckét éves ügyvédre: Károlyka. Szerbusz Károlyka, Isten óvjon Károlyka, vigyázz magadra, Károlyka. A tarisznyájába pedig szeretett volna beletenni tejet, zsömlyét, játékot. Azután ha beszélt róla, nem egyszer Karcsikának nevezte és később Karikának, ahogy egyéves korában. És eszébe jutott az az együgyű vers is, mellyel csecsemő-korában hívogatta: „Kari... Kari... Karika..."

Levelet is kapott néha ismerőseitől, kik itt-ott olvasták az újságokban a hírt és osztozkodni kívántak a gyászban. Heves szívdobogással nyitotta föl. Megvárta, míg elmegy a postás, aztán nézett, hogy nem jön-e vissza, egy sarokba futott és hirtelenül elolvasta. Ebben is az volt. Arca kigyúlt és körültekintett a szobában. Csak meg ne lássa senki. Valami tárgyat tett rá, egy kendőt, könyvet. Később a szekrényfiókjába dugta, mélyen a ruhák alá. Éjjel felkelt az ágyból. Előkotorta a levelet és minden betűjét külön-külön tűvel szúrta ki, széttépte ezer apró darabra, hogy körme is belefájdult s végül gyufával — az ágyban — égette el. Csak akkor tudott elaludni.

Egy délután világosan megfogamzott agyában a gondolat, hogy ezeket a suttogásokat és szóbeszédeket végre el kell intéznie, hivatalos úton. Mint szegény bódult agya gondolta — a „vádak és a rágalmak" ellen itt keres orvoslást. Kis fekete, gyönggyel rakott főkötőjét fejére tette és elindult a városba. Nem tudta bizonyosan, hová megy, tévedezett, merre a lába vitte, de többnyire óriási, szigorú épületek előtt állapodott meg, melyekben nem magánemberek laknak és már a külsejük is elárulta, hogy nincs bennük semmi nyájasság. Különösen a hosszú, szürke vagy sárga házak vonzották, gyárak és raktárak, vagy malmok épületei, melyekből titokzatos

dongás hallik, vagy adóhivatalok, elöljáróságok, biztosító intézetek palotái, melyek előtt portások állanak, paszományos sapkával, roppant tekintéllyel. Ezeket az embereket igen tisztelte. Eleinte alig merte rájuk emelni a szemét, csak keringett körülük. Ha a kapuk előtt haladt el, melyekben többnyire egyenruhás szolgák, vagy pénzügyőrök ácsorogtak, megroggyintotta térdét és lehajtotta fejét, mint hívő szokta, a templom előtt.

Különben egyszerre ernyedetlen, szorgalmas életet kezdett élni. Napja jórészét azzal töltötte, hogy kérvényeket, beadványokat, felterjesztéseket, fellebezéseket, hosszú-hosszú leveleket írt. Gyönyörű gyöngybetűkkel kezdte: nagytekintetű bizottság... méltóságos uram... kegyelmes uram... azzal a hódolatteljes kéréssel... teljes tisztelettel vagyok alázatos... nagyon alázatos szolgája... Az alázatos szolga, a nagyon alázatos szolga néha írás közben feltekintett és vékony, szinte papírszerű arcára kétségbeejtő vakbuzgóság volt írva. Egy hónapig másolgatta-rendezgette írásait. Mikor elkészült velük, a rendőrségre ment, már nem félénken, igen határozottan:

— A személyazonosságom óhajtom igazolni — mondta.

— Milyen ügyben?

— A személyazonosságom kérem... itt az arcképes igazolványom... az akták... az okmányok.

Ki is teregette írásait, melyek tintával, kék, vörös irónnal voltak aláhuzogatva, az arcképeit és várakozott. A tisztviselő pedig gyengéden karonfogta és kivezette.

Ő azonban nem nyugodott. Mindennap az ajtónál állt, a törvényszék, a postahivatal, a bankok, a jótékonysági intézmények rendre megismerték, de

vigasztaló szónál többet egyik sem adhatott. Mindenütt igazolta magát és írást — pecsétes, hivatalos aktát — követelt róla. Mikor nem volt új hely, ahová menjen s a régieken már messziről kiméletesen intettek, hogy senki se fogadhatja, a járókelőket szólította meg az utcán s eléjük tárta kötegeit, a fia régi leveleivel egyetemben, melyeket — esküvel erősgette — csak tegnap kapott.

Késő éjjel fáradtan szokott hazavetődni. Három kis szobácskája volt, de mióta a fia elment, csak egyet lakott. A másik kettőt bezárta kulccsal. Azt mondta, hogy a drágaság miatt, mert sokba kerül a fűtés. Más oka volt, melyet csak ő tudott. Ezzel a titokkal a kis udvari szobába vonult, hol közel egy évig lakott. Igaz, hogy itt se maradhatott nyugodtan. Régóta rossz szemmel nézett egy szekrényt, melynek fényezett ajtajai élesen csillogtak. Érezte, hogy a háta mögött ez a szekrény mindenféle bolondságokat művel, mozog és nyikorog, mikor nincs otthon.

Este elhatározta, hogy meglesi a szekrényt. Lábujjhegyen lopódzott be szobájába, az ajtó mögé bújt és hallgatódzott. A szekrény, mely semmit se tudott róla, óvatosan megmozdult, kitárta két ajtaját, mint a kabát szárnyát s az asztal felé ment, körüljárta a szobát, végül pedig leült a székre, mint egy ember. Nagyon csúnya és gonosz volt. Később a mosdó se tudta tartóztatni magát. A tükör gyorsan egymásután több fényjelet adott, bizonyára a székeknek, melyek erre a jelre sorakoznak. Táncolt az egész szoba. Ő pedig figyelt az összeesküvésre, látta, hogy a gyanúja nagyon is alapos volt.

Homlokát verejték verte ki. Nagyon lassan fölkelt, kisuhant és újra bejött a szobába, de most már kezében egy szál lobogó gyufával, hogy titkos ellenségei meghunyászkodjanak. Minden bútor alattomo-

san hallgatott. Meggyujtotta az asztalon álló petróleumlámpát és mint még soha, kopár kétségbeeséssel meredt maga elé. Itt tovább nem maradhat. Mindent fárasztónak, gyűlöletesnek talált. Különösen egy rézgyertyatartó ingerelte. Ha ránézett, könnyek facsarták orrát. Feltette, még holnap reggel elutazik, akárhová, az első vonattal. Ki is rakta szekrényét, a drága régi fehérneműket, az ingeket, a zsebkendőket, abroszokat az asztalra, hogy a reggeli csomagolásnál kéznél legyenek.

A lámpa, minthogy nem oltotta el, tovább égett az asztalon, szilaj és sötét sárgasággal, később tűzcsíkot eresztett, néhány szikrát a sötétségbe és elkezdett füstölni. Lustán, puhán, ördöngős imbolygással szállingóztak a korom-szemek mindenüvé. Az ágyat — mint a fekete hó — egészen beeste a korom, a fehérneműek, terítők messze feketültek és a szobát betöltötték fullatag, forró szaggal.

Már szürkült, mikor felébredt. Tág szemmel nézett körül és azt hitte, hogy még mindig nincs ébren. Kissé felült az ágyban. Babrált a paplanon, mely fekete volt, mint a ravatal posztója. Csak most ijedt meg. Ki is ugrott ágyából és a szobára nézett, melyet bevont valami sötét, rejtélyes réteg és a kialudt lámpára, mely repedt üveggel, üszkösödő béllel haldoklott az asztal közepén. Nem tudta, hová került. Arca, keze, ruhája fekete volt, mint az ördögé. Leesett a padlóra és gondolkozni próbált. Jó volt a földön ülni. Csendesen motozott a vastag koromban. Már nem is akart kimenni innen. Tudta, hogy hiába is akarna. Az elkárhozottak szelídségével törődött bele abba, amin nem változtathat. Tapogatta a földet és tudta, hogy az a pokol. Miért is hitte másnak? A pokolban síma parkett van, ablakok, függönyök, asztalok, székek és ilyen lassú, érthetetlen sötétség, ilyen végtelen-végtelen szomorúság. Kissé kénye-

lembe tette magát. Feltépte ruháját, hogy könnyebben lélegezzen — mert a melle táján valami nyomást érzett — és összekuszálta otthonosan csenevész, gyér haját is.

Akkor aztán kibuggyant szájából a nevetés — hidegen és fényesen — mint a víz.

A SZÖRNY

Bábjáték, rímjáték

Kietlen pusztaság, félhomály, fellegek. Távolból harctéri lárma, melyet az ügyelő bodzabélpuskákkal és játékpisztolyokkal idéz elő. A színpadot néha zöld, kék és lila világítórakéták cikázzák át. Messze, a láthatár alatt, ég egy falu.

BAKA *(sovány, sápadt, alföldi legény, ponyvába bugyolált, erősen összekötözött bábot vonszol maga után, nem nagyobbat, mint ő. Kifelé kiált):*
Bajtárs, gyere. Ezt osztán a fogás.

HUSZÁR *(kövér bajuszos magyar, belép):*
Mi az, te?

BAKA:
Majd mögmondom micsodás.
Csak várj kicsinyt még.

HUSZÁR:
Újra egy fogoly?
Orosz?

BAKA *(nézi a bábot):*
Nem a.

HUSZÁR:
Hát min gondolkodol?

BAKA:

Mert nem tudom magam se, hogy miféle,
E minutában jöttem össze véle.
Nézd csak, komám, hogy hentörög a hátán,
Én úgy vélöm, hogy ez maga a sátán.

HUSZÁR *(rálép és a báb torkaszakadtából ordítani kezd):*

Ha rálépek, hallom, hogy egyre búg.

BAKA:

Az ám, csunyábban, mint a Belzebúb.

HUSZÁR:

Most már megmondhatod, hogy kicsoda?
Civil?

BAKA *(fontoskodva):*

Civilnek nem civil.

HUSZÁR:

Hát katona?

BAKA:

Még asse.

HUSZÁR:

Az ántiját néki, kém?

BAKA:

Nem ép kém-forma.

HUSZÁR:

Ezt nem értem én.

BAKA:

Hát úgy vót, hogy csak ültem, künn a tarlón,
A puska alig szólt, csak néha, gyarlón,
Hazagondótam, a három gyerökre,
Mög arra, hogy itt maradok örökre.
Akkor gyütt ez, lábujjhegyön, mögöttem,
Én rárohantam, osztán megkötöttem,
A sátorponyva emberül szorítja
S most gúzsba nyavalyog őkelme — itt la.

HUSZÁR *(megtapogatja a sötétben):*
Valami szörny lehet, kénkőbe cserzett
Manó — jaj a keservét! — csunya szerzet,
Ha nézem, egy a széle és a hossza.
BAKA *(emelt hangon):*
Hát tudd meg, ez vót az, aki okozta.
HUSZÁR:
Már mint mit?
(Erős puskaropogás.)
BAKA:
Ezt.
HUSZÁR *(felordít):*
Ajajajj, ez a rút
Szörny hozta, testvér, ránk a háborút?
BAKA *(bölcsen):*
Az.
HUSZÁR:
És ki mondta?
BAKA:
Ő maga, ma éjjel,
Mert mögvallattam ám *(felmutatja szuronyos puskáját)*
a bajonéttel.
HUSZÁR *(egyre kíváncsibban):*
Láttad?
BAKA:
Sütét vót. Csak a szava dörgött,
Nem is tudom, hogy sárkány-e, vagy ördög.
HUSZÁR *(nekigyürkőzik):*
No lesz neki. Üssük komám, agyon.
BAKA:
Hohó huszár, csak ne siess nagyon,
Szögény, büdös bakáé a halál,
De ha az embör ily izét talál,

Azt élni hagyja és nem öli meg,
Ne is mutassuk még mög senkinek,
Előbb tapasztajjuk ki, mit akart,
Miért koncóta a szegény magyart.
Vallassuk és nézzünk reája görbén,
Most én löszök, meg te, a haditörvény.
Hisz az újság is írja, évek óta,
Csak azt nem tudja, *(tudálékosan)* ki az okozója.
No nézni fog majd az egész világ.

HUSZÁR:

Ezért kapunk aztán medáliát.

BAKA:

Várj egy kicsit, mert így sehogyse látok,
A födözékből hozom a világot.

(Baka elmegy, a színen Huszár és Báb. Baka visszajön, kezében kis gyertyával.)

BAKA:

No, nem futott el?

HUSZÁR:

Még mozdulni sem mer.

(Baka leteszi a gyertyát a földre, a Báb mellé, melytől a színpad hirtelen tündöklően kivilágosodik. Látni a Bábot. Valami emberforma lehet. A ponyvából kilátszik két lakkcipője és az egyik keze. Baka és huszár rémülten hátrál.)

HUSZÁR:

Teremtő Isten, hiszen ez egy ember.

BAKA:

Biz embör ez.

HUSZÁR:

Az ám, az anyja kínját,
Rongyos bitang!

BAKA:

Nem, úrnak látszik, inkább,

HUSZÁR:

Cudar zsivány!

BAKA:

A lábán lakkcipellő.

(Felemeli a cipőket és a közönség felé mutaja.)

És egyik se lyukas, ép mind a kettő.

HUSZÁR:

Árvák hóhérja!

BAKA:

Özvegyek bakója!
Miattad csurgott a vérünk akója,
Te gyáva, gyilkos.

HUSZÁR:

A keze fehér.

(Felemeli a Báb kezét.)

Osztán nem kérges ám ez a tenyér.

BAKA *(megszagolja):*

Milyen szagos és parfintos, *(parasztos prüsszentéssel)*

ciha!

Akárcsak a falusi patika.
Csak a mi kezünk vér és csupa sár.

HUSZÁR:

Miért nem beszél már?

BAKA:

Tudja a tatár.

HUSZÁR *(leveszi sapkáját):*

Tekintetes úr... vagy nagyságos úr...
Szóljon...

BAKA:

Máskép a bajnét odaszúr...

HUSZÁR:

Megnyergelem. *(A fele búbjára ül.)*
Itt nyargalok fülén.

BAKA *(halkan, mintha a Báb fülébe súgna):*

Miattad hótt meg édös, agg szülém.

HUSZÁR:

Két gyermekem,

BAKA:

És annyi millió.

(Egyre hangosabban a Báb felé, végül szinte ordítva):

Miattad jött ez a ribillió,
Te nagy-hírös, gyalázatos, piszok,
Én sárt öszöm és moslékot iszok.
Én jajgatok, a gyomrom korgatom,
Én rívok, a fogam csikorgatom,
No tátogass, sehonnai csaló.
Hogy ez a disznóság mire való?
Te, kapcarongy, te semmi, te paraj,
Mert belevágok a húsodba...

(Szuronyát a lábába döfi.)

BÁB:

Jaj!

BAKA *(engedékenyebben, paraszti jószívűséggel):*

Hát mért tötted?

BÁB:

A cél felé haladtam.
Engedjetek.

HUSZÁR:

Most csak szuszogj alattam.
Gyí, merre én megyek, gyí.

BÁB:

Hagyjatok,
Csak egy piciny levegőt adjatok,

Ha mostan a bajból kirántotok,
Nagyon hálás leszek irántatok.

HUSZÁR:

Akkor beszélj előbb.

BÁB:

Micsoda illem.
Így rajtam ülni? *(Huszárhoz:)*
Mi vagy te civilben?

HUSZÁR:

Géplakatos.

BÁB *(szomorú gúnnyal):*

Sejtettem. *(A Bakához):* És te mi?

BAKA:

Én meg kovács.

HUSZÁR:

Kovács, no lásd neki,
Csak addig ütheted, amíg meleg.

BÁB *(rimánkodik):*

Hogy mért tettem, azonnal felelek.
Először, én védelmezem a rendet...

HUSZÁR:

Ezért kupán vágom, pajtásom, engedd.
(Ráüt.)

BÁB:

A történelem örök logikája...

BAKA:

Ezért én húzok két nagyot reája.
(Erősen veri.)

BÁB:

Harmadszor is másképpen nem tehettem...

HUSZÁR:

Ezért páholjuk el most mind a ketten.
(Elagyabugyálják.)

BÁB:

Kérem nagyon, a szónokot ne bántsák.
És kiki később mondja el a gáncsát.
A politika az mély, mint a bánya,
„Az exigenciák nagy tudománya".
Nem is való mindenféle parasztnak,
Ki távlatokat lát kicsiny arasztnak.
Jövőbe nem néz, nem néz vissza, hátra,
És legföljebb ha még kiáll a gátra.
Mit tudja, mi a „szempont", az „egyensúly",
Egy porszem ő, mit a szellő is elfúj.
És nem hiába hajtom untalan,
Harc nélkül a föld talentumtalan.
A háború a nép zablája-féke
És rothadás, züllés a puha béke.
Én a hatalmas orkánnak adózom.
Most is köszöntelek, te tiszta ózon,
Bár nyomban a síromba tegyenek.

HUSZÁR:

Ezt érti.

BAKA:

Hogy a rosseb egye meg.
Meddig tart?

BÁB *(diplomatikusan):*

Erre nem tudok felelni.

HUSZÁR:

Hát miért tarkázza most is fejedelmi
Bíbor parasztkezünk?

BÁB:

Légy büszke rá.

BAKA:

Hogy hullana a poklok üszke rá,
Mikor lesz béke?

BÁB:

Az még korai.

HUSZÁR *felkel a helyéről, kirántja kardját és markolatig döfi beléje):*

Nyugodjanak hát csöndben porai.
És béke vele!

BAKA *(szuronyával keresztülszúrja, mely puskástól együtt szintén a Báb testében marad):*

Begyógyul-e a szád?
Hogy ne sirasson soha az anyád.

HUSZÁR *(nézi a mozdulatlan Bábot):*

Nem mozdul.

BAKA:

Hát ez meghótt igazán.
Most nézzük meg, mifajta úr.

HUSZÁR:

Az ám.

(A Bábot, mely eddig arccal feküdt a földnek, vetkőztetni kezdik a ponyvából. Huszár a zsebébe nyúl és kivesz belőle egy erszényt, mely nagyobb, mint a Báb.)

HUSZÁR:

Degeszre tömve az erszény.

BAKA:

Az anyja
Keservét néki. Mennyi az aranyja.

HUSZÁR (aranyórát húz ki):

Ilyen egy krumpli sincs ám a szegénynél.

BAKA:

Hány óra?

HUSZÁR:

Hat. *(Az órát összetöri.)*
Legyen örökre éjfél.
Ihol az inggomb. Gyémánt, mint az öklöm.
Dugd zsebre no. *(Kivesz egy másik inggombot.)*

Ezt itt meg én öröklöm.
Most gusztáljuk tovább.

BAKA:

Jaj Istenöm
Ha meglátom, félök, megismeröm.

HUSZÁR *(le akarja oldozni a Báb arcáról a ponyvát, de nem bírja)*:

De bekötözted, pajtás.

BAKA *(letérdel, hogy segítsen)*:

Nézd csak, itt ni.
(Erőlködik.)
Az árgyélus át, nem tudom kinyitni.

HUSZÁR:

Pedig akárhogy, látni kell az arcát,
Hogy kikiáltsuk már, mi az igazság.
(A zsineg már repedezik és pattog, mikor a Szigorú úr álarcban, fekete talárban, hosszú fekete bottal és fekete sapkában, három feketébe öltözött sbirrel betoppan.)

SZIGORÚ ÚR *(nagyon szigorúan)*:

Megálljatok!
(Baka és Huszár visszatorpan és a Báb hatalmas koppanással, még mindig bekötött arccal, a földre hull.)
Azt, akit a ponyva elfed,
Hagyjátok és ne bántsátok a leplet,
Maradjon úgy s szálljon reája mély,
Bús hallgatás, takarja el az éj.
Megtiltom nézni, megtiltom kitárni,
Hogy ki hever itt? Mondjuk, hogy akárki,
Én csak csukok és sohase nyitok,
Mert ez az arc a végtelen titok,
A szörnyűség, a jaj, a bús vicsorgó,
Merev sötétség, az újfajta Gorgó.
Ha látnátok ti, kik itt állatok,

Vakognátok, akár az állatok,
Megrémülnétek a halotti csendbe,
Tulajdon arcotokat elfelejtve.
Ki hozzáér, az a halál fia.

(Elérzékenyülten.)

Barátom volt.

HUSZÁR *(halkan):*

Zsivány.

BAKA *(foga közt):*

Haramia.

SZIGORÚ ÚR *(még szigorúbban):*

Én csak parancsolok és mit se kérek.
Mert a tilalmam szent, magasabb érdek.
Ti ezt nem értitek. *(A Báb szívére hajol és hosszan hallgatózik.)*
Már nem lehel.

(A három szolgának, aki szintén fekete álarcot visel, jelt ad, villámgyorsan felemelik a Bábot, kis fekete zsákba dugják. Ujjával rámutat.)

Vigyétek.

(Nagyon szigorúan, éles, hideg, fülsiketítő hangon.)

S gyorsan temessétek el!

PÁVA

1919

OSZK

OSZK

BÁCSKA

SÁRSZEGEN évekkel ezelőtt csak egyetlenegy ember tudott franciául. Ujjal mutattak rá, mikor végigment a Kossuth-utcán. Dr. Schlossiarik János köz- és váltóügyvéd volt ez, a híres, lelkes „kultúr-ember".

Pisze orrán aranykeretes csiptető ragyogott, rövid, sárgásbarna szakállat növesztett, szigorú szemeit összemorcolta s úgy járt, mint egy mártír, ki zsakettjén kívül viseli véres szívét és más sorsot, jobb, kultúrabb környezetet érdemelt volna.

Akkor még gazzal fölvert, nyitott csatornákban folyt le a moslék a Kossuth-utcán, esős időben vékony pallón botorkáltak át az emberek, nyáron estefelé a legelőről hazatérő tehenek fullasztó porfelhőket kavartak. A fűszerkereskedés mellett a téglák közül pitypangok ütögették sárga fejüket, melyek ősz felé elvirultak, gömbölyű lámpát alkottak, csak rájuk kellett fújni, hogy a fínom pihék szétrepüljenek a szélben. Lenn a város alatt szomorúan nyúlt el ólomtükrével a tó. Álmos víz csurgott a korhadt csónakokon, a partok mellett békanyál és sás tengett. A madár se járt erre.

Itt élt a „kultúr-ügyvéd", előkelő száműzetésben. Csak nyáron lehetett látni, tornacipőben és fehér nyakkendővel. Ősszel és télen családja körében élt,

lámpája mellett a „Le Figaro"-t és a „Journal Amusant"-t olvasta, melyeket — nem tudni miért — „az igazi kultúra fáklyahordozóinak tartott". Általában sokra becsülte a haladást és a természettudományokat. Először ő vett a városban írógépet és töltőtollat, melyeknek a városi értelmiség csodájára járt, naponta órákig élt a tisztaság kultuszának a helyi gőzfürdőben, melyet csak pár éve építettek, villanyon főzött, gyorsírást tanult, külföldre utazgatott. A városi urakat mélységesen lenézte. Félvállról vitatkozott velük. A vita hevében szeme szikrát hányt, pisze orrlyukai kitágultak, oly szélesre, mint a ló orrlyukai, szája véres lett, a vér lecsöpögött sárgásbarna szakállára, mikor kimondta a nagyszerű, a megváltó, a szent szót, mely az emberiséget boldogítja, az egyetlen fényes és igaz szót:

— Progresszió.

Júniusban a természettudósok Sárszegen tartották vándorgyűlésüket. Vidéki orvosok érkeztek, kik már csalódtak a tudományukban, izzadt és kövér alkoholisták, fizika-tanárok, akik egy kis magyaros murira — „borjúpörkölt és túróscsusza pörccel" — ruccantak le. Az igérkező vendégek névsorában azonban öt külföldi is szerepelt, négy német és egy francia geológus, aki a véletlen alkalmat megragadva, el akart látogatni a magyar Alföldre, hogy széleskörű kutatásait tökéletesítse. Rövid vita után a „szállásolóbizottság" elhatározta, hogy a franciát dr. Schlossiarik János köz- és váltóügyvéd őnagyságához küldi.

Az ügyvéd leemelte a kalapját, meghatottan vette tudomásul a bizottság „kitüntető döntés"-ét, érezve európai fontosságát. Lóhalálában sietett haza a feleségéhez, hogy közölje vele az újságot.

Még két hét volt a tudós megérkezéséig. A családi tanács megállapította, hogy késedelemre nincs idő. Még aznap berendezték a tudós leendő lakását.

A legnagyobb szobájukban elhelyeztek egy ágyat, a vendégágyból kivették az asszony kék selyempaplanát, melyet sohasem használtak, egy bádogmosdót állítottak neki, — bádoglavórral és bádogcsöbörrel — a mosdóra négyféle fogport, töméntelen fogkefét, sok arcbőrnek való gyógyszappant tettek. Az ügyvéd kultúrérzékét bizonyította az, hogy az ablakra hőmérőt szegezett, a szobába újszerkezetű szobahőmérőt akasztott, ezenkívül egy barométert is, hogy a tudós bármikor pontosan tájékozódjék az alföldi légköri nyomás nagyságáról. Gyengéd figyelemből a bádogmosdó fölé egy Napoleon-képet biggyesztett. Hódolat a francia nemzetnek.

Dr. Schlossiarikot a kitüntetés oly boldoggá tette, hogy madarat lehetett volna vele fogatni. Elfelejtette a hosszú-hosszú évek keserű ízét, a megalázásokat, a mellőzéseket, a sörkocsmában szívesen szóba ereszkedett alacsonyabb műveltségű kollégáival is. Kopaszos fején, a fehér-rózsaszínű bőrön hajhagymái kiserkedtek a hirtelen örömtől, vékony, csenevész hajszálakat hajtottak. Határozottan megfiatalodott. Szakállát még gondosabban fésülte, fekete fogairól letisztította a borkövet, körmeit nyiratta. Közben feleségével mindennap dolgoztak valamit az előkelő idegen szobáján. Hol függönyöket szegeztek fel, hol a sárgaréz kilincseket tisztogatták szarvasbőrrel, hol egy horgolt terítőt tettek az asztalra. Minden lépést közösen vitattak meg. A napok vágtatva rohantak.

Egy héttel a tudós megérkezése előtt eszébe ötlött az ügyvédnek, hogy alapjában elég gyatrán tud franciául és — őszintén megvallva — életében alig beszélt még született franciával. Erre a gondolatra kiduzzadtak homlok-erei, szemét véres köd öntötte el, mint mikor a progresszióról beszélt. A könyvkereskedőnél francia nyelvtanokat vásárolt s feleségét,

jogász fiát is ráfogta a tanulásra. Sietve tanultak mind a hárman, különösen a beszélgetési részeket, az udvariassági formulákat. Zsebükben súlyos szótárakkal reggeltől-estig jártak föl s alá a szobákban. Az ügyvéd nem volt megelégedve az eredménnyel. Irtózatos éjszakákat élt át. Két nappal az ünnep előtt arra gondolt, hogy beteget jelent, vagy hirtelen elutazik, megszökik a vendége elől. Erről a durva védekezésről azonban le kellett mondania. Elhatározta, hogy a helyén marad. Valami égi csodában reménykedett, vagy az akaratereje rendkívüliségében, hogy ügyetlen nyelve — mint egy papagájnyelv — egyszerre felvágódik és végül mégis csak tud majd beszélni kedvesen, könnyedén, folyamatosan. Családja helyzete se volt irigylendő. Még csak az *avoir* ragozásánál tartott. A párizsi gyorsvonat pedig nyolcvan kilométeres gyorsasággal vágtatott Sárszeg felé.

Azon a napon, mikor a tudóst várták, mindnyájan korán keltek. Annyira izgatottak voltak, hogy az ügyvéd — természettudományos világnézete alapján — fél gramm aszpirint és fél gramm brómnátriumot vett be s ugyanannyit adagolt be családjának is. Zsebébe gyömöszölte a francia-magyar szótárat s feleségével, fiával együtt kiment a pályaudvarra. Mind a hárman fehér rózsacsokrot vittek eléje.

A gyorsvonat megérkezett. Egy elsőosztályú fülkéből kiszállt a francia geológus. Kissé csalódottan, de végtelen izgalommal nézte az ügyvéd, amint a kavicsos sinek között a bizottság fogadta és feléje vezette. Ő úgy képzelte, hogy minden francia fekete, bodorfejű, apró mucibajuszt hord, színes mellényt és kürtőkalapot. A geológus azonban hórihorgas, sápadt úr volt s egy díjnokhoz hasonlított. Sovány lábán lötyögött a nadrág, mely olyan rövid volt, hogy kilátszott a cúgoscipője, szalónkabátja állig gombolva alig engedte látni ezüstszürke nyakkendőjét.

Kiszáradt arcáról a tudásvágy, a szorgalom, a határtalan jóindulat és a szerénység tükröződött.

Ez némi bátorságot öntött az ügyvédbe, aki végre eléje lépett. A geológus ijesztő sebesen a francia udvariasságok zuhatagát zúdította rá, mire ő levette kalapját, mélyen meghajolt, mosolygott és elvakkantotta magát:

— Oui.

A tudós, aki otthon a geológia tudományát új adataival gazdagította s becsületes nevet szerzett magának, az Oligocén és Eocén korszakbeli lerakódásokat jött tanulmányozni, azt akarta megvizsgálni, vajjon az alföldi harmadkori tengerlerakódások azonosak-e a francia harmadkori rétegekkel? Annyira izgatta őt ez a probléma, hogy már előre érezte e nyomában járó édes örömet, a tudományos kielégülést. Amíg a város fogatján, jobbján a néma és mosolygó kultúr-ügyvéddel lakása felé hajtatott, látszott az arcáról, hogy szeretne — úgy, ahogy van — lefeküdni az alföldi porba, megnézni a fínom szemcséket, beleharapni a földbe, melyet látatlanul is jobban ismert, mint azok a gubás parasztok és vasárnapi ruhában járkáló kisasszonykák, kik színes napernyők alatt bámulták őt és boldog, meghatott, gőgösen feszítő kísérőjét.

Az ügyvéd házában ebédre volt terítve. Torták ragyogtak a fehér abroszon. Nyomban leültek és ettek. Néhány sikerületlen beszélgetési kísérlet után teljes csönd borult a szobára. Rémülten csörömpöltek a kések, a villák. Mind a négyen zavarban voltak, leginkább a tudós. Süketnéma jelekkel érintkeztek egymással.

Délután az ügyvéd a vendége karjába kapaszkodva sétára vitte őt a városba.

Már előre elhatározta, hogy nem mutatja meg neki a vágóhidat, a parkot, a kaszinót, a város egyéb

banalitásait, melyekkel a városi urak az előkelő külföldi vendégeket halálra szokták untatni. A természettudomány és a pozitív világnézet harcosát olyan szórakozásban akarta részesíteni, amely a „gőz és villany századá"-ban egyedül méltó hozzá.

Végigmentek a hosszú utcán, bekanyarodtak a kis közbe, végül egy feketére festett vasrács előtt állapodtak meg. Az ügyvéd elől sietett, mint kalauz, a geológus lemondó arccal, de nagyon szeretetreméltóan, mosolyogva követte át a kerten, mely a vasrács mögött terjedt el. Itt a fabódéban egy sápadt, szőke lány ült. Az ügyvéd két jegyet váltott, magának és a geológusnak, abban a tudatban, hogy a kultúráért áldozni is kell, aztán valami előcsarnokba vezette vendégét, ki hirtelenében azt hitte, hogy egy múzeumba került.

Nem múzeum volt, Kék, piros csíkos tornaingben, gyékénypapucsban szolgák jöttek eléje, akik nagyon hasonlítottak a kórházi ápolókhoz, de mégse lehettek azok. Félig mezitelenül lepedőket cipeltek karjukon. Messze pedig a gőz sivalkodott, titokzatosan, mintegy a föld alatt hullámok zúgtak, víz locsogott és a levegő, mely még a külső hőséghez, a megrekkent és ájult júniusi koradélutánhoz viszonyítva is aránytalanul forró és áporodott volt, a nedves parafa, a kaucsuk, a spongya, a szappan illatától, a párolgó víz, a száradó ruhák lehelletétől nehezedett el. Telegyomorral ebédután, kánikulai napsütésben furcsa dolog belépni ide. A geológus ezen a véleményen volt s vele együtt a város egész lakossága, mely csak télen, reggel és estefelé látogatta a gőzfürdőt. De az ügyvéd azt vallotta, hogy a kultúrának, a test tisztaságának, a modern tudományosságnak mindenkoron meg kell hozni az áldozatot, valamint abban is biztos volt, hogy ez a meglepetés, a gőzfürdő, az alföld közepén, egy elhagyott kisvárosban, felszerelve

a modern kor minden vívmányával, a kultúrának ez a kis oázisa, a külföldi tudósnak csak kellemes és kedves lehet.

A szolga két kabint nyitott. Kissé habozva lépett be a tudós, becsapta maga mögött az ajtót, ráfordította a kallantyút és nézni kezdte a kabint. Egy rozoga tükrön, meg egy fogason kívül semmi se volt benne. A fogasra akasztotta kalapját és lassan, tétovázva vetkőzni kezdett. Úgy érezte, hogy kelepcébe került s kissé elkomorult. De mikor kilépett, száraz aszkéta-arcára újra ráült a mosoly, szelíden nézett öreg, bölcs szemével az ügyvédre, aki pucérra vetkőzve állott a kabinja ajtajánál, maga előtt kis kacér köténykével. A geológus is csak ilyen köténykét kapott, ami komoly alakját megfosztva tudományos méltóságától, bohókássá, kisdedszerűvé tette.

Az ügyvéd kinyitotta a forró-medencéhez vezető sárgarézajtót, ahonnan fülledt, csiklandó hőség, vastag gőz csapott ki. A belépő tudós önkéntelenül visszatorpant. Apró, fényes izzadságcsöppek lepték el testüket. A tüdők őrült munkát végeztek, az ütőerek úgy doboltak, mint a lázrohamokban, a szemek elhomályosultak, délibábokat láttak. Középütt keramit-téglákkal kirakva aludt a medence, a mozdulatlan zöld vízzel, mely fölött fehér gőzfoszlányok, puha ködrétegek lapultak. A medencét olcsó allegórikus szobrocskák állották körül, kezükben zöld, lila, rózsaszín üveggolyókkal. Fönn a mennyezeten egy kerek ablak nézett a vízre, egy vastag, sötét, narancs-szín ablak, mely az izzó nyári napsugarakat annyira átszűrte, összetörte, hogy azok haldokolva, mint kései alkonyfények, hullottak a gőzfürdő medencéjére. Az ügyvéd büszkén nézett körül s már az ajkán lebegett ez a szó: progresszió, de a vendég az ajtó felé pislogott és nagyon szívesen kiment volna, hogyha a vendéglátója nem tessékeli bele a vízbe. Itt ült türel-

mesen, arcán a szeretetreméltó, udvarias mosollyal, méregette a vizet, szökőkutat csinált a két tenyerével, fecskendezett, úszkált, csöndesen, vagy egy félóráig.

Aztán a kis csapóajtón átmentek a sűrű gőzbe. Hosszú jajgatások, zuhanylocsogások, érthetetlen zörejek hallatszottak, melyek képzeletét sejtelmes utakra terelték s egy kínzókamrát láttattak vele, hol ártatlan csecsemőket hóhérolnak le és a halálraítéltek utolsó panasza bús hörgéssé halkul. Az állhatatlan hőség mellett még sötétség is van, de fehér sötétség, a gőz fehér és forró sötétsége, melyben a villanykörte is csak pislog, mint decemberi nyirkos éjszaka ködében a gázláng. Csak egyetlen jótékony hatása van a gőznek, az, hogy egészen eltakarja. Most kedve szerint eltorzíthatta száját, amivel élénken kifejezte a nemtetszését, vicsorgatta fogát s kidüllesztette a hőségtől könnyező szemét. Nem láthatja őt az előtte fickándozó ügyvéd.

Csodálkozva ült le a durva, iszamós fapadra. Öntudata lassan alélt. Testét a gőzgöngyölegek — mint fehér vattakötések — körülölelték. Olykor futni akart ebből a pokolból, de a jómodora ezt megtiltotta. Párizsra gondolt. Arra, hogy két nappal ezelőtt még a geológiai intézetben üldögélt, az Oligocen és Eocen korszakok izgató problémáival foglalkozva, s az, ami most történt vele, ez a valószínűtlen forró kazamáta, ez a locsogó és süstörgő fürdő egy vadidegen ország vadidegen városkáján, hihetetlennek tetszett és elfogta az oktalan félelem, a névtelen riadalom, mint azt a gyereket, aki eltéved és hiába keresi a hazavezető utat. Elpityerdült. Bajuszára, amelyen a lehűlt gőz harmatcseppjei gyöngyöztek, néhány igazi könny is hullott. Szemét mereven a sötét padlatra szögezte. Az eget, talán magát az Istent kereste ezekkel a szemekkel, melyekben kérdés és

könyörgés ült, vajjon mivel érdemelte meg ő, a tudomány hű szolgája, hogy ilyen helyzetbe jusson és vajjon mikor szakad vége a súlyos megpróbáltatásnak?

Egy kezet érzett a vállán. Az ügyvéd, aki átfült a kultúrától, a langyos zuhany alá hurcolta, hogy kissé lehűtse testét. Átvezette a „száraz gőz"-be. Itt már látni lehetett, s ismét kötelező volt a nyájas, megbocsátó mosoly. A gőz még forróbb volt. Azt az érzést keltette a tudósban, hogy minden kevéske húsát lepörköli s mint csontvázzá aszott váz kerül ki belőle. Langyos medencékben pocsogott és mosdott. Két szolga dörzsölő-kesztyűkkel esett neki, végigropogtatta összes csontját és izmát. Aztán a hideg medencékhez mentek, melyekben frissen és kéken borzongott a víz. Mint pajkos gyerekek, egymásután ugráltak a zuhanyok recés érclemezein, a csapok folytak, a hullámok buffogtak, szitáló permetező öntözte fejét, durva vízkorbácsok verték a gerincét, oldalról váratlanul vizipuskák pofozták s mikor ráült egy lyukas székre, tréfás, jéghideg vízáradat fogadta. Még a nyujtóra is fölkapaszkodtak. Mert az ügyvéd — mint híve a sportnak — gyakran mondogatta, hogy csak ép testben lakozik ép lélek. Késő este volt, mikor a száradó-terembe értek és egy mogorva szolga rájuk adta a lepedőt.

Az ügyvéd, amíg törölközött, ragyogó szemmel nézett a vendégére. Rendkívül meg volt elégedve.

— Progresszió.

— Progresszió — hagyta rá a tudós.

— Kultúra.

— Kultúra — helyeselt a tudós.

Künn az égbolt alján csunya, sötétkék vihar várakozott. Erősen villogott az ég. Mikor kiléptek a gőzfürdőből, megeredt a zápor. A geológus, aki csak az imént jött ki a mesterséges zápor birodalmából,

azt hitte, hogy valami titáni zuhany talpára hágott. Csuromvizesen értek haza, mint az öntözött ürgék.

Este a geológus nem vacsorázott. Prüszkölve, köhögve forró teát kért. A család, tekintve, hogy ezt az egyetlen szót megértette, fokozott buzgalommal szolgálta ki.

Reggel a tudós szaggató fejfájásra ébredt. Tagjai, mintha ólomból lettek volna, mozdulni se bírt, szemhéjai súlyosan borultak szemgolyóira.

A házigazda, noha meg volt győződve, hogy a kulturáért szenvedni és meghalni is dicsőség, kissé megszeppent.

Odaintette a feleségét.

— Te, ez megbetegedett.

— Szentisten.

— A keze olyan, mint a parázs.

— Hogy nyög.

Dél volt s még mindig egy szót se szólt. Délután a család körülülte az ágyát. Vigasztalgatni próbálták, jobbra-balra forgatták, dunyhákat, paplanokat, pokrócokat raktak lábára. Estefelé a láza negyven fokra emelkedett.

— Ha ez itt meghal, a nyakunkra.

— Irtózatos.

— Nekünk kell eltemetni.

— Koporsót venni.

— Sírkövet állítani.

— Hívassunk orvost.

— A világért se.

— Csak meg ne tudják.

Schlossiarik a vándorgyűlést értesítette, hogy vendége a tó mellé utazott el, ott tanulmányozza a geológiai rétegeket.

Házában ostromállapot volt. Leszereltette a csengőt, senkit se fogadott, a vendégszoba függönyeit lebocsátotta, nehogy valaki is megsejtse, hogy

betegen fekszik lakásán az előkelő idegen, aki — olyasmit sejtett — mégis csak az ő hibájából betegedett meg.

Betelt egy hétbe is, amíg magához tért. Egy este ismét megjelent arcán a méla, udvarias, lemondó mosoly, sápadtan felült az ágyban, kérte a ruháit, öltözködött. Jelekkel értésére adta, hogy el szeretne utazni. Éjfélkor indult a budapesti gyors.

Az ügyvéd kocsit hozatott. Boldogan dörzsölte a kezét, ismét látta magát, amint másnap gomblyukában a vándorgyűlés jelvényével, önérzetesen sétál a Kossuth-utcában, mint a progresszió harcosa. Vendégét betuszkolta a kocsiba. A geológus nézte az eltűnő törpe házakat, a két kis kávéház világos ablakait s az járt az eszében, hogy valaha az Oligocén- és Eocén-korszakban itt tenger hullámzott, óceán, amelyből csak egy gőzfürdőt látott. Örült azonban, hogy ép bőrrel menekül. Mellette az ügyvéd feszengve ült a kocsi bőrpárnáin, nehogy neszét vegyék az éjjeli szökésnek. Óvatosan a kocsi födelét is leeresztette.

A főutcán kis baj történt. A tudós, aki az influenzától még mindig kehes volt, irtózatosan elprüsszentette magát.

Valaki kinézett a kávéházból.

— Csöndesen — szólt az ügyvéd és hadarva magyarul kezdte magyarázni, micsoda szörnyűség lenne, hogyha meglátnák őket.

Szép szerével kilopta vendégét a városból, — éjjel, titokban — mint előkelő fürdőhelyről a halottakat. De az állomásig tűkön ült. Attól tartott, hogy a tudós még egyet prüsszent.

A SZERB

1

AZ ARCA almazöld volt, a szeme len-kék, a haja gyér és sárga. Így festett az én bácskai barátom: Bogumil.

Kevés öröme lehetett az életben. Állandóan a kávéházban ült, a fejét lógatta, de nagyobb optimistát alig ismertem nála. Szelíd fiú volt. Mikor jókedve kerekedett, — csendesen és nagyon szomorúan — benyúlt a zsebébe, kihúzta a revolverét s a kávéház mennyezetébe lőtt, egymásután hatszor.

Dícsérte a mértékletességet. Néha azonban hajnalfelé holtrészegen láttam. Teleszívta magát lángoló és színes pálinkákkal. Ha gyufát tartok ilyenkor a szája elé, kék lánggal robban fel, mint a rumos hordó. Még ekkor is volt benne valami nemes és különös. Trombitás-bandával kocsizott végig a kisvároson, a réz-muzsika fejébe szállott, a részegsége olyan volt, mint a cifra delírium és a rác mennyország. Talán barackarcú szerb lányokat látott maga előtt, akiknek halvány nyakában aranypénz lóg, a szemük türkiz, a szalagos szoknyájuk, az aranypaszományos blúzuk pedig összekeveredett előtte a mámor fellegeivel.

Egészségesen nőtt fel, mint vidéki barbár. Egy-

szer azonban megbolondult, hirtelenül felfalt egész könyvtárakat, minden pénzét könyvekre költötte. Olyan volt, mint aki megzabált a kultúrától. Fáradtan járkált és ásítozott.

Egy beteg költőt olvasott a bácskai porban, aki hullákról, néger nőkről és ópiumról ír verseket. Halkan beszélt. Nem voltam azonban bizonyos, hogy a másik percben nem rohan-e ki a konyhába, nem hoz-e egy rengeteg, éles konyhakést s nem táncol-e körül őrjöngve, a konyhakést villogó és egészséges fogai közé szorítva.

2

EGY reggel a kávéházban ült. Áprilisi napfény bizsergette a vérünket, jól éreztük magunkat. Bogumil szilvapálinkát rendelt reggelire s hozzá piros vizes-zsömlét evett. Csodálkoztam az ízlésén. Kissé barbár dolognak tartottam, hogy valaki reggelire — éhomra — pálinkát iszik és rossz zsömlét eszik hozzá.

— Barátom, — mondtam — te valóságos életművész vagy.

Len-kék szeme felragyogott.

— Igen. Te értesz élni. Elnézem, micsoda művészettel hörpintgeted a pálinkát.

Bogumilnak tetszett a megjegyzésem. Ettől a naptól kezdve szilvapálinkát reggelizett, vizeszsömlével. Úgy érzem, hogy ezzel az egyetlen tréfával eldöntöttem az életét. Beleszólt az életrendünkbe, oktatott, hogy mit kell enni, későn feküdt és későn kelt, amint az életművészhez illik.

Nagyon szerettem ezt a csendes és szomorú szlávot. Alapjában pedig volt filozófiája is s nem egészen jogosan mosolyogtam rajta, hogy mindig min-

dennel meg volt elégedve és ahelyett hogy panaszkodott volna, igent bólintott és helyeselt. Ő volt az utolsó igen-mondó.

3

ÁLTALÁBAN mindent dícsért. Nagyon dícsérte a vendéglőjét is, ahol a világ legjobb ételeit főzik. Egy este végre el kellett mennem vele.

Egy külvárosi szurdékba vezetett, ahol az asztalok zsíros viaszosvászonnal voltak leterítve és émelyítően fojtott a káposzta- és a hurkaszag. Majdnem elájultam. Kívül ez volt kiírva: *„Itt a nap minden órájában jól és olcsón lehet étkezni."* Minél tovább nézegettem az iszonyú környezetet, annál inkább kétkedtem ebben. Egy koldusasszony evett valami homályos főzeléket, két szótlan ember csámcsogott leírhatatlanul szomorúan, mellette pedig valami egyenruhás ember ült, hivatalszolga, vagy postás — szemén fekete okuláré — és az ujjaival egyenként szedegette ki a lábosból a töpörtőt és az avas koncot.

Bogumil szeme felragyogott:

— Mit szólsz hozzá?

Nem volt szívem elrontani a gusztusát s hagytam, hadd rendeljen helyettem is.

— Majd meglátod, milyen pörköltet csinálnak itt.

Csempe és mázos paraszttányérban tettek elénk valami kotyvalékot.

— Nézd ezt a tányért. Piros és kék rózsák. Népművészet. Imádom a népművészetet.

Megtörölte a száját s aztán folytatta:

— Hol kapsz ilyent? Az emberek drága vendéglőkben dobják ki a pénzüket és nem tudják mire.

A vacsora végén csettintett a nyelvével:

— Várj, most jön a java.

Azzal felkelt, kivett a zsebéből egy húszfillérest.

— Szereted a zenét?

Bólintottam.

A húszfillérest bedobta a háttér gőzeiben pácolódó zongoraverklibe, mely siralmasan és nyöszörögve rázendített a *Lohengrin-nyitány*-ra.

Bogumil élvezettel szívta filléres cigarettáját.

— Wagner... A germán félisten... A német tölgyerdők zúgása...

Minden alkalommal ezt játszatta a verklivel s hogy szerette, abban nem kétkedem. Egyszer azonban elvétette a számot s a Wagner-nyitány helyett a *Ladi-ladilom*-ot nyekergette a szörnyű szerszám. Bogumil ezúttal is áhítatosan mondta:

— Wagner... A germán félisten... A német tölgyerdők...

4

AZ ÉLETÉBEN két korszakot különböztetett meg: az egyikben mindenre *rászokott,* a másikban mindenről *leszokott.* A *rászokás* is, a *leszokás* is teljesen céltalan volt. Én azonban mind a két korszakában egyformán becsültem őt és tudtam, hogy ezek a hókuszpókuszok szükségesek számára, hogy a haláláig való unalmas napoknak fűszert és színt adjanak.

Lassan hozzászokott a szivarozáshoz. Félévi gyakorlat után odáig vitte, hogy naponta tíz-tizenöt szivart elszívott.

— A szivar, barátom, az egyetlen dolog, amiért érdemes élni — mondta és rágyujtott egy keserű és erős britannikára.

Aztán hozzászokott a tejhez, a vegetáriánus koszthoz, a szőlőhöz, a korai felkeléshez, az evezéshez, mindenhez, amihez az ember hozzászokhat. Felemelte az élete *standard*-ját. Havi száz koronáért kivett egy bútorozott szobát, melyet a gazdasszonya polgári ízléstelenséggel — csecsebecsékkel, üveggyöngyökkel és Macquart-csokrokkal — ékesített fel.

— Nem kell sajnálni a pénzt — filozofált. — Jól kell élni, a kutyafáját.

Egy másik évben pedig mindenről leszokott. A kávéházban naponta beszámolt az új eseményekről.

— Nem szivarozom — beszélt sugárzó arccal. — Barátom, a szivar egyszerűen fölösleges. Rontja a tüdőt. Aztán sokba is kerül. Csak tudnád, milyen jól alszom, mióta elhagytam a dohányzást.

Máskor ezzel lepett meg:

— Nem iszom bort. Semmit se iszom. Beiratkoztam a *Antialkoholisták Egyesületé*-be.

Egy hónap mulva ezt újságolja:

— Tudod mi az újság? Leszoktam a tejről és — képzeld — a szőlőről is...

A lakását otthagyta és újat bérelt.

— Láttad az új szobám?

— Remélem szép.

— Mese.

— Nagy?

— Terem.

Felmentem hozzá. Egy ferencvárosi szűk diákszobában lakott, az ablaka a szemétudvarra nyílt és egy irdatlan tűzfalra nézett. Fényes délben sötétség borult rá, állandóan gyertyát kellett volna égetnie, de ő sohase világított, mert — mint mondta — szereti *„a kellemes és misztikus félhomályt"*. Különben is ez jót tesz a szemnek.

Lavórja egy nádszék rámájában állott, melynek nádülőkéjét régen kiülték boldogabb ülepek.

Kinyitotta az ablakot.

— Végy lélekzetet — mondta. — Ilyen levegő sehol sincs. Semmi por. Micsoda?

Lélekzetet vettem a kedvéért.

— Mélyebben. Így, mint én. Ki a mellet. Ez erősíti a tüdőt.

A félhomályban alig lehetett látni. Csak a halottfehér arca világított. Bámultam az arcát és csillogó szemét, melyben vad és fanatikus hit ragyogott s nem tudtam, mit érezzek iránta, szánjam-e, vagy irigyeljem-e összhangos életfilozófiájáért, mellyel túltette magát minden bajon s eljutott a bölcs és boldog emberek révéhez, a teljes megelégedéshez.

5

MIRŐL szokott még le?

Mindenről-mindenről leszokott.

Egy havasi téli estén találkoztam vele, vékonyka kabátban járt, lerongyolódva, éhes arcszínnel, nagyon boldogan. Egyik szemét elfutotta a vér. Ijedten kérdeztem tőle, mi lelte.

— Voltál orvosnál?

— Nem.

— Miért nem mégysz hozzá?

— Majd elmúlik.

— De ha megvakulsz?

— Itt a másik. Azzal is elélek. Tegnap bekötöttem a fájós szemem s már gyakoroltam is magamat, hogy félszemmel nézzek. Mondhatom, barátom, pompásan sikerült. Jobban látok vele, mint a kettővel együtt. Nagyszerű és bölcs dolog, hogy az embernek két szeme van. Hogyha az egyik elvész, ott a másik.

Szóval erről is leszokott.

6

AZ ÉLETRŐL szegény bölcs és édes barátom tavaly májusban szokott le, végérvényesen.

7

HALÁLA ép oly különös és érthetetlen, mint az élete.

Az összekuporgatott fillérjeiből kiutazott Párizsba. Nagyszerűen töltötte el a hónapot, mindent látott, ami érdekes, valamicskét franciául is tanult s már sietett haza, hogy elmesélje *„új impresszióit"* a grisettekről, a midinettekről, a rendőr fehér botjáról, amelyet a forgalom könnyebb lebonyolítására összetorlódott kocsik előtt fel szokott nyujtani. Az utolsó vasárnap azonban még ott maradt.

Mindene be volt már csomagolva s könnyen és boldogan indult el kószálni, hogy még egyszer megfürödjön a város fényében és villogó kolibri-színeiben.

Reggel dörzsölgette a kezeit. A nap besütött az ágyára s megcsiklandozta talpát.

— Nagyszerű napom lesz.

Sokáig öltözködött. Elegáns akart lenni. Vadonatúj sárga cipőt húzott fel. Csakhogy ez a cipő kissé szűk volt, szegény Bogumil táncolva bicegett benne, a boulevard-on pedig már arra gondolt, hogy hazamegy és új cipőt vált. De aztán mást gondolt. Már messze volt a lakásától. A lába úgy égett az új cipőben, mint a parázs. Ez azonban nem baj. Itt mindenki szűk cipőben jár, végre a párizsi divat nem tűri a kényelmet. Aztán valamikor gyerekkorában

azt hallotta az anyjától, hogy a szűk cipő erősíti a lábat. Van-e nagyszerűbb érzés, mint szűk cipőben járni?

Bogumil vígan sántikált az ünnepi napfényben. Egyszerre esni kezdett az eső.

— Sebaj, — mondta — ez frissít. Áldott májusi zápor.

A zápor egész nap zuhogott. Ruhája összecsapzott, a haja is csurgott a víztől.

Elindult a montmartrei ház felé, ahol kedvese lakott, egy öreg és sárgahajú táncosnő. Óriási virágbokrétával mászott fel a kígyózó falépcsőn, ahol egyetlen láng se égett és felmenet állandóan félt, hogy valamilyen sötét apacs leszúrja. A táncosnő nem volt otthon.

Bogumil legényesen, fütyörészve tovább ballagott. Lassanként gyulladoztak Párizs ezerszínű lángjai. Hűtlen gondolatok kóválygtak a fejében, de nem tudta kit szólítson meg. Végre a diáknegyedben egy kis kancsal leányra akadt, aki egy gázláng alatt ácsorgott, valami facér masamódlány, egy csöpp francia ördög, az arcán beforradt harapással.

— Mademoiselle — fuvolázta Bogumil és beszélni kezdett.

Minthogy állandóan tisztelte a franciákat, — csak azért, mert franciául beszélnek — összezavarodott s a francia szavak közé egyre több szerb szót kevert. Aztán merész fordulattal áttért a németre.

A leány nevetett, szó nélkül tovább ment.

Bogumil csendesen elmaradt mellőle.

— Kedves — mondta. — Párizsi szokás. Remek kaland.

Egyedül kószált az esőben, estig. A cipője már felvérezte a lábát, agyonnyomorította az ujjait, de ő mosolygott, csodálta a körutak zaját, a rengeteg fényeket, a hidak zöld és piros lámpáit. Már egészen

besötétedett. Megnézte az óráját. Hat óra volt. Kilenckor indul a vonatja hazafelé.

Indult a szállodájába.

Amint azonban átrohant a körúton — hirtelenül és váratlanul — elütötte egy autobusz.

8

LEESETT a földre.

Agyában pedig millió gondolat nyüzsgött, az egész élete ott kalapált s egy pillanat alatt végiggondolta, mi történik vele. Meghal? Nem, ez lehetetlen. A halál valami ünnepélyes. Az nem jön ilyen váratlanul. Aztán most utazik, átmeneti állapotban van, szűk cipő a lábán. Csak ezt levethetné. Igen, ettől meg kell szabadulni. Két óra mulva fütyül a vonatja. Mégse lehet, hogy most haljon meg, amikor legkevésbbé gondol a halálra. Ő csak egy jó napot akart csinálni magának s még ott a földön is meg volt győződve, hogy a nap alapjában — néhány kis kellemetlenséget leszámítva — sikerült is. Az autobusz kerekei azonban már végigszáguldottak rajta, átvágták a törzsét, ő pedig lehajtotta a fejét, alázatosan.

A véres és csonka törzsén lógó feje azonban még sóhajtott valamit.

Talán ezt:

— Úgy látszik, ez a nap mégse sikerült teljesen.

9

ÚGY látszik, de nem egészen biztos.

Bogumil szörnyethalt.

A szegény optimista holttestét két hétig szállították haza.

Itthon sírva temették el bácskai rokonai. Én is megnéztem őt, az üvegkoporsó fedelén keresztül. Csendesen feküdt. Ha tudna beszélni, elmondaná nekem, milyen puha a koporsó párnája s milyen boldog az ember, hogyha a füle egészen megsiketül, a szeme megvakul, az orra eltompul a szag iránt, a keze nem tapint és az ínye nem érez semmi ízt. Csak halottnak érdemes lenni, mondaná szegény. Keze fontoskodóan össze van kulcsolva, mintha barátmalmozna. Még ennek is örült. Az ember nem vesz lélekzetet, a szíve nem ver, mozognia sem kell, mennyi mindent nyer ezáltal. Egész lénye helyeselte a halált, neki is igent intett. Micsoda kényelem, édes barátom, micsoda kényelem.

10

LETÖRÖLTEM a könnyeimet.

Úgy láttam, hogy ezzel is nagyon-nagyon meg volt elégedve.

PÁVA

PÁVA Gergelynek, mikor az ötödik fizetési osztályba lépett és megkapta a méltóságos címet, váratlanul meghalt a felesége.

Ekkor ötvenhárom éves volt. Még vállas, izmos, alig kopaszodó. Betétes lakkcipőt viselt és szeretett csinosan öltözködni.

Eleinte szenvedett az egyedülvalóságtól, nagyon hiányzott a felesége, akinek minden nap el szokta mesélni, mi történt délelőtt a hivatalban.

Ebéd után egyszer, mikor az ásítás már a torkát fojtogatta, behívta a kis, szegény rokonát, a tizenhárom éves gimnazistát. Naponta nála evett a konyhában.

A tanácsos sok mindent magyarázott, amit a fiú nem értett. Nagyon rosszul érezte itt magát. Mélyen meg kellett hajolnia, meg kellett csókolnia a bátyja cérnakesztyűs kezét, mereven kellett ülnie a széken. A tanácsos, végzéseket és *rendelvényeket* olvastatott vele és mosolyogva javította ki a hibáit:

— Illetmény... határozmány... bizottmány... nem bizottság...

Titokzatos ember volt. Annyira komoly, hogy semmikép se lehetett volna elképzelni meztelenül. Szigorú mosollyal nézte a világot, mely általában tetszett neki. Mert kedvére való kis mocsok, cudar

világ volt és nagyon haragudott azokra, akik csak valamicskét is akartak volna változtatni rajta. Nem győzte dícsérni azt a kifürkészhetetlen és megfoghatatlan bölcseséget, mely a vizet nedvessé, a tüzet meleggé tette s úgy intézkedett, hogy a szamarak lehetően felül legyenek, az érdemesek pedig alul. Élete egészen a kötelességé volt.

Gyakran sóhajtozott, hogy mennyi a dolga. Kacérkodott a hivatalával, mint egymással a boldog szerelmesek. De ha vasárnap otthon kellett maradnia, epésen járt föl s alá. Forró álmában megjelent előtte egy ív ropogós miniszterpapiros, az enyv, az olló, a vörös tinta. Másnap mohón rohant be. Hivatala pedig nem ért véget a tapétás ajtóval. Magával vitte az utcára, a mezőre, mindenüvé. Sétált a korzón, hogy visszaköszönhessen mindenkinek az érdeme szerint, kinek mosolyogva, kinek hanyagul, kinek kedves és szíves leereszkedéssel és hiába játszotta, hogy mindez nehezére esik, a keze, melyben a kalapját tartotta, reszketett az izgalomtól és napokig nyilalt a szíve táján, mikor valaki véletlenül nem vette észre. Az egyhangú munkában mámora is volt, különösen ha valami szabálytalanság fordult elő. Ekkor a sárgazöld szeme szikrát hányt, a pirosas orra elfehéredett és az orrcimpáját kék karikák vették körül. Érezte a „fegyelem" szükségességét. Ez a szó a szenvedélye, a pálinkája volt. Azt is szerette, ha protekcióért zaklatták. Előbb — hogy az utolsó cseppig élvezze a tekintély és hatalom varázsát — még aláírt néhány aktát, csengetett, pecsételt, aztán kivette a névjegyét és átadta a kunyerálónak. Általában kedvelte a bajba jutott embereket, a gyengéket és a betegeket. Ilyenkor érezte csak, milyen hatalmas és egészséges. Mások dolgában mindíg pesszimista volt. Ha valamely alárendeltje megbetegedett, rögtön azon gondolkozott, milyen gyászjelentést ad

ki majd az ügyosztály, milyen részvéttáviratot fogalmaz Páva tanácsos s már látta is magát a temetésen, fekete kesztyűben, cilinderrel menni az egyszerű fakoporsó után, s már olvasta is a másnapi újságokban nevét a jelenvoltak között. Mikor pedig felgyógyult a hivatalnok és jelentkezett nála, lemondóan intett a kezével. Csak tüdőcsúcshurut? Szegény-szegény barátom. Ismerjük ezt a nótát. Jó lesz vigyázni. Aztán hozzágondolta, elégedetten: ez se viszi sokáig.

Csak a hivatalában élt igazán és mikor becsapta maga mögött az ajtót, mindig szomorúságot érzett. Mert nem tudott betelni azzal a szenzációval, hogy itt száz és száz lázas szem tapadt reá izgatott várakozással. Sokszor hallotta, hogy a szolgák a folyosón — suttogva és félénken — a „méltóságos úr"-ról beszéltek. Ilyenkor lopva, nehony észrevegyék, utánok osont. Otthon pedig megállt a tükör előtt. A méltóságos urat látta benne. Szervusz, kedves méltóságos, szervusz.

Egy éjjel az történt, hogy a hálószobája parkettjén ébredt fel. A beteg szíve, mint valami ágyúgolyó, kilőtte őt a szoba közepére. Itt hevert egy darabig, öntudatlanul. Meggyujtotta a villanyt. Hosszú hálóingében álldogált. Nézte az arcát a velencei tükörben. Papirosfehér volt és élettelen.

Reggel orvost hivatott, aki a fekete szívtölcsért rányomta a mellére és sokáig hallgatódzott — gonosz figyelemmel — mint egy betörő. Aztán mosolyogva mondta:

— Semmi, méltóságos uram. Méltóságos uramnak oly egészséges a szíve, mint egy húszéves gyermeknek. Egyelőre azonban, méltóságos uram, nyugalmat ajánlok. Feltétlen nyugalmat, pihenést, magányt, méltóságos uram. Nem fürdőhelyet, méltóságos uram. Egy kis várost, egy csöndes, elhagyott.

kedves kis várost, méltóságos uram. Igen, méltóságos uram.

Páva tanácsos egy hét mulva már le is utazott a kis városba.

A vonaton bezárkózott elsőosztályú bérelt fülkéjébe és gondolkozni kezdett. Magány, feltétlen magány. Ez a fülke, a bezárt ajtó, a leeresztett függöny, az a kis kék villanyláng, amely fönn ég, az a magány. Igazán nagyon barátságtalan dolog. Nézte a magányt. Hallgatta süketen csengő fülével a magányt. Tapintotta a kezével a magányt. Egy óra mulva már tűrhetetlennek tartotta. Ha legalább ülne valaki vele szemben. Még a kalauz se tudja, hogy kicsoda. Olyan ő, mint a többi. Ő is csak egy „utas". Olvasgatni kezdte a hirdetményeket. „Kérjük az utazóközönséget..." Ebbe az utazóközönségbe ő is benne van, mint más akárki. Mégis csak felháborító. Egy hónapig kell majd így élnie. Mindenesetre unalmas lesz.

A városra kék reggel borult, mikor megérkezett. Mindez nem érdekelte. A kocsi szélére ült, kikönyökölt, hátravetette a fejét. Csak egy kutya fordult utána, álmosan, aztán a kutyák csalódott tekintetével baktatott tovább más irányban.

Mit tegyen? Délfelé ötlete támadt. Szalonkabátot öltött s elment a főispánhoz, akit személyesen ismert. De a főispán nem volt otthon, nyaralt.

Szomorúan visszaballagott a szállójába gyalog, mutatva a fehér mellényét és az arany óraláncát. Semmi hatás. Az ebédnél szinte jól esett, hogy hallotta a saját árva hangját. Ebéd után aztán kiment a város végére.

A mezőn fecskevér, gyólyaorr, kígyószisz nyílt. Szigorúan nézte őket. Nem tudta a nevüket. A virágok közül csak a rózsát és a szegfűt ismerte, a többinek nem mutatkozott be soha. Ez végre nem is

volt fontos, se a hivatali előmenetelhez, se az államrend fenntartásához. Egy §-alakú virág azonban határozottan megtetszett neki.

— Nem ismeritek Páva tanácsost? — kérdezte most tőlük s a virágok rázták fejüket a szélben.

Végre néhány gyerek akadt útjába. Szeretett volna barátkozni, de sehogyse találta meg a módját.

— Fiatalság, bolondság — kiáltott feléjük.

Mikor pedig a gyerekek rá se hederítettek, ezt mondta:

— Nem kell haragudni... csak tréfálok... csak tréfál az öreg Páva... a tanácsos úr... az öreg tanácsos úr... a méltóságos úr...

Csodálkozva vette azonban észre, hogy ez se hat. Még ez sem hat, a titok, amit tartogatott, az ütőkártya, a nagyágyú. Most már elsötétedett az arca. A városban senki se köszöntötte. Szerette volna rendreutasítani a neveletlen embereket, különösen a gyermekeket, akik sértő módon visongtak körötte. Már-már egy messzemenő reformon gondolkozott. Általában helyes lenne valahogy jelezni, hogy egy hozzá hasonló köztiszteletben és közszeretetben élő hivatalnok milyen fizetési rangosztályban van. Milyen tökéletes és bámulatraméltó például a katonaság egyenruhája. Ott a tábornokot senki se nézheti közkatonának. De hányan gondolhatják róla, hogy csak idősebb fogalmazó, vagy díjnok. Kellene a hivatalnokoknak is uniformis, hajtóka és csillag, egy kis kereszt, vagy akár egy ízléses szalagocska is, a gomblyukban. Igaz, az ujján gyémántgyűrű van és az aranylánca vastag. Hányan veszik észre? Az emberek oly figyelmetlenek. Majdnem csikorgatta a fogát. Lázongó szók bugyborékoltak a torkán. Érdemes volt ezért dolgozni, évekig reggeltől estig, huszonöt hosszú esztendeig? Forró olajat, tüzet, vesszőt ennek

a csőcseléknek, mely nem ismeri az igazi érdemet, a munkát, az önfeláldozást! a fiatalságot fegyelemre, tekintélytiszteletre fogni, az engedetleneket pedig gályarabságba küldeni, tömlöcbe vetni, kivégeztetni késsel, akasztófán, máglyán. Halál, halál, halál.

Szédülten tekintett fel mély álmából, melybe egészen elsüppedt, mint egy gödörbe.

Lassanként alkonyodott. Arcára fekete tompaság ragadt. Ilyen bánatra ember nem is képes, csak állat. Éjfélig járkált az utcán, mintha valamit keresne. Végre betért egy kávéházba, ahol senki se volt. Leroskadt a székre.

Egy fáradt, szegény pincér sietett az asztalához:

— Parancsol, nagyságos úr?

— Hogy mondta? — szólt a tanácsos, felemelve harciasan a fejét.

— Azt kérdeztem, mit méltóztatik rendelni.

— De minek nevezett engem?

— Nagyságos úr...

Erre a szóra rácsapott, mint a vércse.

— Én méltóságos úr vagyok.

— Bocsánat.

— Nem azért mondom. Hiszen megesik. Különösen a mai világban.

— Igenis.

— No hozzon nekem egy üveg fínom, nagyon fínom pezsgőt.

A pincér hanyatthomlok szaladt, hozta a hűtővederben a pezsgőt, majd megsemmisült a buzgalomban.

Páva tanácsos úr pedig ivott, gyorsan, nagyon gyorsan. A pincér előtte állott, figyelmesen. A kis város terén nem járt senki. Lassan — hosszú szünetet tartva — beszélt a tanácsos:

— Szegény barátom... Sajnálom magát azért az előbbi botlásáért... Mert most mindent megmond-

hatok... Tudja, ki ül itt maga előtt?.. Nem tudja.. persze... nem is tudhatja... Páva... a tanácsos... a méltóságos úr... az előkelő tisztviselő... Ne ijedjen meg... Maradjon csak itt, az asztal mellett... Ön is ember... Egy gyufát... Köszönöm... Egész nap itt időztem a városukban... Csak a főispán úr őméltóságát jöttem meglátogatni, de nem volt itthon... Sajnálom... Ő is, tudom, majd sajnálja... Akar egy szivart, barátom?... Majd az enyémből adok... Igazi havannák... Nem drága... Csak hetven fillér... Dugja zsebre és szívja el otthon... Igen, igen... A város nem csunya... Csak műveletlen, elmaradt, szegény... A patak szabályozatlan, a rét szabályozatlan, egyáltalában minden szabályozatlan... Majd idővel... Itt vidéken olyan nehéz valamit nyélbeütni... Néha még nekünk is... ott fönn... Budapesten... Mindenesetre helyes lenne, ha a főispán venné kezébe a dolgot... A főispán... Pista... Személyes jóbarátom... Pertu jóbarátom... Ő meg az államtitkár... Multkor a miniszter megállított a folyosón... Parancsolj, kegyelmes uram, mondtam neki... Mert vele is tegeződöm... Mindenkivel... Bizony, múlik az idő... Ha elgondolom, hogy ezelőtt húsz évvel... Hány évesnek gondol?... Negyvennek?... Kissé följebb barátom... Negyvenötnek?... Még feljebb... Ötvenhárom... Mindenki fiatalabbnak néz... Hiába, a jó élet... a kitűnő koszt... a higiénia... Mellőlem egymásután dőlnek ki... Nem csoda... Az emberek nem élnek okosan... mint én... nincs is módjukban... Hogy laknak szegények?... Piszkos odukban... Ahogy a hírlapok írják... Mindenütt nyomor... Mennyibe kerül itt egy ötszobás lakás?... Elég olcsó... Nekem is csak öt szobám van... de az kétszer ilyen drága... igaz, hogy tágas... szellős... mindegyik akkora, mint ez a kávéház... Ké-

nyelmes otthon... Selyem-perzsák... a falakon képek... zongora... gőzfűtés... minden... minden... Hiába, a munka, az megtermi a maga gyümölcsét... Csak annak nincs, aki nem dolgozik... Mert mit látunk a mai társadalomban?... Naplopók... léhűtők mindenütt... az úgynevezett modern irányzat... és örökös panaszok... Én mindig soron kívül léptem elő... Igaz, hogy nem ismertem a restséget... éjjel-nappal... munka... vesződség... gond... Szorgalom... megbízhatóság... kitartás... tehetség... általános európai műveltség... Milyen nyelven beszél még, barátom?... Sprechen Sie deutsch?... Parlez vous francais?... English spoken?... Nekem mindegy... Nem mintha dicsekednék... Mert alapjában szerény ember vagyok... jó ember... áldott jó ember... szigorú, de jó... igazi magyar ember... Kenyérre lehet kenni... Csak a tiszteletet követelem meg alárendeltjeimtől... De olykor szívesen leereszkedem hozzájuk... Úgy, mint most magához, aki egy egyszerű, szegény, mondhatnám szánandó vidéki pincér... Nem baj...

Megivott még egy pohár pezsgőt, belenézett a koromszínű nyári éjszakába, rágta a pezsgőtől lucskos bajuszát s a kéjtől hörögve mondta maga elé:

— A méltóságos úr... elbeszélget kissé... a méltóságos úr...

Kissé dűlöngve, de még mindig vigyázva az egyensúlyára és a hivatalos tekintélyére, elindult. A pincér hétrét görnyedt. Ez egy igazi úr. Öt koronát nyomott a markába borravalóul.

— Nem baj — mondta még egyszer.

Ment haza a szállóba, ahol két egymásbanyíló erkélyes szobája volt, kilátással a városi parkra. Kecskeszakállát megvilágította a holdfény. Felnézett az égre, de szemét rögtön levette a holdvilágról,

melyet határozottan nem helyeselt és inkább a város lámpáit vizsgálta, melyek — észrevette — nem égtek.

Leült a szobájában. Az a rongy portás még most sem hajolt meg eléggé mélyen. Elhatározta, hogy még holnap visszautazik Budapestre. Itt igazán semmi keresnivalója nincsen.

Később eszébe jutott, hogy még valamit nem mondott el ott lenn, a kávéházban. Majd reggel, a kávénál.

Arca fehér volt, lottyadt, szomorú. Kissé eltakarta a kezével, mintha fájna a feje. Gubbasztott a gyertyavilágban. Vakargatta a sebeit, a keléseit a lelkén, szegény-szegény halandó, éles cseréppel, mint a bibliai nyavalyás a szemétdombon. Aztán tágra nyitotta a szemét. Egy irtózatos rém ült ekkor a szemében, gyáva, fecsegő, beteg kísértet, semmiben se hivő, semmit se remélő, fáradt, álmos, csunyább a halálnál és az őrületnél: az öregség.

KÉK GYÁSZ

KISÖCSÉM alig élt huszonnégy órát. Szemei kinyíltak a tavaszra és meghalt. Szemei is kékek voltak mint a tavasz.

Halálában volt valami derűs, egyszerű, boldog.

Az üvegburás barokk órát egyszer se kellett fölhúzni s az ő kis szíve már lejárt.

Másnap reggel házunk halottasházzá változott. Kék takarókat hoztak, ezüst rojtokkal, lepleket s bevonták velük a kis tisztaszobát. Egy fényezett asztalra állították az érckoporsót, mely inkább játékdobozhoz hasonlított. A kisgyerekeknek picike a játéka s picike a koporsója is.

Valami megdöbbenés és enyhe — nem kellemetlen — szomorúság vett rajtunk erőt. Apám feketeruhákban, sötéten járkált a szobákban. Sóhajtozott, de bánatában — észrevettem — sok erőltetett, színpadi volt, nem is hittem neki. Csak anyám sírt keservesen. Mi némán álltuk körül a koporsót: Néném meg a jegyese, húgom meg én. Egyik öcsém hangosan dobolt, trombitált künn az udvarban, a tulipánok között.

Én akkor tizenhárom éves voltam. A latin könyvekkel éltem, templomi tisztaságban. Odaálltam a halott elé s ezt kérdeztem magamtól:

— Csak ilyen ez?

Sokáig csodálkozva, fürkészve szemléltem a ha-

lottat. Amikor pedig mindenki kiment a szobából, lábujjhegyre álltam, kinyujtottam kezem s azzal a félénk-vágyó mozdulattal, mellyel tilos tárgyakhoz, késhez, ollóhoz, cukrászsüteményekhez ér a gyermek, ujjaimat a kisöcsém hideg homlokára nyomtam.

Órákig bámultam őt. Nem tudtam betelni a halál érzésével.

Messze, a másik szobában, az ablakmélyedésben, kék fátyolok mögött mécs égett s ez az elmosódó fény, a lángoló verőfényben, egy virrasztó lélekre emlékeztetett, a házat templommá, a fájdalmakat mítosszá varázsolta.

Mégse fájt nekem ez a fájdalom. Inkább belesápadtam, mint valami vágyba. Hiszen csak egy kis vendég ment el, ki itthagyta névjegyét, kék-ezüst gyászjelentését. Mindenki érezte ezt. A gyász mélyén, a szájak vonalán, a szavakban titkolt öröm lappangott.

Este a függönyöket leeresztették. Engem aludni küldtek. De egy óra mulva visszaszöktem a szobába.

Margit, fiatal, szőke szobalányunk a gyertyák lobogásában állott. Könnyezett és imádkozott, sóhajtott és félt ő is, akár én. Arca viaszhalvány volt. Jól esett mellette lennem és félni, vele együtt.

Hajnalra vörös szemmel ébredtem, álmatlan párnák között. A leányra gondoltam, aki olyan bánatos volt. Csüggedten öltözködtem. Mosdás közben éles, szikrázó nap csiklandta nyakam. Kimentem a parkba sétálni. Fecskék énekeltek, verebek ugráltak a szeméten. Vidáman ropogott cipőm alatt a kavics.

A délután azonban rettenetes volt. Ilyenkor szobáink már homályosak. Lassan készülődtek a temetésre. Egyre többen és többen jöttek. A szemek ragyogtak, az arcok pirosak voltak, a szájak melegek és leheletük forró. Elgyötrődve, idegesen húztam föl fekete cérnakesztyűmet, s közben lepattogzottak róla

a gombok. Indultunk a temetésre. Előbb kisuhantam a kertbe.

Margit, mondtam a leánynak, — jaj de halvány. S ezt gondoltam: — Mint egy halott.

A leány sírt a tavaszi fűben. Mi indultunk. Elül egy kocsin szüleim. Utána a jegyesek másik kocsin, egymáshoz símulva. Ën a tréfás nagybátyámmal, aki vadászni szokott és a szüreten rakétákat enged föl.

Mire visszatértünk, besötétedett. Mindnyájan visszajöttek hozzánk, a gyászházba s az ebédlőben ültek le. Egy sarokban húzódtam meg. Fejem lüktetett a friss föld, a tavaszi rögök életkedvétől. Nyugalom ereszkedett reánk. Egy fiatalasszony tettetett bánattal ült a pamlagon, ölében egy csokor ibolyával. Az ura melléje búját s a kezük összeért. Akik itt maradtak, mind-mind örültek.

A szoba komor volt, ünnepélyes.

Meggyujtották a lámpát. A pap az asztalfőn foglalt helyet. Arca ragyogott a bronz fényben. Poharában fekete-vörös bor csillogott s amint ajkához emelte, szája szélét megnedvesítve vele, fínom mosollyal, nem minden grácia nélkül mondta:

— Egy angyal az égben, egy fehér angyal az Úr trónusánál.

Hirtelen meleg lett körülöttem. A félelem és mámor fülledt érzéssel hömpölygött végig rajtam. Szemem égett, torkom tüzelt. Kimentem az udvarba. Minden kék volt. A kék égen pedig kétszer akkorák a csillagok, mint egyébkor. Rengettek-hajladoztak az orgonabokrok.

A bokrok mögött két ember állt. Halálos bánattal hajoltak egymásra, mintha sírnának. De csókolóztak. Dühösen, elszántan, mint eddig még soha. A jegyesek.

— Ők is, — villant meg fejemben — ők is félnek szegények.

Futni kezdtem a kapu felé. A sötét kapualján — mint kísértetek — ismét egy pár. Egy katona meg egy leány. Az utcán a szomszéd kapuban még egy, mint az őrültek, siető csókkal, egymás karjában.

Távol pedig forrt-izzott a kisváros. Az aszfalton széttiport virágok és az erdőből hazatérő kirándulók a porban, az alkonyatban. Fölöttük az ég, az ég bársonyos, forró szinte afrikai kéksége. Leányok mosolyogtak rám, sokkal erősebben, kedvesebben, mint egyébkor, ismeretlen emberek intettek a virágos gallyal, melyet kezükben hoztak a délutáni sétáról. Összeesküvés történt ezen a napon ellenem. Mindenki egyetértett. Csak én álltam egyedül, egyedül, egészen egyedül.

Szédülten tántorogtam vissza az udvarba.

— Ezt ő művelte, — gondoltam — ő, aki elment.

A tavasz valósággal dühöngött. Kénköves pokol volt a tavasz, kék leplek fönn kifeszültek és lengettek, az ágakon a rügyek zöld sebei forrottak s minden virágot, gyönyört, gyümölcsöt izzadt. Ördögök fűtötték alattam a roppant katlant. Egy fához dőltem és csöndesen sírdogáltam. Az izgalomban, a virrasztásban lesoványodtam. Ha egy légáram megbillentette vékony kabátomat, összeborzongtam. Körülöttem valami pogány ünnep készülődött. A bokrok bóbitái roskadoztak. Párák úsztak a földön és füstölt az illat, a részeg és őrjítő aroma, ezer-millió szag, mint egy parfőmgyárban. Mindez pedig szomorú volt és édes. Kisöcsém járt az eszemben. Azon tünődtem, hogy most már egyszer kisírom magamat, magamra öltöm a gyászt. Kiáltani szerettem volna, visszamenni a temetőbe, utazni, messze, céltalanul, rohanni, elbújdosni valahová és sohase jönni vissza. Meghalni valahol, egy síron.

Az udvar mélyén egy ablak világított.

Odasiettem.

Tükör előtt a lámpafényben fésülködött Margit.

— Most, — gondoltam — megkérdezem, miért olyan halaványy?

Szorongva kopogtam az ablakon.

— Margit.

Kinyitotta az ajtót.

— Úgy félek — dadogtam.

Csodálkozva nézett reám.

— A halottól — suttogtam rekedten. — Nem merek bemenni a szobámba.

A leány babrált a fehér nyakán és terhes, szőke kontyán.

Éreztem, hogy elsápadok.

Ő is elsápadt. Haja, mézszín haja villogott, lángolt.

— Félek — mondtam.

És hozzáértem a hajához. És átkaroltam, hogy ne féljek. És leesett a kontya, a hosszú-hosszú haja, majdnem a földre.

És téptem a haját és a száját, a szájammal.

BOROTVA

KASORNYA Kálmán, állásnélküli pincér reggel korán kádjegyet váltott a népfürdőben. Kis szobába vezették, melynek recés üvegajtaján a gáz lepkelángja táncolt, benn a padlón gyékény futott végig, a fal mellett pedig állott a korhadt fakád.

Magára zárta az ajtót, kétszer. Aztán — kalapját le se véve — megállott a gázláng alatt, körülnézett, mintha még egyszer magába akarná ölelni a szobát s meghatódnék azon, hogy ideérkezett. Vedlett nyúlprémjén dér fehérlett.

Sokat csatangolhatott éjszaka, kirojtolódott nadrágja csatakos volt, szeme zavart. Egyetlen természetes mozdulata az lett volna, hogyha végigvágódik a szoba padlóján, egész hosszában.

Ledobta kalapját, félresimította gyér haját, kiegyenesedett. Beletekintett az olcsó, zöld tükörbe, nézte az arcát. Lassan kigombolta télikabátját, melyen csak egyetlenegy gomb fityegett, felakasztotta a fogasra és belső zsebéből kivett egy feketenyelű borotvát.

A borotvát kinyitotta, megtapogatta pengéjét, odatette a szalmaszékre.

Még egyszer megnézte, be van-e zárva az ajtó? Senki se járt a folyosón. Ez a pillanat alkalmasnak látszott. Három kemény, határozott lépést tett a szék

felé, összeráncolta szemöldökét és a borotva után akart nyúlni.

— Majd később, — gondolta — piszkos vagyok, előbb meg kell fürdenem.

A szobában kellemes meleg dongott. Ez arra csábította, hogy levetkőzzék. Egymásután hajította a földre pecsétes, fényes ferencjózsefét, a barna bolyhos mellényt, a szürke nadrágot, kinyitotta a forróvizes csapot s kis, hitvány, elcsigázott gyerekteste alig várta, hogy megteljék a kád. A habok vidáman nyargalásztak benne. Előrehajolva nézte a vizet, úgyhogy hátából kiugrott grádicsos gerince, mely olyan volt, mint gyalulatlan deszkán a kemény, csomós faér. Egy perc mulva beleloccsant a vízbe.

Kinyujtotta lábait, hátraszegte fejét a kád kávája és zsibbasztó forróság hízelegte körül. Úgy rémlett, hogy ágyban hever, hullámok párnáján, a víz édes dunyhája takarja, szeme tüzelt, haja felborzolódott, arca pirosra gyulladt. Semmire sem gondolt. Határtalan szabadnak tudta magát. Élete mögötte volt. Babrált a vízzel, eregette a csapokat, bukdácsolt, sűrű, szivárványos szappanhabot vert, megdörzsölte tarkóját, beszappanozta fülét, azután — egyenként — a lábait és jókedvűen prüszkölt. Néha a borotva felé pillantott. A víz azonban marasztalta.

— Még van néhány percem — mondta.

A pincér, ki sohase bámészkodott, most — évek multán — először volt egyedül és hosszan, boldogan nézte a szoba közepén libegő gázt, a falakat, ruháit, melyeket kétségbeesetten dobott le, örökre. Magát is figyelte. Észrevette, hogy érdekli a teste. Kezét a lepkeláng felé tartotta, hogy lássa a piroskék térképet, a vér derengését és rajta az erek kék vonalait. Fejét leszegte, szemét mellére meresztette, melyet eddig sohase tekintett meg. Bőrét keshedtnek, vajsárgának, de elég jó minőségűnek találta. Különösen

megörült annak, hogy lába nagyujját kedve szerint vissza tudja hajlítani. Ötször-hatszor megpróbálta. Mindig sikerült. Vajjon lehet-e ezzel pénzt keresni? Meg kellene tanulni hegedülni a lábával, mert ma már kézzel sokan hegedülnek, orfeumba mehetne, csak gazdag mecenást csípne, aki kitaníttatja. Vannak Budapesten lábmecenások, kik lábművészeket támogatnak? Valószínűtlennek tartotta, de sokáig gondolkozott, már látta is a nevét a lapokban, az orfeum plakátjain, a villamos újságban. „Kasornya Kálmán, lábművész". Csak a neve nem jó. Ilyen alkalmakra álnevet választ, angolt vagy franciát.

Sokszor egymásután kimondta nevét, halkan, a fal felé fordulva, belesúgta a vízbe, a csapokba, a szobát megtöltötte vele. Nagyon elcsodálkozott, hogy neve is van és hogy épp így hívják, Kasornya Kálmán. Nem valami dallamos vezetéknév, de van benne valami szomorú muzsika. Alapjában az is furcsa, hogy néhány betű jelent egy egész embert. Ez a név őt jelenti, fájdalmát, éhségét, testét, melyet megint körülszappanoz, puhán és gondosan. Tiszta akart lenni, makulátlan. Könnyű szappanhabban fürdött, mely a kádban gőzölgö vizet vastagon borította, mint dupla hab a kávét.

Nyitogatta a csapokat, új-új vizet zúdított magára, a szappan már vékony, áttetsző hártyává lohadt.

— Még most sem vagyok tiszta — sopánkodott. — Rossz ez a szappan.

Újra kezdte a tisztálkodást. Homlokát bemaszatolta. Ekkor — minden ok nélkül — eszébe jutott egy régi cimborája, a nevét sem tudta, csak azt, hogy két évvel ezelőtt valami markőrrel együtt szolgált, egy ferencvárosi kávéházban és éjszaka borközi állapotban kilopott a zsebéből egy ezüst cigarettatárcát. Akkor több napig furdalta ez a gondolat. Aztán el-

felejtette. Különös, hogy most mindez bántja. Mit akar tőle a markőr? A markőr szegény ember volt. Már emlékezett is reá. Vencelnek hívták, szeme állandóan vöröslött, mintha kisírta volna, szúrós, villás bajuszt viselt, mely úgy ágazott kétfelé, mint a hőscincér bajusza. Kissé belefájdult a szíve, mikor rágondolt. Gyalázat, hogy a szegény ember szegénytől lop. A markőr hetekig mesélte az esetet, de sohase gyanúsította őt. Már csak ezért is vissza kell adnia. Ezt most el kell intéznie, még ma reggel, felkeresni a kávéházban, bevallani, hogy ő a tolvaj. Addig nem halhat meg. Ha az ember elmegy, váljon el békességben.

Ezt elhatározta, de a föltevés kissé megbolygatta azt, amit akart. És még a markőrnél is nagyobb baj volt az újpesti pikkoló-fiú. Mert az ügy nem maradt abban. Később be kellett bizonyítani a kávésnak, hogy a pikkoló a tolvaj, aki — miután a telefonfülkében kétszer arculteremtette — mindent magára vállalt. Szegény kis kölyök szégyenkezve állott a kávéházban, kezében az újsággal, csak nézett a nagy szemével. Kétségtelen, hogy miatta csapták el, az ő lelkén száradt, hogy kidobták s a fiú gyalog, siránkozva indult útnak és azóta talán miatta éhezik. Félmunkával nem lehet beérni. A pikkolót is felkeresi. Holnap, vagy még ma, vagy most mindjárt reggel. Csak ezt a két dolgot kell lerázni a nyakáról, aztán visszajön. Még akkor sem késő.

Végigdörzsölte lábát, új vizet engedett a kádba. Mind a két kezével csapkodta magát. Hadd jöjjön le minden piszok. Dühösen, kétségbeesetten mosdott. Felállott a kádban. Haja megőszült a habtól, sikamlós testét vastagon borította a puha, lyukacsos, színesen villogó szappanréteg. Fehér, talpig fehér volt. Még a bajusza is, mint egy hóemberé.

Mellét babrálta. Paskolta, gyúrta, csikarta a szívét. Igaz, mi van az asszonnyal? Három hónap óta nem látta. Azóta csak kocsmákba járogat, zongora-verklit hallgatni, kártyázni durákot és máriást. Az asszony kutyamódra szaladt utána, öt-hat utcán, csak neki nem volt szíve feléje fordulni. Most látta felesége kékbabos zsebkendőjét is, melyet a szemére nyomott s később szájába dugta a bolond, hogy ne hallják a sírása. Szegény, szegény, gondolta a pincér. Nemrég hallotta egy cselédismerősétől, hogy beállott vicénének, tudja is, hová. Kedves, buta, jó asszony volt.

Az ablakon már feltetszett a hajnal. Ha most felöltözik, beszélhet vele, ilyenkor nyit kaput, a lépcsőházat söpri, a garádicsokat sikálja. Neki is illik egy jó szót mondani, vagy mi. Annyira érezte ezt, hogy a forróságtól megszédült, a falhoz kapott és hogy el ne bukjon, megrántotta a zuhanyt.

A zuhany végigmosta őt. Fröccsenve hullott a hab a szennyes vízbe és egy pillanat mulva a szoba közepén állott.

— Tiszta vagyok — mondta.

Mosolyogva nézett a borotvára.

— Kasornya, — sóhajtott, mert mindig vezetéknevén szólította magát, amint a vendégek a keresztnevén — ostoba szamár vagy. Gyorsan öltözz, intézd el a három ügyet: a markőrt, pikkolót és a feleséged. Majd azután beszélek veled. Addig azonban nem.

Dideregve maga köré kerítette a lepedőt, leült a székre, tépelődött. El kellene készülni a halálra, mert oda se lehet készületlenül menni. Ő azonban úgy érezte, hogy aki a halálra elkészül, az az életre készül el s csak az élhet, aki nyugodtan meg tudna halni. De egyelőre nem ért rá meghalni: sietni kel-

lett a markőrhöz, a pikkolóhoz és a feleségéhez. Minden porcikája az életé volt. Ellökte a borotvát, betolta a télikabátja zsebébe, öltözködött.

Tervek forrongtak fejében. Ruganyosan lépkedett. Künn a téli nap sárgán, mozdulatlanul égett, mint egy nagy macskaszem, a zuzmarás levegő, a fehér háztetők, a meginduló villamosok az élet kedvét lehelték. Zsebében megtapogatta a borotvát. Arra gondolt, hogy öt perc mulva felesége szobájában lesz és megborotválkozik. Mert az álla még borostás volt. Nem is értette, hogy a borotvát mire másra lehet használni, mint borotválkozásra.

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BÉLA, A BUTA

1920

OSZK

EZÜSTBOT

ELEK a zsibbasztó és tompa délutánon elaludt, ültő helyében. Mire fölébredt, már este volt, — haldokló violafénnyel — senki se ült az elsőosztályú fülkében. A vonat alacsony falak közt rikkantott és ugrált, egy közeledő állomás előtt, annak a városnak az aljában, melynél át kellett szállnia, hogy a legközelebbi gyorssal hazautazzon.

Kábultan nyitotta föl szemét, mint az ébredő utasok, kik első pillanatban megriadnak attól a gondolattól, hogy álmaikban más irányban vágtattak és nem támogatták akaratukkal a vonatot, mely azalatt lelkiismeretesen röpítette őket szilárd céljuk felé. Arca dagadt volt az egészségtelen álomtól, orra — a forró gőzfűtéstől — vérbő, a torka száraz. Összeszedte holmiját, egy disznóbőr bőröndöt, egy kézitáskát, egy gyapjútakarót, magára kapta a télikabátot is. Akkor vette észre, hogy a fülke hálójában egy bot van. Valószínűleg ott felejtette valaki. Kezébe fogta, aztán az idegen holmi iránt érzett megvetéssel visszadobta a hálóba.

A fülkében egyedül a bot fogantyúja árasztott fényt. Körötte a homály — pár milliméternyire — szürkésen derengett. Újra leemelte és nézte. Közönséges bot volt, melyet százan és százan viselnek, a fája fekete, alul sáros és kopott, a kupakja elfer-

dült, látszott, hogy a tulajdonosa sokáig használta és szerette. Ki is tekintett a folyosóra, hogy nincs-e ott az illető. De a folyosón lélek sincs, a többi fülkében se, egyedül szállt le s mindenesetre magával vitte a botot, hogy átadja a vonatvezetőnek vagy az állomásfőnöknek, annak, akinek a talált tárgyakat szokás átadni.

Egyelőre megvacsorázott az étteremben. Társaság híján se únta magát, mert a másik széken, vele szemben ült, a télikabátja mellett, a bot, mint egy idegen úr, aki nyájas és a feje ezüstös. Egyes mozdulatai okvetlenül a botnak szóltak. Félrebillentette a fejét, mosolyogva és kicsinylően bámulta. Soha életében sem viselt botot. Fizetni akart, a pincér azonban nem jött. Erre a bottal zörgette meg a padlót. A pincér ezt azonnal meghallotta. Künn a pályaudvaron, a fagyos, vidám éjszakában vívómozdulatokat tett és egyik útitársának egész vasúti térképet rajzolt a földre. A kalauztól pedig könnyedén megkérdezte:

— Ez a budapesti gyors? — és rámutatott egy kocsira, a botjával.

— Méltóztassék — felelte a kalauz, aki tisztelgett, mint az országgyűlési képviselőknek szokás.

Most végképpen elhatározta, hogy a botot megtartja magának. Vidéki rokonainál, akiknél a karácsonyi ünnepeket töltötte, harmincöt koronát vesztett, huszonegyesen. A bot éppen harmincöt koronát érhet. Annyit mindenesetre, de semmiesetre se többet. Végre ő is vesztett egyet-mást: egy ezüstórát, az érettségi után, aztán tavaly a kávéházban ellopták a télikabátját. Otthagyta a fogason és valaki megtalálta. De találni és lopni két dolog. Mindenütt olvasható a fölírás: „talált tárgyak" és nem: „lopott tárgyak". Homályosan emlékezett egy közmondásra:

„talált holmi istenajándéka". Ha nem magyar közmondás, akkor albán, vagy ilyesmi. Valahol okvetlenül olvasta.

Sokkal jobban izgatta ennél az, hogy a botot a sok csomagtól — akármiként nyujtogatta a nyakát — nem láthatta. Szeretett volna fölállni és kihalászni a hálóból, de a zsúfolt kocsiban lehetetlenség volt. Pedig ilyesmik oly könnyen elvesznek. Ezért minden leszálló utast gyanakodva mért végig, nem viszi-e el a botot, az ő botját.

Jóval éjfél után érkezett meg, hordár, kocsi nem akadt, magának kellett vinni a poggyászait, gyalog. Bőröndje nem volt, de a bottal együtt lépekedni fölöttébb körülményesnek tetszett. Meg is botlott benne és többször leejtette a földre. Másnap világos téli reggel volt, éles színekkel. A Duna jégtáblákkal habzott, mint a jegeskávé, a hegyeken cukorsüvegek, hóból, még a szemétdombok is olyanok, mint a cukrászsütemények, melyek fehér tejszínhabbal, vagy barna mokkakrémmel vannak töltve. Csak most lehetett látni, hogy milyen csinos a bot. Ezüst nyele tündöklött a verőfényben. Hosszú sétára indult vele, végigment a korzón, bátran tekintett a lányok után, úgy érezte, hogy világfias és könnyed. Este egy zenés kávéházban színes likőröket ivott Zsiráf Paulával, a híres moziszínésznővel. A botot a ruhatárban helyezte el s — először életében — húsz fillért fizetett érte. Kétségtelen, gondolta, hogy bizonyos kiadással jár, mint a kutyák, nők és gyerekek, de megéri.

Csak harmadnapra vette észre, hogy kézitáskája nincs sehol. Sápadtan állt meg a szoba közepén. Bizonyos, hogy a vonaton ellopták, pedig gyöngyfókabőrből volt, istenem, háromszáz koronát fizetett érte. Helyette a botot hozta haza. Följelentést tett az ismeretlen tolvaj ellen s azzal vigasztalta magát,

hogy a bot is megér körülbelül háromszáz koronát, mert nagyon nemes hajlású. Néha attól félt, hogy még többet megér. Lehet, hogy becses műdarab, vagy valami régiség is.

Amint így tépelődött, megjelentek előtte az útitársai, kiket — azt hitte — egészen elfelejtett már, egy vörösbajszos földbirtokos, mellette egy főispán, egy őrnagy, egy pap, egy hallgatag úr, ki oly halk és kenetes, mint egy kínai. Vajjon kié lehetett a bot? Ő a főispánra gyanakodott. Nyugtalanul ment az utcán. Mindenki a botra nézett, kétértelmű, gúnyos mosollyal. Erre az ezüst fogantyút a télikabátja szárába rejtette. A följelentés óta általában izgatott volt. Majdnem minden nap hajnalban vetődött haza. Botját valamelyik sarokba dobta, egy szekrény mellé. Megtörtént, hogy reggel az ágya mellett találta. Azt kellett hinnie, hogy a bot változtatja helyét, mint az alvajáró, éjszaka egyedül sétál a szobában.

Aludni se igen tudott. Egyszer azt álmodta, hogy rongyosan és sápadtan járkál házról-házra és koldul, száraz kezében egy koldusbottal, melyben fölismerte az ezüstbotot. Verejtékes homlokkal ébredt. Kezébe vette a botot. Fogantyúja lapján sokáig bámult egy jelet, melyet nyilván ravasz tulajdonosa vésett rá, hogy minden körülmények között ráismerjen. A karcolás mély, nem lehet lekaparni. Hiába feszítette késsel, a burok se jött le. Elek új borítékot akart rátétetni. De az ezüstműves azt mondta, hogy a fája nem éri meg, a borítéka pedig egyszerű bádog. Mit lehet vele tenni? El kell dobni a szemétre.

Így igazán könnyű szívvel válhatott meg a bottól. Bement egy kereskedésbe, vett valamit, a botot pedig egyszerűen egy szék mellett hagyta. Végtele-

nül megkönnyebbülten sietett hazafelé. Már a sarkon lehetett, mikor valaki utána szaladt.

— Kérem, — lihegte a boltifiú — ott tetszett felejteni.

Elek félreugrott, gyanakodva.

— Nem az öné? — kérdezte a gyerek és ráemelte vérszegény arcát.

— Hogyne — mondta.

— Tessék — kínálta újra a kifutó, de nem adta oda. Most már maga is azt hitte, hogy másé.

Elek olvasni igyekezett az arcából, tud-e valamit, könyörögve nézett rá, aztán kezébe nyomott öt koronát és elfogadta a botot. Az utca, melybe befordult, sötét volt. Híg, hideg sár borította az aszfaltot, tintafekete eső csöpögött a tintafekete égből, ráhullott az arcára, az ingmellére, mindent befeketített. Megragadta a botját. De úgy érezte, hogy a bot fogja a kezét, görcsösen, mint egy idegen ember keze.

Az vezette őt lépésről-lépésre, erőszakosan és keményen.

Mindig tovább és tovább.

A JÓ BÍRÓ

JUDÁS János huszonkilenc éves korában — egy sötét februári délelőttön — mondta ki első ítéletét. Hat hónapi fogházra ítélt egy tizenkilenc éves lányt, kit sikkasztással vádoltak. A tárgyalóterem fülledt és poros volt, régi kendők és cipők szaga kóválygott a levegőben. Maga is örült, amikor kilépett az utcára és orrába-szájába betódult a jeges levegő. Akkor vette észre, hogy feje kissé fáj. A téli égbolt úgy simult rá, mint egyetlen, nagy hidegborogatás.

Sietett haza ebédelni.

— Mennyit kapott? — kérdezte az anyja.

— Fél évet — szólt a bíró közönyösen.

Az anyja olyan mozdulatot tett, mintha sokalná.

— Előrelátható volt — magyarázta mosolyogva. — Főképpen az esett latba, hogy a vádlott nem tanúsított beismerést. Makacsul tagadott.

— Szegény.

— Szegény? — és a vállát vonta. — A szegény ember is élhet tisztességesen.

— Kétszázötven koronából?

— Az mindegy! — vágott közbe kissé hangosabban, mint akarta, hogy ne is gondolkozzon, csak a szavát hallja — mindnyájunknak vannak kötelezettségeink. Különben mi lenne a társadalommal?

A bíró délután szundikálni szokott, a keskeny zöld díványon, egy órácskát. Ma nem volt álmos, de lefeküdt, minthogy élete módján soha semmit se változtatott. Mindíg egyidőben kelt és feküdt, mindíg egyformán öltözködött. Készen vett, bélelt fehér nyakkendőt viselt, melybe egy piros félholdas melltűt tűzött. Az arca igénytelen. Szeme olyan színű, mint a kocsonya. Kopaszodó fejéről hosszú fekete cérnaszálak módjára lógtak a vékony hajszálak. Így — kopaszon is — alapjában csak egy jó fiúnak látszott, kit az élet majdnem érintetlenül hagyott. Nyugodtan élt, világnézete egyszerű volt. Mindenképpen szerette a rendet és a szabályosságot. Tudta, hogy vannak jó és rossz emberek, de mind a kettő külön csoportban foglal helyet és olyan nagy köztük a különbség, mint a pillék és a pondrók közt.

Ami azt a leányt illeti, kétségtelen, hogy a roszszak közé tartozik, nem az egészen rosszak, de a középrosszak közé, kiket meg kell büntetni. Csak legalább ne tagadott volna. Akárhogy is van, nem tudott elaludni. Az óráját nézte, hogy futja be körét a kismutató. Sohase hitte, hogy ilyen lassan múlik az idő. Március ... május ... június ... számolgatta az ujján. Mire kiszabadul a lány, augusztus lesz, a kertjük tele lombbal és virággal.

Az első hetekben egyre izgatottabb lett, de az izgalma később sem múlt el. Egyelőre éjjel-nappal dolgozott, beleásta magát az aktákba. Valahányszor belépett a törvényszék küszöbén, elfogta az a határtalan bizonytalanság, amit első ízben érzett. Hogy nyugtassa idegeit, estefelé hosszú sétákra indult, túl a városon, hol épülő kaszárnyák sötétlenek és bozontos kutyák kószálnak, ijedt szemmel. Itt bevallotta magának, hogy kicsit megzavarodott. Mindíg tudta, hogy mi a jó és mi a rossz, de most már nem

tudta. Tulajdonképpen az izgatta, hogy mindig szemébe kellett nézni a vádlottaknak, akiknek oly egyszerű a szemük. Próbálta elfordítani a fejét, de a bűnösök ismét a szemébe néztek, minél szigorúbban tekintett rájuk, annál szelídebben. Különösen annak a lánynak volt valami kimondhatatlan egyszerű szeme. Azokkal az esetekkel, melyeket valaha könyvben tanult, egymásután találkozott. Akadtak kis ügyek, a lélek oly betegségei, melyek nyomtalanul gyógyultak, a büntetés mindössze abból állott, hogy megfeddette a vádlottakat, azután elbocsátotta őket. A kihágás egy jogi szépséghiba, szinte kozmetikai beavatkozásra eltűnik. Voltak azonban súlyosabb bűnösök. Itt már alaposabb gyógykezelésre volt szükség, egy vagy két évi börtönre, mert ennyi idő alatt gyógyul a lélek betegsége. Aztán jöttek a többiek is, az igazi nyavalyások, balkörmű és sötét fickók, busa homlokkal és elfajzott koponyával, a bűn sápadt hektikásai, majd a hevenyfertőző betegek, a gyujtogatók, mintegy a tüdőgyulladás forró lázában, rablók és betörők, mint a hagymázosok, a gyilkosok, ezek a pestisesek, kiken már nem lehet segíteni, végül a visszaesők, a gyógyíthatatlanok, a förtelmesek, örökké kiújuló tályogokkal, rohadt karokkal és elszenesedett lábbal, emberi voltukból kiforgatva, szinte fölismerhetetlenül. Mennyire sajnálta mindegyiküket. A bűnüknek mindig megtalálta a magyarázatát. Sokszor félt tőlük, az az érzése volt, hogy a lélek kórházában jár, egy fertőző pavillonban, ahol ezer és ezer halál leskelődik, mindenkire, őrá is. Tudta, hogy az orvosok köpenyt húznak, kesztyűt és álarcot öltenek, mikor ragályos beteg mellé lépnek, nehogy ő rájuk is átterjedjen a betegség. Itt azonban nincsen ilyen védekező intézkedés. Abban a polgári ruhában ül, mint otthon. Kezén, mellyel feké-

lyekben turkál, nincs gumikesztyű. Ennek a kéznek pedig bele kell nyúlnia az életekbe és egy pillanatban — bármennyire fáj annak, aki sújt és annak, akire sújt — keményen le kell csapnia. A nagy-nagy feladattól visszatorpant. Úgy érezte, hogy a keze csak egy ember keze, puha és gyenge.

Nyár derekán meghalt az édesanyja, ő pedig egyedül, egész egyedül maradt a földön. Új kétszobás lakást bérelt a város egy félreeső utcájában. Este ténfergett a süket és vak szobákban, ruhástul dőlt le az ágyra és bámulta a mennyezetet. Zsibbadt gerince fájt. Azon tépelődött, miért is vétkeznek annyit az emberek? Örömöket keresnek szegények, nincsen örömük. Az ő élete is olyan sivár, elmúlt fölötte az idő és nem történt vele semmi. Amint nyitott szemmel bámult a sötétségbe, visszaemlékezett egy fiatal cigányfiúra, aki megölte a kedvesét, karcsú és gyönyörű volt, mint valami nemes vad.

Idegességében rágyujtott egy cigarettára.

Eddig nem is dohányzott. A dohány ízlett a szájának, a torkának, az üres gyomrának, egészen megtöltötte, úgy, hogy nem is vacsorázott, a testében villanyos izgalom bizsergett. Nem tudta, hogy miért jó a keserű és a méreg, miért édes és gyógyító az, ami fáj. Másnap reggel azonban már az ágyban rágyujtott egy cigarettára.

Akkoriban nehéz és igen bonyolult pört tanulmányozott, mely minden testi és szellemi erejét igénybe vette. Ette egymásután a cigarettákat, orrán, száján engedte ki a füstöt, munka után pedig fölnézett a kaszinóba, ahol szívesen megivott egy félliter bort és kártyázni kezdett. Egyszer elvesztett százhúsz koronát, de másnap visszanyerte. Aztán elvesztett kétszáz koronát és még százötven korona adósságot csinált. Azok a nyugtalanságok, melyek

eddig gyötörték, lassanként elmúltak. Minden este fölment a kaszinóba, a kártyaasztal mellett üldögélt, nézte a lapok járását és másnap zavartalanul dolgozott.

Így élt évekig. A haja közben egészen kihullott, azok a hosszú, fekete cérnaszálak, melyek fejét borították, a fésűjében és a keféjében maradtak, az arca pedig sápadtabb lett. Egy év mulva nyakkendőit is megváltoztatta, a bélelt fehér bepiszkolódott, helyette egy kék babos selyemkendőt vásárolt, melyet csokorra kötött. Ezt egyik helyi színésztől látta. Éjfélután minden vendéglő és kávéház becsukott, csak a vasúti állomás mellett a kis bohémtanya maradt nyitva, melyet főkép színészek látogattak. Ide járt el, a színész-asztalhoz. Úgy találta, hogy ezek a jó emberek a könnyelműségük ellenére is tisztességesek és erkölcsösek. Beszélni itt nem igen szokott, minthogy az ital szótlanná és szigorúvá tette. Lengyel pálinkát ivott, és a szája széléről szomorúan lógott egy virzsinia. Idegenül, kissé zavartan ült közöttük, mint aki véletlenül eltévedt, de azért nem érezte magát rosszul. Egyik pincér sokáig színésznek nézte és „művész" úrnak szólította.

A bíró sohasem vesztette el méltóságát. Azokat, kik ebben a cifra társaságban közel akartak hozzá férkőzni, távol tudta magától tartani, s mindig egyedül ballagott haza. Azt is csak nagysokára tudták meg a városban, hogy nem él egyedül. Egy nővel lakott, ki valaha a cirkuszban játszott. Reggelenként látták, hogy az ablakán kihajolt egy sárgahajú lány, piros ruhában. Eleinte csak félénken, de aztán egész nap az ablakban könyökölt, cigarettázott és nevetgélt az arra sétálókra.

Látogatókat nem fogadott a bíró, napját jórészt a hivatalában töltötte, csak hajnalfelé vetődött haza.

Ilyenkor hosszú, hosszú beszédeket mondott magában, melyekben igazolt mindenkit, aki vétkezett és vádat emelt azok ellen, akik nyugodtan emésztenek. Egy-egy tilalomfa előtt megállt a parkban, mosolyogva csóválta a fejét. „A gyepre lépni tilos". Dehogy is tilos! Szabadságot és boldogságot az embereknek, labdateret a gyermekeknek, hogy napfényben cikázzanak! A gyep nem az öreg polgárok szemének való; az élet azért van, hogy használjuk. Bandukolt a parkon át, a sunyi, hajnali holdfényben s a behorpadt kemény kalapjával olyan volt, mint valami polgári démon. Az orgonabokorról letört két nagy ágat, ellopta. Magába szívta az eleven illatot. Ittas könnyeiben végtelen szeretet olvadozott mindenki iránt, aki gyönge és szenved, kitárta a karjait, hogy a szívére ölelje testvéreit. Részeg száján csillogott a nikotinos sárga nyál.

Lábujjhegyen lopódzott be, nehogy fölkeltse az alvó nőt. A szoba levegője elviselhetetlenül forró és tikkadt volt a sok olcsó illatszertől. Egy selyempincsi szaladt elébe, a nő ölebe. Meggyujtotta a hálószoba rózsaszínű villanyát. Arca fakó volt, a szája halvány. Amint ült ebben a rózsaszínű fényben, mely egy rendetlen szobát világított meg, a piros hálókabátjában és a piros otthoni sipkájában egy elkárhozott léleknek rémlett, aki valamit gyötrődve keres és nem talál sehol. Az igazság ebben a szobában se volt. Sehol sincs az egész földön. De valahogy úgy érezte, hogy most közelebb van hozzá, így szegényen és boldogtalanul, minden nélkül, most már ítélkezhet azok fölött, kik hozzá hasonló szerencsétlenek és érdek nélkül védheti a gazdagok, hatalmasok társadalmát, a polgári otthonokat, melyekben egészséges, erős gyermekek játszanak és szelíd hitvesek alszanak.

Minden reggel hét órakor csörömpölt a keltő órája. Felugrott az ágyból és a zuhany alá állott. Lemosta magáról az éjszakát s mire kiért az utcára, a reggeli napfényben már más volt, a homloka józan, a szeme tiszta. Sietett azokhoz, akik gyarlók, mint ő, hogy igazságot tegyen, beteg orvos ment-ment a pácienseihez. Évek óta mindig elsőnek érkezett a törvényszékre. Míg rákerült a sor, cigarettázott a folyosókon és meg-megállt egy fordulónál, az igazság istennőjének szobra előtt, aki bekötött szemmel magasodott föl, kezében a karddal és mérleggel. Itt mindig hosszan tétovázott. Arra gondolt, hogy az igazság istennője égi volta ellenére sem mert szemébe nézni a bűnösöknek, félt azoknak a tekintetétől, akiket elítélt s az embereket tagadta meg, hogy igazságos legyen. Ő azonban ember. Állott, állott előtte, mutatta neki kopasz fejét, sovány arcát, síró szemét, kitérdelt nadrágját, lyukas cipőjét, elkótyavetyélt boldogságát, az egész életét, hogy elfogadja, legalább ő, áldozatnak.

De az istennő, aki sohase látott meg embert, nem látta meg őt sem.

FOGFÁJÁS

1

VACSORÁZIK a násznép. A kis udvarban az uborka, a bors és a vanilia illata érzik. Patkó-alakú, hosszú asztalnál ülnek a vendégek, sátor alatt, százhuszan.

Az első pohárköszöntőt az országgyűlési képviselő mondja. Utána az éneklőkanonok emelkedik szólásra. Lila övvel a hasán, kezében pezsgőspohárral, az élet igazi mélységéről, a szenvedésről beszél. Menyasszony és vőlegény annyira figyelnek szavára, hogy leteszik a kést-villát.

Ekkor fájdul meg a vőlegény foga.

Tudja is, hogy melyik. Baloldalt van egy zápfoga, mely — különösen időváltozáskor — rakoncátlankodni szokott. Már többször gondolt rá, hogy tömetni kellene. A fájdalom mégis váratlanul jön, — meglepetésszerűen, mint roham — bele is sápad. Lehajtja fejét. Nyelvét próbálja fogán tartani, de mindhiába, se lát, se hall. A kanonok még mindíg a legszebb körmondatokat kerekíti. A vőlegény felé mosolyog s a vőlegény is igyekszik visszamosolyogni rá. Bámulja a vendégeket, kiket egyszerre nem ismer meg, a cifra asztalt, a tortákat, a piros és sárga

borok közt, a ponyvát, fönn a friss lombokat és a nemzetiszín zászlócskákat.

2

VACSORA után kiszalad a sátorból az ecetfák közé. Szeretne felbőgni a csillagos nyári égre, úgy szenved.

Mire visszatér, arca krétafehér, homloka verejtékes.

Elhatározza, hogy úri hidegséggel uralkodik magán. Leül menyasszonya mellé. Egy árva szót se szól.

Aztán odasúgja menyasszonyának, megmondja, hogy nem bírja tovább.

3

MENNEK a leányszobába, ahova nem hallatszik a cigánymuzsika s a lakodalmas lárma.

Itt minden csupa pillangó és csipke, csupa ibrik és selyemfestés, csupa illat, aranypiros táncrend, csiricsáré. Az asztal döcög, az ágy keskeny, a divány szűk, a szék kicsiny. Aki megmozdul ebben a babaszobában, az biztosan összetör valamit.

A bútorok a vidéki költészet őrületét lehellik.

Egy bronz-házinyúl gyomrában keltőóra ketyeg, a kefék hátán tükrök, az éjjeli szekrényen két síró angyal.

Mindaketten leülnek zavartan.

4

TULAJDONKÉP alig ismerik még egymást. Télen találkoztak először, egy bálon, a farsangot áttáncolták, néhányszor együtt mentek társaságba, a lány párszor éjjelizenét, virágot kapott, jegyajándékul pedig a gyémántgyűrűt.

Tetszett neki a vőlegénye csíkos selyemgallérvédője meg az aranyórája, melyet csuklóján viselt, karkötővel.

A menyasszony pedig szép volt, mint egy bábú. Most keble viaszsárga és fülei — mint két rubin láng — lobog a türelmetlen ábrándoktól.

5

SZEMBENÉZNEK egymással. Először maradnak magukra az esküvő után és mindjárt szenvedniök kell.

Künn gomolyog a tánc. A vőlegény könnyedén összehajtott, friss zsebkendőt tart arcához. Másképpen képzelték mindaketten.

Hiszen ők szívesen szenvednének. Főkép lelki okok miatt, mint a regényekben. Kéz a kézben, elhagyott tájon, szomorúfüzek alatt. Erre azonban nem voltak elkészülve.

— Fáj? — kérdezi a menyasszony.

A vőlegény nem felel, csak szemét emeli az égre, ezzel jelezve, hogy fájdalma lefestésére minden emberi szó gyarló.

— Annyira?

Legyint a két kezével, hogy ne is beszéljenek róla.

— Nem múlik? — faggatja a menyasszony.

A vőlegény egész testével tiltakozik.

Egy korty rumot vesz fogára. Az se segít. Csak archúsát marja véresre. Mindenekelőtt szeretne kinyujtózkodni az aranybársony babaszéken, de az lehetetlen. Behozzák a másik szobából a bőrkarszéket, melyben délutánonként az ipa szokott szundikálni. Abba süppedt bele, lihegve a fájdalomtól. Leveszik az asztalterítőt is, melyre aratólányok, búzavirágok vannak hímezve s a csupasz asztalra ráteszik a rumot és poharat. Fejét a bőrkarosszék támláján nyugtatja, bandzsít a lámpára, zsibong a bal arca, lüktet és viszket gyulladt ínye. Néha pár pillanatra mintha alábbhagyna. Ez azonban csak a fájdalom kacérkodása, kihívás a játékra, készülődés újabb támadásra, mert az alattomos szünet után teljes erővel zendül fel a fájás, cifrán és kacskaringósan tekergőzik, éles, mint a fütty, hegyes, mint a sikoly.

6

A MENYASSZONY izgatottan fut ki a szobából. Háziruhát kap magára, könyökig felgyürkőzik s a hosszú, sötét folyosó végén sokáig csorgatja a vízcsapot. Hideg vizet visz be, két nádszéket állít a bőrkarosszék elé, ezekre helyezi a mosdótálat és a kékmázas kancsót. A vőlegény öblögeti fogát. Eleinte szája elé tartja kezét. Később már nem is tartja oda.

Vízbe márt egy féltörülközőt, azzal köti át fejét. Semmit sem ér. A fájdalom nem teketóriázik többé. Trillázni kezd fogában, szaporán és tömören, mint a villamoscsengő, mikor két drótja összeér, sajog a beteg ideg, csörömpöl a villamos fájdalom, állandóan.

Nincs többé maradása. Összekuporodik és talpra szökken, le-föl jár a szobában, mogorván, mindíg a fal mellett. A menyasszony követi. Kezét hitvesi jósággal kezére teszi. Ezt a vőlegény kikéri magának, így nem tud szenvedni, tovább megy és mint tébolyult házizsarnok folytatja sétáját, egyedül, a fájdalmával.

7

ERRE a menyasszony sértődötten leül a díványra, szárítja könnyeit, első könnyeit. De a vőlegény is sír. Potyognak könnyei a fájdalomtól. Félnégy felé eszébe jut, meg kellene próbálni a meleget. Sót melegített a konyhában, ahol már a hajnali fánkot sütik a vendégeknek.

A menyasszony tűt, cérnát, ollót hoz. Varrja a lámpa alatt a kis zsákocskát, melybe a meleg sót teszik. Elharapja a cérnát, öltöget, mint az asszonyok, akik pólyát varrnak.

8

A LEÁNYSZOBA üvegajtaja egész éjjel egyenletesen világít le az udvarra, csöndes, rózsaszínű fénnyel. Gyakran föl-fölnéztek a mulatók. Az anyák bámulják a puha ködben mozgó árnyékalakokat s az örökre elmúlt fiatalságukat idézik, a boldogságra gondolnak meghatottan s öreg szemükhéja nedves. A két násznagy kövéren, zömöken ül egymással szemben. Nehéz ivók, kemény magyarok, elázottan hallgatnak. 1849-ről beszélgetnek, arról, hogy áruló-e

Görgey, vagy sem. Aztán az ajtóra mosolyognak mindnyájan, hogy fiatalság bolondság.

9

ÖT ÓRAKOR a leányszobában is dereng. Hamuszín fény surran az öreg családi bőrkarszékre, mely csodálkozva és szégyenkezve áll itten, a mosdótálra, a bádogkancsóra s a vizes törülközőre, mely a szoba közepén hever. Vászonrongyok az asztalon, a feldöntött fogcsöppek mellett egy gyűszű. Annyira megváltozott a szoba, hogy szinte rá se ismer, reggel, de minden rendetlenség ellenére is úgy veszi, hogy így kényelmesebb.

Mikor a nap a júliusi lombok közt fölbukkan, már indulnak a fogorvoshoz fogat huzatni. Kilépnek a vad verőfénybe. A menyasszony arca kék. A vőlegény arca zöld s balszeme bedagadt, oly pirinyó, mint egy sündisznóé. Meg se csókolták egymást, de már házastársak, öreg férj és öreg feleség, pár óra alatt. Cipelik magukkal a kis sózsákot is, melynek hasznos, gyógyító hatását fölismerték, ez kíséri első útjukra, mint valami, mely a szenvedések éjszakáján született meg. Nincsenek többé egyedül. Vidéki bérkocsi várakozik reájuk, két beteg gebével. Arra szállnak fel, rang szerint.

10

ELŐBB a férfi, aki szenved, összetörve s elhasználtan, a kenyérkereső, az úr.

Utána pedig az asszony, a szolgálóleány, a cseléd.

F. F. REJTÉLYES GYÓGYULASA

ÚGY történt, hogy F. F., aki főfelügyelő volt egy állami vállalatnál, az utcán sétálva, egyszerre különös, elviselhetetlen, orrfacsaró bűzt érzett.

Gyanakodva tekintett körül és ügyelni kezdett, mint a hivatalában szokta. Homlokát összeráncolta, erei kidagadtak, fakó, halotti szemét felgyujtotta a figyelem, mint ha a villanykörtébe hirtelenül erős áramot kapcsolnak. Semmi gyanúsat nem talált maga körül. Az aszfalt söpört és locsolt, mellette a házak tiszták, csatornák nincsenek a közelében. Csóválta a fejét, aztán kettőzve a lépéseit, tovább ment.

Pár méterrel odább megállott s akkor újra érezte a szagot. Megfordult, mintegy nézve a levegőben az utat, melyen láthatatlanul utánasompolygott. Ájulatos illat volt, a feloszlás gyászos aromája, édeskés és nehéz, kéjes és visszataszító, leírhatatlanul átható, olyan, mint a tubarózsa szaga, mely a napfényben rothadó avas konc páráival elegyül. Öntudatlan mozdulatot tett, hogy elhessegesse. Vannak szagok, melyek annyira ellenségeink, mint a szemnek a villanyfény, a fülnek a mennydörgés, az orr megborzad és visszatántorodik tőlük. Valami épülő ház mellett haladt el. Itt orrát a mész éles szaga szúrta, mely oly erős volt, hogy egyenesen az

agyvelejébe nyilalt, mint egy hosszú, hegyes tű, mellette korhadó faállványok, nyirkos pincék. Hosszan tétovázott, hogy valamiként ezen a helyen fedezze föl a rejtélyes szag forrását. Mert még most is érezte.

Ment egy-két lépést, sietni kezdett, hirtelen megállt, előretekintett, hátratekintett, de minden megfeszített erőlködése ellenére sem tudta eldönteni, hogy mi okozhatja azt a bűzt, mely az egész légkört megmérgezte, a csillagokig. Mosolyogva sétáltak az emberek, könnyű őszi felöltőkben, férfiak és nők, akik semmit se vettek észre. A napfény aranymártása leöntötte a buja és lihegő fővárost. Minden házból és kapualjból más és más szag áradt ki, ellenmondó illatok és bűzök feleseltek egymással, mint a bérházakban a zongorajátékok, melyekből senki se hallja ki az igazi dallamot. Gőzölgött, párolgott, füstölt az élet ebben a langyos alkonyatban, a virágágyak és szemétgödrök, a cukrászdák és pálinkásboltok, a gyógyszertárak és a kórházak az ég felé lehelték tömjénüket, hódolva valamely ismeretlen istennek, aki az életet teremtette s a szép és ocsmány színeket, hangokat és szagokat egyformán megérti. F. F. főfelügyelő a szagok e macskazenéjében szórakozottan bandukolt haza, kis csomagban, amint szokta, vitte a vacsoráját, az ég felé fordította az arcát és nem gondolt arra, ami az imént megzavarta. Otthon, agglegény-lakásában jóízűen evett, közben is rendkívül fontos ügyiratokon járt az esze, melyeket holnap föltétlenül el kell intéznie.

Reggel, mikor elindult hazulról, az utcán megrohanta a tegnapi szag. Kétségbeesetten, megsemmisülten állt meg kapuja előtt. Pont az a szag volt. Alig ébredt a város, emberek úgyszólván sehol, az ablakok csukva, a levegő is hűvös, tiszta, igazán érthetetlen, honnan került ide. Bár többnyire gyalog

szokott elsétálni a hivatalába, fölkapaszkodott egy villamosra, hogy megrövidítse az útját. Itt mintha nem érezte volna, aztán megint érezte. Kedvetlenül érkezett meg, de később megfeledkezett mindenről, a szolgát leszidta, a titkárral gorombáskodott, nagyon kedvesen telt el az idő délig. Csak hazamenet jutott eszébe megint. Újra érezte, egyre erősebben érezte.

Alig tudott ebédelni, búskomoran ült az asztalnál, a kenyereket elmorzsálta és a húsokkal bekente a tányérokat. Elhatározta, hogy rendszeresen megvizsgálja az esetet, csak az járhat eredménnyel. Sokszor mosta a kezét és öblögette a száját. Egy hét mulva megállapította, hogy a szag nem állandóan gyötri, de látszóan szeszélyes rohamokban, reggel is, délben is, este is, inkább a szabad levegőn, mint zárt helyen. Illatszerekkel próbálkozott és a jázmin, a mák, az orgona csak csömörletesebbé tette a levegőt. Elúnva mindent, tompán nézett maga elé, társaságokba nem járt, otthon gubbasztott órák hosszat, arra gondolva, hogy valaha igazgató akart lenni, erről azonban le kell mondania és be kell látnia, hogy beteg, talán halálosan, gyógyíthatatlanul beteg. Még csak negyvenhat éves volt. Barátai azt mondják, hogy ez a „legszebb férfikor", de tizennyolc éves korában nem mondták, hogy még fiatal, harminc éves korában sem, hogy még nem öreg, amit a „legszebb férfikor"-nak neveznek az emberek, az tulajdonképpen a „legcsunyább férfikor". Belenyugodott, hogy így van, az, ami elől futott, az a szörnyűség, ő belőle árad. Végre vannak emberek, akik csúnyák és förtelmesek, akik bőrfarkasokat hordanak az arcukon, vagy akik kukorékolva beszélnek, akadhatnak szerencsétlenek, akik az orroknak

útálatosak. Ebben a sötét gondolatban megvigasztalódott.

Egyik orvos sovány étrendet ajánlott — tea, tej, tojás, kétszersült — és fürdőket, *calium hypermangan*-nal. Naponta háromszor megfürdött a lila fürdőben, minden hatás nélkül. Ekkor egy híres fiatal tanárhoz ment el, aki egy hősszerelmes mosolygó fölényével fogadta, királyi előkelőséggel hallgatta meg a panaszát, levetkőztette, kopogtatta a máját és a lépét s végül kijelentette, hogy semmi baja, azaz, az a baja, hogy képzelődik. Betegsége mindenesetre érdekes. Meg is mondta a nevét: *hysteria olfactoria*. Az orrüreg felső részében vannak a szaglópálcikák, azok az idegvégkészülékek, melyek az orrba — a belehelés léghuzama által — jutott légnemű testeket szag alakjában érzékelik és előfordul, bár igen ritkán, hogy ezek az idegek hibásan működnek, akárcsak az a szem, mely viziókat lát, vagy az a fül, mely hallucinál. Ilyen F. F. főfelügyelő beteges szagérzékenysége is, melyről a tanár, mint sajátos esetről, hosszabb megfigyelés után értekezést ír egy bécsi orvosi lapba. „Ön — mondotta, minthogy a professzor igen szellemes ember volt — a szag Macbethje, aki az orrával kísérteteket szagol." Ez a magyarázat kissé megnyugtatta. Mikor azonban eltávozott, már a lépcsőn érezte az ismert szagot. Futni kezdett, a szag pedig rohant utána, amilyen gyorsan szaladt, úgy szaladt az is, a sarkában volt és rátámadt, kegyetlenül. Orra cimpái lázasan szimatoltak, figyelt az orra, ágaskodott és előremeredt. Azok a szemek, melyek véres árnyékot látnak, azok a fülek, amelyek túlvilági hangokat hallanak, nem figyelhetnek jobban. Kétségbeesésében azt kívánta, bárcsak vakulna és siketülne meg az egész emberiség orra. De csakugyan érzéki csalódásról

van-e szó? Befogta az orrát és nem érezte, kinyitótta és újra érezte. Rázta a fejét, izgett-mozgott, néha magában beszélt. Idegessége kétségtelenül növekedett, de általános állapotában javulás mutatkozott, mert az a megállapítás, hogy csak idegbeteg, fölrázta közönyéből, meg is fogadta, hogy alaposan kigyógyíttatja magát és egy ideggyógyászhoz fordult. A kezelés szépen haladt. Maga a beteg is elismerte. Fiatal, fölvilágosult orvos volt az ideggyógyász, aki sutba vetve a mult hagyományait, a testekkel való meddő foglalkozást, főkép a lélek boncolására alapította gyógymódját, abból kiindulva, hogy a beteg életkörülményeinek és multjának részletes ismerete nélkül az ideggyógyászat merő kuruzslás. F. F. az orvos kérdezősködéseire sokat beszélt, nyílt és titkos szenvedélyeiről, mindenekelőtt pedig a gyermekkoráról. Apja becsületes asztalosmester volt, ő pedig gyermekkorában szeretett a műhelyben tartózkodni, a gyalupad és az enyveslábasok körül, melyeknek átható szagára ma is szívesen emlékezett vissza. Nyilvánvaló, hogy képzelgése nem egyéb, mint homályos és gyötrelmes vágy az örökre eltűnt gyermekkor után, az ifjúság után, melyet különösen akkor sírunk vissza, mikor a férfikorból az öregkorba jutunk. Ezt, bármily fájdalmas is, tudomásul kell venni. Körülbelül ide jutottak a lélekboncolás során, mikor F. F. egy napon a hivatal előtt találkozott a vezérigazgatóval. Az igazgató elhúzódott tőle és félénken, rosszul palástolt zavarral kereste a zsebkendőjét. Most, egy pillanat alatt, megértette a helyzetet, erre a mozdulatra emlékezett, sokszor, nagyon sokszor látta, mások is így tesznek vele, az utcán, a villamosokban befogják az orrukat, bizonyos, hogy mások is érzik. Ő is érezte, még mindig, istenem, de mennyire érezte.

Hanyatthomlok futott az őszi esőben, egy orvosi táblát keresett, már fönn is volt az emeleten. Az orvos, akihez kalapostól és felöltőstől rontott be, kövér, kopasz bácsi, rossz orvos, de a legjobb gyermek, férj és apa, aki kis családjának már kétemeletes házat építtetett és abban sántikált, hogy a harmadikat is felépítse. Lihegve panaszkodta el, hogy mi járatban van. Az orvos bólintott, ő is érezte a szagot. Aztán vizsgálni kezdte, szokása szerint úgy, hogy a betegről le se vetette a felöltőt, mert nála a gyorsaság volt a fontos.

Keze ösztönös mozdulattal — évtizedes orvosi gyakorlattal — a páciens zsebén pihent meg, innen pedig — a felöltő zsebéből — kihúzott egy ezüst papirosba csinosan becsomagolt francia sajtot, melynek érett leve már szét is folyt a zsebben.

Diadalmasan lobogtatta meg ezt a leletet, mint híres sebészek műtéteknél a kórokozó daganatot és azt a fölöttébb becses tanácsot adta a betegnek, hogy máskor ne hordjon a zsebében oly sokáig sajtot.

F. F. főfelügyelő az orvosi tanácsért ötven koronát nyujtott át, melyet az orvos eleinte vonakodott elfogadni, de aztán engedett neki.

Mindenesetre, gondolta, egy tégla a harmadik emeletes házhoz.

LEGENDA

VÉKONY Pál IV/b. oszt. tan. bement a fürdőszobába, mind a két szemét összeszorította, száját egy kissé elfintorította — mint aki keserűvizet akar nyelni — s belelőtt jobb halántékába.

Halványan, véresen esett a fürdőkád mellé. Levelet nem hagyott hátra. Csak később vették észre, amikor levetkőztették, hogy kabátja szélére gombostűvel egy papírlapot tűzött s arra ezt írta: *„Nem érdemes élni"*

Halála híre másnap terjedt el nálunk az iskolában.

Akadtak olyanok közöttünk, akik hamarjában azt se tudták, hogy tulajdonképpen kiről van szó. Milyen is volt? Sápadt volt és szeplős, az orra tömpe, a szeme savószínű, hallgatag, alacsony, alamuszi fiú, a tanterem közepén ült, a pad szélén s állandóan szentjánoskenyeret majszolt. Ha vigyorgott és majdnem mindig vigyorgott, arca összegyűrődött, bőrgyűrűk keletkeztek rajta, s egy rongyos erszényhez tették hasonlóvá. Senkit se szeretett, senkit se gyűlölt. Vállát vonogatta, ez volt minden véleménynyilvánítása. A tanárok is vállukat vonogatták, úgy engedték át minden évben a „felsőbb osztályba".

Most zavartan néztünk össze. Kerestük egymás között a barátját, aki talán fölvilágosítást adhatna

tette okáról, de senki se volt barátja. Aznap, amikor főbelőtte magát, még eljött az iskolába, utána jóétvággyal ebédelt. Minden nagyon váratlanul történt.

DÉLUTÁN, amikor előadásra mentünk, mindig üres volt a helye. Valami következetességet éreztünk meg ebben, a halál keménységét, szigorúságát, kezdetét valaminek, aminek nem lesz soha vége. Tiszteltük őt, féltünk tőle, irigyeltük is. Mert akit eddig senki se vett komolyan, azt most a halál komolyan vette.

— Szegény, — mondogattuk — ki gondolta volna, tegnap még itten ült, ezen a helyen.

— Derék fiú volt — jegyezte meg a latin tanár, azon tépelődve, vajjon melyik is lehetett. — Vékony Pál, — bíztatgatta magát — emlékszem rá. Nagyon szorgalmas tanuló volt.

HÓFELLEGEK közt ébredt a délutáni hold — sárgán az éjszakai dorbézolástól — és bámult bennünket, amint az előadás után kisebb csoportokban mentünk halottat nézni, a fagyos, tiszta levegőben.

Kicsi volt, sovány volt, sokkal kisebb, soványabb, mint életében. Halántéka fekete tapasszal beragasztva. Arcán valami titok lebegett, lábai összezsugorodtak, egész teste belefért volna egy nagy dobozba. Ruhája a régi, haja, ez a vékony, vörös, fénytelen haj, most is úgy símult koponyájára, mint sok-sok élettelen cérnaszál.

Nézték távolról, éhes szemmel. Közelebb léptek s eszükbe jutott, hogy akkor is így hallgatott, mikor felszólították s egy szót se szólt, fejét mellére

nyomta, alázatosan, mint egy vértanú, vagy makacsul, mint egy forradalmár.

De minél tovább bámulták, annál érthetetlenebb volt ez a földdarab. Különösen komolysága és jósága. A nevetgélő diák illedelmesen, összetett kézzel feküdt, a halál fínom soványságától átszellemült.

Úgylátszott, hogy jól beletalálta magát új hivatásába, kényelmesen elnyujtózkodott, ügyet se vetett rájuk.

Ez Pál, — szóltak, minthogy sohase volt becéző neve — Pál.

— Csak volt — mondta egyikük, aki sokat olvasott.

Megint kicsit eltávolodtak a ravataltól, mely emeletnyi magasnak látszott, zavarukban a cipőjük orrát nézték. Ezt sohase hitték volna felőle. Ajkait egy végső elhatározás különös dacában összeharapta, fogai közt még most is annyi akarat volt, hogy harapófogóval se lehetett volna szétfeszíteni. Szívük megdobbant, milyen szilárd és szigorú. A német tanár, kitől rettegett az egész osztály, nem ilyen szigorú.

„Nem érdemes élni". Vajjon hogy értette ezt? Különféleképp magyarázták. Némelyek azt mondták, hogy az iskola elől menekült a halálba, mások tudták, hogy szívesen tanult, csak „csendes, szerény fiú volt". Mély, nagyon mély értelme van annak, amit tett és annak is, amit írt.

— Erős ember volt, — szóltak — egyéniség.

— Cigarettázott, — mondta egyik ismétlő — egyszer szivarozott is.

— Régóta készült erre. Láttátok, hogy nézett tegnap — és a kis diák levette kalapját, összemor-

colta a szemét — így nézett — és mutatta, hogy nézett.

KIGYULLADTAK az ablakok, a diákszobák tintás asztalán bóbiskolt a gyertya. A fiúk háromszögek, tuscsészék, szótárak közt tanulni próbáltak, de sehogyse ment. Egyik nagy falás kenyeret nyelt le, torkába csorgó könnyeivel együtt, a másik fütyülni kezdett, de szájában elhidegült a hang. Akkor valaki sírva fakadt, az asztalra ütött, kiment, nem is mertek többé mozdulni, ültek egymás mellett, lesték az ajtót, nem nyílik-e ki.

Másnap reggel összegyüjtötték a koszorúra való összeget. Díszes koszorút vettek, fekete selyemszalaggal, melyre aranybetűkkel édes szókat írtak a „felejthetetlen eltávozottnak". Maga a hittantanár temette, ezüsttel szegett fekete köpenyben. A nép, a feketeség, a szemfedő még mindíg hihetetlennek tetszett. Különösen az, hogy a pap miatta öltözött ilyen díszbe, mintegy a szolgájaként, az, aki egyszer meg akarta buktatni. Circumdederunt me... énekelték s mindenki sírt, az öregebb tanárok is. A diákok már értették a latin szöveget: „Körülvettek engem a halál sóhajtásai és a pokol nyögései..." Mindez rávonatkozik, ki nemrég mult tizenhárom éves, őt vették körül a halál sóhajtásai s a pokol nyögései, ki benn a cifra faládában a halottak döbbentő nyugalmával várakozik. Minden halott, még ha gyerek is, olyan, mint egy felnőtt.

JANUÁRBAN a kis sírt belepte a hó, februárban korcsolyáztak, márciusban hangversenyt tartott

az iskola, áprilisban feleltek, májusban a városerdőben majális volt, júniusban diákbál, bizonyítványkiosztás. A szünidő alatt a víz egy-kettő lemosta a diákok arcáról az év gondjait, mindnyájan lesültek, meghíztak. Szeptember elején az iskola előtt könyveket árulnak, melyeket előbb gondosan kigumiznak, hogy nagyobb legyen az értékük. Itt adták el a kis halott könyveit is, melyeket egyik osztálytársának ajándékozott az anyja. „Vékony Pál", olvasták a kezeírását s bámulták, milyen szépek a betűi. Meg lehetett állapítani, hogy mindnyájuk között legszebb az ő írása.

Messze, a városon kívül állt a ház, melyben valaha lakott, sárga, földbesüppedt házikó. Nyílt csatornákban folyik itt a szennyes, zöld víz, a rothadás rózsaszínű páráival, a szappanlé ezüstjével. Korhatag fahidakon kellett átmenni a gyepes gyalogösvényre, gyermekláncfüvek, pásztortáskák között. Egyenként, vagy csoportosan gyakran sétáltak erre a diákok, betekintettek az ablakon, mély sóhajjal. Egy sovány, idegen varrónő varrt ott, mások laktak már benne, csak a palánkos kertből hajlottak ki a régi napraforgók.

Egy napon valaki forgópisztolyt hozott az iskolába. Akkora volt, mint egy nagyobbacska tollkés. Állítólag ezzel ölte meg magát. Kézről-kézre adták, belenéztek a szűk, fekete csőbe s hideg lúdbőrzött végig a gerincükön.

A KISDIÁKOKBÓL komoly, fölényes nagydiákok lettek. Nemsokára eldőlt az is, ki kövéredik, ki kopaszodik majd meg, már látni lehetett a honatyák, a szereplő ügyvédek, a mellbajos hivatalnokok körvonalait. Egyikük, aki az önképzőkörben verseket

írt, titokban visszavásárolta a halott könyveit, selyempapirosba kötötte s esténként borzongó élvezettel nézegette. Fölfedezte, hogy a történelmi könyvében a magyar királyok halálozási évszámát mindig aláhúzta, amiből azt következtette, hogy évekig járt közöttük, az önkéntes halál gondolatával. Mást is fölfedezett. Vékony Pál hagyatékába történetesen elkeveredött egy angol könyv is, melyet valaki valamikor náluk felejthetett. Csodájára járt mindenki. Híre futott, hogy angolul is tudott, folyékonyan beszélt angolul. A tanárok egyszer-másszor példaképül állították azok elé, kik a nyelvekben nem tanúsítottak kellő előmenetelt.

Különben nem volt szükséges emlegetni, állandóan gondoltak rá. Mikor elkorhadt a fakereszt, melyet a temetéskor vertek be a földbe, csinos kőemléket állítottak neki. Érettségi után pedig még egyszer megkoszorúzták a sírt, csak azután utaztak föl az egyetemre.

BUDAPESTEN eleinte nem érzik jól magukat a vidéki „gólyák". Rendesen elfoglalnak egy egész diákkaszárnyát, melybe beleviszik az iskola s a vidék szellemét. Esténként egymás szobájába gyűlnek össze,

— Emlékeztek rá? — kérdezte az orvosnövendék, ki aznap boncolt először s bölcselkedő kedvében volt. — Hogy múlik az idő. Maholnap már öt éve.

— A testvérünk volt, — tette hozzá valaki, kit nem lehetett látni a sötétben — a legjobb barátunk — senki se szeretett bennünket úgy, soha.

Ebben mindnyájan megegyeztek, a jogászok, bölcsészek, orvosnövendékek, műegyetemi hallgatók mind meghatottan ösmerték el, hogy sohasem csa-

latkoztak benne, akiből nem lett se ügyvéd, se tanár, se orvos, se mérnök, csak tizenhárom éves kis halott maradt, mindörökké.

— Én már nem emlékszem rá — szólalt meg valaki. — Milyen is volt a haja?

— Olyan szőkés, — és köhögött a beszélő — egészen szőke, — és várt — aranyszőke.

— Nagy volt?

— Magas, úgy tudom, mindnyájunknál magasabb. Senki se nagyobb nála, — és körültekintett, hogy szemügyre vegye a többieket — senki sem — mondotta határozottan.

TÉLI estéken, mikor az udvarra nyíló diákszoba ablakain a zuzmara csillogása szűrődött be, lámpagyujtás előtt, sokáig beszéltek róla.

— Hallottátok hegedülni?

Figyelem, csodálkozás, csönd.

— Mert gyönyörűen hegedült. Én hallottam egyszer, mikor az ablakuk előtt mentem el. Igazán művészien játszott, — mondta a jogász, ki leendő zsíros pörökről ábrándozott, mély és igazi érzéssel.

Énekeltek, fütyörésztek, gyufákat pattogtattak a sötét szobában.

Azután meggyujtották a lámpát, előkeresték a csészéket és míg forralták a teát, a borszeszláng kék lobogásában megjelent az ő sovány, szomorú képe.

Körötte vékony fénykarika rémlett.

Ez pedig napról-napra élesebb és határozottabb lett.

ÜVEGSZEM

1

MÍG ÜLT a szobában, három sötétség borult rá: a szoba homálya, melynek zsaluit éjjel-nappal csukva tartották, a fekete pápaszem és a balszeménének éjszakája, mely egyre mélyült.

Az ivóvizet a pohárban tintának látta, a lepedő pedig, melyre esténként lefeküdt, fekete volt, mint a ravatalposztó.

Aztán szükségesnek mutatkozott a beteg szemének eltávolítása, — életmentő műtét, mondották — hogy legalább az ép szemét megmentsék s elvitték a kórházba, hol egy reggel megoperálták.

Nemsokára fölkelt az ágyból.

Üvegszemet kapott, mely meglepően hasonlított a másikhoz. A kötőhártya halványpiros, alig látható hajszálerecskéivel, a szivárványhártya is, csak középütt a szembogár volt ijedelmes, a mozdulatlansága és a közönye miatt, mintegy a végtelenség, az élet megcsúfolásának rémlett, valami ismeretlen messzeségbe bámult, mint egy őrült szeme.

2

MINDEZ oly gyorsan következett el, hogy ideje sem volt véggigondolni, mi történt.

Lehajtott fővel — szelíd kétségbeeséssel — ült a kertjében. Harmincnégy éves volt, gazdag és annak előtte nagyon boldog. Alakja nyulánk és érdekes, a haja, mintha tussal festették volna, a szája egy ragadozó bátor szája.

János nézte a kertben a rothadó színeket, a piros, sárga, lila hullafoltokat, melyek a természet elfoszló testét tarkázták és a szeptember méla rakétáit, melyek hangtalanul emelkedtek a mozdulatlan levegőbe s ott valami halvány rózsaszín ködöt szitáltak Jó volt visszatérni, lassan-lassan. A sötét szobában ujjai már megtanultak látni a szeme helyett s a lelke is el volt készülve mindenre, mindíg mélyebben nyomult befelé a csöndbe és a semmibe s időre volt szüksége, hogy hazaérkezzen. Kicsit fáradt volt az utazástól. Újra meg kellett ismerkednie minden tárggyal s a nevén kellett köszönteni azokat a dolgokat, melyeket el akart felejteni.

Aztán hirtelen meglátta a világot, mint akinek leveszik szeméről a köteléket.

3

A VILÁG a régi volt: utak, folyók, hegyek, városok, színek, szagok, lárma és csönd.

A felesége karján jött ki és amint kiértek a rózsafákkal szegélyezett útra, ráesett első tekintete.

Sötét ruhát viselt, — mintha a függönyös szoba feketeségét magával hozná — az arca kissé sápadt

volt a virrasztástól, a szeme beesett, de mindez csak érdekessé tette. — Teréz, — mondta az egyszerű és szegényes nevét és vérébe visszatért az öröm, mely lassan már megfagyott a halál közeledtére s felolvadt az első csókban, melyet annyi idők után látott is.

Csodálkozva szemlélte őt, ízről-ízre. Sohase találta ilyen szépnek. Nézte a kezét, mely élőlénynek látszott, a száját, — egy okos rózsa — mely csöndes és jóságos dolgokat beszélt, szinte feleslegesen, mert magában is eleget mondott. Haja ragyogott az őszi napban, éretten és sárgán, mint a méz, vastag fonataiban pedig más, olajos sárgasággal imbolyogtak a teknősbékahajtűk, melyeket átmelegített a délutáni tűz. Áldott szőkeség, melybe el lehet tévedni, mindörökre. Álltak egymás mellett a fekete és szőke ember, kik szerették egymást, kiáltottak egymás után és aki látja őket, elmosolyodik, felkacag ezen a boldog találkozáson, annyira egymásnak valók.

Egy éve voltak házasok, akkor szakadt rájuk a hosszú-hosszú bibliai sötétség. Teréz — szegény lány volt — ebben a kastélyban úgy nyugodott, mint a kincs. János pedig szerette a szegénységét, örült, hogy mindent ő adhat neki, szüksége volt erre az érzésre. Máskép, mondta néha, nem is tudná szeretni.

Most visszaemlékeztek mindenre. Felmondták a szerelmüket, mint a leckét. Emlékszel erre és arra? A szerelmesek gyakran vizsgáztatják egymást. A multat, a régi tananyagot nem engedik feledni, hogy annak alapján újat tanulhassanak és áttérhessenek a jelenre s a jövőre. Mind a ketten ujjongtak, hogy folytathatják.

János kislány-kora óta ismerte. Most azonban egyszerre lehúnyta a szemét, elkápráztatta, mint a villámfény, kutatni kezdett emlékeiben, de ehhez az

archoz nem talált semmi hasonlót, egészen új, érthetetlen és ismeretlen szépség állott előtte.

Sokáig csukva tartotta a szemét.

4

MÁSNAP délelőtt kikocsiztak a városon kívül, a fák alá, hol nem járt senki sem. Hónapokig — míg a sötét szobában voltak együtt — mindent kibeszéltek és nem maradt mondanivalójuk, nyugodtan és egyetértően hallgathattak s beleolvadtak a táj és az ég nyugalmába.

A férfi izgatottan ült mellette a kocsin, mint egy udvarló. Szomjas szemével itta minden mozdulatát. Rájött, hogy sok mindent nem figyelt meg rajta, az arcát se egészen, szája körül a fanyar vonást se, mely olyan, mint az orgona keserű-édes illata. Azt kellett hinnie, hogy a vakságra készülőben elfelejtette, nem akarta, hogy fájdalmas legyen az elválás. Ha megvakul, akkor bizonyosan nem is emlékszik rá. Teréz pedig akkor mellette volt, de testetlenül, mint a lélek és a jóság s ő bús gondolataival lassan távolodott tőle. A búcsúzók és a haldoklók nem szeretik a szépséget, terhükre vannak az élők, nekik dolguk van, melyet csak maguk tudnak elintézni, el kell menniök, meg kell halniok. Jánosnak pedig meg kellett vakulnia a fél szemére.

Később már élesen érezte, — és ettől megdöbbent — hogy azelőtt nem látta igazán. Nemcsak a betegsége alatt, de sohase. Csak szerette és nem vette észre, mint önmagát. Képzelődni kezdett, hogy afféle érzéki csalódás ez. A két szemével nem tudta meglátni, csak most az egyikkel látja. Talán, gondolta, a vakság hátterén tetszik csak olyan ragyogó-

nak. És csak hozzá kell szokni napról-napra, meg kell barátkozni vele. Délután ledőlt a díványra, aléltan az örömtől és a nyugtalanságtól. Innen nézte — titokban — amint öltözködött a velencei tükör előtt. Kristályfésűvel bontogatta haját, mely zuhatagosan ömlött a vállára és remekbe készült teste lágyan hullámzott. Milyen tökéletes és pompás. Nem értette, hogy viselhette oly nyugodtan és természetesen ezt a boldogságot, mely most majdnem kétségbeejti. Ordítani szeretett volna és lehúnyta a szemét, egy percig megvakította magát. Fájt ez a túlság, melyet szinte fel se lehet érni ésszel, olyan gazdag és nagyszerű, olyan pazar és lenyügöző. Aztán kissé oldalt fordult, hogy még jobban szemlélhesse.

Úgy nézte tovább, ijedt szemmel, az ép szemével és a másikkal, a merevvel és kancsallal, az üvegszemmel, mellyel talán még jobban látta.

5

TERÉZ megérezte testén ezt a hideg üvegtekintetet.

Lefésülte haját, mint az árvalányok és tanítónők szokták, hogy ne sértse azt, aki nézi. Odament hozzá és megcsókolta őt sokkal alázatosabban és hosszabban, mint azelőtt.

Jánosnak úgy fájt ez a csók, hogy majdnem sírva fakadt és elfordította arcát. Sokat hevert a díványon, egyedül, ébrenlét és álom közt. Éjjel nem tudott aludni, azt hitte a műtét izgalma miatt és álomport vett be, de a gyógyszer csak elkábította és napközben szundított el, felöltözve a díványon, pár pillanatra. Gyakran fájt a feje. Ilyenkor egyedül gubbasztott, bámulta a levegőt és gyötrődött a szép-

ségétől, mely földre verte, mint a pestis. Ha nem lenne ilyen szép, gondolta sokszor, akkor is szeretném és szövögette az álomképeket, milyen nagyon, menyivel jobban, mennyivel nyugodtabban tudná szeretni akkor.

6

MAGÁNYOS sétáin eszébe jutott, mit tenne, ha a felesége megcsalná.

Erre eddig sohasem gondolt.

A nők kegyetlenek, mint a természet és a rútságot, akármennyire is akarják, nem tudják megbocsátani, mert a földnek, a víznek egészséges erkölcse lakozik bennük.

Multkor az utcán utánuk nézett két nő.

Vajjon kit néztek, őt-e, a félszemű szegény nyomorultat, vagy a feleségét?

7

TERÉZ egy este izgatottan mesélte, hogy hazajövet — kezében egy csomaggal — lebukott a villamosról, a kalauz előbb indította el a kocsit és ő majdnem a kerekek alá került.

Jánost ez nagyon — érthetetlenül — felizgatta. Bár semmi baj sem történt, hónapok multán is reszketve emlegette és félteni kezdte a feleségét, mindentől, nem engedte egyedül, mindíg ő segítette le a kocsiról. Ha megsántul, istenem, ha nyomorult lesz, ő is, irtózatos elgondolni. A villamos baleset álmában is állandóan visszatért. Egy idő óta csupa sze-

rencsétlenség és halál volt az álma. A gyorsforraló lángja belekapott a felesége ruháiba és a bal arca megégett. Máskor azt álmodta, hogy a nő megbetegedett, hagymáza volt és kihullt a haja. Nézte cserepes száját, a láz piros pöttyeit, melyek elrútították, aztán odarogyott az ágyára és eszeveszetten csókolta a csúf arcát és boldog volt, mint régen.

Mindezt annyira elevenen álmodta, hogy fel kellett kelnie, átment a felesége hálószobájába és csak akkor nyugodott meg, mikor látta, hogy nyugodtan és csendesen alszik.

8

VALAMIT várt. Világosan maga sem tudta, hogy mit. Néha azt remélte, hogy csoda történik és mindent egyszerre rendbehoz, minden a régi lesz. Ez a csoda azonban nem következett be.

János napról-napra sötétebb és komorabb lett. Az orvosok a tengerpart mellé küldték utókúrára, egy szanatóriumba.

Elutazása előtt való napon a csomagolás közben felvérezte a kezét, megégette pecsétviaszkkal és a pohár, melyből inni akart, kiesett a kezéből. Már sehol sem találta a helyét, alig várta a reggelt, hogy útrakeljen.

Éjfél után hirtelenül felöltözködött és szinte futva ment az utcára.

9

KÜNN hullongott a hó. A jeges égbolt — óriási hidegborogatás — rásímult lüktető fejére. Gyalog

botorkált a sötét utcákon, órákig. Felnézett egy mulatóba, hol sohasem járt és senki sem ismerte. A pirosernyős lámpák alatt nők ültek, egy pár órára kikészített szépségükkel és úgy néztek rá szembogarukkal, melyet az atropin mérge tágított ki, mint a tébolyultak. Pezsgőt ittak, melybe a lovagjaik hámozott barackot és kört mártogattak villán. János a fülledt levegőt nem bírta, szédült a feje és pár perc mulva innen is eltávozott.

Inkább bandukolt az utcákon, magába süppedve a nyomorék szemével, melyet erre az estére fekete szemkötővel takart el. Azon gondolkozott, hogy mennyien boldogtalanok és hogy mások vágyát sohasem lehet megérteni. Emlékezett, egyszer egy ünnepi napon az asztalnál milyen sok csúnya embert látott egymás mellett, hervadt asszonyokat és nehezen ziháló, puffadt férfiakat, mellettük a gyermekeiket, kik nevetségesen hasonlítottak rájuk, mert nemcsak a szépek akarják egymást, hanem a csúnyák is, ők is gondoskodnak arról, hogy a lapos orrok, a vizes szemek, a beteg csontok tovább mozogjanak ezen a boldogtalan földön. Ők is megtalálják egymást. A csúnyaság azt mondja a csúnyaságnak: imádlak. A bűn ezt kiáltja az árulásnak: vigasztalódjunk. Ostobaság, mormogta magában, nincs is bűn és árulás, az emberek nem azért boldogok, mert jók, de azért jók, mert boldogok és aki boldogtalan, annak mindent szabad.

A békét akarjuk mindannyian, a nyugalmat, az egyensúlyt és megtaláljuk egymásban. Ki tudja, hogy mi kelt szerelmet. Az átkozottakat talán egy halványan panaszkodó hang ejti mámorba, mely egy nyomott és alacsony polgári szobát idéz, az asztalon az olajlámpával és mellette egy leendő anyát, vagy egy vérszegény félkesztyűs kezecske, a hideg ujjaival,

vagy egy letaposott cipősarok mártiromsága. Ez annyira titokzatos, mint maga az élet és a halál. Ő is csak a békét akarná, semmi egyebet.

Már hazafelé járt.

Sáros, piszkos, rongyos egyfogatú döcögött el mellette és a gázláng fényében lassított. Egy kis nő ült benne ázott kalapban, csatakos szoknyában, nyomorult pincevirág, aki mosolyogni próbált a vértelen szájával. Sohase látott ilyen közönséges, vásott, megalázott és kéjes arcot. A nyakán — a gázláng fényében észrevette — egy harapás halványpiros forradása látszott.

János hátramaradt, hogy a kocsi haladjon el, de messziről lassan követte. A nő intett feléje. Akkor minden vér a fejébe nyargalt. Nyugodtan és majdnem boldogan, nagyon biztosan beszállt a kocsiba.

A kocsi egy sötét házig hajtott. Itt leszálltak. A rosszul világított kapualjból még három lépcsőt kellett lemenni, egy pinceszerű kis szobába, melyből émelygő parfőm érzett.

10

JÁNOS ment, ment a lépcsőkön lefelé.

BÉLA, A BUTA

BÉLA a nyakáig érő bokrok közt sétál a szigeten.

A keze, a nadrágja, a szemüvege vert aranynak rémlik a nyár fényében.

Nézi a kék eget, a színes kavicsokat, hallgatja a madarak lármáját, magába szívja a gyepágy illatát, de ez a boldog zsibongás alig hat rá és a napfény is kissé elhomályosul, — valami halvány és szürke köddé szűrődik — mire lelkébe ér.

Ha ősszel, kopár fák között megy és novemberi eső paskolja, bizonyára akkor is ilyen. Se vígabb, se szomorúbb.

TOMPÁN járkál, kezében egy könyvvel.

A fejében mint a kukacok és giliszták mozognak a különböző paragrafusok, a titok tiltott felfedezéséről, a magánlaksértésről, a csalárd és vétkes bukásról. Azután börtön és államfogház, fegyház, mindig fegyház, tíz-, húszévi — ki tudja hány évi — fegyház.

Ügyvédi vizsgára készül.

Látszik rajta a virrasztás, amint egyik fától a

másikig megy a magolók fáradt sietésével és a szemét az arramenőkre emeli.

Estefelé becsapja a könyvet, lehorgasztja a fejét, hazafelé indul.

OTTHON, az udvari szobájában hideg szivarbűz fogadja és újra könyvek, — perrendtartások és törvénycikk-kivonatok — melyek alá vannak húzva piros, kék, zöld ceruzákkal és litografált jegyzetek, melyeket sokszor elolvasott, de most nem is sejti, mi van bennük.

MENYASSZONYA családjánál lakik.

Forma szerint albérletben, egy kiadó, hónapos szobában, de valójában mint vendég, a vőnek kijáró minden rokoni előnnyel.

Ezt az életrevaló indítványt a leendő apósa tette, aki — öreg, nyugalmazott állami hivatalnok — tudja, milyen nehéz az élet és a fiatalságnak mennyit kell törődnie, ezért azon van, hogy veje minden idejét a tanulmányának szentelhesse és vizsga után azonnal egybekeljenek a „fiatalok".

Béla nem mondott ellent.

Általában külön véleményt sohase tud nyilvánítani. Áll vagy ül, megy vagy szalad, nevet vagy szomorkodik, mint a többiek, magától azonban nem határoz el semmit. Szereti a nyugalmat és a zavartalanságot. Csak azt köti ki, hogy a lakásbért és a kosztpénzt később visszatéríti.

Az apa, aki sokat mulat az ügyvédek agyafúrtságán, hahotázva válaszol:

— Telik arra bőven a zsíros perköltségekből... te huncut... te... te... fiskális... — és a hátára egy barackot nyom.

ÍGY valami különös álomvilágba csöppen, melyet maga se tud megmagyarázni, de nem is túlságosan akarja.

Egy födél alatt lakik — együtt és mégis külön — a menyasszonyával, akit nagyon szeret.

Irma kedves és egyszerű lány, túl az első ifjúságon, huszonhét éves, — öttel fiatalabb a vőlegényénél — komoly és okos. Fekete, dús haját szelíden hátrafésüli, mint a feleségek szokták.

Sokat tervezget a jövendőjéről, mikor majd a vizsga után irodát nyit az ura és külön mennek lakni.

Béla ekkor mosolyog, aztán elkomolyodik. Ül a zongoraszobában, a jegyese kezét a kezében tartja és eszébe jut, mennyi mindent nem tud még.

— Szép álmok, — mondja idegesen — szinte hinni sem merem — és megy tanulni.

A család pedig lábujjhegyen jár:

— Béla tanul, — suttognak — csitt, Béla tanul.

A VIZSGA napján reggel hatkor, a szokottnál két órával korábban, ébred a ház.

Bár palástolják, mindnyájan kissé izgatottak. Béla alig aludt valamit, egész éjjel olvasott az ágyban, még a reggelinél is átfut vagy tízszer egy-egy jelentéktelen jegyzetet, mely apró betűvel van szedve a tankönyvben. Arca halálosan sápadt. Hihetetlennek tetszik az a közelség, hogy délre már „kész em-

ber" és hogy az életben általában minden pár perc alatt dől el.

Az apa, aki hosszú, fehér bajszával egy tengerészhez hasonlít, kedélyeskedik:

— Vadásznak és szigorlónak babonából sem kívánok szerencsét.

De az anya mégis int:

— Sok szerencsét, Béla.

Irma elkíséri a kúriáig, ott pedig ezt mondja:

— Gondoljon rám.

Utána bemegy egy templomba, imádkozni érte.

OTTHON sütnek-főznek, az ünnepi ebédre, mely egyúttal lakodalmas ebéd is. Vanília- és borsillat csavarog a levegőben. Az apa nézegeti a menetrendet, hogy holnapután melyik vonattal utaznak el a fiatalok, mert már minden készen áll, másnapra tervezik az esküvőt és a csomagjaik is össze vannak pakkolva.

Béla kettő után érkezik.

Jön, se gyorsan, se lassan, ahogy szokott, közönyös, egyforma arccal az udvari folyosón, melyre ablakaik néznek, kifogástalan világosbarna ruhájában és új szalmakalapjában.

— Széna-e, vagy szalma? — kérdezi az apa, aki szereti tréfára fordítani a komolyat.

— Hogy méltóztatol érteni?

— Azt kérdezem, hogy mi történt?!

— Megbuktam.

— Sebaj! — veti oda az öreg úr egy pillanatnyi általános csönd után — mással is megesett már.

— Egyél, Béla — unszolja az anya.

Az ünnepi ebéd pompás, talán kicsit sok is, a bor beszédessé teszi őket. Béla részleteket mesél a

vizsgáról, de mint szavaiból kiderül, egyáltalában nincs meglepve a történteken. Ezt várta. Először senkinek se sikerülhet.

DÉLUTÁN a szobájába megy, hogy a sok virrasztást kipihenje. Nem tud elaludni. Leül egy székre, az ablak mellé, szembe a tűzfallal, mely előtt két ecetfa álldogál. Ájult szomorúságot érez.

Ha egyedül van, majdnem mindíg elszomorodik. Maga se tudja, miért. Ilyenkor tompa és határozatlan sajgás ébred a mellében és a fejében. Összeráncolja szűk homlokát és orráról leveszi a szemüveget, mely mély árkot ás a húsába, csúnyán fintorog, a kezével pedig valami lemondó és alázatos mozdulatot tesz, hogy úgyis minden hiába. Aki az emberek között maga a nyájasság és szeretetreméltóság, így majdnem ijedelmesnek és kegyetlennek rémlik.

Gyermekkora óta sejti, hogy valami baja van, de — úgy vélte — csak *átmeneti* jellegű.

Nem egyszer azt képzelte, mindennek az oka az, hogy elfelejtett valamit. De mit? Mikor megdörzsölte homlokát, látta, hogy téved. Az egész idegesség, gondolta később, kissé lassabban ver a vére, mint a többinek és orvoshoz fordult, abban a reményben, csak egy erős gyógyszer, valami izgató kellene, hogy rendbe jöjjön. Évek multán beletörődött, hogy mindennek úgy kell lennie, amint van, megszokta az egészet és irigyelte a biztos, sietős, fölényes embereket, kik fogatokon vágtatnak, vagy gyalog loholnak az aszfalton, szemükben egy határozott cél lángjával és türelmetlenségével. Megvetően mondogatta, hogy ezek gonosz emberek. De belül bámulatot érzett irántuk és megvetést önmaga iránt, ki sohase lehet ilyen s arcára ráült a saját erejének

és határainak ismeretéből származó őszinte szerénység.

ÉLETÉBEN ezután is kevés változás esik. Rendszeresen készül a vizsgára, egy egész éve van, örül, hogy nem igen kell sietnie. Találkozik a régi könyvekkel, melyeket már elfelejtett és a kötőszókkal, melyek mindíg először ragadnak meg emlékezetében és az egyetlen rendszert alkotják a tudása anyagában, úgyhogy utánuk folytatni is tudja a szöveget. Ámbár... ennélfogva... ennek következtében... Mennyi, mennyi kötőszó.

Már reggel ötkor csörömpöl a keltő-óra és még hajnalban is világos a tejüveges ajtaja. Hogy több ideje maradjon a tanulásra, csak a közös ebéden jelenik meg, a reggelijét és vacsoráját behozatja a szobába. Este hétkor karonfogva sétálni megy a jegyesével, akire gyengéden tekint vastag szemüvege alól, vagy magasra emeli a fejét és előrenéz, mereven.

Társaságba nem igen jár.

Az emberek vidámsága izgatja, majdnem beteggé teszi. Mikor vicceket mesélnek, oda se figyel. Nem mintha attól tartana, hogy nem érti meg, de unja a változást és szórakozottan-búsan inkább máson járatja fáradt elméjét, inkább nézi azokat, akik előadják és azokat, kik egy pillanatban — talán összebeszéltek? — elnevetik magukat.

Ha bemutatják valakinek, nem tud vele beszélni, mert oly mélységesen foglalkoztatja az, amit lát, mint a gyereket.

Így járt azzal a kollégájával is, kivel egyszer az egyetem csarnokában ismerkedett meg.

Egy nagykereskedő fia volt, kedves és vidám

léhűtő, kinek az apja már életében kiadta pár százezer korona vagyonát.

Béla annyira eltelt ettől a gondolattól, hogy csak makogott-hebegett, minden pillanatban az arcába szeretett volna ordítani, vagy a fülébe szerette volna súgni, hogy „gazdag fiú... jaj de gazdag fiú..." és minthogy küzdött e csábító és beteges merénylet ellen, a kérdéseire csupa fínomságból nem felelt, önérzetesen felemelte a fejét, amit a nagykereskedő fia azzal viszonzott, hogy egyszerűen otthagyta.

EZÉRT nem is vágyakozik sehová. Otthon a szobájában üldögél és tüzetesen még egyszer átveszi az anyagot, melyet kívülről, szóról-szóra fúj. Már bízik magában. Csak nyár felé borul el kissé. Újra a nagy-nagy bizonytalanság bántja, a tavalyi szorítás a melle és a feje körül. Növeli ezt az, hogy délutánonként verkli szól a szomszédból és a szíve majd elhasad, mikor egy közönséges nóta az utcák fülledt akácillatával az ablakába csapódik. Nyomogatja-szorítgatja a fejét és sóhajtozik.

Irma céltudatosan csak kevés időt tölt vele. Este ölelkezve járkálnak a sötét folyosón. Béla panaszkodik, arról, hogy mennyire fél.

— Olyan nehéz a jog? — kérdezi a lány.

— Kimondhatatlanul, — feleli — kimondhatatlanul — és az égre emeli a szemét.

— Ha én megtanulhatnám helyetted!

Irma tud is már rég egyetmást a kereskedelmi jogból és a magánjogból, mert esténként a család olvasgatni szokta a jogi könyveket.

— Nem értem, mi van ezen olyan nehéz, — mondogatja az apa — hiszen világos, csak át kell kicsit gondolni.

— Ugyan, apa, — védi az anya a vejét — ha kívülről kellene tudnod, te is csak belezavarodnál.

A MÁSODIK vizsgára nyugodtabban megy. Kávét iszik és tojást eszik reggelire, hogy jobb legyen a hangja. Még az utolsó percben is mosolyog.

Mosolyog akkor is, mikor hazajön.

— Egy évre — szól derűsen.

— Micsoda?

— Amint mondtam.

— De ez lehetetlen.

— Pedig úgy van, — teszi hozzá természetesen — megint egy teljes évre.

EZ AZ EBÉD jeges és szomorú.

Csörömpölnek a tányérok és az evőszerek, senki se beszél, mint mikor a szomszéd szobában halott fekszik. Irma most is mellette ül, közel hozzá, egy leendő feleség tüntető rokonszenvével, aki vállalja az ura szégyenét is és rakja tányérjára a jó falatokat.Az apa néha nagyokat sóhajt, eltolja maga elől az ételt, az anya fel-felkel, átmegy a másik szobába, hogy felszárítsa könnyeit.

BÉLA ebéd után hirtelen eltűnik. Ekkor kezdődik a nagy jelenet.

Az apa hátratett kezekkel járkál le-föl, minden öt percben mond valamit, félig-meddig önmagának, elharapva a szavakat.

— Érthetetlen, — bosszankodik — miért nem

megy az ilyen ember más pályára, ahol nem kell annyit tanulni, ha olyan nehéz a felfogása.

Az anya:

— Hiszen olyan szorgalmas, reggel ötkor kel és már kávéházba se jár, mint a többi jogász.

— Azok mégis átmennek.

— A protekció, — kiált az asszony — az a baj, hogy nincs protekciója — de maga se hisz benne.

— Szegény, — mondja Irma maga elé és egyszerre sírva fakad, hangosan — olyan jó ember, maga a jóság. Ő nem tehet róla. Hagyjátok szegényt.

LASSANKÉNT enyhül a hangulat. Kibeszélik a bosszúságukat, a zápor után józanul meghányják-vetik a teendőket.

Egyelőre azt tanácsolják neki, hogy ne is nézzen a könyvek felé, sétálni küldik, pihenni, üdülni.

Járkál a külvárosokban egyedül és egy csodáról ábrándozik, mely valahogy megmenti.

Az egyetemi tanárokat személy szerint alig ismeri. Eddigi vizsgáit úgy rakta le, hogy vidéken tanult, a szegény rokonainál és fel-feljött szigorlatozni. De a napfény is elsötétült, ha a professzorokra gondolt. Csak ők ne volnának, akkor minden rendben lenne. De vannak, ott ülnek az asztalok mellett és vizsgáztatnak, unott hangon teszik fel a kérdéseket és a bajuszukat pödrik kéjelegve, míg a szegény jelöltek gyötrődnek a paragrafusok kacskaringóin. Nem tudja miért, úgy képzeli, hogy ezek a tanárok állandóan vizsgáztatnak, akárhogy erőlteti fantáziáját, nem képes elgondolni, hogy például reggeliznek is, vagy a kávéházban is ülnek és az utcán is sétálnak. Néha azt hiszi, hogy nagyon gazdagok, máskor meg azt, hogy földhözragadt, sötét, rosszindulatú

fráterek, „kik értik a módját" és „annyit hall az ember ilyesmit", akár tíz-húsz koronával is megvesztegethetők.

De hogy lehet megvesztegetni őket? Ezen sokat tépelődik. Elmultak azok az idők, mikor egy-egy hordó bort, egy malacot is elfogadtak a tanárok vagy egy borítékban szende mosollyal lehetett átnyujtani a „vizsgadíj"-at. Haladni kell a korral és különböző badar módokon töri a fejét, melyekkel esetleg javára hangolhatná a professzorokat. Egyik ilyen mód az lenne, hogy nagyobb összeget — két-háromszáz koronát — küldene el egy „bizonyos" címre. A feladó nem nevezné meg magát, csak ennyi állna az utalványon: „Egy tisztelője". Nem, ezt írná oda: „Egy őszinte, alázatos tisztelője". Vagy ezt: „Egy szegény ügyvédjelölt..." Igaz, hogy ebből nem tudna semmit a professzor, de a vizsgán oly különös hangsúllyal ejtené ki „méltóságos uram...", hogy a tanár ráismerne és bizonyos tekintetben annyira fenyegetően, hogy a hálátlanság önvádjától visszatorpanva, azonnal átengedné.

A CSALÁD úgy határoz, hogy mégis csak tanulnia kell, de a magányos tanulás semmiesetre se tartható fenn és két tanítót vesznek melléje, egy szigorlót és egy kész ügyvédet, kik úgy jelennek meg itt, mint az orvosprofesszorok egy nagyon súlyos betegnél és úgy is beszélnek a hozzátartozókkal, kíméletesen, vigasztaló modorban.

Váltig kezeskednek, hogy most igazán nem lesz semmi baj.

Béla azonban a harmadik vizsgán is elbukott.

— Megbukott! — kiáltják hangosan és rémül-

ten, könnyek nélkül — megint megbukott — mint mikor valaki meghal.

A házmester bemegy a feleségéhez és ő is újságolja:

— Képzeld csak, megint megbukott.

IRMA már gyakran nélküle megy ki a városba és hoz neki egy-két cukrászsüteményt, vagy valami kisebb ajándékot. Még mindig szereti.

Körülbelül úgy, mint egy nyomorékot, kinek valamije hiányzik. Olykor, mikor nem veszi észre, nézi a szürke és semmitmondó szemét, melyben köd imbolyog, érthetetlen, rejtélyes és keresi, vajjon mi lehet mögötte?

Többé nem tervezget, kisírt szemekkel ül az asztalhoz és egyre többször jut eszébe, hogy ipariskolai oklevele van.

Este, a lányszobájában kikönyököl a holdfénybe. Ebben a hervadt fényben még szép a hervadt arca, mely a napfényben már régen nem az.

Egy szomorú, fiatal özvegynek látszik.

A TÖRTÉNTEK után Béla felajánlotta, hogy azonnal elhagyja a házat és visszaadja a jegygyűrűt, de marasztalták és ő ott maradt határozatlan tervekkel.

Többször készül elmenni, mikor erre semmi különösebb oka sincs. Állandóan csomagol, az ingeit és a ruháját átrakja az egyetlen bőröndjébe, aztán visszarakja, hosszú leveleket ír, aztán eltépi őket.

Bizonyos időközökben tanulni is kezd, a régi

buzgalommal. Vannak tervei, de nem igen figyelnek a szavára, mindent ráhagynak.

Szeretik és kímélik, minthogy a ház körül hasznos munkákat talál. Szögeket ver a falba, képeket akaszt fel, utalványokat ad a postára. Ha kell valami sürgősen, nem szégyelli magát, az üzletbe is lemegy és maga hoz fel egy ásványvizes üveget, vagy egy zacskó darát.

A látogatóknak így mutatják be:

— Béla — és nem mondanak többet, azt sejtetik, hogy valami távoli rokon.

Marcsa, a tenyeres-talpas falusi parasztlány takarítja a szobáját, akivel reggelenként elbeszélget a porról, a szemétről, a svábbogarakról, az egerekről, a peronoszpóráról és a zsizsikről. Minden héten levelet fogalmaz neki, melyet a szobalány a bakaszeretőjéhez intéz. Marcsa nagyon bízik benne, szereti a társaságát, s ő is érdeklődik a sorsa iránt.

— Hej, Marcsa, — mondogatja — ilyen az élet, Marcsa.

SOKSZOR az ebédlő közepén áll és nem törődik a többiekkel, akik jelen vannak.

Egy képet néz, melyet már az unalomig ismer, egy erdei tájat, két szelíd őzikével.

MÉRTÉKADÓ, tapintatos, udvarias. Kedves kifejezése: „kérem szeretettel...“ és „hogy szolgál a drága egészsége?...“

Szemében egy eltévedt gyermek tájékozatlansága.

Sohasem indul fel semmin. Ha a zsúfolt villa-

mosokon lökdösik, mosolyog. Ha elszakad a cipőzsinórja, nevet.

Ebéd után órákig piszkálja a fogát egy fogpiszkálóval.

Orrára rászáll egy-egy légy. De ő nem kergeti el, nézi.

ILYENKOR érzi, hogy örökre itt maradt ebben a langyos és elragadó jólétben, melyet nem ért, mint az egész életet és székről alig tud felkelni.

OSZK

HŰSÉG

AZ ÉKSZERÉSZ huszonhárom éves korában nősült meg, akkor, mikor kinyitotta az üzletét egy belvárosi utcában.

Gyönyörű boltja maga is ékszere volt az utcának. Úgy tündökölt a napsugárban és a villanyfényben, mint az ördög kirakata, mely az élet minden incselkedésével csábítgatta az arramenőket, a mágnásasszonyokat és a cselédeket, az arákat és a dámákat, a matronákat és a fruskákat, kik bűvölten nézték az üvegpolcon álló és az apró tükrökben visszaverődő kincseket. Az ékszerész kitűnő üzletember volt. Halk és biztos, tapintatos és rábeszélő. Tudta, hogy mindenki, aki az üzletébe lép, valami enyhe önvádat érez s mindenekelőtt ezt kell elnémítania. Ezért egy idő multán bizonyos ékesszólásra tett szert. A nők félig-meddig bűntársuknak tekintették ennek a fényűző és pazar mesterségnek az űzőjét, ő pedig valami kedves és úri tolvajnyelven beszélt velük, nagyon bizalmasan — majdnem tegezte őket — és nem egyszer — mikor gyűrűt próbált — megérintette a kezüket is. Előtte nem volt titok, akár csak a nőorvos előtt.

Üzletének sorsa két év alatt eldőlt. Kiderült, hogy valóságos aranybánya és sokszoros kamattal hozza vissza a befektetett tőkét. Ő maga annyira

szorgalmas volt, hogy nyaralni se ment el, a feleségét egyedül küldte a tenger mellé, négy hétre.

Egy júniusi estén korán zárt, még világos volt, a zöldbe ment vacsorázni, aztán betekintett a *Nyári Mulató*-ba, hol a fák között villanykörték lógtak és a színpadon nők táncoltak. Egy márványasztalka mellé ült, a sötét fák alá. Itt megismerkedett egy szőke artistanővel, akinek valami norvég neve volt, a szemöldökét korommal feketítette és halvány arcát kék rizsporral hintette be. Nézte a fülében, a nyakán a hamis gyémántokat, a szakértő megvetésével és szája körül egy nagyon durva és szemtelen vonást, mely felizgatta és részeggé tette. Három év óta, mióta házas, először ült szemtől-szembe idegen nővel. Azon az estén megcsalta a feleségét.

Másnap sürgönyt menesztett hozzá, melyben valami ürüggyel hazahívta. Vádat, vagy lelkiismeretfurdalást nem érzett. Nagyon hamar rájött arra, hogy aggodalma is túlzott volt, a félelmét, a fürkésző bizalmatlanságát, mely mintegy előre védekezik a leleplezés botrányától, az asszony gyengédségnek hitte és ez annyira meghatotta az ékszerészt, hogy újra megcsókolta őt, a szánalom természetes melegével. Csak akkor mosolyodott el, mikor egyedül maradt a győző fölényével, gyorsan és boldogan szaladt az utcán és máris elhatározta, hogy a viszonyt folytatja. Még azon a héten találkozott újra, aztán a másik héten már kétszer, aztán majdnem naponta.

Ilyen együttlétek után fáradtan ment haza és a felesége a fáradtságát nyugalomnak látta.

Tompán beszélgettek:

— Mi újság?

— Semmi.

— Voltál az üzletben?

— Voltam.

— Vacsorázhatunk?

— Hogyne.

Az asszony otthon élt, szelíden és csöndesen, a hat nagy szobában, mely magas és nagyon világos volt, sok-sok tükörrel, fekete és ezüstveretes bútorokkal. Többnyire egy hintaszéken szokott ülni, nyakán valami meleg gyapjúsállal, lábán egy sárgacsíkos barna pléddel, fázékonyan. Megfogta az ura kezét. Így fejezte ki szeretetét, minthogy nemigen szokott beszélni. Hacsak tehette, inkább bólintott vagy mosolygott, ezzel a tartózkodásával pedig mindenütt tiszteletet biztosított magának, bár nem tudták, hogy a szótlansága öntudatos-e, vagy egyszerűen csak a gazdagságban felnőtt lányok vérszegény fanyarsága. Ellenben igen sokat zongorázott. Már kora reggel leült a szalonba és fejét kissé oldaltbillentve olvasta a hangjegyeket. Biztosan, folyékonyan és ízléssel játszott, némi kis egyéni szeszéllyel. Azok a darabok, melyeket szeretett, majdnem mind acélosak és frissek voltak, kemény hangnemben, de mégis kimondhatatlanul bánatosak, minthogy nem a boldog kis művészek ömlengése szólt belőlük, de a nagyok igazi szenvedése. Az ékszerész, aki későn feküdt le, ezekre a hangokra ébredt és — nem tudta miért — valami hajnali frisseséget érzett. Nem értett a zenéhez, csak ritkán és szórakozottan hallgatta, de azt sejtette, hogy ezek a darabok a tökélyt jelentik, olyan csiszoltak és pontosak, mint egy óramű.

Ősszel az artistanő elutazott. Jött helyette másik, egy bronzhajú német lány. Most már rendszeresen és zavartalanul csalta a feleségét. Néha két nővel egyszerre. Éhes szenvedéllyel gyüjtötte a színes női szemeket, a közönségeseket és a ritkákat, a kék zafirt és turmalint, a zöld smaragdot és berillt, a sárga topázt és jáncintkövet, a fekete, a szürke, a barna, a vörhenyeges szemeket. Ha néha elgondolko-

zott ezen, kövér önbizalom töltötte meg a mellét és torkát, tudta, hogy erre joga is van, minthogy képes titkot tartani és csak akkor lenne becstelen, ha valahogyan elárulná.

Egyszer az üzletéből sürgősen hazahivatták. Felesége a díványon hevert, egész hosszában, az arcára kék árnyék borult és teste rángatódzott, mintha erős, nagyon erős villanyáram rázná. Az orvosok megállapították, hogy szervi szívbaja van. Egyelőre a hegyek közé küldték. Hogy visszatért, az állapota javult, kicsit meg is hízott. Feltétlen csöndben kellett azonban maradnia, csak az ebédhez volt szabad felkelnie, a bútorok széleiben fogódzva ment az asztalig, lassan, nyakán a sállal. Arról a halálos szorongásról is gyakran panaszkodott még, mely azelőtt bántotta. Ájulatos bizonytalanságot érzett, minha mozgó vizen hányódna és minden elmosódó ködképpé válna. Egy reggel a balmellét fájdította, a fájdalom egész a balkarjáig lüktetett. Este a roham ismétlődött. Az ékszerész már ismerte ezeket a rohamokat, melyek vad görccsel támadtak rá és fásultan várta a lefolyásukat. Tenni semmit se lehetett. Gépiesen a szívére helyezte a jegestömlőt, aztán belelógatta karját a szoba döbbent csöndjébe, melyben a cselédek lábujjhegyen járkáltak. Kinyitott egy ablakot. Mire visszajött és feléje hajolt, az asszony nem lélekzett. Szívének egy mindennél erősebb villanyos lökése pillanat alatt megölte, mint a villám.

A halál nagyon váratlanul jött. Bután és készületlenül állott az ékszerész a halottas ágynál, hiába figyelmeztették előre az orvosok, nem hitte, hogy elveszítheti a feleségét. Ostoba és gyalázatos véletlen, gondolta, hogy ilyen hamar meghalt. Úgy halt meg, hogy nem tudott semmit. Ez a tudat az első pillanatban megnyugtatta. Mert utóbb, a betegsége

alatt már nagyon félt, hogy valamit mégis megsejt a halál előtt lévő betegek látnoki éberségével. Voltak azonban percek, különösen a temetés után, mikor azt kívánta, bár tudott volna valamit, vagy csak egy kicsit élt volna még, hogy elmondja neki, a fülébe ordítsa, hogy csalta, mindig csalta, még a betegsége előtt is, a halála előtt egy nappal is megcsalta. A legutolsó pillanatban is odakiálthatta volna. Hiszen a haldoklóknak oly éles a hallásuk, azt vesztik el utoljára, már hideg a testük és még mindig hallanak. Egy lehellet is megremegteti dobhártyáját és nem távozott volna el így a semmiségbe. Különben lehet, hogy tudott is egyet-mást. Arra gondolt, hogy a halottak néha hátrahagynak naplókat, melyekben ijesztő vallomások vannak és izgatottan keresni kezdett a holmijában. Semmit se talált. Nézte a varródobozát is, a szekrények ajtait, melyekre a nyakkendőit jegyezte fel, abban a reményben, hogy valahol rámered egy jel, tűvel bekarcolva, ilyenféle: „gazember... aljas... rongy...“ De sehol semmi. Megdöbbentő, hogy a halottak milyen közönyösek, nem bánják, hogy mi történik velük egy rövid életen, hallgatnak egy örökkévalóságig. Ez annyira fájt, hogy dühöngve sírni kezdett.

Aztán úgy találta, hogy a halottak nem is olyan szerények, mint képzelte, sőt nagyon is szerénytelenek. Elmennek innen, látszólagos közönnyel, de az a csönd, melyet hátrahagynak, nem a hangok megszűnése, hanem eleven és mozgalmas valami, olyan, mint az a csönd, mely a revolverdörrenést követi és drámákkal van tele. Mindenütt az ő nyomait találta. Némely tárgyat bizonyos célzattal hagyott itt, hogy valamire figyelmeztesse. De mire? A plédjét, melybe fázósan burkolódzott, lépten-nyomon látta, a díványon és az ágyon s mikor eltette a szem elől, másnap eléje került. Illatszert sohase használt. Az egész

ház mégis tele volt vele. Ha az ékszerész a hálószobába ment, élénken és fájóan érezte a jegestömlő gumiszagát. Egy hónap mulva egyik cseled megtalálta a kisollóját, melyről azt hitték, hogy végkép elkallódott. Éjszaka pedig az ékszerész gyakran álmodott a feleségéről. Rendesen úgy történt ez, hogy közel hajolt hozzá, a szemébe nézett, a pupillája nőni kezdett, aztán rábandzsított és ettől úgy megijedt, hogy kiabálni akart, attól félt, hogy most ő maga is megőrül. Heves szívdobogással ébredt. Ekkor azzal csillapította magát, hogy erősen rágondolt. Nagyon szelídnek és nyugtatónak látta, egy jóságos szolgálóleány, egy alázatos cseléd volt. Mindig sötét ruhákban járt. Mellén egy ametisztkő. Az egyetlen ékszer, melyet viselt, szerény hűs lila kő, beteg szívbajos nemes kő, mely úgy illett sápadt arcához.

Minden halálesetnél valami kellemes csalódást érzünk, hogy a fájdalmunk nem is olyan nagy, mint képzeltük, a kín őrjöngése után újra felfedezzük az életet és észrevesszük, hogy süt a nap és ízlik egy-egy étel. Őneki is volt ilyen korszaka. Érezte, hogy szabadon élhet újra. Akkor azonban megdöbbent a szabadságától. Nagyon nagy volt ez a szabadság, nem tudott vele mit csinálni, pedig alig múlt el harminc éves. A nők, a sok-sok nő, akivel együtt élt, elmaradoztak mellőle, lekerültek a vidékre, kis kabarécsillagoknak, vagy a külföldre telivér bestiáknak. Egyik egyszer telefonozott, de ő letagadta magát. Hosszú idő után a kis szőke fitos is bement az ékszeresboltba, óvatosan, mint vevő. Még mindig viselte az arany karcsatot, melyet valaha ajándékba kapott tőle. Úgy csillogott a karján, hogy sértette az ékszerész szemét. Gyengéden levette róla és azt ajánlotta, hogy kicseréli mással, erre szüksége van, de a kis szőke megértette, önérzetesen letette az asztalra és kiment.

Csak a bronzhajú német lány nem jelentkezett, számításból, az volt a legravaszabb. Mégis találkoztak, az utcán. Az ékszeresz tovább akart menni, de megállította:

— Mást szeret? — kérdezte megvetően.

— Mást szeretek — mondta az ékszerész és úgy érezte, nem is hazudik.

Mikor letelt a gyászév, úgy élt, mint eddig, soha se látták senkivel. Azt beszélték, hogy valami titkos szeretője van, de hogy kicsoda lehet ez, senki sem tudta, az ékszerész állandóan otthon élt, egyedül. A nyugalom jót tett idegeinek. Olvasott vagy heverészett, aztán átment a szalonba, melyben mindig pár fokkal hidegebb volt a levegő, minthogy északnak feküdt és sohasem lehetett egészen átfűteni. Felesége itt szokott ülni, sállal a nyakán, a zongora mellett. Erős kámforszag terjengett, még évekkel ezelőtt tették a kámfort a zongorába, hogy a molyok ne rongálják meg a zongorakalapácsokat, azóta se lehetett kiszellőztetni. Ez az illat — valami józan és különös tömjén — templomias jelleget adott a szalonnak. Feketén és némán nyujtózkodott a zongora. Az ékszerész hozzászokott özvegyi életéhez, lassanként az emlékei is halványultak, de valahányszor itt járt, elfogta a kényelmetlen szorongás, emlékezett egy dalra, mely azelőtt gyakran felébresztette álmából, egy régi dalra, melyet a felesége játszott Ez a dal rövid volt, alig kezdődött, máris befejeződött. Fél percig se tartott. Pár akkord az egész és olyan tiszta és szép, olyan szelíd és jó. Napjában többször játszotta a felesége. Ha egy kicsit bánkódott, bement a szalonba, egyet sóhajtott és ezzel vigasztalódott.

Évekig kereste ezt a dalt, mint a feleségének koporsója kulcsát.

— Te, — mondta egyszer egyik barátjának, aki

éppen a zongorája mellett ült— játszd el nékem az ő dalát.

Keresgéltek a hangjegyei között. Most látták, hogy az asszonynak nagyon kevés kótája volt, alig pár füzet. A barátja végigjátszotta mind. Nem volt közöttük.

— Magyar dal?

— Nem tudom.

— Klasszikus?

— Azt se tudom.

— Fütyüld el.

Az ékszerész fütyülni kezdett, de a szája megbicsaklott, nem tudta elfütyülni, pedig belül most is hallotta az egyszerűség és hűség dalát, melyet a felesége játszott és itt hagyta neki, emlékül.

— Az is lehet, — mondta a zongorázó, míg ujjaival végigfutott a billentyűkön — hogy maga találta ki.

— Lehet — szólt az ékszerész és a kezét odanyomta forró halántékához, melyet az évek fehér dérrel hűtöttek.

Maga körül pedig érezte a halált és az életet, a jóságot, mely végtelen.

APA

JÁNOSKA, aki hat éves koráig makkegészséges volt, egy júniusi délután hirtelen hányni kezdett.

Halványan, nyöszörögve feküdt a dívány szélén, bágyadt fejecskéjét a párnára ejtve.

Az apa éppen hivatalba indult. Kezében a kilincs, fején a szalmakalap.

— Bemégysz? — kérdezte az asszony.

— Nem tudom.

— Maradj itthon, apa. A gyerek nagyon forró — tette hozzá németül, hogy ne értse a fiúcska és még egyszer megtapintotta homlokát.

— Akkor talán írok a főnöknek.

— Írd, kérlek, hogy orvosért szaladtál.

Az apa megírta a levelet, kis gondolkozás után, mert utóbb jelenete volt a kései bejárások miatt, udvariasan jelentette, hogy a fiú súlyos beteg. Aztán elküldte a levelet a hivatalba, hol az akták reménytelen szaga terjengett.

Viharra készülő nyári délután volt, tintafekete felhőkkel.

A szoba egyszerre sötét lett, a színek elfakultak, tompa sárgaság borult mindenre, mintha az égbolt üvegharangja alól egyszerre kiszivattyúzták volna az utolsó korty levegőt is és a következő pillanatban mindenki megfulladna.

Villanyt gyujtottak.

Kalapáló szívvel járkáltak le-föl s szinte vakon meredtek a hőmérőre, melynek higanyoszlopa magasan a pirosvonal felett, alig valamivel a negyven fok alatt csillogott.

Másnap reggel kiderült, hogy Jánoska kilenc darab zöld és nyers körtét evett meg. Azzal rontotta el a gyomrát.

Félnyolc felé az apa egyik hivatalnoktársa jött hozzájuk, — édeskés és savanykás ember — szalonkabátban és némi fontoskodó jóindulattal, nem is csinált titkot abból, hogy félig-meddig hivatalos küldetésben jár. A cukros citromfröccs egyenesen a gyerekhez vezettette magát és megfogta a kezét, hogy elég forró-e.

Annak találta.

A főnök kéme, gondolta az apa és az anya egyszerre s úgy érezték mint a ketten, hogy a beteg nem is elég forró.

Másnap azonban a főnök egy üveg konyakot küldött a névjegyével, melyen ez állt:

„Jobbulást a kis betegnek. Ön pedig maradjon otthon, amíg meg nem gyógyul a fiúcska. Mint apa, nagyon megértem az aggodalmát".

A „szép levél", mint otthon nevezték, rendkívüli hatást gyakorolt. Meglepődve nézegette az apa.

Gonosz és sunyi ember volt a főnök, aki mindenkire, még önmagára is gyanakodott. Folyton szaglászott vastag véreb-orrával, ide-oda nézett kidagadó szemeivel, melyek a gyanútól majdnem bandzsítottak. Ha becsapta maga mögött a párnás ajtót, alkalmazottai azt képzelték, hogy a kulcslyukon át kémlelődik vagy hasravágódik, fülét a padlóhoz tapasztva.

Különösen őt nem szenvedhette.

Hátul egy sötét szobában dolgoztatta reggeltől estig, kezet sohase fogott vele, alig viszonozta a köszönését. Utazott rá.

Most az apa mindenesetre élvezte a szabadságot. Ténfergett a beteg fiú körül, tétlenül. Ebéd és vacsora után olykor hörpintgetett a konyakból, melyet az orvos megtiltott a gyermekének. Ideje maradt a szemlélődésre is. Észrevette, hogy harmadik emeleti udvari lakása nem is ellenszenves. A gyermekszoba, melyet eddig csak délben, ebédidőben látott, minthogy mindig a hivatalban ült, ünnepnapokon pedig aludt, reggel kilenc óra tájt keleti napfényt kap, az ő kisszobája pedig délután háromkor egészen hangulatos.

A szegény emberek ilyenkor jönnek rá, hogy nem az övék az életük. Elmúlik és észre sem vehetik.

Fia egy hét mulva felkelt az ágyból.

Sétált vele az utcán, egyszer elvezette a régiségtárba is, megmutatta neki a véres, lőporos, fekete zászlókat.

Csak a harmadik hét multán ment be a hivatalba.

Egy kis halk, alig sajgó önvádat érzett, mikor belépett.

Attól tartott, hogy talán önkényesen nyujtotta a szabadságát.

De a szolga nagyon nyájasan fogadta. Kinyitotta előtte az ajtót és amit sohasem tett, elvette tőle a kalapját.

Körülötte villanyos érdeklődés sercegett. Körüláll-ták az íróasztalát, bizonyos néma ovációval és a vállára vertek, részvét tükröződött a kartársak szemében, látszott, hogy ők már mindenre el voltak készülve.

A főnök is kijött hozzá és megkínálta aranycigarettatárcájából.

— No, rendben vagyunk? — kérdezte, hahotázva. — Tudtam, hogy nem lesz baj... mindjárt tudtam... Hát bizony, a gyerek nagy gond... Van egy orosz közmondás: akinek van gyereke, az örüljön s akinek nincs, az is örüljön... — és kezet fogott vele.

Az apa zavartan hallgatta ezeket a magvas igazságokat, egy elhárító, szerény mozdulattal, mintha azt mondaná, hogy ami a gyermeke betegségét illeti, az nem egészen az ő érdeme.

Aztán leült dolgozni.

Munkája nem igen akadt.

Távolléte alatt az aktakötegek lekerültek íróasztaláról, más helyekre vándoroltak. Kavargatta a kávéját, cigarettákat sodort, zsebkésével levágta körmeit és minthogy néhány írását hamar lerázta a nyakáról, vette a kalapját és már tizenegykor ellépett.

Az is megtörtént, hogy reggel később érkezett, kilenc felé. A főnök idegesítő csengője úgy lármázott, mint régen, ő pedig izgatottan szédült be a szobájába. De csak ennyit kérdezett tőle:

— Hogy van a gyerek?

— Köszönöm — kezdte el, de nem engedte szóhoz.

— Majd magához tér, — vigasztalta — sok napfény... hallgasson rám, sok napfény...

Ő hallgatott rá, egyetlen szót se szólt. Elsőül vette ki szabadságát. A kartársai, ismerve a helyzetét, ezt természetesnek találták és azon se akadtak fel, hogy erre a célra előleget kapott, rendkívüli kedvező fizetési feltételek mellett, úgyhogy csak akkor kezdik a levonását, mikor a gyerek teljesen rendbe jön. Jánoska betegségének körvonalai most végkép a bizonytalanba és végtelenbe vesztek. Maga az apa

se tudta, hányadán áll vele. Beszéd közben nem egyszer felkiáltott, hisz ekkor még feküdt szegény fiam, bocsássanak meg, uraim, ezért nem intézhettem el, legyenek belátással. Az emberek belátással voltak. Annyira, hogy hellyel-közzel még a vasúti jegypénztárnál és a dohánytőzsdében is előre engedték.

— Szegény, — mondta a főnöke szánakozva — nem igen beszél... de sok baja van... a családja... — és legyintett a kezével, lemondóan.

Mikor az öreg titkárja meghalt, csupa szánalomból, maga mellé vette, az igazgatói irodába.

Meg-megállt az íróasztala mögött, a vállára tette a kezét, súlyos jóindulattal:

— Egyet mondok magának, barátom... napfény... sok napfény, — és köpcös mutatóujját húsos szájára tapasztotta, mintha valami nagyon becses titkot árulna el — én próbáltam... tudom... sok napfény kell a gyereknek — és a hallgatóban majdnem kétségbeesést keltett, hogy ilyen borvirágos és lila lesz annak az arca, aki napfényben nevelkedik és általában az egész élet arra jó, hogy ilyen hiábavaló emberek bujjanak ki a földből — napfény... mindig és mindig napfény...

A másik ezt mondta:

— Reggelenként egy pohár hidegvíz, egy kanál mézzel elkeverve.

A harmadik:

— Csak aludttej.

A negyedik:

— Főzelék, mindig főzelék.

Az ötödik:

— Homok, homok, homok.

Az apa szórakozottan hallgatta ezeket a jótanácsokat.

Néha a villamoson, mintegy köszönés helyett

kiáltottak feléje: napfény, mézes víz, aludtej, főzelék, homok.

Hamarjában nem tudta, hogy homokkal etesse-e gyermekét és főzelékben, vagy aludtejben fürdesse-e meg. A napfény összekeverődött a mézes vízzel, az aludtejjel és a főzelékkel.

Legjobban szerette volna megmondani, hogy végre már hagyják békében, de a rokonszenv oly élénk volt, hogy torkán akadt a szó.

A fia különben vasgyúrónak mutatkozott. Már nyugodtan megevett kilenc körtét is. Semmi baja se lett.

Ellenben az orvosi tanácsok mégis használtak. Az apának, aki az utóbbi időben határozottan gömbölyödni kezdett.

Igaz, hogy a gyermekétől nem is sajnálta a jót. Gyakran vitt haza szamócát, tejfölt, csokoládét. Inkább a saját szájától vonja el a falatot, gondolta érzékenyen, de a kicsiért megtesz mindent. Délben a cukrászdában összecsomagoltatta a csokoládés fánkokat és krémeslepényeket, melyeket annyira szeretett, hogy az élete legsötétebb pillanataiban is hit ébredt benne, ha rájuk gondolt. Mind a kisfiúnak vitte, de nehogy elrontsa a gyomrát, rendszerint csak egyet adott át. A többit ő ette meg.

Nagyon megható apa volt. Csupa puhaság és olvatag jóság. Valahányszor a tükörbe tekintett, könybelábbadó szemmel látta meg alakját. Azt gondolta magában, hogy íme a gyermekem atyja. Lassanként, öntudatlanul, harmadik személyben kezdett beszélni önmagáról, mint a kisbabák. Ha lefeküdt, azt mondogatta egész halkan, most gyermekem édes, jóságos, munkás atyja jól megérdemelt nyugalomra hajtja fáradt fejét. Édes jó apa eszik, hogy erősöd-

jön és tovább folytathassa áldásos működését. Apa bort iszik, apa szivarra gyujt, apa kissé izzad.

Az élet gyorsan múlt. Néha álomnak, zavaros látománynak rémlik, ami van, azzal szemben, ami váratlanul és érthetetlenül eltűnt. Ilyenkor az ember úgy megrémül a valóság szilárd tárgyaitól, mint a jövendőmondó és az álom baljós jeleitől, a tűztől és a koporsótól. Jánoskának még tegnap fehér kötött harisnyái voltak és ma fűzős bakkancsok állnak a küszöbe előtt, gimnáziumba jár. Nem kísértetjárás ez?

Évente az apja születésnapján egy-egy köszöntőt mondott. Eleinte együgyű gyermekversekben, aztán érzelmes prózában. Minden emberi szó gyenge arra, hogy kifejezze az apai szív legendás jóságát és meghálálja önfeláldozását. Az apa fáradtan hallgatta, helyeselte az apai szív legendás jóságát és hogy az emberi szó gyenge a kifejezésére, fejében pedig összegabalyodtak a mult és jelen szálai, felbonthatatlan, titokzatos gombolyaggá.

Nehezen kelt fel a székről. A búbánatban és gondban elhízott. Hájpárnák rakódtak le a hasára és a hátára, zsíros púpok nőttek ki belőle és zihálva lélekzett. Többé nem is hasonlított önmagára. Önző, ragadozó szörny volt. Egy apához hasonlított.

Évek mulva is gyakran a fülébe súgták még, napfény, mézes víz, aludttej, főzelék, homok. Nem igen felelt senkinek. Egymásután haltak meg mellette az emberek, nem törődött velük. A vén ember közönyével tekintette a halált.

Huszonöt éves szolgálati idejét a vállalat megünnepelte. Ezer koronát adtak át borítékban és a főnök, akinek közben egészen ellágyult az agya, a díszlakoma pezsgőjétől felmelegedve szorongatta a kezét:

— Igaz, — kérdezte és emlékezni próbált — hogy van a gyerek? Magának volt egy kis fia. Emlékszem, sápadt és beteges fiúcska volt. Remélem, jobban van már.

— Köszönöm — felelte az apa, kitérően.

Azt nem mondta meg, hogy a fia gépészmérnök egy gyárban, körszakálla van és multkor a gőzfürdő mérlegén, lepedő nélkül, hetvenkilenc kilót nyomott.

OSZK

OSZK

A ROSSZ ORVOS

1921

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ÉGI JOGÁSZ

KASZÁS-KIS János világéletében napszámos volt. Reggeltől estig talicskázott, a határban.

Úgy sírt ez a talicska, mint valami kétéves beteg gyerek, panaszosan, nagyon szomorúan. Folyton földet vitt benne, kövér, zsíros agyagot, a tanyák alatt, mintha az egész földgolyót föl akarná forgatni és egyik helyről a másikra cepelni, soha véget nem érő, végtelen, kilátástalan munkával.

Ő maga nem vágyakozott többre. Egészséges arca pirosan virított. Azt se lehetett látni rajta, hány éves. Akadtak, akik negyvenötnek nézték, akadtak, akik huszonötnek. Olyan időtelen volt, mind a föld.

Háborúban katonának állt. Kétszer megsebesült, egyszer idegsokkot kapott egy gránáttól. Sokáig remegett ettől a *hideg csók*-tól, mellyel a halál megérintette csöndes parasztfejét.

De mikor leszerelt és visszatért falujába, arca kinyílott, kék szeme nyájasan mosolygott. Akár az alföldi ég zivatar után.

János talicskázott, mint annakelőtte. Vásott, zöldszürke katonanadrágot hordott, gyűrött civilkalapot. Agyaráról pipa lógott és kedélyesen füstölt.

— Merre járt? — kérdezték tőle.

— Hát amerre a többiek — mondotta.

Acélos, kemény férfitestén nyoma se látszott a fáradalmaknak. Csak éppenhogy nem hízott meg, soha. Szikár maradt a folytonos testi munkában, több száz év alatt — nemzedékeken át — se tudott magára szedni egy latnyi zsírt. Szöghaja dúsan koronázta fejét. De bajusza már nem volt tömött, mintha húsának szikes, kavicsos talajában nem lenne elég életerő, hogy ilyen úri díszt is nagyranövesszen.

— Mégis — erősködtek — mit csináltak ott, János bácsi? Hiszen ott vót, oszt vitézségije is van.

— Lüvöldöztünk — szólt és mosolygott.

Nem szerette a sok szót. Dolgavégeztén hazament viskójába, feleségéhez, meg két kis fiához.

Közben a falu házaira vörös zászlót aggattak, rossz papírszövetből.

Egy augusztusi délután, hogy künn hajladozott a földeken, porfelhőben lovasokat látott feltünedezni, kik vassisakokat és hosszú, zászlós pikákat viseltek. Más oldalról már hallatszott is a recsegő, kietlen trombitaszó, mely valahogy az idegenség és téboly lázát szórta szét az alföldi porba, az akácfák közé.

— A románok — suttogták.

Húsz-harminc ember jöhetett mindössze, egy tiszt vezetésével, meg két szekér ládákkal, holmikkal.

Bámész emberek, asszonyok, pendelyes gyerekek álldogáltak a községháza előtt és nézték, amint a cigányos, fekete katonák elhelyezkedtek a faluban. Néhány katona szuronytszegezve megtisztította a teret.

János pipázgatott, a tér oldalán, talicskájára telepedve. Onnan szemlélve nagybölcsen a nép szétszéledését.

Akkor vette észre, hogy feléje is két szuronyos közeledik. Egyik valamit kiabált, románul, nem értette, mit. Aztán mind a kettő hadonázni kezdett, dühösen. János erre lassan, de tisztességtudóan fel-

kelt, már nyúlt talicskája után, hogy tovább kászolódjon.

De következő pillanatban arculcsapta, teljes erejéből, a román katona.

Kalapja leesett eléje, a porba.

Óriási riadalom támadt. A falu népe hanyatthomlok szaladni kezdett, ki merre látott. Az asszonyok sírtak.

— Kaszás-Kis Jánost megütötték — mondták.

— Ájnye, — csóválta fejét egy öreg paraszt — pedig katona vót, katonaembör...

— Az, — mondta a másik — négy évig. Szögény.

Jánost egy perc alatt öt katona vette körül, s már is kísérték befelé, a községházába.

Várt az udvaron, csöndesen, katonák őrizete alatt. Estefelé vezették a tiszt elé.

A tiszt — nagyon fiatal, ápolt hadnagyocska, aki a forró délután se vette le vastag, fehér kesztyűjét — asztalka előtt ült, egymásra vetett lábakkal és cigarettázott. Tolmács útján hallgatta ki.

— Volt nála fegyver? — szólt a tiszt.

— Nincs kéröm nálam semmi — és már nyúlni akart zsebébe, hogy mutassa.

Most hirtelen lefogták.

— Motozzák meg — mondta a tiszt, katonáinak.

Kivettek zsebéből egy pipát, egy piros és szennyes parasztzsebkendőt, egy összegyűrt szovjethuszonötkoronást.

— Otthon sincs fegyvere?

— Nincs.

A tiszt két vassisakost küldött lakására, hogy tartsanak nála házkutatást, majd a tolmács felé fordult és hadarva adta ki utasítását:

— Mondja meg neki, ha fegyvert rejteget, azonnal agyonlövik. A töltényeket is ki kell szolgáltatni.

Ha puskát, revolvert, kardot tud valaki másnál, árulja el, különben... Ijesszen rá.

Künn a falu már eltemetkezett a nyári éjszakába, katonák jártak szerteszét. Senki se tudta, mi lesz.

A járőr visszajövet jelentette, hogy nem lelt nála fegyvert. Erre a tiszt mondott valamit a tolmácsnak s Jánost hazaengedték.

Fejére nyomta kalapját és szédülve, lesunyt fejjel bakalázott a sötét utcán, hazafelé. Nem volt italos ember, de most úgy érezte, hogy részeg és lába tántorog. Mindenki aludt már. Fekete ablakok meredeztek rá. Csak fönn az augusztusi csillagok szikráztak, villamos fénnyel.

Sápadtan állt meg a küszöbén. Az asszony sírva borult rá.

— Hát möggyütt?

— Mög.

János leült az asztalhoz. Az asszony eléje tette a vacsorát.

— Ögyön.

De nem tudott enni. Félretolta a tálat, leborult az asztalra.

— Önni se tud — mondta az asszony.

— Világi szégyön ez — szólt János.

Akkor fölnyitotta ingét. Mellére mutatott.

Szőrös parasztmellén egy forradás rózsaszín nyoma látszott.

— Itt mönt be a golyó — mutatta.

Újra az asztalra dőlt és száraz, könnytelen sírás rázta hatalmas mellét. De nem tudott sírni. Csak fogát csikorította és valami ugatásféle hallatszott gégéjéből.

— Ne vögye annyira szívére — vigasztalta az asszony. Örüjjön, hogy nem vitték el, rabnak.

— A nyavalyás — zúgta János.

— Óccsa el mán a világot, — kérlelte az asszony, ki közben vetköződött — még meglátják és begyünnek.

Hallgatóztak: a csöndes éjszakában járőrök cirkáltak.

János sokáig nem tudott elaludni, vonyítani szeretett volna a fájdalomtól. Ide-oda hánykódott nyoszolyáján, arcát párnájához szorította. Soha életében nem ütötték meg, katonáéknál sem. Pörlekedésnél pedig mindig a másik húzta a rövidebbet. Egyszer, hogy vitája akadt egy legénnyel és már majdnem ölre mentek, úgy nézett rá, hogy az inkább elsomfordált. Rettenetes szeme volt.

Most két érdes tenyerét, mely a földmunkától kicserepesedett, arcára borította, megalázva. Jaj, milyen jó, hogy éjszaka hullt rá, sötét, takaró éjszaka. Ez hűtötte szégyenét, mint a hidegborogatás. Körültekintett és boldogan látta, hogy köröskörül minden fekete, az asztal is, a szék is. Csak néha süvített távolból egy puskagolyó.

Reggel kiment a kúthoz. Sokáig mosakodott egy vödör vízben. Még a fejét is belemártotta.

— A bal orcámat ütötte mög — mondta az asszonynak — itt — és hozzányult, mint egy sebhez.

— Mög se látszik.

— Nem?

— Nem a — erősítette az asszony és összevont szemölddel vizsgálgatta a bal arcát, közelről. Csak mönjön a dógára.

Újra sírt-rítt a talicska. A falu tudta, hogy rendbejött minden.

Erős nap tűzött a földre, éles, agyvelőthasogató fény. Ezek azok a reggelek, mikor a pusztának már hajnalban láza van. Ameddig a szem ellát, por és fakóság, csak itt-ott kiált véreset egy-egy pipacs. Mezítlábosok kapkodják lábukat a tüzes buckákon,

akár parázson táncolnának. Messziről rekedt lárma hallatszik, egy parasztszekér csörömpöl, egy vödör lánca zörög, mely sokáig ér a szomjas kútba. Mintha a homoknak is deliriuma lenne, félrebeszélnek a zajok. Sehol egy foltnyi árnyék, a végeláthatatlan sárgaságon. A komondorok már délelőtt nyelvelnek, lehengerednek a földre, mérgesen rágják a sövényt, vagy véres szemmel, behúzott, lompos farokkal sompolyognak, mint az őrültek. Ők is betegek a fénytől.

János egykedvűen ballagdált. Szemére húzta kalapja karimáját, a földre nézett.

— Aggyon Isten — köszöntötte egy ember.

Ő azonban félretekintett, pironkodva. Rejtegette gyalázatát.

— Mer nem vót igazsága, — magyarázta az asszonynak — ha ő román, én mög magyar, azér nem szabad mögütnie. Nála fegyver, én mög puszta kézzel. De azér szömébe néztem. Meg is mondtam neki, nem bánom, vezessen a fejedelme elé, akár az tögyön igasságot...

tögyön igasságot...

— Minek emészti magát. Ami vót, az vót.

Kaszás-Kis János nem mutatkozott emberek előtt. Híre futamodott, hogy mindenkire haragszik.

— Ojan büszke lött — mondogatták a falubéliek sértődötten — talán bizom arra ojan nagyon büszke — és nevettek.

— Min épekedik mindig? — kérdezte este az asszony.

— Csak úgy gondókozok.

Sokáig hallgattak, mind a ketten. János szólalt meg.

— Te, anyja, hány magyar löhet a világon?

— Azt mongyák, van tizenkét millió is.

— Román, az nincs annyi — mondta János.

— Löhet.

— De francia az sok van. Nagyon sok. Az löhet húszmillió is.

János megint elgondolkozott.

— Mög az angol — tette hozzá. — Az is sok van. Nagyon sok. Abbú van legtöbb.

— Látott kend angolt?

— Nem láttam öggyet se. Csak taliánt. A fronton. Annyi vót, mint a nehézség. Azok a nagy hegyek tele vótak velük. Haj, ha eccör...

— Mit bánja kend a más dógát! Maj eligazítják az urak.

Később nem bolygatta ezeket. De azon gondolkozott, mit tegyen, hogy valamiképp elintézze ügyét, a szégyent, mely rágódott rajta, akárhogy is beszéltek a többiek. Azóta többször találkozott a katonával. Közönyösen sétifikált, hosszú szuronyával, a községháza előtt, vagy ült a földön és fehér fogával zöld almát rágott. Értelmetlenül tekintett rá a román, a havasi pásztorok nagy nyugalmával. Talán azt se tudta, ki ez a magyar talicskás. János elképzelte, hogy nekirohan és arculüti... kétszer... jobboldalt is... baloldalt is... hosszú, gyapjas fekete hajába csimpaszkodik és rángatja... ordít... üvölt... vagy kést szúr gégéjébe... s a piros vér magasra buggyan... mint a szökőkút... Aztán — mit bánja — mellébe bökheti ő is a szuronyát. Vagy fölkötheti arra az eperfára, mely mellett áll.

Ájulatos gyönyörűség környékezte meg a bosszú gondolatára, úgy, hogy szédülni kezdett s a fához támaszkodott.

Dehát eltünteti-e ezzel az ő világi szégyenét?

Vállat vont és köpött, a porba.

Nem érdemes ez se.

Hanem nagyon szeretett egyedül lenni, távol az emberektől, akiket gyűlölt és ha csak tehette, elkerülte őket, hogy ne vallassák, mint is volt az. Leg-

jobban érezte magát künn a tarlón, a dűlőutakon, hol csak a fagyal nyilt, céltalanul, meg a lila szamártövis.

Amint csorgott arcáról a verejték és leheveredett — pilledten — egy kazal árnyékába, egyszermásszor az is megfordult fejében, hogy elutazik innen. Világgá megy, Amerikába, vagy még messzebb. A világ végére, túl az óperenciás tengeren, hol már nincs semmi sem és le lehet lógatni lábát ebbe a semmibe. Milyen nagyszerű is lenne az. Csakhogy erre pénz kell, aztán a románok miatt senki sem mozdulhatott.

— Haj, haj — sóhajtozott János, amint talicskája ütemesen nyikorgott.

Aztán hozzátette magában:

— Mögesött a baj.

Egyszer Péter is vele talicskázott, a félszemű rokkant.

Mendegéltek egymás mellett.

János egyszerre felkiáltott, boldogan:

— *Haj, haj, haj, mögesött a baj, baj baj* — és majdnem kielégülten nevetett.

Péter ránézett. Aztán megkérdezte:

— Hogy van az, János?

— Hát csak úgy, ahogy mondom.

— Hogy te?

— Hát csak úgy. *Haj, haj, mögesött a baj, baj.*

— Micsoda baj, te?

— Hát csak az. Mint a mesébe.

Péter elvicsorította száját. Látni lehetett csempe fogait, meg vértelen ínyét. Ez nála a nevetést jelentette.

— Rámögy — mondta és ismételte — haj — baj — haj — baj —.

— Az ám, — intett János — rámögy az.

— Aztán tucc másat is?

János megvakarintotta fejét:

— Tudok bíz én.

— Hol tanútad?

— Nem tanútam ezt sehol. Csak úgy eszömbe jutott.

— No ez jó, — szólt Péter — ojan, mint a könyvbe — s vigyorgott és bólintott reszketős fejével, mert ő is *hideg csók*-ot kapott a harctéren.

Ennek is híre terjedt. A gazdák körülvették Jánost:

— Hogy is van az, te?

János katonásan haptákba vágta magát, hangosan, szégyenkezés nélkül fujta a rigmust.

A parasztok mosolyogtak.

— No ez jó adja, — szólt egyik asszony — versökben beszéll.

— Még mongyon János bácsi, még — unszolták.

János fölhúzta szemöldökét:

Piros ruzsa, bazsa ruzsa
Juj de ronda, juj de cefet ez az egész világ!

Röhögés harsant föl.

— Ez mán nem gyün ki — okoskodott egy paraszt, mikor kissé elcsöndesedtek.

— Nem a — mondta János és összeráncolta szűk homlokát.

Olyan gyötrelmesen szomorú volt arca, mintha fájna a feje.

De aztán nekidurálta magát:

Széna, szalma koszorú,
Bolond az, ki szomorú...

Ennek volt legnagyobb sikere. Tapsoltak és utána ordították:

Széna, szalma koszorú,
Bolond az, ki szomorú...

— Igassága van, — bólintottak — minek is bánkódni ammiatt.

— Csakhogy elfelejtette — tette hozzá a kasznár.

János csakugyan megengesztelődött, csillapult indulatja. Már olykor szóbaelegyedett másokkal is. Elmeséite, mit művelt az olasz fronton, betért a kocsmába, a parasztok szerették őt, mert szóval tartotta a társaságot és mindig tudott valami szívderítőt, mulatságost, képtelent mondani, hol verset, hol találósmesét. Aztán mikor felöntöttek a garatra és szemük babonásan parázslott a pálinka mérgétől, megkérték, hogy énekeljen. Pogány-rossz hangja volt. Sápító és érctelen, mint a repedtfazéké. Hallása meg semmi. De úgy tudott figurázni, hogy kész mulatság volt hallgatni. Férecsapta kalapját, arcát csúfságból feszítette, szemével orrahegyére bandzsított. Így gajdolta:

Száraz tónak nedves partján
Döglött béka kuruttyol.
Möghallja egy süket embör,
Ki a vízben lubickol
Ej-haj denevér,
Hármat rikkant az egér.

A parasztok szájába kövér hahoták puffadoztak, mint óriás gombócok. Dülöngéltek a nevetéstől.

— Még eccör — ordították.

János rekedten kiabált:

— Száraz a torkom.

— Hát kend mög! — és a gazdag paraszt oda-

bökött a pálinkásüveg felé — fizetöm — mondta, önérzetesen.

János fölhajtotta a pálinkásüveget, egy kortyra.

— Ne te ne! — rikácsolt János. — Ez volt a szavajárása, hogy vadítsa magát — ne te ne! — és botjával végigvágott a kocsmaasztalon. Az üvegek csörömpöltek, lehulltak a földre.

Fölmászott az asztalra, és úgy bőgte torkaszakadtából.

Ilyen mulatságok után hajnaltájt vetődött haza, holtrészegen.

Egy éjszaka az asszony hiába várta. Megvirradt és még mindig nem jött. Csak délfelé állított be. De nem volt részeg, csak komor és fontoskodó.

— Hát kend hun kuncsorog egész éccaka?

Nem felelt, hanem aggodalmasan körültekintett. Bezárta maga mögött a konyhaajtót.

Csak aztán mondta el az asszonynak, titkolózva, majdnem súgó hangon:

— Möghíttak.

— Ugyan hová a csudába hítták vóna magát? — fanyalodott az asszony. — Talán a kocsmába, hogy egész éccaka devernyázzon?

— Nem, — szólt János — nagy rangot kaptam én, asszony, nagy tiszteségöt.

És két kezével nyomkodni kezdte homlokát.

— Az úgy esött, — folytatta — hogy künn űtem a tarlón. Csöndes szép este vót, pipázgatok és nézöm a csillagokat. Úgy hulldogáltak azok, mint az esső. Hát mit látok? Az ég csak kinyílik, háromfelül, olyan világosság támad, mint fényös nappal és fönn a felhőkbe muzsikát hallok, de ojan erőssen, mintha húsz banda húzná eccörre. Akkó nevemen szólítanak: „Kaszás-Kis János" mongya valaki. „Jelön" — mondom én, regula szerint. „Te majd a magyarok dógát igazítod, már mint égi jogász"

mongya az a hang. „Igönis" — mondtam és és akkó leburúttam a fődre.

Az asszony szája tátva maradt a csodálkozástól.

— Miket beszéll?

— Az ám. Még a szent Dávid is hegedűtt a hódba. Mivelhogy kihirdötték, törvényessen, Kaszás-Kis János ezentúl maga konfiskállja a szögény nép érdökét.

Az asszony letette a kést, mellyel krumplit hámozott, beengedte a konyhába a gyerekeket. Vállat vont és régi kellemetlen hangján szólt urához:

— Kend is jobban töszi, ha másra áll a gondja... Nézze a gyerököket. Az a kisfiú is milyen mazna. Inkább kerösne rá — és könnyet itatott fel köténye szélével.

János nézte a kisfiát.

Kisfiú, nagyfiú,
Bolond az, ki szomorú.

— Szavalni, mög cifrázni a szót, azt érti — pirongatta az asszony. — De az is bolond ám, aki ilyen marhaságokat beszéll.

Az asszony szavának lett némi foganatja. János újra szorgalmasan járt napszámba, az urasághoz, az uradalomba, hol ebédet, vacsorát is kapott. Ősz felé elvásott régi katonanadrágja. Ekkor a kasznártól szerzett viseltes fekete nadrágot, mely magyaros is volt, meg uras is és kabátot, mely térdét verte. Roppantul kiöltözködött. Paraszt testén olyan furán állott ez a maskara, hogy akik meglátták először, elnevették magukat. Ahhoz a madárijesztőhöz hasonlított tudniillik, mely a cseresznyefáktól riogatja a torkos madarakat.

János nem sokat törődött ezzel. Mindíg újságot silabizált. Nehezen ment az olvasás, de ebbe is bele-

jött. Otthon munkához látott. Katonaládájára papírokat teregetett, ácsplajbászát, mely évek óta hevert az asztalfiában, meghegyezte konyhakéssel és ákombákom betűkkel leírta azt, ami fejében motoszkált. Többnyire versek voltak ezek, meg rajzok. Nagy papirosra külön lerajzolta az *Égi Jelentés*-t, *Nap*-ot, a *Hold*-at — ezeket sárga ceruzával kiszínezte — aztán piros sávot pingált, mely a magyarokat, kéket, mely a románokat és zöldet, mely a cseheket és szerbeket jelképezte, az egész fölé pedig hatalmas piros-fehér-zöld *Aszló*-t remekelt.

Tél derekán cihelődni kezdtek a faluból a románok. Hogy kivonultak a megszállás után, ismét megoldódott a nyelve:

— Hát most mi lösz? — kérdezgették tőle, mert tudták, hogy bötüs ember és úgy szolnokol, mint egy képviselő.

Kaszás-Kis János Atilláról, Szent Istvánról, Mátyás királyról beszélt, de Wilsonról és Clemenceauról is tudott már mindent.

— Csak az lösz majd, — folytatta — hogy összegyün mindön magyar. De mindön magyar, aki csak él a főd hátán. Oszt mögalakítják közös határozással a népek ligáját, vagyis hogy a fő-fő törvényt. Népszavazás lösz. Demokrácia, az is lösz. Akkó kiderül a magyarok igassága, már hogy nem ők vótak a hibássak és elkövetközik az igazi háború, ami még nem vót. Mindönkinek része lösz benne. Még a kismagyar gyerekök is ott ügyenek maj, de csak hátú. Azok szödik föl a golyót, amit kilű az ellenség, mög a kapszlit, ami a fődre potyog, mer akkó semminek se szabad kárbaveszni.

— Hunnét tudja ezt, János bácsi?

— Mögjelentötték neköm, már mint égi jogásznak, hivatalossan.

Bólintottak az emberek.

Felhozták, hogy most már igazságot kérhet, azért, amiért arculütötte az a román katona. De ő úgy tett, mintha nem hallotta volna. Vagy talán már nem is értette. Olyan messze volt, túl az óperenciákon a semminél, mely megvigasztalta.

Februárban a felesége sírva járt a községházán. Azon panaszkodott, hogy ura eltűnt, katonaládájával, meg félretett pár koronájával együtt. A faluban azt beszélték, hogy megháborodott az elméje. Már holt hírét is költötték.

Úgy esett, hogy egy reggelen — se szó, se beszéd — gyalogszerrel az állomásra ment. Pörge kalapja mellé árvalányhaj-bokrétát tűzött, kezében rövidszárú fokost szorongatott. Harmadosztályú kocsiba szállt és szónoklatokkal, tréfás versezetekkel Budapestig mulattatta útitársait, kik ökrendeztek a nevetéstől.

Budapesten egy hét mulva a pályaudvarok táján tűnt föl. Itt árulgatta verseit, zöld, piros szalmapapiroson, az *Égi Jelenés* és a *Hazám* címűt, de nemigen volt keletjük. Csak menekültek vásárolták, akik — szegények — mindent megvettek, amitől jóhírt reméltek.

János arca most is piros-pozsgás volt, szeme zavartalanul kék, szava ejtése paraszti és ízes, példaképe a fajtájának, mely annyira bölcs és józan, hogy szenvedésében is úri mértéket tart, őrületében is ügyel méltóságára.

Kabátjára, baloldalt — a szíve fölé — nemzetiszínű szalagot varrt, keresztalakban:

Ha kérdezték, miért, ezt felelte:

— Mivelhogy Krisztus urunkat is körösztre feszítötték.

Délelőttönként nyakába vette a várost. Válláról foltos, ütött-kopott parasztharisznya lógott, melybe kenyeret tett, papírokat és a *Rajz*-ot, melyen oda

van írva a *Nap*, a *Hold* és az *Ászló*. Ezt akarta bejelenteni mindenütt. A minisztériumokban, a hivatalokban, a lapok szerkesztőségeiben *„miszerint hivatalossan is vögyék tudomásul"* és *„tétessék határozatba mindön magyarok ártatlansága"*.

— Begyakoroltatván az igasságtövésbe, mint hitelös, égi jogász hirdetöm és perhorreszkálom a népek törvényét — mondotta.

De amint kitekergette írásait és tovább beszélt, kedves alföldi szavain átütközött valami idegen és lidérces láng, melytől a hallgatók megdöbbentek. Pár koronát vetettek neki. Később azt se adtak. Szolgák, ajtónállók karjánál fogva vezették ki ezt a magyar parasztot és sarkára csapták az ajtót.

Akkor bolyongani kezdett a városban. Mint a bitang kuvasz, a parasztkutya, mely kócosan-borzasan, a megveszéshez közel fut-fut hazátlan és nem találja helyét sehol, csatangolt az idegen város aszfaltján. Kalapját elhagyta valahol. Hajadonfőt járkált és utcapadokon hált. Egy éjszakai hajszán elfogta a rendőrség s mert nem tudta magát igazolni, két napig fogvatartotta. Haza akarták toloncolni. János, mint menekült, vagonban kapott szállást. Itt irkált mindenféle szomorú és vidám versezeteket, melyeket utcán jártában hangosan mondogatott.

Ruhája hónapok multán cafatokban lógott testéről, hajtókáját belepte a piszok. Egyszer egy kispesti kocsmában megverték és kirúgták az ajtón. Orrán sokáig látszott két véres csík. Az emberek megálltak a fűzfapoéta előtt, aki valamit hasonlított Hazafi Veray Jánoshoz és nézték.

Körötte pedig folyt az élet. Szónokoltak, loptak, raboltak, irigykedtek és rágalmaztak, üzleteket kötöttek, a valutaűzérek feleségei díszelőadásra hajtattak az Operaházba, a pöffedt igazgatók szájuk-

ban füstölgő szivarral vágtattak gépkocsijukon, a vendéglőkben cigányoztak, a kávéházban tortákat ettek, a bárban a város ringyó-színésznői angol és francia tisztekkel pezsgőztek, az orfeumban csiklandós kuplékat daloltak és fox-trottot lejtettek, a klubban százezerkoronás bankokat húztak ki egy tétre, a tőzsdén hausse és baisse volt, a márka árfolyama emelkedett és esett és csaltak, liszttel, zsírral és cukorral, selyemmel, gyémánttal és szesszel, szerelemmel, művészettel és politikai jelszavakkal, kabáttal és gubával, magyarsággal és nemzetköziséggel egyaránt.

János minderről semmit sem tudott.

Amint esténként zúgó parasztfejét egy gázlámpáshoz nyomta és nézte a reménytelen kavargást, ő volt ebben a hűtlen országban a hűség, ő volt ebben a rothadt városban a megalázott szenvedés, a pokolba hullajtott ártatlanság, a jogászfajta szent prókátora, a leggyilkosabb világtörténelmi pör égi fiskálisa, a vértanú, kürtös és apostol, a dalolni és szólni nem tudó igric, aki csikorgó-ízetlen rigmusokban jajgatja ki barbár fájdalmát, a századokig parlagon hagyott parasztság magáraocsúdása, az eltékozolt napkeleti gazdagság, egy évezredre nyúló sajgó visszaemlékezés, Komárom, Kassa, Pozsony, Eperjes, Losonc, Szabadka, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely keserve, egy nép ki nem szakadható halálordítása.

Ő volt a magyar költő.

ÖTÉVI FEGYHÁZ

MÁR koradélután bement dolgozószobájába, mely a kiskertre nyílt, elkülönözve lakása többi részétől, az első emeleten.

Havas délután volt, korán sötétedő, úgy két órakor már meggyujtotta íróasztalán a villamoslámpát. A cserépkályhában rózsaszín lánggal lobogott a tűz. Szemben vele néhány fa állott — egy öreg diófa, meg egy barackfa — tar gallyakkal, fehér téli bundába burkolódzva.

Az ügyész ezen a vasárnap délután vádbeszédére készült. Negyven év körül lehetett, egészséges, izmos, nyugodt férfi, mintaképe a mérsékletes és egyensúlyozott embernek, kinek minden vonása szabályos, az idegesség rángása nélkül. Le lehetne őt fényképezni egy néprajzi tankönyv számára és aláírni: „középeurópai férfi".

Régen elmúltak azok az idők, mikor munkája izgalomba hozta. Tíz évvel ezelőtt — pályája kezdetén — még visszadöbbent egy-egy szemtől, mely könnyek forró záporában fürödve tekintett rá, egy-egy szenvedő arctól, mely annyira hasonlított minden más archoz, testvéreink, anyáink arcához. De idő kellett, míg hozzászoktatta magát a jó kenységhez, mely nélkül a tett ideges és beteg kapkodás. Képzelete minden gonoszságot és förtelmet meg-

értett, de kristály világossággal látta az egyénnel szemben a mindenki igazát. Tudta, hogy a földi igazságszolgáltatás csak viszonylagos valami és épp ez adott neki erőt a cselekedetre. Immár csak tárgyak voltak szemében az emberek. Mint jó sebész, biztos kézzel vájkált az életekben. Néha könyökig vérben tárta föl az undok bűnök tályogait, melyekből csurgott a genny, az alattomos kis sebeket, melyek titkos átszövődéssel mérgezték az egész szervezetet és bizony nem egyszer súlyos műtétei is akadtak, amikor a beteg annyira rothadtnak mutatkozott, hogy csak a halál volt az egyetlen gyógyszer. Ilyenkor emelt hangon kérte a büntetést. És éppúgy nem nézett a vádlottra, mint a sebész arra a betegre, akit operál.

Most ifjúkori szenvedélyével adta magát oda a kék és rózsaszín ügyiratoknak, melyek egy betöréses lopásról tettek jelentést. A szomszédos faluban egy huszonöt éves legény éjnek idején átmászott a falon, betörte a kaput s ellopta a kasznár pénzét, — vagy kétezer koronát — két új csizmáját és egy aranyórát, melyet a szekrényben lelt meg. A szakértői szemle megállapította, hogy a kaput bezárták és a tettesnek nem túlságosan nagy erőfeszítést kellett kifejtenie, hogy behatolhasson. Lehet, hogy szerszámot is használt. Az ügynek ez a része különben nem egészen világos.

Három óra tájt a szobalány behozta a feketekávét, mely termékeny józanságot árasztott fejében. Úgy látta, hogy az eset nem is olyan bonyolult. Maga a tettes nem jelentkezett, csendőrök fogták el, a bűntényt követő napon. Első kihallgatásánál tagadott, bár az orozott holmit megtalálták nála, az aranyóra kivételével, melyet jóelőre egy pöcegödör mélyén rejtett el és szemetet lapátolt rá.

— Egyszerű az egész, — ismételte magában — iskolaeset, mint az orvosok mondják, mely egyszerre az összes kiáltó tünettel jelentkezik. Kórjelzés: betöréses lopás. Orvossága: ötévi fegyház.

Már fogalmazta az indokokat, melyeket holnap védbeszédében akart elmondani, mikor kopogtak ajtaján s prémes bundában bejött a felesége, aki a kisfiával látogatóba készült.

Ozsonnára hívták őket valahová. Pali szépen meg volt fésülve — oldalt választották el szőke haját — és erre az ünnepi alkalomra lehajtott keménygallért kapott, csokorrakötött selyem nyakkendővel. Láthatóan rosszul érezte magát. Minden hatéves gyerek útálja a rendet és tisztaságot. Ő is nyafogott, hogy szúrja a gallér, nem akart elmenni. Előre csúfolta azokat a tiszteleremeltő bácsikat és néniket, kiket szülei végtelenül kedvesnek és vonzónak akartak feltüntetni. Duzzogva felmászott apja székére, az íróasztalon kotorászott. Az ügyész fölemelte, levegőbe dobta, a fiúcska a síráshoz közel, ingerült kacajjal fölkapott egy léniát és hadonászni kezdett vele. Apja rászólt. Erre Pali kiöltötte nyelvét, köpködött, anyja után szaladt és erősen becsapta maga után az ajtót.

— Pali! — szólt az ügyész, mert meg akarta feddeni.

— Haszontalan! — kiabált most már erősebben és a kilincsre tette kezét, hogy utána menjen.

A kilincs azonban nem engedett.

Az ajtó be volt zárva.

Kétszer-háromszor is megpróbálta. Nem lehetett kinyitni. Semmi kétség, a kis imposztor kívül rázárta dolgozószobája ajtaját és eltűnt. Gyakran csinált ilyen rossz tréfákat.

— Szemtelen — mondta az ügyész és elmosolyodott.

Aztán haraggal tette hozzá:

— Hallatlan.

Csöngetett a szobalánynak, hogy nyissa ki kívülről az ajtót. De a szobalány többszöri csöngetésre se jött, úgy látszik, vasárnapi kimenője volt. Legyintett kezével és leült az íróasztalhoz.

Ezt a délutánt úgyis erre szánta, dolgozni akart, estéig. Langyos levegő cirógatta körül, senkise zavarta, csönd volt. Mikor gyerekvisongás hallatszott a másik szobából, sokszor vágyott ilyen nyugalomra. De most, hogy birtokába jutott, túlontúl nyugodtnak és hangtalannak találta. Kocsik nem jártak az utcán, csak emberek suhantak a neszfogó hószőnyegen kísérteties, néma lépéssel. Mit tegyen? Unalmában levágta körmeit a tollkésében levő kis ollóval. Sétált, ásítozott, fütyörészett, aztán újra az aktákba süppedt.

Sokáig ülhetett az íróasztalánál, mikor észrevette, hogy tulajdonképpen nem érti mit olvas, kétszer-háromszor is át kell futnia egy-egy mondatot, akkor is unottan kóválygognak körülötte a hivatalos stílus papírfoszlányai, a paragrafusok dugóhúzói. Valami zavarta. Az ajtó felé tekintgetett és újra megpróbálta a zárat.

— Bezártak, — gondolta — rab vagyok — és erre valahogy izgalomba jött. Ha például rosszul lennék, csak egy pillanatra és megállna szívverésem, vagy elszédülnék, akkor...

Igen, telefonozni nem lehetett, mert a telefon az előszobában állt és nem juthatott hozzá.

— Az ablakot kellene akkor kinyitnom — tönrengett — és kiabálnom kellene. Csakhogy a kert az utcától messze van, senkise hallaná hangomat.

Ha pedig meghallaná, hogy magyarázzam ezt a furcsa esetet? Mindenki hazugságnak gondolná és kinevetne.

Belátta, hogy csak a türelem segíthet. Végre azt mondták, hogy félkilencre hazajönnek, nem maradhatnak tovább. Addig azonban öt teljes óra van.

— Szóval, — dünnyögött — öt órai fogság.

Mióta elmentek, alig múlt el több harminc percnél, pedig úgy érezte, hogy legalább másfél órája nincsenek itthon. Nézte óráját, a nagy- és kismutatót s a percmutatót is, mely szabályosan baktatott végig a számára leírt kis köröcskén, lassan, nagyon lassan, majdnem unatkozva az örökké egyforma munkától. Egyszerre elöntötte a düh.

— Hiába, ebben a házban soha sincs rend. Évek óta eredménytelenül küzdök ellene, a fejetlenség napról-napra nagyobb. A gyerek vásott, a nevelése el van hibázva, de nemcsak ő a hibás. Mindenekelőtt az anyja a hibás, kinek olyan sajátos nevelési elvei vannak, hogy mindent ráhagy. Most is mindjárt kézen foghatta volna a fiút s akkor semmise történik. Aztán a szobalány sohase ügyel semmire, az is a külső zárban hagyja a kulcsot, mellyel akárki bezárhatott volna. A falusi tehén. Lehetetlenség így tovább élni. Ez nem családi kör, de bolondok háza, idegklinika, tébolyda.

Ökölbe szorult a keze és lihegett, hogy ilyen megalázó, bohózati helyzetbe került, tehetetlen haragjában rombolni szeretett volna. Szeme kigyúlt, a vér fejébe nyargalt. Odament a kilincshez és teljes erejével rázni kezdte.

Ez a birkózás, melybe beletette egész erejét, semmi eredménnyel se járt. Sokkal gyöngébb és ügyetlenebb volt, semhogy kiszakíthatta volna az

ajtót. De azért újra és újra nekiesett, szikrázó szemmel, szitkozódva.

Csüggedten hullott le a kilincsről. Miért is akarná kinyitni? Hiszen nem szándékozott utcára menni, a másik szobában se keres semmit. A gyűlölet lángoló parazsai lassanként halványodni kezdtek benne, csöndesen kialudtak, megszürkültek s a hideg, unalmas hamu körülvette őt és beporozta. Leült egy székre. Közönyösen, tompa megadással. Lehajtotta fejét. Mélyet sóhajtott. Egészen úgy, mint azok, kiket oly sokat látott és most magának se akart megnevezni.

Azon gondolkozott, mit tegyen, mert se dolgozni, se olvasni nem volt képes, az idő pedig oly lassan mult. Kereste szivartárcáját, de nem találta, az ebédlőben felejtette. Szomorú sóhajjal lemondott a szivarról is. Talán elaludna. Egykor, mikor sokat kellett utaznia, hátradőlt a vasúti fülkében és mindíg álommal csalta meg az időt.

Most nem tudott aludni. Szemét tágra meresztette és úgy nézte a mennyezet árnyékfoltjait. A dühroham után elfáradtan hevert, mint egy darab fa, nem lázadott többé, egészen átadta magát a közönynek, a névtelen unalomnak. Zsibbadtan az élete járt a fejében, diákévei, kedves és vidám gyermekkora s házassága. Eddig sohase szenvedett igazán. Tavaly spanyolnáthában feküdt, két hétig, kis lázzal. Diákkorában megszúrta nyakát egy darázs. Aztán harmincéves korában kihúzatta két fogát, mindakettőt érzéstelenítéssel. Mindössze ennyire emlékezett.

Szokása szerint nagy víztükröt képzelt el, óriási, egyre növekvő vízkörökkel, mint mindíg, mikor mesterségesen akarta előidézni az álmot. Ennek se volt eredménye. Újra és újra kinyílt a szeme,

éber tűzzel égett benne az álmatlanság és szövögette-fonogatta az ügy szálait, mellyel délután foglakozott. Vas Gábor, igen, így hívták a vádlottat. Unalmában kirajzolta arcát is, nagyon pontosan, holott csak egyszer látta. Afféle közönyös arc volt ez, mintha fából faragták volna, színtelen és jelentéktelen gyári munka és szeme is merev-nézésű, üres, üvegszem. Ezzel a szemmel azonban néha nagyon meghatóan tudott nézni. Szűk homlokában volt valami szánalomkeltő. Valahogy a természet pogány művének tetszett ez a homlok, mely az ősidők erejét lehelli és nem ismer se írást, se törvényt, vak ösztön forrósága vezeti szeszélyes célok felé.

Az ügyész fölkelt a díványról, mert fázott. Közben a tűz is kialudt. Kapargatta a döglött parazsat, de már nem tudta fölélesztení, éhes is volt kissé, minthogy korán ebédelt.

Hét óra felé újra elővette az ügyiratokat, olvasgatni kezdte. Átnézte a szakértői szemléről szóló jelentést s most meggyőződött, hogy a szekrényben, melyből az aranyóra eltűnt, bennemaradt a kulcs és valószínűen be se csukta a tulajdonos.

— Ha ez így van, akkor az ügy lényegesen változik — mondta.

Aztán eloltotta a lámpát. Künn már öregéjszaka volt, barátságtalan, csillagok nélkül. Pillanat alatt elborította a szobát. Csak az udvar fái küldöttek vaksi, borzongó ezüstfényt, melytől a sötétség gyászos csillogást kapott. Az ügyész leült egy alacsony székre.

— Érdekes, — gondolkozott — előbb észre sem vettem ezt a részletet. Aztán Vas Gábor gyakran járt a kasznárhoz, nála dolgozott és nem egyszer ott is aludt. Semmiesetre se minősített betöréses lo-

pásról van szó. De az ostoba paraszt sohase beszél, csak néz, néz, azzal az üres üvegszemével.

Vállat vont s az emberekre gondolt, kik szenvednek, sírnak, jajgatnak és mindig boldogtalanok, bűnös, bolond, vérző, sápadt szörnyei ennek a földgolyónak.

Most már nem is türelmetlenkedett. Szinte jólesett tétlenül ülni, ölbetett kézzel, fáradtnak érezte magát. Sokáig, nagyon sokáig ült így, gondolat nélkül, szomorúan és figyelte az idő lassú múlását.

— Öt év — suttogta és a sötétben próbálta megnézni óráját, de nem látott semmit.

Mintha fekete zsákokból öntötték volna rá, a homály megnövekedett fölötte, összecsapott rajta, ő pedig egy mozdulattal se árulta el magát, semmit se várt, semmit se akart. Arról is megfeledkezett, hogy éhes és fázik. Az éjszaka egészen eltemette.

Félkilenc után megérkezett a szobalány, aki kinyitotta az ajtót. A szoba rabja átment a másik szobába, ahol azonnal a nagytükör elé állt és megnézte az arcát. Halálosan fehér volt, unott, dúlt és püffedt. Mintha kicsit — egészségtelenül — meg is hízott volna.

Feleségének csak ennyit mondott:

— Ma nagyon sokat dolgoztam — és korán lefeküdt, mert másnap reggel főtárgyalása volt.

Itt még tisztáztak néhány vitás kérdést, mire a bíróság az enyhítő körülmények figyelembevételével csak háromévi fegyházra ítélte Vas Gábort. A vád képviselője megnyugodott az ítéletben.

ÖRÜLT

AZ ADÓHIVATAL temetőhöz hasonlít, melyben órákig lehet bolyongani.

Hosszú, egymásba torkoló folyosóin a por és enyészet szaga terjeng s a sötét lépcsőházban minden hang jajgatássá válik, mely messzevisszhangzóan segélyért kiált. Talán az elkallódott emberek lelkei panaszkodnak, kik évtizedekig robotoltak itt.

Ha végigmennek a folyosókon lobogó lepkeláng alatt, — kezükben a sok fehér aktával — kísértetnek rémlenek, kik lepedőket cepelnek magukkal.

Az egymás mellett levő szobák a sírok, melyekbe ki-ki eltemette életét, megecetesedett reményeit. Az igazgatóknak díszsírhely jut, remek terem, aranyozott ajtószárnnyal, szőnyegekkel, világos mauzoleum, mely tekintélyes kövérségét őrzi, rengeteg hiúságát, címeit. Mellette falba vájva már kisebb kripták, jobb hivatalnokok számára, de még mindíg jelzőtáblával, mely feltűnteti nevüket. Aztán a beláthatatlan folyosókon a névtelenek. Ajtók... lábtörlők... mögöttük emberek... egyik olyan, mint a másik... reggel bejönnek, késő délután vánszorognak haza... Melyik szobában ülnek? Maga a szolga is csak vállat von, rámutat valamelyik kis cellára.

Kis sírok, melyeknek besüppedt a keresztje, eltűnt a dombja, valahol a temető legvégén.

LAJOS a harmadik folyosó udvarra néző balszárnyán dolgozik, a mosdó-helyiség tőszomszédságában, hol állandóan zuhog a víz.

Aki először jár itt, annak elszorul a torka a reménytelenségtől. Ő azonban mindezt már megszokta. Reggelente elégedetten jön, boldog, mikor beteszi maga után az ajtót, mely elválasztja a világtól. Szereti, hogy szobája homályos s ha süt a nap, leengedi a függönyt.

Szembe vele lóg a tükör. Sohase tekint beléje. Mit is láthat ottan? Egy negyvenöt éves arcot, két riadt szemet, mely fél mindenkitől, önmagától is, kopaszodó homlokán néhány tincs hajat.

Szobájában kívüle még négy fiatalember ül. Ők még néha fölsóhajtanak, valami jobbra vágyakoznak, színésznőkről beszélnek, vasárnap jobb cigarettát szívnak, virágot tűznek feslett gomblyukukba.

Ez a négy fiatalember minden szerdán este együtt vacsorázik, mikor megbeszélik életük aprócseprő eseményeit Lajosról is sok szó esik. De beszéd közben csodálkozva veszik észre, hogy nem ismerik. Nem tudják például, hogy budapesti-e, vagy vidéki, otthon ebédel-e, vagy vendéglőben, hogy nőtlen-e vagy nős. Lehetetlen közelébe férkőzni, mert van egy mozdulata, mellyel minden érdeklődést elhárít.

— Pardon, — mondja, nyel egyet s közben azt gondolja — *„ez magánügy"*.

Tavasszal megnyiratkozott, valamelyikük észrevette, egy megjegyzést tett. Az „öreg" erre elpirult.

Két évvel ezelőtt az történt, hogy régi sötétbarna ruhája helyett sötétszürke ruhát csináltatott. Remegve lépett a hivatalba. Amitől tartott, bekövetkezett. Csodálkozó moraj fogadta.

Ő pedig sokáig feszélyezetten járt-kelt, míg így is meg nem szokták barátai.

EGYIK szerdai vacsorán a négy közül a legfiatalabbik, ki lóversenyekre jár és monoklit visel, ekép szólt:

— Az öregről mindent megtudtam.

Szünetet tartott, körülnézett s mint francia darabokban szokás, az érdeklődés fokozására cigarettára gyujtott.

— Tegnap estefelé meglestem őt az utcán — kezdte s elnevette magát. — El se képzelitek, milyen nevetséges így. Öt éve ülök vele szemközt, de itt künn még mulatságosabb, a többi ember között valahogy a *„magánügyét"* is érzem, melyről ő oly tisztelettel beszél. Fölszegte fejét, senkire se nézett, állig gombolkozva sietett előre.

A többiek mosolyogtak, mert látták maguk előtt az öreget.

— Átmentem a másik oldalra és tíz méternyi távolságban követtem őt. Zeg-zugos utcákon vezetett vagy félóráig. A Külső Rákóczi-úton azután befordult egy ronda kis kávémérésbe, melyen ez van fölírva: *Nagykávéház.*

Halálos csöndben figyelt az asztal.

— Megállapodtam az utcán, a függönvön bekukucskáltam. Afféle kis külvárosi kávémérés volt, viaszkosvászonnal borított asztalkákkal, hol közkatonák, munkások kávéznak, keserű mákospatkót rágnak. Az öreg eltűnt szemem elől. Egyszerre lá-

tom, hogy a konyhából otthonosan jön ki, maga hozza vacsoráját, a kávésné melléje ül. A nő kövér és csúnya, túl az ötvenen. Aranykarikák lógnak füléből s minden foga arany. Gyerekek, becsületemre, azt hittem, hogy álmodom. Felesége ez és ő a tulajdonos? Nem értettem a helyzetet. Bementem a házmesterhez. Az kivallotta, hogy az öreg már két éve udvarol a kávésnénak, kinek van egy kis megtakarított pénze, szegény Lajos el akarja venni. De egyelőre szégyelli az ügyet.

A fiúk úgy ordítottak, mint az indiánok. Hátra dőltek, az asztalra borultak a nevetéstől. Ezt nem lehet annyiban hagyni. Másnap majd rajtaütnek, mintha véletlenül történne, betoppannak hozzá a kávémérésbe.

FORRÓ délután volt. Amikor a kávémérés ajtaját kitárták, látták, hogy a vendégek a legyek álmos muzsikája mellett görögdinnyét esznek.

A kávésné nem volt otthon. Lajos ingujjban szolgálta ki vendégeit. Épp tányért tett az asztalra, mikor a társaság ártatlan arccal, de nagyon határozottan belépett.

A monoklis szólította meg:

— Szervusz, öreg — mondta és nyujtotta kezét.

— Ó, — szólt Lajos és egyet lépett hátrafelé, a feléje nyujtott kezet pedig nem fogadta el. Egy asztalba kapaszkodott, hogy el ne vágódjék a padlón.

— Nem ismersz meg?

— Nem — mondta rémülten.

— Ugyan ne tréfálj. Engem se ismersz?

— Hát engem?

— Nézd, itt vagyunk mind a négyen. Öreg,

drága apánk, hogy kerülsz ide? Kávés lettél? — kérdezték tőle.

— Sajnálom, nincs szerencsém — hebegte.

— Megbolondultál?

— Tévedni méltóztatik, — mondta — ez csak tévedés lehet — és zavarában lehúnyta szemét, azzal az oktondi reménnyel, hogyha nem látja őket, akkor talán ők sem látják őt.

— Megőrült! — kiabálták a fiatalemberek és zajongva, kacagva, sivalkodva hagyták el — egészen megőrült.

LAJOS beszédült a konyhába, leült egy lócára, gondolkozni próbált. Mi történt? Egyelőre maga sem tudott számot adni, csak azt érezte, hogy nagyon-nagy ostobaságot követett el, melynek kiszámíthatatlanok a következményei.

Fényes nappal letagadta magát négy jóbarátja, mindennapos pajtása előtt, kiket egyszerűen nem akart megismerni. Megsértette őket, de segített magán, mert — nyilvánvaló — úgy se hiszik el, hogy nem ő volt. Nehéz ügy, meg kell adni.

Mindenekelőtt nehéz a folytatása. Mit tegyen holnap? Egész éjjel ezen töprengett. Levelet írt főnökének, hogy nem megy be a hivatalba. Hajnal felé széttépte a levelet. Az ügyet, gondolta, nem lehet betegséggel elsímítani, a távolmaradás oka újabb gyanút keltene. Igenis, be kell mennie, helyt kell állnia, mintha semmi sem történt volna, tovább kell haladni azon a nyomon, melyen tegnap elindult. Itt csak a következetesség segíthet.

De MIKOR hivatalába lépett, egyszerre fölhajtotta gallérját, talán abban a hiszemben, hogy ez valahogy mégis segít rajta, barátjai majd valaki mással tévesztik össze, azt képzelik, hogy mégsem őt látták tegnap.

— Jó reggelt — köszöntötték, fojtott kíváncsisággal.

— Jó reggelt — viszonozta.

— Hogy vagy?

— Köszönöm, jól — szólt és várt, mert nem mert szemükbe nézni... — Azaz, — tette hozzá — nem egészen jól és köhögött erőltetetten — tegnap tudniillik kissé meghűltem.

— Hol?

— Nem tudom. Így nyáron mindig nagyon meg szoktam hűlni — és úgy érezte, hogy már jó úton halad.

— Parancsolsz aszpirint?

— Kérnék.

Az aszpirint föloldotta egy pohár vízben, megitta, köhögött.

Félóra mulva:

— Jobban vagy?

— Kicsit jobban — mondta hálásan. — De még mindig heves főfájásom van. (Ezt a szót életében először alkalmazta.)

— Parancsolsz talán még egy aszpirint?

— Nagyon kérnék.

Újra fölhajtotta az orvosságot. Szíve kapimpált, patakzott róla a verejték.

Nem, ez így nem mehet tovább. Mért vette be a kétgramm aszpirint? És miért fecseg össze-vissza

tücsköt-bogarat? Szamárság. Úgy marja arcát a szégyen, mint a vitriol, az undok emlék csörömpöl fejében és kiabálni kénytelen az utcán. „Tyhű, de jó kedvem van“ ... mondja, mikor szenved. „Jaj, de fáj a fejem“, dörmögi maga elé, nem is fáj a feje, vasárnap van ... állapítja meg, pénteken.

Barátjaival egyszer el akarta hitetni, hogy megszólították az utcán, összetévesztették valakivel, „ami gyakran megtörténik, mert nagyon hasonlít arra az illető úrra“. Ezzel a mesével kevés hitelre talált.

Mit tegyen? Szakítani kellene az özveggyel. Sajnos, ez nem oly könnyű. Próbált tőle elmaradozni, de pár nap mulva újra visszatért. Lenne aztán még egy mód. Az, hogy mindent töredelmesen bevall a fiúknak. Otthon ezt remekül el szokta képzelni: bizalmas beszélgetésre hívta őket, „becsületszavukat veszi“, hogy hallgatnak és aztán kiönti keservét. De mikor a hivatalban beszélni akarna, nyelve görcsöt kap.

ABBAN hiába reménykedik, hogy majd mégis elfelejtik az egészet. Egyre gyakrabban ismétlődnek a botrányos jelenetek.

Falakból, ablakokból, ajtónyílásokból csúfondáros hangok vijjognak feléje:

— Féldebreceni ... kiskávé ... nagykávé ... fizetni ...

Borzadozva hallgatja, első gondolata, menekülni innen valahová. De hová? Akárhová, egy puszta szigetre, ahol az, ami van, nincs és az, ami nincs, van. Inkább megőrülni. Igen, inkább megőrülni.

Lajos nem tudja, milyenek az őrültek. Régen, valamikor, a színpadon látott egyet, tört-zúzott, az-

tán kukorékolt. Kétségtelen, hogy ő nem kukorékolhat mindjárt. Eleinte tehát csak szédülésről panaszkodik, — majd — angyali ravaszsággal — elbeszéli, hogy „nem tudja miért, de romlik emlékezete, mindent elfelejt", utóbb saját lakását sem tudta megtalálni. Orvosa feltétlen nyugalmat ajánl.

Szemöldökét magasra vonja, úgy tartja, öt percig, írásközben hirtelen fütyülni kezd, épp oly hirtelen abbahagyja, a szoba közepére megy, ott pár centiméter magasra ugrik.

Nyáron vastag téli sált köt nyakába s mikor legizzóbban tűz a napfény, kinyitja esernyőjét.

Vajjon mi ezzel a célja?

Érzi-e, hogy hiba van a kréta körül s ügye még azzal sem jönne rendbe, ha csakugyan megőrülne?

Ahhoz, hogy a kínos kis eset feledésbe menjen, legalább is az kellene, hogy barátai őrüljenek meg, még pedig egyszerre, mind a négyen, ami kissé körülményes dolog.

NAGYOBB rohama egyetlenegyszer volt: esküvője előtt való napon, mikor már hangosan célozgattak a közeledő nevezetes eseményre.

Ekkor bandzsítani kezdett. Fényjeleket észlelt az adóhivatal és templom között, a köpőládát hadászati okból a másik sarokba tette és védekező állásba helyezkedett.

Kávéját pedig nem itta meg, hanem beleöntötte a lila tintát.

KÉSŐBB nem volt több kitörése.

Mióta megházasodott, gyógyultnak tekinthető.

A NAGY CSALÁD

Híres, régi család volt, valami különös vérből, a középkor titokzatos ízével, ott lakott egyemeletes házában, a kisváros közepén.

Örmények vagy spanyolok lehettek valamikor, de idők során magukba fogadtak mindenféle erős, fűszeres vért, meggazdagodtak, tekintélyre tettek szert s számtalan előnévvel, rozsdás címerrel dicsekedtek.

A férfiak leopárdokhoz, a lányok vadmacskákhoz hasonlítottak. Sohase láttam ilyen remek embereket. A kicsinyek még a gyerekbetegségeket se kapták meg, az öregek pedig túl a hetvenen egyenesen jártak, bot és okuláré nélkül.

Egy reggel, mert hogy a legkisebb fiúval iskolába mentem, ő ezt mondta:

— Te, — és itt megállt, mereven szemembe nézett — tegnap éjjel a holdban voltam az apámmal.

A csodálkozástól, irigységtől semmit se tudtam felelni.

— Az apámnak van egy kis villamosgépe — folytatta. — Csak akkora, mint egy gyufatartó. Ez két és fél perc alatt elvisz oda.

— És ott is alszotok?

— Hogyne, két ágyunk van a holdban.

— Az nem lehet — mondtam s tovább érdeklődtem a holdba való utazás módozatai iránt, melyeket barátom pontról-pontra elárult. Patakzatos folyamatossággal, pillarebbenés nélkül beszélt. Könyörgésre fogtam a dolgot, vallja be, hogy csak tréfált. Erre azonban nem volt hajlandó.

Később közölte, hogy Jókai regényeit tulajdonkép nagybátyja, Géza bácsi írja.

Én ekkor már tudtam, hogy kicsoda Jókai. Édesanyám látta őt a milleneumkor és sokat beszélt magas alakjáról, kék szeméről, ősz parókájáról. Aztán Géza bácsit is ismertem. Ősszel parasztszekéren zörög végig a városon, zöld vadászkalapot hord, disznósörtével. Nyulakra vadászik és nekünk is küld néha-néha egyet. Őt nem tartottam olyan okos embernek, mint Jókait és a dolog általában hihetetlennek tetszett. De Károly megmagyarázta, hogy ő itthon írja meg regényeit, postán küldi Pestre, ott pedig szerénységből Jókai neve alatt jelenteti meg, aki jó barátjuk. Gyakran el is jön hozzánk. Éjjel, mikor senki se látja.

Minden nap hasonló újsággal fogadott. Egyszer avval dicsekedett, hogy igazi krokodilja van a fürdőkádban, máskor meg, hogy hetente ezer korona zsebpénzt kap anyjától, melyen lovakat tart, a városon kívül. Ezek nagyon felbosszantottak. Föl is tettem, hogy szemébe vágom hazugságát, de mikor beszélt, bátorságom elmult s hallgattam tovább, mert valójában érdekelt.

— Mit szoktatok például reggelizni? — kérdezte tőlem.

— Kávét.

— Mi, kérlek, csokoládét és mazsolaszőlőt.

— Hány szobátok van?

— Három.

— Nekünk tizenöt. Négy szoba fönn, tizenegy lenn a föld alatt, hogy meg ne lássák az emberek.

AZTÁN belopózkodtam hozzájuk.

Szívdobogva nyitottam ki a kisajtót, melyen át kavicsos udvarra jutottam. Egy agár jött elém, szelíden. Sütött a nyári verőfény, az ablakokon szivárványos karikák fénylettek, én egészen átengedtem magam az idegen hely varázsának és felejtve szándékomat, sokáig tétováztam ottan, megbűvölten. Az udvar végén, mint megsértett hercegnők, pávák sétáltak, rozsdás hangon rikoltottak.

Kinyílt a kerti ajtó, egy leány lépett elém, magas és karcsú, kezében egy könyvvel, melyet olvasott. Utána még két lány került oda és három kisebb-nagyobb fiú, kiket nem ismertem.

— Itthon van Károly?

— Nincs — mondták egyszerre.

A következő percben Károly megjelent az ajtóban. Ezen senki se csodálkozott. Mintha semmi se történt volna, bevezettek a szobába.

— Barátom, — mentegetődzött Károly — bocsáss meg, ma nem mutathatom meg az összes szobákat, apám elutazott és lelakatolta őket.

Így is volt elég látnivaló. A homályos folyosón vaskalitkában papagáj gubbasztott és csökönyösen egy mondatot ismételgetett.

— Stefánia, — kiabált pajtásom a nénjének — hol van a puska, melyet a német császártól kaptunk?

— Az el van zárva — mondta a lány és tovább olvasott.

— El van zárva, — hadarta Károly — de itt

van a tőr, a perzsa sah ajándéka. Apám jó barátja a perzsa sahnak. Nézd, milyen fényes.

Kezembe vettem és néztem.

— Malvin, — szólt másik nénjének — hol az aranykard?

— Azt javítani vitték.

— Javítani vitték, — ismételte — de itt a yatagán, a mohácsi vész idején hozta egyik ősünk. Százezer koronát ér, a múzeum már kérte, de mi nem adjuk oda. Ugy-e, Krisztina?

— Igen — felelte Krisztina.

Kábultan nézelődtem, minthogy ilyesmikről még nem hallottam, időm se volt felocsúdni a meglepetéstől, mindig valami új tárgyat tettek a kezembe. Beszéltek mindannyian egyszerre. Szinte dulakodtak körülöttem, hogy szóhoz jussanak, egymás szavába vágtak. Azt hittem, meseországba jutottam. A négy kicsiny és alacsony szobában rengeteg ember volt, nemcsak a fiúk és lányok, hanem ismeretlen ősz nénik, nagymamák és rokonok, kik itt laktak és kötöttek, horgoltak, kártyáztak. Ezek többnyire az ablakmélyedésben ültek, magas dobogón, melyről két lépcső vezetett le a padlóra. Magukhoz intettek és szenvedélyesen, kitörő örömmel szájon csókoltak, úgyhogy elfulladt lélekzetem.

— Aranyvirág, — mondták — gyémánt — és lapos mellükhöz szorítottak.

— Igaz, kérem, — fordultam egyik ősz nénihez — hogy ide az udvarra egyszer leesett egy csillag?

A néni bólintott és az asztalra mutatott, hogy akkora volt. Aztán tovább pasziánszozott.

A másik néni, aki magasabb volt, inkább foglalkozott velünk. Sokat beszélt régi birtokukról, melyen olyan nagy almák termettek, mint a tök és olyan diók, mint a dinnye. Öreg szemében ilyenkor Kánaán

regényes bősége tükröződött. Estefelé pedig rémmeséket mondott. Kétszáz farkas rohant tajtékos nyelvvel a gróf szánkója után, mely a hósivatagon repült. A gyerekek sivalkodtak a sötétben és végül, mikor a szánkó szerencsésen a kastély elé kanyarodott, tapsoltak.

AZT REMÉLTEM, hogy barátomat saját otthonában leleplezhetem, de láttam, hogy csupa szövetséges környékezi és biztosan mozog közöttük. Körültekintettem. Nagy kínai legyezők, aranypillangók ragyogtak a falon. Az asztal az ebédlő közepén egy dobogón foglalt helyet, úgyhogy a szoba színpadhoz volt hasonlatos és azok, kik benne le-föl járkáltak, színészekre emlékeztettek. A lányok a dobogón álltak és hátravetett fejjel a távolba néztek. Fullasztó forróság terjengett, a családiasság, a túlfűtött életkedv délszaki melege, melytől parázslottak a szemek és a szívek hevesebben vertek.

Nemsokára megjelent az anya, magasra tornyozott hajjal, erősen kipúderezve, arany karcsatokkal és nyíltan csókra nyujtotta kenőcsöktől puha kezét.

— Csókolj kezet — figyelmeztettek hangosan.

A másik szobában hosszú, patkóalakú asztalnál már ozsonnára volt terítve húsz személyre.

— Ma is csokoládé lesz? — kérdezték.

— Nem, kávé — felelte az anya, mire én savanyú arccal meredtem rá. — De milyen kávé — tette hozzá, és hogy kedvet gerjesszen bennem, magasra vonta szemöldökét.

— Az, amit Imre bácsi küldött? — egészítette ki barátom. — Imre bácsinak Portugáliában ezüstbányái vannak, nagyon gazdag ember.

— Csak ízleld meg, kisfiú, majd meglátod, milyen jó.

Halvány tejes lötty gőzölgött csészémben, melyet sokáig kavargattam, míg rászántam magam és szemem behúnyva, lehajtottam. A vastag föl, melytől undorodtam, nyeldeklőmhöz ragadt, a tejnek gipszíze, a kávénak fénymázíze volt. De az anya még mindig reámfüggesztette bűvölő szemét. Parancsolóan kérdezte:

— Ugy-e jó?

— Nagyon jó — rebegtem, egy pohár vizet kértem, hogy leöbítsem.

— Most pedig kapsz még valami jobbat — mondta és szájamba nyomott egy darab cukrot. — Kaliforniai mézbonbon.

Közönséges krumplicukor volt, de mert mindnyájan dícsérték, én is elhitettem magammal, hogy kicsit édesebb, mint a krumplicukor.

HA ESETT az eső és sárba fulladt a kisváros, ide menekültem, hogy elfelejtsem tiszta, nyugodt szobáinkat, melyekben annyi rend, szigorúság volt. Úgy éreztem, hogy itt olyasmi történhet, amire otthon nincs kilátás.

Egy vadászfőhadnagy látogatta a családot, csinos fekete fiú, aki Stefániának, a legidősebb leánynak udvarolt. Császári és királyi kamarás volt, a főispán estélyein hátán hordta az arany kamarási kulcsot. Már évek óta szerették egymást, de az eljegyzés, nem tudni, mi okból, még nem történt meg. Esténként a főhadnagy némán kezet csókolt a leánynak és ekkor olyan viaszos sápadtság lepte el az arcát, mintha halálos beteg lett volna. Frissen fésült hajá-

ból illatos szesz párája áradt. A zongorára könyököltek mind a ketten, úgy hallgattak órákig.

Malvinnak több udvarlója volt, köztük a helyi színház hősszerelmese is, aki kürtőkalapban járt. Krisztinához egy jogász írt verseket.

Az APÁT, lovag Martinit, csak ritkán láthattam, mert többnyire úton volt, vidéken vagy külföldön, de útjának rendeltetéséről sohase tudtam meg semmit. Pár órára érkezett meg s másnap már hajtatott az állomásra és utazott tovább. Útról jövet nagyon fáradt volt. Ilyenkor szertartásosan körülvette a család, elhalmozta szeretetével, hirtelen sütött húsokat készített neki. Ő lázat sugározva állt a szoba közepén. Lángolt a szeme, göndör és dús fekete haja arcába lógott. Homlokon csókolta a feleségét és karonfogva az asztalhoz vezette.

— Terézia, — mondta — jöjjön kedves — mert magázta őt, ami nekem nagyon tetszett.

Károly azt beszélte, hogy ilyenkor a királytól jön. De mikor megkérdeztem az apától, igaz-e, nem felelt, hanem szigorúan nézett fiára.

— Hallgass, kisfiam — utasította rendre és melltűjében az óriás rubinkő vöröset szikrázott.

Az apa evett, bort hoztak és hamarosan társaság verődött össze, új rokonokból, akiket még nem ismertem. Mert mindig akadtak újak. Kálmán bácsi borvirágos orral szomorúan ült mellette, tárgyalt vele, halkan, hogy meg ne hallják a többiek. Géza bácsi pedig, aki Jókai regényeit írja, minden pillanatban ásítozott.

Magánhintóban vágtattak végig a főutcán, a lányok gazdagon öltözködtek és aki a városba jött,

csak róluk hallott. Őket lehetett látni a korzón, játékonysági bazárokban, a színházban, páholyokban, sőt egy műkedvelői előadás előtt a görögtüzes élőképben a három Martini-lány angyalszárnnyal személyesítette meg a Hitet, Reményt és Szeretetet. Évről-évre népszerűbbek lettek. Fényképészek kirakataiban arcképeik uralkodtak. Minden módon lefotografálták őket, utazóruhában, hónuk alatt ernyővel, kibontott hajjal és imádkozva, néma merengéssel egy papírsziklán, háttérben a tengerrel, hintán, csónakon, lovon, virággal és korbáccsal, cigarettázva és zongorázva, parasztosan bekötött fejjel, sarlóval és kalásszal vagy allonge-parókával, rokoko-ruhában, ajkuk körül fáradt, élveteg mosollyal. Még a színésznők is őket utánozták. A férfiak pedig szívgörcsöt kaptak, ha elmentek mellettük.

Este a korzón egy csomó fiatal tiszt állt nekik sorfalat.

Azok, akik róluk ábrándoztak, megismerkedtek és bemutatkoztak egymásnak. A szerelem már nem volt elszigetelt jelenség. Járvány-módra pusztított és sokan, jártukban, az utcán kapták meg, mint a pestist. Ablakuk alatt mindennap éjjeli zene szólt.

Természetesen, a bálokon szintén vezettek. Itt egyforma ruhában jelentek meg, kék, lila és rózsaszín szalaggal. A császári és királyi kamarás szótlanul ült Stefánia mellett. Már egészen lefogyott, belecsunyult a nagy szerelmébe. Malvin lehúnyt szemmel táncolt, szakadatlanul, megállás nélkül. Krisztina pedig teleiratta legyezőjét mindenféle bolond vallomással.

TÖBBHETI távollét után bőröndjeivel hazaérkezett útjáról az apa.

Alig öt percre rá, két férfi jelent meg, akik sürgős és fontos ügyben óhajtottak beszélni vele.

Az idegeneket eleinte nem akarták beengedni, de mikor erősködtek, az apa dolgozószobájába vezették.

Azt hitték, hogy párbajsegédek.

A két úr, nagyon udvariasan, bemutatkozott a lovagnak. Detektívek voltak és elővezetési parancsuk volt ellene, az életbiztosítási társaság tudniillik, melynek ügynökéül szerepelt, följelentést tett, hogy több százezer koronát ismételt fölszólítás ellenére sem fizette vissza, huzamosabb ideje.

Mosolyogva hallgatta a lovag a detektíveket és minthogy a legelőkelőbb körökben forgott és ismerte a jómodort, monoklit csíptetett szemealjára és racscsolni kezdett:

— Valami félreértés lehet, — mondta — az egész igazán érthetetlen.

Becsukta a szoba ajtaját és aztán hellyel kínálta meg a detektíveket, akik leültek. Íróasztalából kivett üvegtokos havannát, a rendőrök elé tette, de azok nem nyúltak hozzá. Konyakot és likőröket is töltött.

— Az én Ernő barátom — és a rendőrkapitányról beszélt, aki tegezőpajtása volt.

A vitának azt lett a vége, hogy a lovag félóra mulva beszállt az utcán várakozó kocsiba és mintha csak kocsikázna, a rendőrségre hajtatott. Ekkor már az anya is átöltözött és a főispánhoz rohant. Stefánia egy óra mulva a helyi bank igazgatójával tárgyalt kisírt szemmel.

Délben az apa hazajött.

— Csak kétszázötvenezer koronáról van szó, — suttogta hangtalanul — de az összeget azonnal le kell tenni.

Ebédnél a gyerekek is tudták, miről van szó.

Az apa elment újra a két úrral és ekkor, mint szokta, homlokon csókolta feleségét.

— Félóra mulva itthon leszek — mondta.

Estig hiába várták. A lovagot letartóztatták és a rendőrségről átkísérték a törvényszéki épületben levő fogházba. Este a lányok anyjukkal együtt meglátogatták őt, kispárnát, plédet vittek neki. Aztán nem tettetett szeretettel hosszan és forrón csókolták kezét.

Úgy volt, hogy mindennap kiszabadul. Eladták a szőnyegeiket, a rokonság szintén összeadott pár ezer koronát, de csak az összeg fele került meg. Egy napon aztán a lovagot Budapestre vitték.

Arról suttogtak az emberek, hogy elítélték csalás és sikkasztás miatt, de biztosat senki se tudott, a hír nem volt benne a pesti lapokban. Martiniék tovább sétáltak a korzón és azt mondták, hogy az apa „Karlsbadban üdül", „ideges gyomorbaja van", vagy azt, hogy „kinevezték Pestre". Az udvarlók lassanként elmaradoztak, a szerelmesek átkozott fájdalmukkal otthon gubbasztottak. A császári és királyi kamarás áthelyeztette magát egy bosnyák helyőrségbe, a hősszerelmes a következő idényben a kolozsvári színházhoz ment, a jogász is eltűnt. Csak néhány közönyös alak ődöngött mellettük.

El kellett ismerni, hogy méltóságosan viselték szenvedésüket. Magányuknak valami előkelő mázat tudtak adni, mintha maguk keresték volna és megvetnék azokat, kik nem érintkeznek velük. Kapujukat bezárták és nem szívesen nyitották ki senkinek. Egészen maguknak éltek és boldogok voltak. Mindnyájuknak kiváló tehetsége volt a zenéhez. A fiúk hegedültek, az anya zongorázott, a lányok énekeltek. Ha

nyitva volt ablakuk, csillagos éjeken egész hangversenyek hangzottak ki a poros utcákra, hol petróleumlámpák pislogtak. A hosszú áriák, melyekben vágy sírt és élet lüktetett, a fájó dalok lágy epedésükkel, végtelen szerelmükkel a csillagokig jajgattak. Stefánia napközben is énekelt. Ki lehetett hallani Carmen áriáját:

Ha nem szeretsz, úgy én szeretlek,
Ha én szeretlek, jól vigyázz!

Károly a nevezetes napon nem jött az iskolába, de másnap már megjelent közöttünk.

Év végén két díjat vitt el, úszásból és diszkoszvetésből.

Boldogan virágzott a hatalmas, elpusztíthatatlan fajta, a nagy család, mintha valami titkos életelexire volna, melyet senki se ismer.

Esténként még mindig fölterítettek a kavicsos udvaron, vacsoráztak s a fák közé japán lampionokat aggattak a leányok.

Vad kedvvel, lázas szájjal, hajnalig beszélgettek.

Ha arra mentem, be-benéztem a kapu hasadékán.

OTT ÜLTEK a holdfényben és hazudtak.

OSZK

HÁTRAHAGYOTT NOVELLÁK

OSZK

PLETYKA

ELMESÉLEM neked, drágám, úgy, ahogy Lolától hallottam. Hát egyszer az ura nem jött haza ebédre. Órákig hiába várt. Délután öt felé fölcsengették az Eyssen szanatóriumból, hogy valami baleset történt az urával, jöjjön azonnal. Ezt úgy szokták mondani: „kíméletesen értesítették".

— Rohant, mint az eszeveszett. A szanatóriumban kiabált: él? Bólintottak, hogy él. De a szobába, ahol feküdt, egyelőre nem engedték be. Zárt ajtók mögött tanácskoztak tanárok, orvosok. Lolának egy segédorvos adott csillapítót. Az közölte vele, hogy a sérülés egyáltalán nem olyan súlyos, ahogy első pillanatban hitték, egy gépkocsi ütötte el délben, amint hazafelé igyekezett, az első két kerék át is haladt rajta, eszméleténél van, remélik, hogy meg lehet menteni, feltétlenül ezt remélik mindnyájan.

— Amikor belépett a szobába, a beteg — fején a jégtömlővel — halálsápadtan aludt. Könnyű rózsaszín takaró borította. Vért, sebet, sehol se lehetett látni. Éter- és jódszag terjengett. Körötte két ápolónő foglalatoskodott. Egy orvos az érlökését olvasta, várt és beoltotta, aztán ismét várt és ismét beoltotta.

— Ővele nemigen törődtek. Álldogált ott egy darabig, majd leült a díványra és sírvafakadt. Aznap reggel még épen, egészségesen látta. Milyen gyorsan

változik az élet. Orvosok jöttek-mentek. Nemigen beszéltek. Estefelé egy ápolónőtől tudta meg, hogy a gerince törött el. Van ugyan egy kis agyrázkódás is, de az semmi.

— Átöltözködött, nekigyürkőzött, ápolni kezdte. Úgy ápolta, mint egy haldoklót, őrjöngő önfeláldozással, mert ki tudja meddig ápolhatja. Virrasztott, ugrált, csöngetett. Ült mellette és simogatta kezét. Azt nézte, ami van. Most nyugodtabban alszik, most ivott egy félkanál narancslevet, most láza is csökkent, egy tizeddel. Én is így szoktam ilyenkor. Ez a legjobb.

— A beteg egy hétig lebegett élet és halál között. Lezajlott az agyrázkódás. Az orvosok biztatgatni kezdték Lolát. De csak akkor kezdődött igazán a beteg kínszenvedése. Nyöszörögve aludt. Ha fölébredt, ordított. Még a bódítószerek se enyhítették fájdalmát. Mozdulni se tudott. A derekától kezdve megbénult. Lábai érzéketlenek voltak, hüdöttek. Miután megröntgenezték, kiderült, hogy két csigolyája tört el. Nyujtókötésbe tették — egyik hurok fönn a fején, a másik hurok lenn a lábán — és nyujtották ezt a roncsolt testet, mint a pribékek az akasztott embert.

— Lola most már reménykedett, hogy megmentheti. Tehát kettőzött gonddal ápolta. Áldozata már nem haldoklónak szólt, hanem annak, aki esetleg fölépülhet. Éjjel-nappal talpon, mellette. Egy hónapig le se vetkőzött. Nyúlszemmel aludt, öt-tíz percig, keze akkor is a kezén. Csak az ő érintését tűrte a beteg. Egyébként minden fájt neki. Kívül mint a tűz, kérlek, belül mint a jég. Melege volt és didergett. Fejét borogatni kellett, lábát melegíteni. Lola végzett mindent. Emelgette, lepedőkben forgatta, etette és tisztogatta, esténként szeszes vattával mosta végig. Magával tehetetlen volt, mint egy csecsemő.

— Az orvosok figyelmeztették Lolát, hogy kímélje magát, a betegség előreláthatólag hosszú lesz s ő ki fog merülni. De nem törődött semmivel. Ha az ember ilyesmit elkezd, nemigen bírja abbahagyni. Sajnálja azt az önfeláldozást, melyet befektetett s attól fél, hogy hanyagságával elveszt mindent. Fut a pénze után. Enni is alig evett. Csak egy piskótát, egy pár szem szőlőt, melyet a beteg otthagyott, játékból. Már két hónapig feküdt az ura, változatlanul. Még mindig béna volt. Az orvosok abban bizakodtak, hogy a vérömleny lassanként felszívódik. Nem szívódott föl. Ekkor megint megröntgenezték és elhatározták, hogy műtétet végeznek rajta.

— A műtét háromnegyed óráig tartott, megnyitották a gerincoszlopot és eltávolították a csontszilánkokat. Újra kezdődött az egész, elülről. Megint virrasztani, reszketni. A műtét sikerült. Csak tüdőgyulladása ne legyen. Tüdőgyulladása lett. Minden köhintésre végignyilalt rajta a fájdalom.

— Tizennégy hónapig voltak a szanatóriumban. Aztán hazaszállították a beteget. Én, édesem, ekkor kezdtem járni hozzájuk. A szanatóriumba csak éppen bekukkantottam, a folyosón beszéltem Lolával pár szót, az urát egyetlenegyszer láttam az ajtónyíláson. Most minden héten meglátogattam őket.

— Lakásuk kórházzá alakult. Feküdt a beteg, feküdt az orvosságos üvegek között, Lola pedig beszélt neki, olykor — már egész gépiesen felkelt — beadott egy port, borogatást váltott s folytatta. Valami csodálatos légkör volt itt. A betegség olyan, mint egy tündérmese, mely nem tart közösséget az élettel. Semmiről se tudtak ezek, ami azóta történt. Tőlem értesültek, hogy közben a Bethlen-kormány is megbukott. Még ezt se tudták. Csak egymással törődtek. Mennyi emlékük volt, Istenem, mennyi nagy

és szép emlékük. Néha összenéztek, boldogan és gyermekesen, mintha valami titkuk lett volna.

— Én egyformán bámultam mindkettőjüket. Meghatóak voltak így együtt és szépek is. Az ura sápadt, kissé deres a halántékán, de még fiatal, csak harmincöt éves, ő pedig kilenc évvel fiatalabb nála. Sohase hittem, hogy Lola ilyesmire képes. Nem lehetett elcsalni az ágya mellől. Két éve a moziban, színházban se volt. Lopva fürdött. Állta a harcot és nem fáradt bele. Azzal is leszámolt, hogy az ura egész életében nyomorék marad majd. Tudod, gazdag lány volt s minden vagyona ráment erre a betegségre. De még szomorú se volt. Csak az arca volt fakó és elszánt.

— Szóval kérlek, egyszer, amikor odamegyek, Lola kacagva szalad elém s újságolja, hogy az ura tegnap már lábára állt. Azaz csak fölállították szegényt, mint egy állványt, pár pillanatig tartotta Lola meg az ápolónő, aztán verejtékes homlokkal roskadt vissza ágyára. Micsoda öröm volt a házban. Később minden héten jó hírek érkeztek. Már két lépést tett mankón, már három lépést tett, már körüljárta a szobát is, két botra támaszkodva. Újra járni kellett tanítani. Egy táncosnő hetenként kétszer leckét adott neki, hogyan kell mozgatni a lábait, pusztán az izmaival, az idegei nélkül, mert idegpályái még mindig bénák voltak. Lola pedig biztatta. — Egy-kettő — és tárt karral várta, mint anya a kisgyermekét.

— Két és fél év mult el a szerencsétlenség óta. Végre az utcára is kikerült. Lola karján. Együtt sétáltak. Egy tavaszi délután — emlékszem, május volt — Lola nyitott nekem ajtót. Rejtélyes mosollyal vezetett be. A beteg nem volt otthon. Kirepült a kalickájából. Maga ment el. Ekkor ment el maga először.

— Természetesen meg kellett várnom. Izgatottan lestük Lolával, mikor jön haza. Mosolyogva az önállóságán, belépett. Új tavaszi felöltő volt rajta és új sárga cipő, hiszen már három éve nem csináltatott új ruhát és új cipőt. A gomblyukában egy szál ibolya volt. Aznap este együtt vacsoráztunk.

— Később már ritkábban látogattam Lolát. Utoljára karácsony előtt jártam nála. A szobalány valamit dadogott, hogy vidékre utazott a szüleihez. Tudod mi történt? Elvált az urától. Igen, már ki is mondták a válást. Hogy miért? Hát azért, mert az ura megcsalta. Igen, csalta. Képzeld, azon a májusi napon, mikor először ment ki egyedül a maga lábán, az új tavaszi felöltőjében, az új sárga cipőjében, egy szál ibolyával a gomblyukában, akkor volt az első találkája azzal a nővel, akit azóta el is vett.

— Hát érted te ezt? Hát meg lehet ezt érteni?

— Nem, ezt nem lehet megérteni. Senkisem érti. Csak az én uram. Ő állítólag érti az új lélektan törvényei alapján. Azt mondja, hogy ez természetes. Lola ura: legalább is ő így magyarázza — elégtételt vett magának, hogy ez az áldott, kedves asszony évekig kitartott mellette, hogy annyiszor látta őt gyámoltalannak és nyomorultnak s később olyasvalakit keresett, aki nem ismerte így, akinek nem tartozik ennyivel, mert ilyen adósságot sohase lehet letörleszteni.

— Bevallom, én ezt sem értem. Elmélet. Az uram azonban hozzátette: „Én mindenesetre kikérném, hogy egy angyal éljen mellettem. Az angyaloknak az égben a helyük, nem a földön. Figyelmeztetlek is, hogy ha te egyszer ilyen angyal akarnál lenni, akkor úgy kidobnálak, hogy repülnél, akár a szárnyadon, akár anélkül." Hát mi legyek? — kérdeztem. — Ördög? „Se angyal, se ördög, — mondta — hanem valami a kettő között." Angyal ördögszarvval, vagy

ördög angyalszárnnyal? „Olyasmi, — mondta — nő légy." Hallottál már ilyent? Az is baj, ha nagyon jók vagyunk, az is baj, ha nagyon rosszak vagyunk. Annyi bizonyos, hogy a jóságra csak törekedni lehet. Úgysem érhetjük el sohasem.

— No, szervusz drágám, most megyek. Csak arra kérlek, tartsd titokban. Lola is titokban mesélte el nekem. Szóval, senkinek a világon. Különben, mit nagyképűsködjek? Az ember nem lehet se jó, se rossz. Hát add tovább, gyorsan, de a legnagyobb titokban.

RÓZA NÉNI

BÉLA BÁCSI akkor már rég ágyban fekvő beteg volt. Évekkel azelőtt egy éjszaka szélhüdés érte, elvesztette beszélőképességét s megbénult a ballábára és a balkezére. Beszélőképességét idővel visszakapta, de járni csak üggyel-bajjal tudott, mankóra, két botra támaszkodva, felesége segítségével. Többnyire felöltözködve, pirosbojtos hálóköntösében, posztóbotossal heverészett az ágyában. Ott jobban érezte magát. Még kacagott, tréfált is. Ha nem tapasztalta közvetlenül, hogy mily rozoga a testi gépezete, hogy mily nyomorékká tette az élet, azt képzelte, hogy még mindig ép, mint valaha, a szélhüdése előtt, hetvenhét éves korában. Már nyolcvan is elmult.

Ekkor történt, — egy havas, februári délben — hogy felesége is ágynak esett. Valahol meghűlhetett. Ez a szikár, kis öregasszony eddig alig betegeskedett. Fürgén járt-kelt, tett-vett az ura körül, pedig csak három évvel volt fiatalabb nála. Most aléltan zihált. Marika, a húgának árván maradt vénkisasszony-leánya, aki mint szegény rokon náluk éldegélt, lefektette. Téglát melegített talpa alá, tormaszesszel, repülőzsírral dörzsölte mellét, fejét, karjait.

— Mi baja? — kérdezte Béla bácsi.

— Köhög — felelte Marika.

— Akkor, fiam, főzz neki hársfateát, de mézet

keverj belé, ilyen vastagon, ni. Attól meggyógyul. Rajtam is mindig az segített.

Marika főzött hársfateát, mézet is kevert belé, vastagon. A beteg nem lett jobban tőle. Este titokban elhívatta hozzá a háziorvost.

A háziorvos hosszan, szótlanul kopogtatta, hallgatta szívét és tüdejét. Legyintett, hogy semmi. De arca mást fejezett ki. Kétoldali tüdőgyulladás volt.

— Jól aludt? — érdeklődött reggel Béla bácsi.

— Köszönöm, elég jól — válaszolt Marika.

Az öregek már félszázada egy kertes, földszinti házacskában laktak a város végén, három szobában. Középütt volt az ebédlőjük, az utca felé Béla bácsi hálószobája, az udvar felé Róza néni hálószobája.

— Miért csuktad be az ajtaját? — firtatta Béla bácsi.

— Csöndre van szüksége — mondta Marika.

Az ajtót a háziorvos csukatta be. Valóban csöndre, nyugalomra volt szüksége a betegnek. Állapota percről-percre súlyosodott. Harmadnap elvesztette eszméletét. Negyednap hajnalban kilehelte lelkét.

— Semmit sem szabad megtudnia — intézkedett a háziorvos. — Egy szót sem. A legkisebb izgalom megölheti. Hogy mit tegyünk? Hát majd hazudozunk neki, ezt, azt, ami eszünkbe jut. Hogy most alszik. Hogy most én vagyok nála és nem lehet vele beszélni. Hogy most valamivel jobban van, most megint valamivel rosszabbul. El fogja hinni. Ha nem is egészen, de elhiszi. Később aztán, ha hónapok mulva, önmagától, lassanként rájön, természetesnek tartja az egészet s mi túlsegítettük a veszedelmen.

Azonnal át is ment az öregúrhoz. Az már ébren volt. Hajnali négykor mindig fölnyitotta szemét és többé nem tudta lehúnyni.

Kedélyesen elbeszélgettek. A háziorvos már indult, amikor Béla bácsi a mellének szögezte a kérdést:

— Hogy-mint van a feleségem, édes doktor úr?

— Meg kell várnunk a betegség rendes lefolyását. Gondos ápolásra, nagy türelemre van szükség. Remélem, tavaszra, áprilisban föl fog épülni. Áprilisban, vagy májusban. Akkor bizonyosan.

Marikának nem volt könnyű dolga. Az öregek imádták egymást. Egy életet éltek le, mindíg együtt. Már megülték aranylakodalmukat is. Azonkívül az öregúr a betegsége ellenére is éleseszű volt, bizalmatlan és agyafurt, észrevett az mindent s enyvesfekete szemében folyton föl-föllobbant a gyanú.

A holttestet a hálószoba zárt ajtaja mögött ravatalozták föl, ott dolgoztak a gyászhuszárok, oda surrantak be suttyomban, a külső ajtón a rokonok, akik részvétlátogatásra jöttek. Ezek egy füsttel benéztek az öregúrhoz is. Béla bácsi, a pirosbojtos hálóköntösében, a posztóbotosában heverészett, mellére kulcsolva kezeit s egyáltalán nem csodálkozott, hogy egyszerre annyi vendége akadt.

— Hát aztán láttátok-e Rózát? — tudakolta.

— Hogyne, hogyne — bólintottak a rokonok. — De őt nem szabad zavarni. Feküdnie kell, sokáig kell még feküdnie.

A temetés símán folyt le. Vastag pamacsokban hullt a neszfogó hó. Halkan, zene nélkül lopták ki a házból a koporsót. Marika ezalatt Béla bácsi mellett maradt s csak orvul, sietve pottyanthatott el egy-egy kövér könnycseppet, a ruhafogas alá bújva, a konyhába osonva, mint a szenvedélyes részeges, aki bebeugrik a sarki kocsmákba és felhörpint egy-egy pohár pálinkát.

Béla bácsi egy darabig mindennap kíváncsiskodott:

— Mondd, fölébredt már? Mondd, mit vacsorázik ma? Mondd, mennyi a láza?

Miután azonban értesült, hogy jobban van és ezt a háziorvos is megerősítette, úgy látszott, hogy megnyugodott. Valami langyos, szürke közöny terpeszkedett föléje.

A lezárt ajtót kinyitották. Róza néni bútorait átrakták, ágyneműit kiszellőztették s Marika, aki eddig az ebédlő kerevetén hált, most elfoglalta az ágyát. Már nemigen titkolództak többé. Az öregúr akármikor átsétálhatott volna mankóin, botjain abba a szobába, ahol meghalt a felesége, át is kiálthatott volna hozzá, ahogy szokott. De ezt nem tette. Résen volt. Valami kétes ködben éldegélt, valami önkéntes vakságban, sunyi, alamuszi gyerekként, aki már tudja, hogy nem az angyal hozza a karácsonyfát, de még nem árulja el magának sem, hogy ezzel az öncsalással meghosszabbítsa boldog káprázatát, vagy hogy ravasz színlelésével örömet okozzon hiszékeny szüleinek. Környezete nem hozta szóba az elhúnytat. Ő sem erőszakoskodott.

Egy verőfényes májusi napon mégis megkérdezte:

— Igaz, fölgyógyult már?

— Föl, föl — bólintott Marika.

— Hála Istennek — sóhajtotta. — Csakhogy fölgyógyult.

Többet nem mondott. A mennyezetre meredt s ozsonnáját kérte.

Elmult a tavasz, elmult a nyár is, elmult az ősz is. Minden évadban néhányszor ilyesmivel fordult Marikához:

— Mondd meg neki, fiam, hogy takaródzék be jól, mert ma hideg éjszaka van. Mondd meg neki, hogy vigyázzon, mert éjjel fagyott s künn csúszós

az út. Mondd meg neki, hogy ezt a virágot küldetem a névnapjára.

Nyilván úgy gondolkozott, hogy ha a többiek nem tudatták vele halálát, őneki nincs joga őt megölni a képzeletében s továbbra is fölruházta egy csalafinta, átlátszóan hazug, vékonyka halhatatlansággal.

De aztán egyre ritkábban emlegette.

Nyolcvanhárom éves korában négyszer, nyolcvannégy éves korában háromszor, nyolcvanöt éves korában kétszer. A nyolcvanhatodik életévében már egyetlenegyszer sem emlegette.

Azt hitték, hogy elfelejtette és végkép beletörődött a változhatatlanba.

Karácsony hetében azonban, amikor Marika ebédjét vitte oda az ágyához és Béla bácsi jóízűen kanalazgatta az aranysárga tyúklevest, hirtelen letette kanalát, elmerengett, majd így szólt Marikához:

— Nézd, fiam, vidd oda Rózának ezt a gyönyörű májat. Tudod, mennyire szereti...

Ekkor emlegette utoljára. Nem sokkal rá újabb szélhüdést kapott és ő is meghalt.

A TALÁLT PÉNZ

TINTÁT, pecsétviaszt vásároltam. A fizetésnél észrevettem, hogy nincs apróm.

— Csak százpengősöm van — mondtam.

— Kisasszony — rendelkezett a kereskedő, aki épp a pénztárnál állt. — Váltson.

Kattant a fizetőgép.

A kisasszony, — szőke, vérszegény leány — a recés gumitányérra szórt néhány bankjegyet: egy ötvenest, egy huszast, tizeseket is s a papírokat ezüstpengőkkel, rézfillérekkel cukrozta.

Csak félszemmel sandítottam oda. De úgy rémlett, hogy téved.

— Rendben van ez? — kérdeztem szórakozottan.

Még egyszer megolvasta.

— Rendben kérem — felelte.

A kereskedő kikapta kezéből a pénzt. Ő is megolvasta.

— Ötven, hetven, kilencven, száz, — hadarta — parancsoljon, köszönöm.

Lassan szedegettem össze a pénzemet.

Ezalatt a kisasszony is, a kereskedő is aggódva figyelt.

— Megvan? — kérdezték egyszerre mind a ketten.

— Meg — szóltam és kimentem az utcára.

Sárga, nyugodt délelőtt ragyogott. Ide-oda kóválygyogtam. Betértem egy kávéházba és csokoládét reggeliztem.

Amikor ott fizetni akartam, kiderült, hogy több van nálam, mint száz pengő. Számlám a papírkereskedésben három pengő és egynéhány fillért tett ki. Nyilvánvaló volt, hogy nem száz pengőből adtak vissza, hanem százhúszból.

Életemben először fordult ez elő. Az már sokszor előfordult, hogy kevesebbet kaptam s otthon jöttem rá napok mulva.

Most meglepődtem.

— Ezek engem boldogítani akartak húsz pengővel — gondoltam. — Hogy miért, az az ő titkuk. Bizonyára szükségük volt erre, hogy jóvátegyenek valamit, hogy vezekeljenek valamiért s éppen az én személyemet választották ki. Csak az a mulatságos, hogy ketten voltak. Hiába figyelmeztettem őket. Összetartottak. Támogatták egymást a tévedésben. Cinkosok voltak abban, hogy vakok. Ússe kő. Manapság, mikor a „tudattalan"-ról úgy beszélnek, mint egy közismert moziszínészről, ilyesmit tudomásul nem venni lélektani tudatlanság, vagy udvariatlanság. Hát legyen meg az akaratuk.

Még sohase tettem effélét. Nem erkölcsi finnyásságból, hanem okosságból. Ami nem az enyém volt, az nem érdekelt.

Rómában évekkel ezelőtt egy előkelő fogadóban laktam. Egyszer éjfél után kettőkor érkeztem haza, amikor már mindenki aludt. Bementem a közös mosdóhelyiségbe. Amint az üveggömbből szappanlevet csorgattam a kezemre az éles villanyfényben, a zománcos mosdó káváján egy gyémánt karcsatot pillantottam meg. Valaki mosakodott, letette és ott felejtette. Fölemeltem, nézegettem. Öt óriási gyémánt tündöklött rajta s körötte apróbbak, rengeteg, mint a

Nap és Hold körül a csillagok, mint a Tejút gyémántpora. Nagy érték lehetett. Nem akartam otthagyni, mert féltem, valaki még elemeli. Magasba tartva, magam elé, láthatólag vittem ki a homályosan világított folyosóra és lassan lépegettem, nehogy elsuranó tolvajnak nézzenek. Emeletről-emeletre bolyongtam, míg végre egy pincért találtam, azzal fölkeltettem a tulajdonost s a pincér jelenlétében átnyujtottam neki. A tulajdonos a fejét rázogatta. Hol az ékszerre tekintett, ámuldozva, hol reám, döbbenten, mint egy őrültre. Derék, őszbecsavarodó *proprietaro* volt, kétségtelen talpig becsületes ember, akinek a tisztesség az üzleti elve, de éreztem, hogy ő is kísértésbe esett ezen a késő éjszakai órán, ahogy álmából fölverték s éreztem, hogy lehetett volna „beszélni vele". Szakértőként magyarázta a karcsatot. *Stupendo* — ismételgette — *stupendo*. Meg is becsülte. Egy összeget mondott, amelyet én évek alatt se tudok megkeresni.

Másnap a pincér levelet hozott szobámba. A borítékból egy névjegy hullott ki, grófi koronával. Egy lengyel grófné küldötte. Névjegye aljára mindössze, egy kurta francia mondatot firkantott. Így köszönte meg „kedvességemet". A dolog részéről el volt intézve. Az én részemről is.

De mi tűrés-tagadás, ez a húsz pengő jól esett. Még nem igen jutottam ingyen pénzhez. Melengette zsebemet. A szivarostól vettem egy doboz egyiptomi cigarettát.

Künn az utcán vettem egy gyöngyvirágcsokrot is. Odavetettem egy pengőt. Nem kértem vissza.

Fölvillanyozva, cél nélkül — boldog céltalansággal — sétálgattam. Nem mentem haza dolgozni. Kiszámítottam, hogy ezér a pénzért körülbelül egy óráig pihenhetek.

A budai hídfőnél egy pengőt adtam egy koldusnak, a pesti hídfőnél egy pengőt egy másiknak.

Megállítottam egy gépkocsit. Kihajtottam a Ligetbe.

— Nem, — mondtam magamnak a Ligetben — ezt a pénzt, melyet a véletlen tukmált rám, szinte erőszakosan, nem fogom elkótyavetyélni. Veszek rajta valamit.

Egy pár kesztyűt vettem, egy fínom, kávébarna szarvasbőrkesztyűt, amilyenre már régóta áhítoztam, de eddig még sohasem engedtem meg magamnak. Gyönyörködve szemléltem. Kifizettem és felöltőm zsebébe gyűrtem. Fölszálltam a kocsira, hogy hazahajtassak.

Benn a kocsiban így tünődtem:

— Ez a kesztyű lesz az emlék. Mindenkinek megmutatom: „Nézzétek, ezt adta a sors, ez az élet ajándéka, ezért nem kellett robotolnom".

Megint elővettem, nézegettem. Puha volt, olvatag, bársonyos. Mintha egy nővel fognék kezet.

De csak az egyiket találtam, a balt. A jobbat nem találtam. Kiforgattam zsebeimet, még a mellényzsebeimet is. Sehol se leltem.

Visszahajtattam az üzletbe. Ott se volt. Valahol máshol ejthettem el.

Amíg hazafelé robogtam, azon töprengtem, hogy mit lehet csinálni egy fél pár kesztyűvel. Hajdan vaskályhákat tisztogattak vele. De nekünk melegvízfűtésünk van. Fájós ujjakra is használják. De mikor sebzem meg én az ujjam? Dühösen kihajítottam az ablakon. Legyen boldog, aki megtalálja. Egy rokkant, akinek épp a jobbkeze hiányzik, talán megörül neki.

Már a lakásomhoz közel voltam, amikor az ülésen fölfedeztem a jobb kesztyűt. Addig rajta ültem. Most megvolt a jobb, de a bal hiányzott hozzá. Hát a jobbat is kidobtam a kocsi ablakán.

A díjmérő hét pengőt mutatott. Számolni kezdtem:

— Ez 7 pengő, a kávéház 10 volt, a gyöngyvirág 1, a koldusok, az alamizsna 2, a kesztyű 20, ennélfogva én ma délelőtt 40 pengőt költöttem el azért, mert ingyen jutottam hozzá 20 pengőhöz. Kissé drága mulatság. Rossz üzlet. Holnap visszaadom a húsz pengőt.

Így is cselekedtem.

Mindjárt reggel benyitottam a papírkereskedésbe. Vettem egy ív papírt. A pénztár recés gumitányérjára rátettem két fillért s melléje, némán, húsz pengőt. A szőke, vérszegény kisasszony bámult.

— Tegnap húsz pengővel többet adott — súgtam neki mosolyogva.

— Én?

— Maga, maga.

— Az lehetetlen — mondta és elpirult.

— De igen.

— Micsoda? — riadt föl a kereskedő, aki figyelmes lett halk vitánkra és máris ott termett. — Valami baj van?

— Semmi — legyintettem. — Egy kis tévedés.

— Talán kevesebbet adott?

— Sőt, — mentegettem a kisasszonyt — többet. Húsz pengővel. Visszahoztam.

— Többet? — kiáltott a kereskedő. — Már megint — állapította meg egy vádló tekintettel a kisasszony felé, mert úgylátszik már sok lehetett a rovásán. — Mondja, kisasszony, megőrült maga? — és csapkodta a kezét.

A leány hebegett valamit, aztán sírógörcsöt kapott, arcát zsebkendőjébe temetve eltünt egy üvegajtón. A kereskedő halálsápadtan meredt maga elé. A tönköt látta, a csődtömeget, azt a jelenetet, amint a híd karfájáról a Dunába veti magát. Reszketett.

— Mi kérem itt dolgozunk, — fordult felém — ezekben a nehéz időkben és akkor kérem ő dobálja a pénzt. A maga pénzét dobálja! — ordította az üvegajtó felé.

Beült a pénztárba. Egy diák fizetett, aki valami irkát vásárolt.

— Mennyi marad?

— Nyolc fillér — rebegte a diák.

— Ez itt nem nyolc fillér — mondta a kereskedő és többször egymásután olvasta a filléreket remegő, izzadt tenyerében. — De igen. Mégis nyolc fillér. Bocsánat. Az ember igazán megőrül.

Szégyenkezve sompolyogtam ki.

Sokáig nem mertem mutatkozni a papírkereskedésben. Multkor, hogy arra jártam, láttam, hogy a pénztárban új kisasszony ül, egy szemüveges, fekete, kövér. A régit elbocsátották.

Barátaim, akiknek elmeséltem ezt a történetet, szemrehányással illettek.

— Mit okoskodtál, kérlek. Nem kellett volna szólnod. Akkor a kereskedő se bomlik meg, a kisasszony se veszti el az állását.

— Tudom — feleltem nyugodtan. — Abból, hogy rosszat cselekszünk, többnyire rossz származik. De sajnos, többnyire rossz származik abból is, hogy jót cselekszünk. Nem is azért tettem én ezt. Kiszámítottam, hogy ha megtartom azt az átkozott húsz pengőt, rövidesen koldusbotra jutok, mert már az első napon is negyven pengő uzsorakamatot fizettem utána. Ehhez én szegény vagyok. Elismerem, semmiesetre se volt szép tőlem, hogy visszaadtam. De nem tehettem egyebet. Végre az ember önző...

M. NÉPRAJZI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

BOSZORKÁNYOS ESTÉK

Április elseje 7
Sakkmatt 13
Ozsonna 20
A kövér bíró 26
Hajnali párbeszéd 32
A hamiskártyás 38
A cseh trombitás 44
A szemetes 52

BOLONDOK

A léggömb elrepül 61
Szeretlek 69
A kínai ember 75
A bécsi asszony 81
A rossz baba karrierje 89
Hrussz Krisztina csodálatos látogatása 98
Ismeretlen 106
Két öreg úr 114
Egy régi, régi tárca 139
Az esernyő 145

BETEG LELKEK

Szegény kis beteg 153
Tréfa 162
A pap 173

Appendicitis 179
Csak egy kis fehér kutya 187

BŰBÁJOSOK

A detektív 197
Horoszkóp 205
Verpeléty 218
A gipszangyal 226
A bolond magyar 232

KAIN

Kain 245
Szürke glória 251
Rabló 258
Csengetyű 266
Piros köd 275
Cirill 281
Hinár 290
Mátyás menyasszonya 298
Költő 304
Óvoda 310
Csoda 317
X... kalandornő 327
Hogy is történt 335
Pokol 342
A szörny 349

PÁVA

Bácska 363
A szerb 374
Páva 384
Kék gyász 393
Borotva 398

BÉLA, A BUTA

Ezüstbot 407
A jó bíró 412
Fogfájás 419
F. F. rejtélyes gyógyulása 425
Legenda 431
Üvegszem 438
Béla, a buta 447
Hűség 460
Apa 468

A ROSSZ ORVOS

Égi jogász 479
Ötévi fegyház 495
Őrült 503
A nagy család 511

MTA KÖNYVTÁRA

HÁTRAHAGYOTT NOVELLÁK

Pletyka 524
Róza néni 530
A talált pénz 535

RÉVAI
IRODALMI INTÉZET
ALAPÍTÁSI ÉV: 1869

Eötvös József
Jókai Mór
Eötvös Károly
Mikszáth Kálmán
Ambrus Zoltán
Rákosi Viktor
Móra Ferenc
Kosztolányi Dezső
Komáromi János
Bánffy Miklós
Makkai Sándor
Márai Sándor
Kós Károly
Nyirő József
Tamási Áron
és más neves írók kiadója

MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET
RÉVAI NAGY LEXIKONA
KLASSZIKUS REGÉNYTÁR
EGYETEMES TÖRTÉNET

OSZK

OSZK